

**R. P. Martini De Esparza Artieda, Navarri, Theologi Societ.
Iesv, Cvrsvs Theologicvs**

in decem Libros, & duos Tomos distributus, Ivxta Methodvm, Qva In
Scholis Societatis Iesv communiter traditur annis quaternis

Continens Secvndam Secvndæ, & Tertiam Partem D. Thomæ

Esparza Arteida, Martin de
Lugduni, 1666

Liber VIII. De Iure, & Iustitia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94839](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94839)

LIBER OCTAVVS, DE VIRTUTE IUSTITIÆ.

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrum ius sit obiectum Iustitiæ.

VIDEATUR non esse. 1. Quia Celsus Iuriconsultus teste Vlpiano, ff. de Iustitia, & iure lib. 1. definit ius *artem boni, & æqui*, hoc est peritiam legum, seu iurisprudentiam. Manifestum autem est iurisprudentiam non esse obiectum virtutis iustitiæ, ergo ius non est obiectum eius.

2. Iudices ferentes sententiam in rebus litigiosis dicuntur ius dicere; quapropter ius est idem quod sententia Iudicis. Patet autem sententiam Iudicis non esse obiectum, sed potius actum, & exercitium virtutis iustitiæ. Multo minus ad obiectum eius pertinere potest locus, in quo Iudices causas audiunt, & sententias ferunt, qui etiam iuris nomine significari solet. Similiter ab obiecto huius virtutis, excluditur ius iuxta aliquas alias ipsius significationes, quas referunt Valentia, in præsentia quæst. 1. part. 1. aliique communiter; ergo ius non potest dici obiectum iustitiæ, saltem secundum omnem suam latitudinem, sed cum aliqua restrictione, ac determinatione.

3. Si ius esset obiectum adæquatum virtutis Iustitiæ, non posset hæc virtus exercere vllum actum, absque obligatione exercendi: quia ius essentialiter est inductivum obligationis & nulla virtus prætergredi potest limites sui obiecti formalis. Sequela autem est falsa, quia omnis virtus potest elicere aliquos actus promotivos perfectionis solum ex consilio, & absque timore iniecto per legem obligantem; nec enim quoad hoc inueniri potest vlla ratio discriminis inter alias atque alias virtutes.

Art. 1. Resp. Docti, & indocti consentiunt iustitiam esse virtutem ad quam pertinet ius suum unicuique tribuere, idque ita constituunt, Mag. in 3. dist. 36. D. Thomas 2. 2. q. 57. Philosoph. 5. Ethicor. ius Canonicum dist. 1. Civile, ff. de iustitia, & iure, ubique sub initium; quæ loca subintelligenda deinceps erunt in singulis respectu citationibus, dum aliud non adnotabitur. Vnde dubitari minime potest quin ius sit obiectum iustitiæ; quod proinde explicari initio oportet, ut obiecto prius cognito innotescat deinde melius habitus illud respiciens, atque ex eo desumens speciem. Ius itaque sumitur aliquando passivè pro ipso iusto, seu pro eo, quod debetur ratione iuris, aliquando verò activè pro radice, & norma ipsius iusti, unde iustum à non iusto discernatur. Ius activè sumptum est potestas libera faciendi, ac disponendi pro libito, inducendo aliquam in alterum obligationem; qua de causa potestativum appellatur. Istud porro ius potestativum dividitur bifariam. Aliud namque est iurisdictionis; aliud proprietatis. Ius iurisdictionis dici solet potestas non

eius cui inest, sed eius, qui illi subest utilitati, & felicitati promouendæ deinceps. Ius proprietatis è conuerso dicitur; potestas propria subiecti, cui inest, utilitati, ac felicitati inserviens.

Art. 2. Ex his duobus iuribus potestativis suboritur duplex aliud ius actuale. Actus enim quibus ynaquæque ex dictis potestatibus exercetur, constituunt ius actuale potestati, ex qua oriuntur, correspondens. Vnde leges, ac præcepta, & Iudicum sententia, quæ sunt actus iurisdictionis: & quod quisque de rebus suis disposuerit donatione, contractu, vel alio modo concernente proprietatem, iuris actualis nomine censentur. Ex utrisque demum potestatibus, & earum actibus resultat denominatio iuris obiectivi in res circa quas ipsi versantur, quod ius obiectivum est idem cum iure, quod nuper passivum appellatum est, & coincidit cum iusto, seu cum eo, quod unicuique debetur, ratione iuris. Iustum autem perinde est atque æquale. Dicuntur enim iustari, quæ ad æqualitatem rediguntur, ut notat D. Thomas art. 1. quapropter dum de moribus agitur, id iustum dicitur, quod iuri potestativum, & eius actui adæquatur, siue sit ius iurisdictionis, siue proprietatis.

Art. 3. Iustum porro, quod relativè ad ius iurisdictionis tale dicitur, conuertitur cum honesto, & complectitur obiecta omnium virtutum; quia leges, & præcepta, quæ sunt actus eius iuris, disponunt de actibus omnium virtutum, licet non omnibus, atque adeo ambiunt obiecta omnium virtutum. Patet igitur eiusmodi ius, & iustum non esse obiectum proprium, ac speciale iustitiæ de qua in præsentia agendum est. Hæc enim est virtus quædam specialis, à cæteris omnibus distincta, ut infra patebit; & licet detur virtus specialis, quæ respiciat obiecta substantia legibus, ac præceptis, & iurisdictioni formaliter, quatenus illis subsunt, ea tamen non est iustitia ista specialis, sed obedientia. Multo minus ad præsens spectant aliæ iuris acceptiones, derivatæ à iurisdictione, qualis est illa Celsi pro arte boni, & æqui; & illa alia pro loco in quo iudicium exercetur aliaque his similes.

Art. 4. His itaque reiectis iuris acceptionibus, concluditur necessariò obiectum iustitiæ particularis esse ius proprietatis, ratione cuius, sua cuiusque, res aliqua dicitur; necnon iustum passivè sumptum, quod deperitenter ab eodem iure tale denominatur, estque quod unicuique debetur tanquam suum; atque à Philosopho cap. 1. & 2. & à cæteris deinceps omnibus, æquum seu æquale appellatur, ratione, quæ quæst. 6. magis declarabitur. Interim hoc ipsum ius, & suavitatem propriam illud habentis, necnon obligationem, quæ ex eodem iure in alios redundat, exponere necesse est diligenter pro pleniori, & fundamentali intelligentia cæterorum omnium, quæ in progressu dicenda sunt, maxime verò pro quidditativò virtutis iustitiæ conceptu intimè penetrando. Id quod duplici proximè sequenti quæstione præstabitur.

Ad 1. & 2. patet ex dictis. Ad 3. quælibet virtus amplecti,

amplecti, & exequi potest, ex vi sui motui quæcunque conferunt ad finem eidem virtuti præscriptum. Quia verò ad finem peculiarem virtutis iustitiæ, qui est satisfacere iuribus aliorum, & propriæ obligationi erga alios, conferre plurimum potest præstare aliqua vltra obligationem impositam per iura aliorum, patet virtutem iustitiæ ex amore satisfaciendi obligationi iuris, & nunquam peccandi contra illam, posse supererogare alicui vltra terminos obligationis propriæ, & strictæ talis. Quo videlicet animus redditur promptior, ac facilius ad ea præstanda quæ per aliorum iura directè, ac immediate exiguntur.

QVÆSTIO II.

*Virum ius proprietatis sit prælatio moralis
vnius respectu aliorum circa vsum rei pro-
pter peculiarem eius cum illo connexionem.*

Videtur non esse. 1. Quia nobis conuenit ius aduersus Deum, cui scilicet attribuitur frequenter in sacris litteris iustitia respectu nostri, atque hæc essentialiter præsupponit ius in eo circa quem exercetur: & tamen nulla nobis conuenit prælatio respectu Dei, in re vlla quoad vllum eius vsum, aut actionem; quandoquidem Deus in omnibus, & quoad omnia præferendus semper est. Ergo non est de ratione iuris prælatio habentis illud respectu eorum aduersus quos illud habet.

2. Videtur esse contra communem hominum conceptionem, quod ius proprietatis explicetur per ius prælationis, cum potius sit ius æqualitatis. Ideo enim omnes cum Philosopho, & D. Thoma ubi supra exponunt iustitiam per æqualitatem quam ipsa constituit tribuendo unicuique suum ius, eamque propterea repræsentant balance æquiponderante in vtramque partem.

3. Si duo æquali impensa opera capiant feram neuter habet præferibilitatem respectu alterius in vfu feræ, cum supponantur omnino æquales; & tamen vterque habet ius proprietatis aduersus alterum pro medietate. Ergo prælatio non conuertitur cum iure.

4. Ut nullum nobis conueniat ius aduersus Deum, certè Deo conuenit ius proprietatis respectu nostri, & circa res omnes creatas, & tamen nulla illi conuenit prælatio in vfu eorum sumpto, vfu pro vtilitate, vti sumitur ab auctore expositionis de qua quæritur, & necesse fuit, ut ita ab eo sumeretur, ne tota ea expositio æquè conueniret iuri iurisdictionis. Nulla inquam Deo conuenit eiusmodi prælatio, quia Deus nullius est capax vtilitatis capessendæ ex creaturis.

5. Ius iurisdictionis non minus quam ius proprietatis fundatur in peculiari aliqua connexionem earum, siue rerum, siue personarum, quæ subsunt vtrius iuri, cum eo cui idem ius adiacet. Explicanda igitur magis erat determinatè connectio, quæ speciali vi fundat ius proprietatis.

6. Ea qualicumque connectio est extrinseca iuri, imò est separabilis ab eodem. Apprehensio enim feræ ex gr. quæ constituit connexionem eius peculiarem cum venatore, protinus desinit esse, eaque desinente perseverat nihilominus ius in feræ, & in vfu feræ. Definitio autem debet esse per prædicata intrinseca, & identificata cum definito.

7. Filius debet patri alimenta debito præsupponente in patre ius propriè tale; alia verò multa de-

bet solum ex pietate; & tamen omnia debet ratione connexionis peculiaris cum patre. Ergo connectio non est sufficiens, aut regula, aut indicium, aut causa iuris.

8. Actio physicè connexiua rei cum persona, si fiat animo, illam sibi acquirendi, & faciendi suam, parit ius; si minus non parit. Ergo connectio sola nihil facit pro expositione iuris.

9. Nullus superior, seu habens ius iurisdictionis potest citra iniuriam impediri à gubernatione legitima; & tamen nequit conuerti gubernationem in vtilitatem propriam. Ergo prælatio in vfu sumpto pro vtilitate non est mutuo conuertibilis cum iure proprietatis, quod respicit iustitia opposita iniuriæ.

Art. 1. Resp. Primus est Em. de Lugo, qui de expositione iuris cepit agere disputando acutè, & accuratè, cum prius sub breui quadam proprii de illa sensus insinuatione ab omnibus transmitteretur, utpote, quæ etiam vulgò notissima ex se videretur. Definuit autem disp. 1. sect. 1. dicendo; *ius est prælatio quædam moralis, quæ hic homo præfertur moraliter aliis in vfu talis rei propter peculiarem connexionem, quam res habet cum eo.* Apponit exemplum in fera capta à venatore, quæ ratione capturæ habet peculiarem cum eo connexionem; & venator habet indidem prælationem, quoad vsum feræ aduersus quemlibet alium. Quod si venator donet feram alteri, eo ipso transfertur moraliter ea connectio in donatariu, & simul cum connexionem prælatio. Et sic in cæteris rebus omnibus contingit, quæ sunt propriæ, & suæ alicuius. Aduertit Cardinalis se per vsum rei intelligere omnem, & solam vtilitatem emanabilem ab ea. Quæ notatione secernit ius proprietatis à iure iurisdictionis, quod quidem confert præferibilitatem, sed non confert vtilitatem rerum subiectarum.

Art. 2. Diuisit hæc expositio inter se posteriores auctores, dicentibus aliis eam esse legitimam iuris proprietatis definitionem; aliis verò non solum hoc ipsum negantibus, sed insuper prædicata, ex quibus conficitur ea expositio, esse conuertibilia, & identificata realiter cum iure proprietatis. E quibus posteriores isti nituntur rationibus dubitandam propositis, priores verò earundem solutione. Dicendum autem est prædicata quibus conficitur ea expositio esse quidem conuertibilia, & identificata realiter cum iure proprietatis iuxta eum sensum in quo vsurpantur ab eius auctore; cæterum ad legitimam definitionem nequaquam sufficere. Prior pars huius afferri constabit satis ex dicendis in responsione ad rationes dubitandi.

Art. 3. Altera pars de insufficientia definitionis suadet 1. quia in iuribus subordinatis qualia sunt iura cuiusque ciuis respectu Reipublicæ, & Principis; atque iura omnium creaturarum respectu Dei, ut alia præmittantur exempla, prælatio quoque in vfu rei est subordinata, ac proinde coniuncta cum aliqua inferioritate, qualis non est in iuribus supremis; Datur etiam prælatio in vfu rerum conueniens quibusdam aduersus alios ex sola vrbinitate, gratitudine, pietate, aliisque similibus titulis, nullū continens ius propriè dictum. Dantur similiter connexiones rerum cum personis maiores, & minores, sufficientes, & insufficientes ad fundandum ius. Omnes namque virtutes ad alterum, & non sola iustitia nituntur, ut patet, connexionem aliqua peculiari rerum, quas exhibent, cum iis, quibus exhibentur; & tamen non omnes ea virtutes nituntur iure strictè dicto; dum ergo non assignatur qualis, & quanta tum prælatio, tum connectio determinatè, ac præcisè requiratur, & sufficiat, ut inuicem coniunctæ pariât ius strictè tale, necesse est, ut idem conceptus maneat absque legitima, &

Quæst. III. Vtrum ius proprietatis, &c. 111

& sufficienti definitione; de cuius videlicet ratione est, vt sit depulsa obscuritatis, & ambiguitatis circa definitum.

Art. 4. Deinde omnis prælatio, seu præferibilitas est proprietatis consecuta ad determinatum aliquem gradum perfectionis conuenientis præferibili. Vnde necesse est, vt detegat eam peculiarem perfectionem, in qua fundatur prælatio, qui vult declarare essentiam rei præferibilis; quæ videlicet est conceptus eius primarius; nec aliter clarè, & adæquatè satisfaciatur audienti inquirentis quid est res. Nec enim satisficit inquirenti, quid est homo aut Angelus? si dicatur: est animal præferibile brutis; aut est substantia finita præferibilis homini. Dicitur enim verum utrobique, & quod re ipsa est conuertibile cum subiecto, sed non ponitur ob oculos, quod est primum, & origo cæterorum, vti ponere debet legitima definitio ex conceptu suo.

Art. 5. Adde moralitatem, quæ exprimitur in ea expositione quoad prælationem, & necessario subintelligitur quoad connexionem, vt apparebit ex responsione ad octauum semper indigere explanatione prædicati Physici ad quod consequitur: his igitur de causis prædicta expositio non explet vim, & perfectionem propriam definitionis legitimæ, eaque proinde adhuc desideratur. Cæterum quia in eadem subtiliter, ac vtiliter obseruata sunt prædicata realiter identificata, & conuertibilia cum iure proprietatis, atque manuducta ad legitimam eius definitionem oportet respondere ad rationes dubitandi, quatenus hanc partem euertere conantur.

Ad 1. Nullum nobis conuenit ius inductiuum obligationis in Deum; sed comparatione eius solum habemus ius immediatè respiciens res præuia eiusdem voluntate nobis obligatas. Vnde iustitia Dei quæ commendatur in sacris litteris, quæque præmia nostris meritis retribuit, est illa eadem qua res omnes etiam inanimatas disponit in pondere, & numero, & mensura, conferens eadem indiuisim voluntate iura rerum, & res ipsas, nulla ad vtrumvis eorum præexistente obligatione, vt infra exponetur ex professo. Agitur autem modo de solo iure inductiuo obligationis, & quod sit obiectum iustitiæ præsupponens ipsum ius atque finitatem, & debitum ex iure resultans, quale nihil præsupponit iustitia Dei erga eos.

Ad 2. Æqualitas per iustitiam intenta consistit in mutua hominum prælatione per quam vnusquisque præfert sibi alterum quoad iura, & bona propria ipsius quantum vult se ab altero præferri quoad sua iura, & bona; atque hæc mutua prælationum æqualitas, hoc est æqualitas inæqualitatum significatur bilance; quare explicatio iuris per prælationem non est contra communem hominum conceptionem licet sit supra vulgarem concipiendi modum apprehendentem mutuas prælationes tanquam duas quantitates æquales nullatenus sibi inuicem subordinatas, quam vulgaritatem subtiliter castigauit, ac promouit Em. de Lugo.

Ad 3. Vterlibet venator habet prælationem respectu alterius quoad vnam medietatem feræ, ita vt quilibet eorum habita vna medietate, si vterius contendat esse æqualis socio in vsu alterius medietatis, eo ipso fit illi iniurius lædendo ius eius. Sunt itaque simpliciter æquales quia habent æquales materialiter, & formaliter prælationes vnusquisque respectu suæ medietatis: simul tamen sunt inæquales secundum quid, sibi inuicem superiores, & inferiores comparatione facta cum medietate tum sua, tum alterius.

Ad 4. Hic agitur de iure puro proprietatis, seu quod non sit formaliter nisi proprietatis, quale

R.P. Esparza Curs. Theol. Tom. I. 11

non est vllum ius diuinum, neque quoad entitatem, neque quoad vllum suum exercitium, vt infra dicitur.

Ad 5. Non necesse est, vt vnaquæque pars definitionis seorsim sumpta sit discretius definiti ab omnibus aliis. Sufficit enim si discernat coniuncta cum cæteris, vt apparet maxime in definitionibus conflatis per differentias mutuo non subalternas, qualis est Aristotelica definitio ternarij, & quaternarij per numerum imparem primum, & parem ex partibus primum. Connexio autem secundum se communis proprietati, & iurisdictioni, coniuncta cum prælatione in vsu rei conuenit soli proprietati.

Ad 6. Prælatio in vsu rei est intrinseca iuri, & identificata cum ipso. Nihil autem vetat prædicatum intrinsecum definito explicare relatiue ad aliquod extrinsecum, aut etiam separabile ab eodem quale est connexio, & apprehensio respectu iuris.

Ad 7. Dicitur similiter eandem connexionem dare prælationem respectu aliquorum bonorum, & actionum, non verò respectu aliorum, adeoque ius non definiri sola connexionem, sed simul cum prælatione subsecuta ad connexionem.

Ad 8. Actio Physica tangentis, & apprehendentis rem aliquam, sicut se sola non est sufficienter inductiua iuris ad illam seu in illa; ita nec se sola est connexiua rei cum tangente, ac apprehendente. Nec enim quacumque tangimus, ac apprehendimus connectimus nobis, nisi pro tunc, & in ordine ad locum. Necessarium nimirum insuper est, adminiculum animi applicantis sibi rem tactam, ac apprehensam. Ergo dum ponitur in definitione connexio, eo ipso intelligitur posita intentio sufficiens ad acquisitionem iuris.

Ad 9. Superioritas, & gubernatio, seipsis sunt essentialiter viles cuius superiori creato, nec eas habet iure iurisdictionis, sed iure proprietatis, vnde non illas secundum se immediatè, sed actiones inferiorum circa quas versatur iurisdictionis, prohibetur conuerti in vtilitatem propriam. Cum his igitur adminiculis subsistere absolute potest proposita superius expositio Cardinalis de Lugo.

Q V Æ S T I O III.

Vtrum ius proprietatis rectè definiatur libera facultas disponendi de re aliqua in vtilitatem propriam non impedibilis licitè ab aliis?

Videtur non rectè defini. 1. Quia paruulis nondum habentibus vsum rationis, & consequenter nec libertatem conuenit, verum ius in hereditatem Patris, qui iam decesserit; possunt siquidem esse domini vniuersorum, vt constat ex Apostolo, expressè id dicente. Eadem est ratio, de eo qui incidit in amentiam præsertim temporalem. Retinet enim nihilominus iura sua omnia. Ergo non est de ratione iuris libera facultas.

2. Vnusquisque potest vti rebus suis pro libito non minus in vtilitatem, ac subuentionem aliorum quam propriam; imò bona temporalia ad hoc potissimum vniuscuiusque iuribus subduntur, vt vnusquisque illis vtatur in communem felicitatem, nec vitio caret auaritiæ, immisericiordiæ, aut simili, qui res suas omnes ad propriam vtilitatem præcisè restringit. Ergo non est de ratione iuris dispositio in propriam vtilitatem.

3. Iura subditorum sunt impedibilia licitè à supremo Principe, qui potest præcipere, & cogere multis de causis, vt bona particularum cum propria singulorum

gulum iactura conuertantur in vtilitatem, vel communem, vel aliorum priuatorum. Ergo facultas iuridica non hoc habet ex essentia sua, vt sit absolutè, & omnino vniuersaliter inimpedibilis licitè.

4. Ius iurisdictionis est vtile habenti tum secundum se, tum quoad multiplicem eius vsum, nec est inimpedibile licitè ab aliis intra proprios terminos, vt per se patet; Patet verò clariùs idem ius includere in se essentialiter liberam facultatem præcipiendi, vetandi, aliarumque similium operationum. Ergo nihil eorum, quæ ponuntur in definitione proposita distinguit sufficienter ius proprietatis à iure iurisdictionis.

5. Deus habet proculdubio ius proprietatis supra res omnes creatas; & tamen nulla re creata vti potest in vtilitatem propriam, quia nulla res creata prodesse ipsi quidquam potest. Ergo non est de ratione iuris proprietatis facultas disponendi in propriam vtilitatem.

Art. 1. Resp. Pro constituenda atque intimè penetranda legitima definitione iuris proprietatis, eodemque iure clarissimè discernendo à iure iurisdictionis operæpretium est obseruare prius prædicata quædam apud omnes notissima, tum iuris in communi, tum vtriusvis eius iuris. Atque imprimis manifestum planè est de conceptu iuris, vt sic, & in cõmuni esse prælationem respectu aliorum, vti superius rectè docebat Cardinalis de Lugo. Videtur enim per se notum habentem ius esse præferibilem non habenti, in eo, circa quod versatur ius. Quid enim notius quam dominum non domino, & superiorem inferiori præcellere, quatenus tales sunt. Ratio est, quia ius ita fauet vni, vt grauet alios in fauorem ipsius circa eas res, aut personas, circa quas versatur ipsum ius. Nempe si duo ita inter se comparentur, vt nihil sit indultum vni, quod non sit indultum alteri circa aliquam rem, simulque neuter vllum grauamen patiatur respectu alterius, patet eo ipso neutri vllum ius comparatione alterius circa eam rem conuenire, nec minus patet grauatum in fauorem alterius, quatenus talem non posse esse illi parem. Hinc rursus deprehenditur ad essentiam iuris pertinere potestatem operandi. Qui enim non habet potestatem operandi circa rem aliquam omni fauore iuris proprio destitutus est: nec circa eam obtinet vllam prælationem respectu aliorum, inamò postpositionem necessariò patitur respectu omnium potentium operari circa illam. Præmissum verò modò fuit postpositionem istam, & eum prælationis defectum repugnare essentia iuris.

Art. 2. Iam ea potestas debet esse obligandi alios sola voluntate habentis ius cum discrimine, quod obligatio orta à iure iurisdictionis dirigatur in fauorem aliorum; orta verò ex iure proprietatis dirigatur in fauorem, & commodum proprium habentis ius, & obligantis alios sua voluntate. Constat enim imprimis iura esse propria substantiarum rationalium; quæ videlicet solæ sunt capaces obligationis moralis imponendæ, & quibus imponatur. Constat similiter iure esse veluti limites, quibus libertas substantiæ rationalis circumscribitur ad certum vsque terminum, ne vltra eum excurrat; & si vltèriùs progrediatur faciat contra propriam obligationem, & lædat ius. Confertur ergo per ius libera potestas alicui circa aliquid simulque imponitur aliis obligatio ipsos grauens in fauorem talis libertatis.

Art. 3. Verum quia eiusmodi obligatio inde descendit, vnde ius prouenit, ideoque non potest adesse ius ipsi fauens, quin adsit aliis obligatio æqualiter ipsos grauens, concluditur non explicari sufficienter ius per solam potestatem obligandi, siue in commodum proprium, siue in commodum alienum. Quia hæc

explicatio prætermittit obligationem qua potestas propria iuris ante omnem suum exercitium præmunita existit, ita vt ad essentiam talis potestatis pertineat non solum obligatio possibilis imponi per exercitium ipsius, sed etiam, & multo magis obligatio iam imposita aliunde non impediendi idem eiusdem potestatis exercitium.

Art. 4. His præcognitis intelligi iam clariùs poterunt sequentes definitiones insinuatæ quæst. 1. Ius actiuum in communi est *libera facultas disponendi circa rem vel personam, quoad vsus, vel actiones lege permissas, non inimpedibilis licitè ab aliis*. Dicitur *libera facultas*, quia ius est proprium naturæ rationalis conueniens ipsi quatenus rationalis, & libera est. Nimirum agens necessarium nec iuris, nec iniuriæ capax est. Dicitur *disponendi*, quia operationes, quæ procedunt à iure non sunt actiones simplices, & puræ physicae nullā habentes vim præterquam ponendi suum effectum à parte rei, sed habent vim quandam legis, ac statuti. Agit enim auctoritatiuè, qui vtitur iure, obligans alios ne actioni suæ aduersentur. Dicitur *circa rem, vel personam* vtendo nomine rei pro vt significat aliquid distinctum ab indiuidua substantia rationalis naturæ, quæ usurpatio rerum est frequens apud omnes auctores in hac materia; atque sub ea voce comprehenduntur etiam serui, quatenus cõputantur, vt instrumenta dominorum expertia propriæ libertatis. Dicitur, inquam, ea disunctio, vt sub hac definitione concludantur ius proprietatis, & iurisdictionis, quorum alterum versatur directè circa res, alterum circa personas. Adiungitur illa alia disunctio *quod vsus, vel actiones* propter eandem rationem. Additur *lege permissas*, quia cum nemo possit habere ius ad peccandum, patet terminos iuris lege circumscribi. Quod si quis nolit his disunctionibus vti adhibitis claritatis gratia substitui poterit: *disponendi circa aliquid quatenus lege permissum est*. Dicitur demum: *non inimpedibilis licitè ab aliis*, vt distinguatur potestas propria iuris, tum à potestate libera propria latronum, & tyrannorum, & aliorum eiusmodi, quæ licitè impeditur: tum à qualibet alia eorum, qui siue licitè, siue illicitè operari possunt circa rem alienam, existente apud alium potestate ipsos honestè impediendi cum libuerit. Potest totum hoc efferri breuius dicendo: *ius est libera facultas disponendi de aliquo munita lege fauente ipsi, & grauante alios*.

Art. 5. Aduertendum est ius posse alicui conuenire, tum imperfectè per solam denominationem extrinsecam non perficientem intrinsecè subiectum, cuius est: tum perfectè per formam intrinsecam perficientem idem subiectum. Priori modo conuenit ius paruulis nondum habentibus vsum rationis, & libertatem, adeoque non habentibus in se intrinsecè liberam potestatem nuper expositam; existente tamen iam causa, ex qua in ipsos redundet pro tempore potestas eadem libera. Posteriori modo conuenit ius habenti vsum rationis, & libertatem, atque volenti, vel actualiter, vel habitualiter, vt res, vel personæ sibi subsint, pro vt ipsi concessum est. Quare in definitione accipienda est libera facultas pro vt est indifferens ad vtrumque istum modum illam habendi. Idem porro quod dictum est de paruulis, dicendum est de adulto habente quidem vsum rationis, sed nondum habente vllam noticiam potestatis sibi factæ, vt subsint eidem res aut personæ; vel habere quidem noticiam, sed nondum habente voluntatem per quam consentiat potestati sibi factæ, & velit res, aut personas sibi subesse. Verum de his dicentur plura quæst. 6.

Art. 6. Interim ex his quæ præmissa sunt pro intelligentia iuris in communi expediri breuiter, & dilucidè possunt, species illius, proprietatis, & iurisdictionis. Proprietas enim est *ius directè, & principaliter ordinata*

Quæst. III. Vtrum ius proprietatis, &c. 113

ordinatum ad propriam cuiusque felicitatem: seu ordinans suum subiectum ad propriam felicitatem. Iurisdic-
tio verò est ius directè, & principaliter ordinatum ad
felicitatem alienam: seu ordinans suum subiectum ad
alienam felicitatem. Vtrobique poni potest loco iur-
is, quod habet rationem generis, tota eius definitio
superius data, addendo potestati, quod sit directè, &
principaliter ordinata, seu ordinans suum subiectum
ad propriam ad alienam felicitatem. Notandum est
hoc loco nomen proprietatis vsurpari latissime
provt complectitur vsum, fructum, & quasvis omni-
nò species iuris distinctas à iure iurisdictionis; qua-
tenus quælibet alia species iuris facit propriam, &
suam eius, cui ius inest, rein aliquam, vel simpliciter,
vel secundum aliquid eiusdem.

Art. 7. Dicitur autem in vtraque definitione dire-
ctè, & principaliter, quia certum est ex iure proprie-
tatis vnicuique conuenientis redundare in alios plu-
ra bona qualia sunt donationes liberales, ac miseri-
cordes, commutationes, & omnis generis contractas,
aliæque eiusmodi, quibus nullus posset esse locus
ablato singulis iure proprietatis; & tamen eorum
possibilitas confert ad felicitatem eorum, qui vi ta-
lium actionum melius habent, quam prius; in cuius
rei confirmationem, & vberiore lucem dicentur
plura infra dum dicitur de conuenientia diuisionis
rerum. Similiter ex iure iurisdictionis redundant in
eum, qui præditus illo est, plura commoda iuuantia
eius felicitatem: tum quia qui simul habet ius prop-
rietatis potest tueri limites illius iure proprio iur-
isdictionis absque recurſu ad alium, & dependentia
ab alterius libertate: tum quia hominibus naturali-
ter placet, saltè, vt plurimum, & per se, vt alij ope-
rentur iuxta eorum arbitrium, & voluntatem, vtque
ipsi aliis præemineant hoc modo. Quod autem pla-
cet, ac licet, est conferens ad felicitatem.

Art. 8. Directè tamen, & principaliter ius proprie-
tatis fauet felicitati illud habentis. Quia hoc ex
communis hominum sensu proprium cuiusque dicitur,
quod vnicuique est attributum, vt bene habeat,
vtque eius vſu sibi prouideat cum prælatione respec-
tu aliorum, & independenter aliorum voluntate
saltè cæteris paribus. Ius iurisdictionis fauet è
conuerso directè, & principaliter felicitati aliorum.
Quia vel tale ius collatum est, seu mediâtè; seu im-
mediâtè per consensum multitudinis, qui præest; &
tunc parer directè, & principaliter esse ordinatum
ad felicitatem eiusdem multitudinis, & singulorum,
qui in eo continentur; qui videlicet non nisi ex
amore propriæ felicitatis tali iugo colla submittant
cum iactura propriæ libertatis, & extensionis termi-
norum eius. Quam vtique iacturam nequaquam pa-
terentur nisi ob maius, certè non minus suum bo-
num. Eadem est ratio de vno quolibet seorsim eli-
gente sibi superiorem, & conferente illi iurisdic-
tionem supra se. Vel rursus idem ius collatum est à Deo,
& tunc illud idem est certiùs, & clariùs, quia Deus
prouidet subditis provt interest ipsorum: hoc est
provt ipsi rationabiliter vellent, ac eligerent; atque
adeo idem quod prius.

Art. 9. Quod si oppositum faceret Deus, iam non
conferret iurisdictionem, sed proprietatem, & domi-
num, non superiorem constitueret, cæteris, qui iuri
subicerentur, in seruitutem redactis, & spoliatis li-
bertate sibi connaturali absque compensatione per
aliquid æquale, aut melius. Quod est omnino innat-
urale per se. Atque hæc obiter dicta sufficiunt de iure
iurisdictionis pro clariori intelligentia iuris prop-
rietatis per comparisonem cum illo. Quod ius
proprietatis dictum est esse obiectum iustitiæ parti-
cularis; quodque proinde expedierit vterius decla-
rari per comparisonem ad terminos, quos respicit.

R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

Art. 10. Duo potè sunt termini quos respicit ius
proprietatis; nempe res, ad quarum vſus confert libe-
ram potestatem, & personæ quibus reddit illicitam
eorum vſum impeditionem. Res denominat suas
ipſius habentis ius; personas verò obligatas in con-
scientia eidem habenti ius. Quia verò dominus dicitur
suus respectu serui, & aliarum rerum substantiarum
dominio; similiterque dicitur suus cuiusque Rex, Epi-
scopus, Dux, Magister, Conciuius, & sic de cæteris ha-
bentibus aliqualem inter se connexionem. Et quia
obligatio respiciens alterum est itidem multiplex,
nempe charitatis, pietatis, gratitudinis, &c. Quia in-
quam hæc ita se habent, & sunt obnoxia æquiuoca-
tioni, opportune quæritur quidnam sit illud pecu-
liare, per quod differunt ab aliis ſuitatibus, & obliga-
tionibus, ſuitas, & obligatio terminantes ſpecialiter
ius proprietatis, ratione quarum meum, tuum, suum,
simpliciter aliquid dicitur, & non tantum cum addi-
to, vt meus, tuus, ſuus, Conciuius, consanguineus, ami-
cus, dominus, &c. atque iniuriam facere dicitur, qui
lædit obligationem iuris proprietatis reddens licit-
am læſo compensationem, perturbans præterea
mutuam pacem, & tranquillitatem.

Art. 11. Quod ad ſuitatem attinet, duas eius de-
finitiones exhibet D. Thom. alteram 1. p. q. 21. art. 1.
ad 3. Dicitur autem suum alicuius, quod ad ipsum ordi-
natur, sicut seruus est Domini, & non è conuerso: alteram
in præſenti q. 58. art. 11. hoc autem dicitur suum vniuf-
cuiusque personæ, quod ei secundum proportionis æquali-
tatem debetur. In priori definitione ordinatio ad ali-
quem intelligenda proculdubio est de ordinatione
ad ipsum, tanquam ad finem cui, eumque directum,
ac principalem. Quæ videlicet sola ordinatio alicuius
ad aliquem est simpliciter, & absolute talis, pro vt in
sua definitione effertur à D. Thom. Reliquæ namque
ordinationes sunt tantum secundum quid tales, &
effertur cum addito diminuenti, aut alienanti. In
posteriori definitione To debetur, accipiendum est de
debito non solum per denominationem extrinse-
cam ab obligatione debentis dare, aut relinquere al-
teri, quod est commune debitis etiam ex charitate,
misericordia, gratitudine; sed præterea per denomi-
nationem à potestate accipiendi, atque sibi retinen-
di conuenienti illi, cui debetur; & inimpedibili ab
aliis honestè. Hoc nimirum est deberi aliquid alicui
secundum proportionis æqualitatem, vt constabit
dilucidius infra.

Art. 12. Definitiones istæ sunt subtiles, atque om-
nino legitime, & concidunt cum ea quæ spontè
ſuit ex data iuris proprietatis definitione, iuxta
quam suum cuiusque est, quod terminat liberam eius
potestatem ad disponendum de illo quoad vſus lege
permisso non impedibilem honestè ab aliis, & ordina-
tam ad felicitatem eiusdem, seu, suum cuiusque est quod
terminat ius eius directè, & principaliter ordinatum
ad felicitatem eiusdem. Vel dicatur suum esse, quod est
obiectum iuris proprietatis. Cum enim sint correlati-
ua suum, & ius proprietatis, vtrolibet quidditati-
us explicari potest alterum sufficienter explicari per
ipſum. Vnde vice versa ius proprietatis definiri po-
test: id quo aliquid ad aliquem ordinatur, seu quo ali-
quid alicui secundum proportionis æqualitatem debetur,
seu quo aliquid efficitur suum alicuius. Vel dicatur:
ius est forma ſuitæ: est ratio formalis ſuitatis: est per quod
aliquid suum alicuius immediatè denominatur. Et è
conuerso: suum est terminus taliter denominatus per
ius: est materia iuris, &c. Hæc nimirum omnia, & his
similia inuicem sibi æquivalent, & vtrumlibet ex-
tremum pro vtriuslibet explicatione, ac defini-
tione legitime adhibetur sine vitio, circuli præ-
supposita aliunde vt superius præsupposita est, eius
extremi, quod prædicatur explicatione.

Art. 13. Porro ius seipso formaliter denominatur suum cui inest. Quia actus quibus quæst. 6. ostenditur illud essentialiter constitui, reflectunt supra seipsos, & subiectum cui insunt respiciunt intrinsecè, ut finem, & tanquam id, cui secundum proportionis æqualitatem debentur; præterea hoc est commune vnioni, durationi, vocationi. & omni cognitioni, ac volitioni aliisque eiusmodi formis ut per se ipsas fortiantur eas denominationes quas impertiuntur terminis ad quos feruntur, & cum quibus connectuntur intrinsecè.

Art. 14. Quoad obligationem attinet respondentem iuri proprietatis, seu quam hoc ius refundit in reliquos distinctos ab eo, cui inest, nonnulli censuerunt nihil aliud illam esse quam obligationem conscientia ad alterum, atque adeo peccare contra ius proprietatis negantem alteri bonum; vel irrogantem malum, ad quod præstandum, vel non irrogandum lege aliqua qualitercunque tenetur in conscientia.

Art. 15. Verùm hæc sententia est intolerabilis. Primum quia est contra omnes auctores subscribentes Philosopho dicenti ubi supra cap. 2. & 3. dupliciter aliquid esse iniquum, primo quatenus contra legem; hoc est contra obligationem in conscientia; secundo quatenus est usurpatium pluri respectu sui, & diminutium boni alterius contra voluntatem domini; atque primum genus iniqui vitari per iustitiam legalem latissime sumptam; hoc est per collectionem omnium virtutum; secundum verò per iustitiam particularem. Quod perinde est atque dicere obligationem quam respicit iustitia particularis, & correspondet iuri proprietatis, esse diuersam ab aliis obligationibus in conscientia etiam erga alterum.

Art. 16. Deinde hæc opinio confundit iustitiam particularem, & partes eius subiectiuas cum partibus eiusdem potestatis; omnibusque proflus virtutibus ad alterum quoad actus ipsarum debitos qualitercumque ex lege; siquidem omnes actus respicientes obligationem eiusdem speciei sunt, & ipsi eiusdem speciei. Ea autem confusio est valde absurda, ut pote confundens cum actu iustitiæ particularis actus religionis, pietatis, misericordiæ, gratitudinis, & alios eiusmodi, ad quos lege aliqua obligamur in conscientia; unde nulla ex his virtutibus pro ut distincta à iustitia particulari posset elicere vllum actum præceptum.

Art. 17. Sequeretur denique omnes peccantes contra obligationem quamlibet conscientia ad alterum teneri ad compensationem omnium malorum consequentium ex peccato, & ad eam cogi posse à iudice, atque patientem ea mala uti posse occulta compensatione, quoties deficeret aliud remedium. Hæc namque omnia consequuntur ad peccatum commissum contra obligationem fundatam in iure proprietatis. Sequela autem est absurdissima, & contra vnam consensus generis humani, ut patet consideranti obligationes virtutum, quæ modo memoratæ sunt, & peccata contra illas, nec non contra vota Deo facta in fauorem proximorum, & quæ vltimam partem de honestate compensationis occultæ eadem sequela est mirum in modum perturbatrix Reipublicæ, ut per se satis liquet, & apparebit clarius ex dicendis infra circa iniustitiam.

Art. 18. Dicendum igitur est obligationem conscientia ad alterum fundatam in iure proprietatis ultra obligationem fauorabilem alteri, ad non ampliandam, aut ad restringendam propriam liberam potestatem disponendi de rebus ordinatam ad propriam felicitatem, quod est commune omni obligationi conscientia ad alterum, superaddere aliam obligationem non restringendi alienam eiusdem rationis liberam potestatem, quod est proprium, &

peculiare prædicatum obligationis fundatæ in iure proprietatis conueniente alteri. Hoc profectò est, quod Philosophus nuper indicatus aiebat, iniquum, quod vetat iustitia particularis, id est, quod aduersatur iuri proprietatis, & obligationi in illo fundatæ, esse usurpatium pluri respectu sui, & diminutium boni alterius contra voluntatem domini.

Art. 19. Atque hoc idem est, quod colligitur ex definitione iuris proprietatis superius tradita. Duo enim illi attributa sunt, nempe libera potestas disponendi de rebus in ordine ad propriam felicitatem conueniens habenti ius; & inimpedibilitas eius potestatis grauians ceteros, qui non habent idem ius. Quapropter qui operatur contra ius proprietatis, & contra obligationem fundatam in illo, duo necessariò facit, quæ non deberet facere. Alterum est ampliare propriam libertatem ultra terminos sibi præscriptos. Alterum est restringere alienam citra suos. Ex quibus non nisi alterum perpetrat, qui operatur contra obligationes in conscientia ad alterum non fundatas in iure proprietatis. Qui enim vult bona sua dare pauperibus, & non dat, vel peccat ex ingratitudine, aut defectu charitatis, non propterea restringit, sed solum non ampliat terminos alienæ liberæ facultatis. Nec ampliat, sed solum non restringit terminos propriæ liberæ facultatis. Quia antequam tradantur bona his titulis debita, non desinunt esse eius propria, cuius erant, nec fiunt eorum propria, quibus deberent dari; atque adeo eorum bonorum retentio, nec transgreditur limites proprios quoad bona retenta, nec restringit limites.

Art. 20. Patet autem obligationem restringendi se, & dilatandi aliam esse longe diuersam ab obligatione non dilatandi se, & non restringendi aliam, quandoquidem contrauentio huius posterioris obligationis deturbat aliam à possessione, & bonis suis, estque propterea multò magis contristatiua ipsius per se, & ceteris paribus, quam transgressio prioris obligationis, quæ neminem spoliât bonis iam suis, sed tantum conseruat peccantem in præexistenti possessione suorum bonorum. Quibus sufficienter præoccupata, & soluta manent argumenta, quæ pro absurda illa priori opinione confici possunt. Atque ex his omnibus apparet definitionem propositam iuris proprietatis esse omnino legitimam, & quæ circumstantiis difficultatibus satisfieri clarè & facile possit.

Ad 1. Iam dictum est paruulo solum extrinsecè, & per formam inhærentem alteri competere ius, ideoque paruulum, qui est Dominus, nihil in se intrinsecè differre à paruulo, qui non est dominus, sed solum per extrinsecam dispositionem causarum, ex qua pro tempore redundauit in ipsum libera facultas, qualis posita est in definitione. Qua de causa dixit Apostolus paruulum nihil differre à seruo, cum sit dominus omnium. Quia videlicet est dominus per solam extrinsecam denominationem, & nihil ipsi actu inest, quo differat à seruo. De quo plusculum dicitur q. 6. Indidem apparebit, incidentem in amentiam retinere habitum liberæ facultatis pertinentis ad iuris constitutionem, idque sufficit ut ius absolute in eo perseveret; ut apparebit eodem in loco, Idem dicitur à fortiori de dormiente, ebrio, aut ad alia intento.

Ad 2. Nemo potest uti honestè rebus suis in utilitatem, & commodum aliorum, quin eo ipso sibi maxime consulat. Quia opus honestum est vtile operanti propter meritum, & delectabile propter suam bonitatem, & pulchritudinem manentem in memoria per totam æternitatem. Quibus de causis plus prodest per se danti dedisse, quam accipienti accepisse: Dictum deinde est non vnicè, & priuatiuè, sed solum directè, & principaliter ordinari ius proprietatis

tatis ad felicitatem sui subiecti. Vnde nihil nocet eius conceptui, quod aliis etiam profit pro libito ipsum habentis. Id enim est secundarium, & minus principale.

Ad 3. Dictum est ius esse liberam facultatem disponendi quoad vsus, & actiones lege permittas. Quare, quod ex lege, aut præcepto superioris obligetur, aut cogatur proprietarius ad vsum suarum rerum in vtilitatem aliorum pro aliquo euentu speciali, non tollit conceptum iuris proprietatis superius explicatum, sed magis exercet partem doctrinæ, qua explicatum est.

Ad 4. Ius iurisdictionis habetur à superiore iure proprietatis, ac proinde secundum se formaliter est vtile subiecto suo, & confert ad eius felicitatem. Differt tamen à iure proprietatis ex parte termini, & operationum, quas respicit, quia hæc directe, & principaliter ordinantur ad vtilitatem aliorum, idque est essentiale iuri iurisdictionis, vti demonstratum est superius, vtilitates autem, quæ ex eodem iure resulant in subiectum, cui inest, secundario tantum, & indirecte eidem annectuntur. Contraria igitur, & non tantum vtcumque diuersa ratio est quoad hoc de vtroque iure proprietatis, & iurisdictionis. Differunt ergo inter se manifestè iuxta definitiopes, & expositiones vtriusque superius datas.

Ad 5. Ius proprietatis diuinum est longè diuersa rationis à iure proprietatis creato. Quia non est ius diuinum purè proprietatis, vt dictum est supra, & exponitur vberius q. 5. Notatum autem est non semel in præfenti agi de iure, quod sit purè proprietatis. Quare definitio huius iuris huc vsque exposita transferenda est in Deum seclusis imperfectionibus, quæ insunt iuribus creatis. Quod præstabitur dicta quæst. 5.

QVÆSTIO IV.

Vtrum ius proprietatis, & iurisdictionis connectantur inuicem essentialiter?

Videtur neutrum cum altero essentialiter connecti. 1. Quia vtrumlibet, absque altero consistere potest. Qui enim capit feram eo ipso acquirit ius proprietatis circa illam, & nullum nihilominus acquirit ius iurisdictionis vi cuius posset aliquid præcipere aut vetare, vt per se satis liquet. Eadem est ratio de illo cui donata esset fera ab eo venatore: is enim transferret in illum ius, quod præhaberet proprietatis, nec transferre posset ius, quod non præhabet, iurisdictionis, & sic de aliis similibus. Atque omnes vniuersim homines tam collectiue, quam distributiue sumpti habent ius aliquod proprietatis saltem respectu honoris, & sanitatis, & tamen non habent singuli quilibet homines ius iurisdictionis, & potestatem aliis ius dicendi, ac præcipiendi, vt constat specialiter in seruis.

Similiter ius iurisdictionis apparet separabile à iure proprietatis, qui enim vouet obedientiam alicui, eo ipso illum constituit superiorem sibi cum vera iurisdictione respectu sui, si ille acceptet votum; & tamen nullum eo ipso confert illi ius proprietatis. Quod videlicet fieri potest, vt nullum præhabeat transferibile in alium, vel nolit in alium transferre etiam si possit. Et superiores FF. Minorum habent veram iurisdictionem, cum nihil habeant proprium. Nulla igitur est, inter hæc iura, mutua, vel non mutua connexio inseparabilitatis.

2. Neque in ratione causæ, & effectus, aut conditione qua non connectuntur inter se, siue non mutuo. Quia in casu posito venationis, & sic de aliis simili-

bus, ius proprietatis confurgit ex actione exteriori capiendi, & animo volendi sibi feram, seque constituendi finem illius, atque adeo subsistit tale ius absque aliqua dependentia à iure aliquo iurisdictionis, cuiusque vsu vel actione.

Similiter in casu posito vouentis obedientiam alteri confugit iurisdictionis in eo, cui vouetur, ex sola voluntate vouentis, & acceptantis. Atqui nec in vouente, nec in acceptante necesse est, vt præexistat ius aliquod proprietatis. Quia fieri potuit, vt ante votum vterque renuntiasset omnibus suis bonis, omnique iuri proprietatis, & esto vterque, vel alter haberet ius aliquod proprietatis, illud nihilominus se habuisset purè concomitanter ad talem actum. Quia nec votum, nec eius acceptatio sunt actiones habentis ius proprietatis formaliter, vt talis; si quidem libertas, quæ renunciatur per votum, & qua idem acceptatur ab altero, non habetur ab homine iure, sed natura. Ergo hæc duo iura sunt inuicem independentia formaliter.

Sed contra est 1. Quia omnis habens ius aliquod proprietatis potest sola sua voluntate aliquam in alios obligationem de nouo inducere. Dictum enim est in q. præcedenti ius proprietatis esse potestatem liberam disponendi non impedibilem licet ab aliis. Ergo actiones ortæ à iure proprietatis habent vim inducendi de nouo obligationem; vt à nemine apponatur illis impedimentum. Ergo hoc ius est essentialiter inseparabile à iure iurisdictionis, cuius videlicet proprium est inducere obligationem conscientia in alios. Omnis si quidem peccans agit contra legem aliquam obligantem se; quæ quidem est actus iurisdictionis notissimus.

E conuerso necesse est ius iurisdictionis esse proprium, & suum simpliciter eius cui inest, seu qui vi eiusdem potest præcipere aut vetare, ita vt qui illi auferret sine iusta causa tale ius, aut eundem ab eius exercitio impediret, faceret illi iniuriam propriè talem. Constat autem iniuriam propriè talem essentialiter esse offensiuam iuris proprietatis, atque ideo dari non posse non præsupposito iure proprietatis in eo, qui patitur iniuriam. Vtrumlibet igitur ius est essentialiter inseparabile ab altero.

2. Neutrum ius acquiri potest nisi dependenter ab altero, seu nisi acquisitione dependente ab altero tanquam à causa. Quia nemo potest acquirere ius de nouo, nisi aliquo illud sibi conferente, atque adeo præhabente ius, quod confert, ac per consequens dependente iure, quod acquiritur de nouo, à iure aliquo præexistente tanquam à causa sua. Ostensum autem modò est vtrumlibet ius includere in se alterum. Vnde dependentia ab vtrolibet includit eiusdem generis dependentiam ab altero. Habent igitur hæc iura mutuam connexionem non solum inseparabilitatis, sed etiam dependentiæ, & causalitatis.

Art. 1. Resp. In rationibus dabitandi vtrumque propositis continentur tres conclusiones efficaciter comprobatae. Prima est: omne ius iurisdictionis est inseparabile ex parte subiecti à iure proprietatis: id est; habens ius aliquod iurisdictionis necessario habet eo ipso ius aliquod proprietatis. Hoc enim omnino concludit secunda pars primæ rationis dubitandi pro parte affirmatiua. Et confirmatur quia ius iurisdictionis constituitur, vt dicitur q. 6. per duo accidentia inherencia habenti tale ius, cognitionem nimirum, & volitionem. Accidens autem ex suo conceptu est entis ens, omnibusque eius bonitas inest subiecto tanquam fini eiusdem, & si quidem fuerit capax felicitatis, ei essentialiter inseruit, ac per consequens conuenit tali subiecto ius proprietatis respectu ipsius iuxta superius dicta de quidditate huius iuris. Quare ius iurisdictionis entitatiue, &

formaliter est sub iure proprietatis sui subiecti, ceditque eius utilitati seu felicitati, licet terminatiue, & obiectiue cedat felicitati aliorum, & sit extra terminos proprietatis, ac proinde ex parte termini sint separabilia hæc duo iura.

Art. 2. Ad rationem dubitandi in contrarium, quæ est posterior pars primæ rationis adductæ pro parte negatiua, dicitur quod qui acceptauit votum obedientiæ sibi præstitum, eo ipso habet iure proprietatis superioritatem supra vouentem, quem repugnat non habere ante votum iure proprietatis eam libertatem disponendi de suis actionibus, quam amittit per votum, & transfert in alium. Nec superiores Minorum sunt omnino expertes iuris proprietatis etiam pure spiritualis, sed tantum eius, quod versatur circa pecunias, & circa omnia externa pecuniis æstimabilia.

Art. 3. Secunda conclusio est: potest acquiri de nouo ius aliquod proprietatis, quin propterea acquiratur, aut etiam præsupponatur ullum ius iurisdictionis in eodem subiecto circa eandem rem. Quod constat clarè ex prima ratione partis negatiuæ.

Art. 4. Quare ad primam partem primæ rationis pro parte affirmatiua dicitur potestatem liberam inclusam in iure proprietatis esse inimpedibilem licet ob legem latam, vel ab ipso habente tale ius, vel ab alio superiori; nec esse necessarium, ut eiusmodi lex fauorabili habenti proprietatem lata fuerit ab eodem, quia sufficit si ab alio lata fuerit. Vnde ex actionibus iuris proprietatis sæpè confurgit in alios noua obligatio tantum indirectè, non ob legem aliquam nouam, sed ob nouitatem materiæ comprehensæ sub lege præexistenti ex suppositione, quod existeret talis materia.

Art. 4. Tertia conclusio est: omne ius proprietatis, vel est identificatum cum iure iurisdictionis circa eandem rem, vel est dependens ab eodem tanquam à principio, & causa non solum identicè, & materialiter, sed etiam formaliter, & quatenus tale est. Idem dicitur è conuerso de iure iurisdictionis comparato cum iure proprietatis. Patet conclusio quoad utramque partem ex rationibus dubitandi propositis pro parte affirmatiua. Illæ enim rationes licet non conuincant quoad omnia totum, quod intendunt, istam tamen disiunctiuam omnino conuincunt, ut colligitur ex earum collatione cum iis, quæ modo dicta sunt circa secundam conclusionem, & cum iis, quæ mox dicentur soluendo rationes contrarias.

Art. 5. Igitur ad utramque partem secundæ rationis proficere pro parte negatiua, respondetur veniatorem non posse facere suam feram, quam capit, quocumque etiam animi, ac intentionis adiuncto adminiculo, si non præexistat lex antecedenter facta, ut fera cedat capiendi, utque nulli deinceps liceat impedire capientem ab usu, & possessione eius. Fieri nemque potuit lex, ut res omnes exteriores perseverarent semper, & in omni euentu communes, atque posita ista lege nullum posset acquiri ius præstatum proprietatis. Ergo omnis acquisitio huiusmodi iuris pendet essentialiter à iure iurisdictionis tanquam à causa eius partiali, & quidem præcipua inter alias.

Art. 6. Iam qui vouet obedientiam alteri, nullam propterea induceret iurisdictionem in ipsum utcumque acceptantem, nisi præhaberet iure proprietatis usum suæ libertatis, & potestatem liberam disponendi de suis actionibus. Qui enim sic vouet, renuntiat propriæ libertati, eamque abdicat à se, & transfert in alium. Qui autem non præhabet aliquid, ut proprium, non potest illi renuntiare, nec in alium transferre. Ergo libera potestas, quæ aderat vouenti, eratque directioni, & prudentiæ monasticæ

ipsius subiecta, & ordinata ad propriam ipsius felicitatem, adeoque pertinet ad ius proprietatis eidem conueniens, transfertur per votum in alium, & subiicitur directioni, ac prudentiæ alienæ, & ordinatur ad felicitatem non propriam habentis, sed, alterius; à quo prius habebatur, adeoque pertinet deinceps ad ius iurisdictionis, quippe libertas propria vouentis restringitur ab ipso per votum validum & transfertur in alium, non odio, sed amore propriæ felicitatis; ideoque semper remanet illi deuincta quoad utilitatem. Quod dicitur libertatem, seu liberam directionem suarum actionum haberi ab vnoquoque non iure, sed natura, supponit falsum. Quia ius naturale habetur iure, & natura simul, ut infra exponetur.

QVÆSTIO V.

Virum Deo conueniat ius proprietatis essentialiter sibi subordinans immediatè omnia iura creata?

Videtur non conuenire 1. Quia ius proprietatis est essentialiter ordinatum ad propriam felicitatem habentis ipsum ius. Deo autem nihil conuenit relatiue ad res creatas ordinatum ad felicitatem ipsius. Quam videlicet possidet vndequaque perfectam, & completam tam intensiue quam extensiue independentem à creaturis.

2. Fieri potuit, ut Deus nihil crearet. Ergo fieri potuit, ut nullum ius proprietatis Deo conueniret. Patet consequentia. Quia repugnat subsistere ius nullo existente termino iuris. Perfectio autem, quæ potest deesse Deo in aliquo euentu, in nullo euentu adesse illi potest.

3. Is cui Deus aliquid donauit, potest ius suum transferre in alium sola sua voluntate. Ergo is, in quem ita translatum esset ius proprietatis, haberet illud cum dependentia immediata à sola voluntate transferentis. Ergo Deo non conuenit ius subordinans sibi immediatè omnia iura creata.

Art. 1. Resp. Ex dictis in questione præcedenti colligitur omne ius creatum pendere essentialiter à iure, quod habet Deus in res creatas. Ostensum namque est præsertim in duabus postremis responsionibus omne ius proprietatis acquisitum de nouo pendere essentialiter ab aliquo iure iurisdictionis iam præexistente: atque è conuerso omne ius iurisdictionis acquisitum de nouo pendere essentialiter ab aliquo iuris proprietatis iam præexistenti. Omne autem ius creatum est acquisitum de nouo, estque de eius essentia, ut possit incipere esse, postquam non fuit. Ne igitur detur processus in infinitum dependentiæ, & præexistentiæ inter utrumque ius, necesse est venire ad ius aliquod primum, quod nec acquiratur, nec possit acquiri de nouo, quodque proinde sit essentialiter ab æterno, & à se; quale solum est ius Dei in res creatas. Ergo ab hoc iure cætera omnia iura essentialiter dependent.

Art. 2. Indidem rursus colligitur dependentiam istam omnium aliorum iurium à iure Dei non esse tantum mediatam, & remotam in reliquis iuribus creatis præter primum, seu præter ius independentens ab alio priori iure creato; sed esse immediatam, & proximam in omnibus, & singulis iuribus creatis. Ostensum namque est omnia, & singula iura proprietatis de nouo acquisita, id est creata pendere essentialiter à lege immediatè fauorabili respectu habentis tale aliquod ius, obligante scilicet immediatè omnes alios in conscientia ad non impediendas actiones proprias eiusdem

eiusdem iuris. Et insuper ostensum est omne ius iurisdictionis haberi ante suum exercitium, ab eo distinctum, iure proprietatis; atque ideo dependenter ab eadem lege obligante in conscientia. Omnis autem lex obligans in conscientia est actus iuris Dei imponentis eam obligationem, vel se solo, vel per cooperationem cum superiore creato. Quia lex obligans in conscientia est necessitas conditionata carenti beatitudine aeternum vel ad tempus, si illi non obediatur, nec obtineatur venia a potente inferre tantum, ac tam grande malum. Hoc autem malum solus Deus inferre potest, ut patet. Atque Deus necessitati minimè potest ad illud, vel inferendum, vel condonandum nisi sua voluntate, vel sola, vel coniuncta cum voluntate creata. Omne igitur ius creatum pendet essentialiter, ac immediatè à iure Dei, & eius exercitio, seu lege.

Art. 3. Confirmatur. Omnes operationes physicae causarum secundarum quatenus sunt communicatiuae perfectionis physicae praexistentis in iisdem causis dependent essentialiter, ac immediatè à cooperatione physica Dei. Ergo omnes operationes morales substantiarum rationalium creatarum, quibus perfectiones morales, praelationes, & iura aliorum in alios transferuntur, & communicantur, dependent essentialiter, ac immediatè à cooperatione morali Dei. Vergetur paritatis ratio à fortiori; quia actiones istiusmodi morales, & iura, quae sunt illarum effectus, praeminent perfectione, & aestimatione multis effectibus purè physicis causarum secundarum; siquidem priores illi effectus sunt proprii substantiarum rationalium, & earundem perfectiui quatenus talium: inter effectus verò purè physicos plerique sunt communes irrationalibus, & inanimatis. Quod autem perfectius est magis dependet ab optimo; quod scilicet ab eo magis participatur, in quod plus influit: atque causa secunda sunt minus sufficientes se solis ad id quod praestantius est; quandoquidem ad id etiam, quod minus praestat, sunt insufficientes ex defectu perfectionis. Profectò cum dubitare nemo possit homines esse perfectiores, atque excedere magis iuribus, quam calore, colore, aut aliis eiusmodi; dubitari minus potest, quod illa debeant à Deo immediatè; quando haec alia ab ipso immediatè dependent. Cuiusmodi argumentum, est frequens Augustino aduersus Pelagianos tribuentes Deo, quod sumus, & negantes eidem quod boni sumus.

Art. 4. Agnouit Philosophus dependentiam istam iuris proprietatis à iure iurisdictionis, nihilque frequentius suggerit toto praesenti libro 5. Ethicorum, & ea de causa 1. Politicorum hoc ius definiuit *ordinationem societatis civilis*, explicans effectum per causam. Quae tamen explicatio difficulter cohaeret cum doctrina eiusdem 1. Rhet. ad Theod. c. 13. ubi dicit: *est quoddam natura iustum, & iniustum, quod omnes variantur, & si nulla societas, aut pactum sit. Quod ipsum distinctius tradit in praesenti c. 7. dicens: civilis iustum aliud naturale, aliud legitimum. Et naturale quid est, quod ubique vim habet eandem, & non quia videtur, vel non videtur. Legitimum autem, quod à principio quidem nihil refert sic an aliter habeat; cum verò positum fuerit, refert. Id est; aliud est ius siue iustum, quod ab ordinatione civili dependet, aliud, quod non dependet. Necessè igitur est ordinationem civilem non eodem ubique sensu usurpari à Philosopho, sed alibi pro libera hominum conventionione facta per electionem spontaneam, ut in posterioribus istis locis; alibi pro conventionione, ut est communis naturaliter insita, & habitae per electionem liberam, ut in primo loco.*

Art. 5. Verum, utcumque hoc habeat, semper desideratur in Philosopho ultima iurium humanorum resolutio tradita clarè, atque distinctè. Sanè quod dicit

postremis illis verbis; *cum verò positum fuerit, refertur vnum ex iis est, quae ubique vim habent eandem, & à principio quidquam refert sic, an aliter habeant, & non quia videtur, vel non videtur*; quod enim postquam aliquid visum, & positum est; id est ordinatione, & lege humana stabilitum est, refertur quidquam, non ex eo pendet, quod ita videatur, vel non videatur. Alias enim daretur processus in infinitum in legibus humanis. Deinde transgressio constitutionis civilis, & legum mutua hominum conventionione mediatè, vel immediatè persistentium non solum inducit poenas temporales, aut tantum circa bona temporalia, sed etiam priuationem beatitudinis. Qui effectus cum pendeat immediatè à sola diuina bonitate, non potest induci vlla voluntate, aut ordinatione creata sola. Necessaria igitur est cooperatio moralis voluntatis, & ordinationis diuinæ.

Art. 6. Quare dum non assurgit consideratio in voluntatem, & ordinationem diuinam, necessè est, ut lateat non solum prima omnium iurium creatorum origo, verum etiam causa adequata immediata, ac proxima, & ex partialibus praecipua vnus cuiusvis iuris creati. Verum quia ad cognitionem voluntatis, & ordinationis diuinæ naturalis, non nisi mediante voluntate, & ordinatione creata naturaliter insita homini, peruenimus per cognitionem naturalem; atque huic causae particulari formaliter correspondent ea mala, quae hominibus per homines ob iniurias infliguntur; propterea Philos. obseruator solius ordinis naturalis haesit in ordinatione societatis civilis; nec ulterius progressus est. Quod, ut ad aliquam eius excusationem valeat certè ad exactam rei, de qua loquitur, expositionem, nequaquam sufficit eius doctrina diuinitatis, ut in praesenti, ita & alibi frequenter non satis sollicita.

Art. 7. Colligitur postremo ius proprietatis, & ius iurisdictionis diuinæ non distinguuntur inter se virtualiter intrinsecè, sed vtramque esse vnica obiectiue, atque omnibus modis eadem, ac simplicem formalitatem absque vlla mutua, vel non mutua discrepantia Praedicatorum, quae de alterutro, ut est in se affirmari, vel negari possunt independentè à relatione ad similia praedicata creata, & modo nostro cognoscenda in illis fundato. Probatur; quia ut dictum est, omne ius proprietatis distinctum à iure iurisdictionis essentialiter dependet ab aliquo praesistente iure iurisdictionis; & è conuerso hoc ius dependet ab illo, si ab illo distinguatur. Atque ratio in hanc rem superius adducta aequè conuincit antecessorem virtualem supposita distinctione virtuali, ac realem supposita reali, ut patebit consideranti. Quare si alterutrum ius distingueretur in Deo virtualiter intrinsecè ab altero necessè esset vtrumvis esse prius, & posterius altero, virtualiter intrinsecè; atque aded vtrumvis eorum esse prius, & posterius seipso eodem modo. Nempè quodlibet est prius omnibus, quae sunt posteriora posteriori respectu sui. Eadem est ratio de prioritati respectu priorum priori se, loquendo de prioritati, & posterioritate eiusdem vtrumque generis. Sequens autem est absurda, ut ex se satis patet, & alibi pluribus ostensum est.

Art. 8. Confirmatur mutua haec vtriusque iuris diuini indistinctio virtualis. Quia omne ius Dei est essentialiter ordinatum indiuisim ad gloriam ipsius, & vtilitatem nostram. Repugnat enim metaphysicè Deum aliquid liberè operari intendendo gloriam suam, quin eo ipso velit vtilitatem nostram; aut intendendo nostram vtilitatem, quin eo ipso velit gloriam suam. Quia omnis gloria Dei ipsi libera est utilis nobis. Proficimus enim glorificando Deum, & nostra proinde interest habere vnde ipsum glorificemus. Nihil igitur facere potest Deus gloriosum sibi, quod non sit utile nobis, ideoque conferens ad nostram felicitatem.

felicitatem. Similiter omnis nostra utilitas est gloriosa Deo, quia nihil facere potest, nisi habendo se pro fine excellentiæ, & volendo sibi gloriam eorum omnium, quæ facit. Nec enim intentio diuina quiescere potest tanquam in fine excellenti, & beatifico, nisi in ipso Deo.

Art. 9. Quare idem dictum est, ut ait D. Tho. q. 5. de pot. art. 4. ante finem. *c. quod Deus omnia propter seipsum fecit, & quod creaturas fecerit propter earum esse*; id est, ut sibi sint bonæ. Quod probat conferendo illud prou. 16. *vniversa propter seipsum operatus est Dominus*; cum illo Sap. cap. 1. *creauit enim Deus, ut essent omnia*. Omnis igitur potestas libera Dei circa creaturas est ordinata indiuisim ad gloriam eius, & ad nostram utilitatem. Dictum autem est facultatem liberam ordinatam ab bonum proprium esse ius proprietatis; atque ordinatam ad bonum aliorum esse ius iurisdictionis. Ergo ius proprietatis, & ius iurisdictionis sunt in Deo vnica formalitas, etiam virtualiter indiuisibilis ex parte obiecti.

Art. 10. Obseruandum est, gloriam Dei resultantem ex creaturis dici bonam Deo, & quid conferens ad eius felicitatē, non quod aliquid boni accrescat ipsi ex creaturis, quo melius in se habeat, aut quod illis indigeat, ut sit felix, vel magis felix, sed solum quia creata Dei glorificatio est, quid condecens eius infinitam bonitatem, ac maiestatem; & quia felicitatem suam voluit cum nostra ita coniungere, ut non possumus absque displicentia eius impedire felicitatem nostram; eamque impediendo, impediamus eo ipso actum diuinæ felicitatis proprium; hoc est complacentiam specialem Dei de nostro bono, & felicitate. Quam complacentiā paratus est habere quantum est de se, si a nobis non impediatur, utque non impediamus mouet nos, atque sollicitat mediis efficacissimis.

Art. 11. Verum quia hæc ipsa complacentia specialis nihil interest Dei, sed intenditur ab ipso, ac si ipsius interesset propter vim amoris, quo nos amat, & transformatur in nos, propterea in expositione iuris proprietatis, & suitatis illi correspondentis ex parte rerum non adhibita est utilitas, aut commodum, nec finis utilitatis, sed felicitatis, & finis secundum se, atque beneplacitum habentis ius, ut sic iura etiam Dei comprehenderentur, & exponeretur ratio vniuersalissima iuris, à qua utique excluditur ius Dei, dum adiecitur utilitas, aut finis utilitatis respicientis ipsum habentem ius. Constat igitur ex his omnibus conuenire Deo ius proprietatis seclusis imperfectionibus iuris proprietatis creati, idque vniuersalissimum, & immediatē, ac formaliter subordinans sibi ex essentia sua omnia iura creata. Quod erat intentum.

Ad 1. Res creatæ pertinent ad felicitatem Dei, licet non tanquam bona utilia ipsi, bene tanquam bona decentia ipsum, conferentia ad eius gloriam, & intenta ab eodem, perinde atque si ipsius interesset ea habere. Quod sufficit omnino ad conceptum essentialem iuris proprietatis seclusis imperfectionibus iurium creatorum, in quibus felicitas, intentio, & complacentia sunt inseparabiles ab utilitate. Quod discrimen nuper explicatum est sufficienter.

Ad 2. Vnumquodque ius potest exerceri tam faciendo, quam non faciendo; siquidem ex conceptu suo est libera facultas faciendi, & non faciendi, ut dictum est q. 3. Quare Deo nihil creante daretur terminus negatiuus iuris diuini, nempe non esse creaturarum sola Dei libera voluntate, hoc est solo exercitio iuris eius impeditur, quod minus essent. Is autem terminus negatiuus tam est sufficiens ad existentiam, & exercitium iuris, quam sufficiens est terminus positius, ut liquet ex ratione data.

Ad 3. Cum dicitur posse aliquem ius suum transferre in alium sola sua voluntate, To sola tantummodo

excludit necessitatem alterius voluntatis creatæ ad subsistentiam, & valorem translationis; non verò voluntatem diuinam, tum legislatiuam, qua munit, & reddit obligatoriam dispositionem voluntatis creatæ; tum eam, qua cooperatur voluntati creatæ, eiusque executioni. Quare omnis humana translatio iuris dependet à Deo immediatē, non minùs moraliter, & iuridicē, quam physice.

QVÆSTIO VI.

Verum ius constituatur per actus intellectus, & voluntatis?

Videtur non constitui. 1. Quia dictum est ius esse liberam potestatem. Potestas autem non est nomen actus, sed potentie; ergo ius non constituitur intrinsecè per actus intellectus, & voluntatis, sed potius est principium eorum actuum.

2. Licet applicatio agentis ad passum sit necessaria, ut principium actuum exerceat actiuitatem suam; nihilominus applicatio non pertinet ad constitutionem intrinsecam actiuitatis; ergo similiter licet cognitio aliqua, aut volitio sint necessariae ad exercitium iuris, non propterea ij actus pertinent ad constitutionem intrinsecam ipsius iuris, quod est virtus actiua moraliter.

3. Iura rerum transferuntur ab aliis ad alios homines donationibus, contractibus, & aliis modis. Actus autem intellectus & voluntatis nulla ratione ab aliis ad alios transferri possunt. Ergo iura sunt omnino distincta ab iis actibus.

4. Quando alicui aliquid donatur, acquiritur ius donatio per solum actum voluntatis, quo ipse acceptat donationem: Quælibet enim cognitio antecedens hunc actum voluntatis dari potest, quin acquiratur ius; quælibet autem subsequens eundem actum præsupponit ius iam acquisitum; ergo nulla cognitio pertinet ad constitutionem intrinsecam iuris.

5. Dormiens, amens, ebrius, paruulus, expertus rationis & nihil attendens actu ad res iuribus subiectas, aut ad iuridicos earum vsus potiuntur iuribus, nec toties illa amittunt, quoties cessant ab omni actu pertinenti ad iura rerum, siue necessariò cessant, siue liberè. Ergo actus intellectus, & voluntatis non pertinent intrinsecè ad existentiam, aut essentiam, & constitutionem iurium.

6. Contingit amitti iura retinente eo, qui illa amittit, omnes actus intellectus, & voluntatis, quibus prius exercebatur. Amittuntur enim sæpè per delicta, per sententias iudicum, per præscriptiones aliorum, aliisque similibus modis, nihil ea de re cogitante, aut statuente eo, qui illa amittit, adeoque nulla existente variatione actuum ipsius pertinentium ad intellectum, & voluntatem. Ergo.

Art. 1. Resp. Ius dicitur multipliciter, non solum ex parte rerum, circa quas versatur, & ex parte personarum, quarum est proprium, sed etiam secundum se, & secundum suam constitutionem intrinsecam. Aliud namque est purè extrinsecum illi personæ, cuius est proprium, eamque tantum extrinsecè denominans. Aliud informans intrinsecè subiectum cuius est. Rursus ius intrinsecè informans; aliud est habituale, & aliud actuale; aliud vltimò completum, aliud incompletum. Primum enim cui lex aliqua fauet quoad vsus alicuius rei, & quoad utilitatem ex ea percipiendam; posita aliqua conditione, cum primum ea conditio ponitur à parte rei, dicitur conuenire illi ius in eam rem, tamen si nulla ipsi affuerit notitia talis legis, aut talis conditionis iam existentis, ideoque nondum habeat potentiam in actu primo proximo liberam ad percipiendam eam utilitatē, eoque

que vsus executioni mandandos. Verum tale ius est radicale tantum, & in causa.

Art. 2. Cum verò superuenerit cognitio, & legis, & conditionis, per legem requisita, tunc incipit adesse ius intrinsecum, & formale, sed nondum est vltimo completum, vsque dum addatur vltèrius consensus, & acceptatio prædictæ legis iam coniunctæ cum omnibus conditionibus exactis per ipsam. Dicitur nimirum est supra ius esse liberam facultatem munitam lege fauente ipsi, & grauantè alios. Cum igitur fauores, & beneficia non conferantur inuitis, ideoque non fortiantur suum vltimum effectum, & complementum, quo vsque illis consentiat is, cui fauent; necesse est, vt cognitioni prædictarum legis, & conditionum accedat consensus, & acceptatio eius, cui eadem lex fauet, nec prius completa vltimo erit vis legis ad obligandos alios, ne impediant eam personam à percipienda vtilitate, & ab vsibus rei ipsi destinata. Accedente autem eo consensu, & acceptatione, ac proinde coniuncta ea cognitione, cum hoc actu voluntatis, tunc verò existit ius intrinsecum actuale vltimo completum atque perfectum. Transacta verò ea cognitione, aut eo actu voluntatis, nec superueniente contraria voluntate, ac retractatione ius inerat intrinsecum quidem, sed tantum habituale.

Art. 3. Et quidem perfectionem adæquatam, & vltimò completam iuris dari non posse quò vsque existant prædicta cognitio, & volitio, clarè colligitur ex definitione iuris. Quia libera facultas ad vsus rei alicuius, quæ ex se sit impedibilis licitè ab aliis existere nequaquam potest non existente in primis cognitione obiecti, circa quod exercenda illa est, & modi quo exerceri potest. Cognitio enim actualis pertinet ad constitutionem intrinsecam potentia proxime liberæ, & talis determinata cognitio ad constitutionem talis determinatè potentia. Deinde neque sine actu voluntatis acceptante fauorem legis eadem potentia libera potest esse inimpedibilis licitè, quoad vsus eadem lege concessos. Quia ipsa non obligat ad non impeditionem, quo vsque acceptetur ab eo cuius interest, vt paulò ante conclusum est. Quia verò ius intrinsecè afficiens aliquid ordinatur ad actus intellectus, & voluntatis modo explicatos; atque relatiuè ad eosdem habent totam suam astimabilitatem, & vtilitatem species intellectualis, & habitus voluntatis ex quibus suboriri possunt iidem actus, patet ius secundum suum conceptum adæquatum, & completum, atque primario, & principaliter contentum sub ea voce constitui per eos actus intellectus, & voluntatis. Ius verò, seu remotum, & extrinsecum, seu intrinsecum, sed habituale tantum, vel tantum inadæquatum eatenus iura dici quatenus eosdem illos actus in se continent, atque vi sua inducere possunt.

Ad 1. Libera potestas in ratione proxime liberæ constituitur intrinsecè per cognitionem, & quæ est ex sua ratione inimpedibilis licitè constituitur intrinsecè per cognitionem veram representatiuam legis reddentis illicitam impeditionem, & per acceptationem eiusdem legis quatenus valentis proxime obligare, si acceptetur. Ergo potestas libera, quæ secundum se præcisè habet rationem generis respectu iuris, & defectus iuris, determinatur ad rationem iuris tanquam per rationem differentialem, & vltimò completiuam per eam cognitionem, & volitionem acceptantem; ideoque ius constituitur intrinsecè per vtramque secundum suum conceptum differentialem & specificum.

Ad 2. Cognitio dirigens actum voluntatis non est pura applicatio, & conditio, sine qua non, sed influit præterea partialiter per veram efficientiam

immediatam in eundem actum; de quo alias plura dicta sunt. Deinde, vt cognitio dirigens vtemem iure suo esset pura conditio, sine qua non quoad physicam entitatem actus, quo is exercetur, nihilominus constituit eundem intrinsecè quatenus operantem inimpedibiliter impeditione licita, vt ostensum est supra. Constituit igitur intrinsecè potentiam liberam, quatenus iure præditam, etiam si supponatur non influere physicè in actum voluntatis, qui est proprius illius. Atque hæc posterior ratio valet etiam de actu voluntatis acceptante fauorem legis, quo præmunita existit potentia libera vtemis iure suo.

Ad 3. Iura dicuntur transferri ab aliis ad alios homines quatenus, qui ea transferunt voluntate, & operatione sua exteriori causant in iis, ad quos ea transferunt, cognitionem, & volitionem similes iis, per quas iura sua præhabebant. Quare iura dicuntur transferri lato quodam modo, & moraliter tantum; cum re ipsa existat in eo, ad quem dicitur transferri, nouum ius numero distinctum ab eo, quod inhaeret transferenti, seu quasi transferenti. Quo tollitur æquiuocatio vulgaris locutionis occultantis veritatem improprietate sua.

Ad 4. Quod ius intrinsecè constitutum sit non solum per actum voluntatis vltimò complementem, ac determinantem rationem iuris, sed etiam per cognitionem immediatè dirigentem eum actum factum est exemplo magnorum auctorum D. Thomæ, & aliorum constituentium beatitudinem, prouidentiam, prædestinationem, leges, & alia similia non ea sola entitate, per quam vltimò, & sufficienter differt res de qua quaritur ab omnibus aliis, qualis entitas est in præsentī volitio, vt concluditur benè in obiectione; sed etiam ea, vel ea sola, per quam primò, & principaliter habetur perfectio propria eiusdem rei; qualis in rebus huiusmodi proculdubio est cognitio. Actiones verò exteriores, quæ in iurium translatione, defitione, acquisitione, & habitatione interueniunt sunt solum conditiones, sine quibus non respectu actuum interiorum quibus ius intrinsecè constitutum est superius, vel sunt causæ specierum impressarum, ex quibus procedunt iidem actus, vt constabit magis infra præsertim dum agitur de possessione, vbi dependenter ab hac doctrina ineunda est concordia cum iuristis intentis præcipuè in actiones exteriores. Constat interim perfectionem præcipuam contentam in conceptu differentiali iuris pertinere ad cognitionem. Species autem cuiusque rei continet in se intrinsecè non solum rationem vtramque discretiuam sui ab aliis, sed etiam rationem primario, ac principaliter perfectiuam sui. Inquam verò in conceptu differentiali, & speciei, quia animus fuit exponere solum constitutiva differentialia iuris; cum cætera aliis quoque rebus cõmunia, quæ continentur in potestate libera, & alia particularis definitionis iuris non indigeant expositione; certè non sit huius loci, vt exponatur.

Ad 5. Dormiens, amens, &c. habent iura vel habitualiter in se intrinsecè; Vel extrinsecè tantum per denominationem ex dispositione causarum valentium inducere, etiam vltimò determinatarum, quantum est ex se, ad inducendum cognitionem, & volitionem, quibus essentialiter constituitur ius actuale vnicuique intrinsecum, vt supra explicatum est; atque ad hoc ius cætera eiusmodi iura ordinantur, vt ibidem notatum est.

Ad 6. Esto fieri possit, vt qui amittit ius ante præhabitum, retineat materialiter easdem omnes cognitiones, & volitiones, quas præhabebat, dum iure potiretur; fieri tamen non potest, vt retineat easdè formaliter, quatenus valentes constitutiuè ius. Quia ius constitui

constituitur per cognitionem veram, formaliter vt veram legis fauentis habenti ius, & grauantis alios in fauorem ipsius, atque per volitionem directam per eandem cognitionem itidem, vt formaliter veram. Pater autem impossibile esse, vt amisso iure perseuerent nihilominus ea cognitio, & volitio formaliter, vt tales; siquidem amisso iure cessat eo ipso fauere lex amittenti, & grauare alios in fauorem ipsius.

QVÆSTIO VII.

Vtrum communes diuisiones iuris, ex parte principij, & subiecti sint bonæ?

Videntur non esse bonæ, 1. Quia ius communiter diuiditur ex parte principij in naturale, gentium, & positium. Hæc autem diuisio non est bona, quia ius gentium dicitur, quod apud omnes gentes vniuniformiter viget. Quod autem apud omnes gentes vniuniformiter viget, necesse est, vt insit à natura. Nam quod à libera hominum determinatione dependet, variabile est, nec vbique, & semper vniuniformiter contingit. Ergo ius naturale, & ius gentium non sunt duæ species iuris.

2. Ius gentium, & positium commune est, quod libera hominum electione, & conuentione constitutum sit, solumque differunt, quia quod gentium dicitur, vbique, & semper viget, quod verò civile non nisi apud aliquos, aut aliquando. Quæ differentia est solum penes plus, & minus, solæque subsistit extensione maiori, vel minori quoad tempora, aut personas. Huiusmodi autem differentia penes plus, & minus non variat speciem; atque idèd ea diuisio est purè materialis, non generis in species, sed speciei in indiuidua, de quibus non habetur ratio in scientiis.

3. Diuisio iuris ex parte subiecti communiter fit in paternum, æconomicum, & herile. Hæc autem diuisio conuincitur esse itidem purè materialis atque inutilis, quia inter patrem, & filium; & similiter inter Dominum, & seruum quoad aliqua datur ius stricte, & simpliciter tale; quoad alia verò, vel nulum omninò, vel tale tantum secundum quid, & improprie. Hæc igitur differentia exprimentæ fuissent per diuisionem, non illæ aliæ haud quaquam continentes rationes specificas adæquatè inter se diuersas.

Art. 1. Resp. Celebris in primis est, tum apud iuris peritos, tum apud Theologos, & Canonistas locis indicatis in quæst. 1. diuisio iuris ex parte principij in naturale, gentium, & positium; non tamen ab omnibus eodem sensu, ac modo accipitur. Quia à iuris peritis ius naturale dicitur, quod versatur circa actiones, quæ sunt communes hominibus cum brutis; quales sunt filios generare, & genitos nutrire, ad quæ docentur bruta per instinctum, homines per discursum necessarium, & dictamen inditum independentè ab electione, & arbitrio proprio, atque dependentè ab instinctu simili instinctui brutorum existenti in æstimatione. Inde ius gentium iidem appellant, quod circa ea versatur, quæ & sunt propria hominum, & quorum honestas, atque inhonestas non pendet ab eorundem arbitrio, ac voluntate, qualia sunt Deum colere, fidem seruare, non mentiri, tantundem reddere, quantum acceptis à volente compensationem.

Art. 2. Theologi verò ius naturale appellant promiscuè quidquid ligat homines independentè ab eorum libera inter conuentione, ac lege per ipsos

lata. In quam iuris naturalis vsurpationem non raro ipsi quoque Iurisconsulti descedunt, vt aduertit Ludouicus Molina ex confessione Iustiniani disput. 6. propè finem. Ius verò gentium iidem Theologi consequenter appellat cum Canonistis ex *c. ius gentium*, quod ex libera hominum conuentione, ac lege apud plerasque, vel omnes Prouincias, ac gentes viget. Huiusmodi sunt rerum diuisiones, legatorum non violandorum religio, seruitus captorum bello iusto, & similia.

Art. 3. Rursus in tertio diuisionis membro iurisperiti collocant ius civile, quod à seculari potestate descendit, siue vniuersaliter, ac vniuniformiter apud omnes, siue specialiter apud aliquos, vel apud aliquam determinatam Prouinciam vigeat. At Canonistæ, ac Theologi ibidem collocant ius positium, vt Canonicum, quod ab Ecclesiastica potestate descendit simul cum Ciuili comprehendant. Vnde iidem non infrequenter diuidunt ius quadrifarium, nempe in naturale, gentium, Canonicum, & Ciuile: atque sub duplici isto posteriori membro, necnon sub iure positio comprehendunt quidquid subest liberæ hominum constitutioni, siue vniuniformiter apud omnes, aut plerosque, siue non ita vniuersale sit.

Art. 4. Alia diuisio iuris ex parte principij est in diuinum, & humanum. Diuinum dicitur, quod sola diuina voluntate statuitur: humanum, seu creatum, quod ab humana etiam, seu creata voluntate dependet. Diuinum, aliud est diuinum naturale; aliud diuinum positium. Diuinum naturale dicitur, quod eadem diuina voluntate sancitur, qua existentia hominis decernitur, pèrque ipsam hominis existentiam, & quæ ad eam naturaliter consequuntur promulgatur sufficienter. Ius diuinum positium prouenit ex decreto libero Dei separabili ex natura rei à decreto creationis hominis, & eorum quæ ad existentiam hominis naturaliter consequuntur, ac proinde eius, vel obiectum, vel saltem promulgatio sunt intrinsecè supernaturales. Quod si sola promulgatio sit supernaturalis, obiectum talis iuris dicitur esse de iure diuino positium, & naturali. Si verò obiectum etiam sit supernaturale, tunc ipsum dicitur esse de iure diuino positium tantum. Prioris generis sunt, quæ continentur in decalogo: posterioris verò generis sunt vsus Sacramentorum, & alia eiusmodi. Ius humanum est, quod ab arbitrio, & voluntate humana dependet; atque diuiditur in Canonicum, & Ciuile, quorum notiones iam datæ sunt.

Art. 5. Hæc omnia considerantur à Iuristis, & Canonistis pro explicandis legibus, & iure iurisdictionis, de quibus modò non agitur. Quare illa pertinent ad hunc locum tantum indirectè, quatenus ius proprietatis dependet à iure iurisdictionis, & à legibus per eam latis tanquam à causa, & principio, vt dictum est supra. Vnde fit, vt totidem modis diuidi possint ius proprietatis, & actus pertinentes ad ipsum. Ius enim proprietatis suffultum lege naturali dicitur suum ipsius, cui inest, iure naturæ; & qui impederit actionem contentam sub tali iure dicitur operari iniquum contra ius naturale, & sic de aliis huiusmodi.

Art. 6. Ius naturale, & positium, ex quorum cognitione reliquarum diuisionum intelligentia facile deducitur, communiter exponuntur iuxta mentem Philosophi propositam q. 1. Positium namque est, quod idèd refert, quia ita videtur, vel non videtur: id est ideo obligat, quia ita statutum est arbitrio, & voluntate libera. Naturale verò est, quod refert, atque obligat ex natura rei, nec pendet directè, & immediatè, ac formaliter ab arbitrio, & libera cuiusquam

quam voluntate. Inquam verò directè, & immediatè, ac formaliter, quia sicut est libera Deo existentia hominum; ita etiam necesse est, vt sint eidem libera quacumque ad hominis existentiam consequuntur ex natura rei. Cæterum quia supposita hominis existentia non datur noua libertas ad ea faciendā, vel non faciendā, quæ iuris naturalis esse dicuntur; propterea hoc ius directè, & immediatè, ac formaliter non est liberum ex modo nostro concipiendi, & iuxta ordinem rerum ab ipso connaturaliter præscriptum, licet reipsa sit eadem, & æquè immediata libertas Dei ad existentiam hominis, & ad existentiam iuris naturalis, atque ad omnia, & singula, quæ inde naturaliter consequuntur.

Art. 7. Ius naturale dicitur ab omnibus immutabile, & inuariabile cum Philos. loco indicato q. 5. quia quod ad naturam cuiusque necessariò consequitur non potest mutari, aut variari manente eadem natura. Eiusmodi autem est ius naturale respectu naturæ humanæ. Sed considerandum est naturam humanam, licet sit semper eadem quoad suam substantiam, ac essentiam, ideoque sint immutabilia iura spectantia ipsam eius naturam secundum se; posse nihilominus mutari, ac variari quoad accidentalem dispositionem, tum animi, tum corporis: & tunc consequenter contingit mutari, ac variari materialiter ius naturale: ita vt eadem actio materialis, quæ antea licebat, ac debebatur, reddatur postea illicita propter diuersam hominis antea, & postea dispositionem. Quod explicatur communiter exemplo depositi. Vt enim depositum reddatur deponenti, iuris naturalis est: & tamen si deponens arma incidat in amentiam, ac furem, aut fiat hostis patriæ, non sunt ei reddenda, tamen illa reposita, eadem est ratio de aliis eiusmodi iuribus fundatis non in natura hominis secundum se, sed quatenus subest tali, vel tali accidenti; ac statui ideoque capacibus exceptionis. Immutabilitatem istam iuris naturalis participat magna ex parte ius gentium iuxta Theologorum, & Canonistarum usurpationem, quia fundatur in necessitate morali hominum ad illud mutua conuentione faciendum. Deficit verò omnino ob contrariam rationem ab eadem immutabilitate, & inuariabilitate ius positum, prout ab iisdem usurpatur.

Art. 8. Iam ex parte subiecti diuiditur ius communiter in paternum, æconomicum, & herile. Circa quam diuisionem D. Thom. & Philos. vbi supra ille art. 4. hic c. 5. & cæteri omnes docent non dari ius, & iustum simpliciter inter patrem, & filium. Quia ius, & iustum essentialiter est ad alterū. Filius autem non est simpliciter alter à patre, sed comparatur cum ipso tanquam pars eius. Quod nonnulli interpretes accipiūt de communicatione vtriusque quoad partē corporis ratione generationis. Verum hæc interpretatio, nisi promoueatur vltius, & assumatur tanquam fundamentum rationis formalis, ac immediatæ, sustineri nequaquam potest, idque duplici de causā. Prima est, quia Philos. & D. Tho. eadem ratione, iisdemque verbis tradant eandem doctrinam de Domino, & seruo; & tamen seruus non est pars physica domini. Altera ratio est, quia inter filium emancipatum, & patrem datur ius, & iustum simpliciter; & tamen emancipatio non tollit communicationem physicā, quæ habita fuit per generationem. Similiter datur iustum simpliciter inter patrem, & filium etiam nondum emancipatum, quoad bona castrensia filij, quorum tamen bonorū acquisitio non minus dependet à generatione, quæ videlicet est prima origo aptitudinis ad militiam, atque idē, & bonorum castrensium.

Art. 9. Dicendum igitur est ideo nec inter patrem, & filium; nec inter Dominum, & seruum dari ius, & iustum simpliciter, sed tantum secundum quid, &

cum limitatione scilicet paternum, & dominatum; quia filius est pars moralis respectu patris, & similiter seruus respectu Domini. Sunt autem vterque partes morales, quia subiacent voluntati patris, & domini ad eum modum quo subiacent cuiusque voluntati manus, & pedes ipsius. Hac enim de causā inter duos ciues, quorum neuter sub altero est, agnoscūt iustum simpliciter, atque exemplum iuris, ac iusti mutui vndeque perfecti ponunt in iisdem; hilosophus, & D. Thom. locis citatis; nempe quia neuter eorum sub altero est. Cum enim ius sit libera facultas, alteritas requisita ad rationem iuris, ac iusti non consistit in distinctione suppositorum, sed in diuersitate libertatis; quæ diuersitas non datur simpliciter in iis, quorum alter sub altero est, vt contingit in filio, & seruo respectu patris, & Domini.

Art. 10. Obseruanda hoc in loco est diuersitas subiectionis, quæ est ciuium ad Principem ab ea, quæ est filij, & serui ad patrem, & dominum. Princeps dupliciter comparari potest cum ciuibus, quibus præest. Primò tanquam cum subditis, quatenus subest iuri iurisdictionis; atque hoc pacto non datur inter eos ius, & iustum, quod est obiectum iustitiæ particularis, sed quod est obiectum obedientiæ. Secundò comparari potest Princeps cum singulis ciuibus, tanquam homo cum hominibus, præscindendo à iure iurisdictionis, ratione cuius vnus præest, & alij subest; atque hoc pacto datur inter Principem, & subditos ius, & iustum simpliciter, quod est obiectum iustitiæ particularis. Similiter ergo pater & dominus comparati quatenus tales cum filio, & mācipio, quatenus talibus sunt incapaces iuris, ac iusti simpliciter, licet eiusdē sint capaces quoad ea, in quibus comparantur præcisè, vt homines absque subiectione vnus ad alterū talia sunt, quæ ad vnū quolibet hominē pertinent iure naturæ incapaci exceptionis.

Art. 11. Vnde si pater, aut dominus abuteretur vxore filij, aut serui; eosue immerentes infamaret, mutilaret, aut occideret, iniuste simpliciter ageret. Eadem est ratio de filio non emancipato quoad bona castrensia, & de emancipato quoad omnia sua bona; necnon de seruis quoad nonnulla, in quibus leges exceperunt in fauorem libertatis eorum. Quoad hæc enim nulla est subiectio filiorum, & seruorum ad patres, & dominos, ideoque comparantur præcisè, vt homines beneficio; vel naturæ providentis rationalitati subditorum, & dignitati fundatæ in illa inamissibiliter, aut non amissibili sine culpa; vel principum, & Rerum publicarum voluntium promouere priuilegiis militiam arduam ex se, & necessariam; aut excitare diligentiam ætatis filiorum iam satis adultæ, sibi que sufficientis; aliisue iustis de causis exemptionum filios, & seruos à patria & herili potestate.

Art. 12. Extat porro discrimen quoddam insigne inter Principem, & subditos ex vna parte: & inter patrem, & filium ex alia. Princeps enim licet comparari possit cum subditis, & vt princeps, & vt homo præcisè est: sub neutra tamen consideratione conuenit ei ius, & iustum secundum quid respectu subditorum. Quoad ea enim in quibus comparatur vt Princeps, conuenit ipsi ius iurisdictionis simpliciter tale. Quoad cætera conuenit ius proprietatis tale, itidem simpliciter tam actiue quàm passiue. Nec datur aliquod medium taliter participans de vtroque eo extremo, vt vtriuus dici possit tantum secundum quid. At inter patrem, & filium quoad ea, in quibus comparantur, vt tales formaliter, datur iustum quoddam medium inter illud, quod respicit obedientiam, & quod respicit iustitiā particularis; quod proinde dicatur iustum, non simpliciter, sed secundum quid, & sub certa quadam ratione; nempe paternum. Ratio huius discriminis, quod est in confesso

apud omnes, non est apud omnes usque adeo clara, & manifesta. Videtur autem ea esse legitima, quæ deducitur, & quidē facile ex dictis superius de quidditate, & natura iuris proprietatis, & iurisdictionis.

Art. 13. Dictum nimirum est alterum ius ordinari ad felicitatem habentis ipsum; alterum ad felicitatem aliorum. Paternitas autem est titulus tribuens liberam facultatem ordinatam indivisim ad felicitatem patris, & filij. Hac enim de causa si pater in educatione filij, & dispositione rerum ad eum pertinentium incumbat propriæ delectationi, aut utilitati cum detrimento, aut etiam absque promotione eiusdem filij quoad mores, sanitatem, aut suppellectilem, non dubitatur, quin turpiter egerit adversus obligationem paternæ providentiæ, & dilectionis. E converso, si ita inuigilaverit promouenda felicitati filij, ut ob eam passus sit aliqua incommoda, aut amiserit aliqua commoda propria, nec filium fecerit ex parte inferuire paternæ felicitati; sed ea postposita, aut seposita totum filium, & omnia quoquo modo ad eum pertinentia soli eidem filio applicaverit in solidum, censetur eo ipso rationibus suis cessisse pater, & progressus esse ultra limites obligationis paternæ.

Art. 14. Patet igitur patriam liberam potestatem circa filium esse ordinatam indivisim ad felicitatem utriusque. Quare neque ius proprietatis constituit, neque ius iurisdictionis simpliciter, sed ius quoddam alterius speciei consistens in consilio, & participatione individua illorum duorum extremorum. Quod proinde ius appellatur paternum, non solum ad indicandam differētiā eius materialem ex parte subiecti, sed etiam formalem inde resultantē quoad essentiam ipsius iuris, ac iusti, ut constat aperte ex D. Thom. & Philosopho locis citatis, & ex ratione modo data. At Princeps habet duo iura realiter distincta saltem æquivalenter ex parte terminorum quos respiciunt, alterum proprietatis, quo agit tanquam quælibet persona priuata pro utilitate, & felicitate propria; alterum quo fungitur, ut Princeps in bonum publicum. Perspicitur igitur ex his clare discrimen intentum.

Art. 15. Eadem doctrina applicanda est proportionē seruata iuri, quod est inter Dominum, & seruum. Quia etiam dominatio est ordinata indivisim in felicitatem Domini, & serui. Cum enim seruus quatenus homo essentialiter sit gratia sui ordinatus ad propriam felicitatem, nulla hominum conuentione fieri potuit, ut libertas eius subiceretur domino; sicut subiiciuntur res inanimatæ, & bruta, utque nulla superesset obligatio providendi felicitati ipsius. Quare libertas serui translata in arbitrium domini per constitutionem humanam transit in ipsum cum onere imposito per legem naturalem essentialiter indispensabilem, ut inferuiat eius felicitati quoad ea, quæ sunt de substantia eiusdem felicitatis; quoad bonam nimirum famam, & corporis integritatem, ac sanitatem, & quæ sunt præcise necessaria ad hæc duo bona conseruanda. Atque hoc ita se habet in ordine naturali. In ordine vero supernaturali remanet insuper obligatio quoad vsum etiam sacramentorum, & alia, quæ sunt similiter necessaria ad substantiam, & finem vitæ Christianæ. Quoad hæc enim manet seruo ius tum naturale, tum posituum diuinum aduersus dominum; licet ius politicum, & humanis legibus inductum nullum illi suffragetur, nisi ubi privilegio aliquo, & fauore summa seruitutis ratio mitigata fuerit.

Art. 16. Ius itaque dominatium, seu herile eadem ferè ratione, atque paternum desciscit à iure, & iusto simpliciter, & facit tertiam speciem quasi mixtam ex iure proprietatis, & iurisdictionis. Dicitur

autem ius paternum, & dominatium deficere à iure, & iusto simpliciter, non quod ut inferioris conditionis, & minorem inducat obligationem. Certum namque est, quod non minorem, sed multo maiorem obligationem inducat cæteris paribus, quam ius, quod tale simpliciter dicitur; siquidem, ut constat ex dictis, transgressio obligationis fundatæ in iure paterno, & dominatium est malū ex sua ratione formali contrarium bono felicitatis duorum; cum transgressio aliarum obligationum vniuersalium consistat in sola contrarietate ad felicitatem vnius. Ratio igitur ob quam nomine iuris, & iusti simpliciter, & sine addito intelligitur ius solius, vel proprietatis, vel iurisdictionis, est, quia his duobus iuribus commercia, ordo, & societas generis humani vniuersaliter continentur, & quod frequentissimum est, intelligitur absque addito sub nomine, quod est commune significato non ita frequenti.

Art. 17. Dictum verò est eandem ferè, & seruata proportionē rationem esse de iure paterno, & dominatium; quia absolute differunt inter se specie. Ius namque paternum inductum est lege naturali in fauorem magis prolis quam patris, cuius indicium est duplex. Primum est, quia filius datur patri iam præhabenti per se loquendo plura ad felicitatē necessaria, quæ desunt filio, ac proinde postquam iam Deus magis prouiderat indigentia patris, quam filij, si patrem non grauasset in fauorem filij. Necessè igitur fuit ex natura rei, ut patrem specialiter grauaret, ac filio indulgeret magis, cum vtrumque amet ex natura rei æqualiter, utpote æquales in natura, & bonitate intrinseca. Alterum indicium est, quia cessante indigentia filij, ut dirigatur à patre, ob ætatem iam maturam, & iudicium sibi sufficiens, incipit connaturaliter emancipatio, & filius definit esse sub patria potestate. Quod non fieret, si subiectio filij ad patrem non esset principaliter instituta in gratiam, & ob indigentiam filij. Seruitus autem inducta est per constitutionem humanam in fauorem maxime dominorum. Quod non indiget probatione, siquidem seruis sola relicta est vita cum bonis, quæ per legem naturalem aut posituam diuinam prorsus indispensabilem sunt cōnexa vitæ, nec eripi potuere lege humana, quin vita ipsa eriperetur. Ius itaque patris in filium participat magis de iure iurisdictionis; dominatium verò magis de iure proprietatis; licet neutrum alterutri simpliciter conueniat, dum pater & dominus, filius, & seruus cōsiderantur, ut tales formaliter, & quoad ea quæ ad ipsos pertinet, ut tales sunt.

Art. 18. Ius æconomicum, quod est inter virum, & uxorem, neutri tollit verum ius proprietatis simpliciter tale aduersus alterum, ut docent Philosophus, & D. Thomas locis citatis, & communis cæterorum consensus. Ratio est, quia matrimonium est datium mutua potestatis alterutri coniugatorum aduersus alterum quoad vsum ipsius matrimonij. Quoad alia verò pertinentia ad gubernationem, & dispositionem familiæ, & rei familiaris, licet vxor sit sociā mariti, atque hic teneatur attendere ad illius voluntatem, ac placitum quatenus necesse est, & sufficiens per se ad socialem, & tranquillam vitam peragendā, præsertim in iis, quæ sunt propria muliebris prouidentia, ac dispositionis. Præfertur nihilominus maritus vxori propter maiorem dignitatem viri, maioremque aptitudinem ad regendum; cum inuitabile sit vitandæ confusione alterutrum præesse. Habet præterea vir ius non simpliciter tale aduersus uxorem in plerisque dispositionibus rei familiaris, & totius familiæ; idque propter rationem non ab similem illi, quæ reddita est circa ius paternum, & herile.

Art. 19. Longum porro esset, & ultra limites præsentis instituti de iis omnibus sigillatim decernere, quæ

quæ cadunt sub iure vtriusque coniugis indiuifim, & quæ ad ius alterutrius feorfim pertinent. Suffecerit pro nûc obferuare in genere ex Philof. D. Tho. & aliis vbi fupra q. 1. vtrique coniugi conuenire ius proprietatis fimpliciter tale aduerfus alterum quoad aliqua; quoad alia verò ius non fimpliciter tale, fed æconomicum mixtum ex iurisdictione, & proprietate, quod ferè in omnibus pertinet ad maritum: atque primum, verificari quoad ea, quæ ad commodum alterutrius priuatiuè pertinent; fecundum quoad cetera, quæ vtriusque interfunt promifcui. Ex iis igitur omnibus conflat fatis communes diuifiones iuris, tum ex parte principij, tum ex parte fubiekti effe bonas, vt potè adæquatas, & per fpecies inuicem effentialiter diffidentes, & quæ contineant doctrinam valde vtilem, ac neceffariam ad perfectam intelligentiam virtutis iuftitiæ, quæ circa illas omnes verfat, & diuerfimodè circa fingulas.

Ad 1. Ius gentium iuxta vñum Canoniftarum, & Theologorum inductum quidem eft determinatione humana abfolutè libera, fed ad quam impulerit neceffitas moralis ita ftatuendi. Quæ autem operantur homines impellente præuia neceffitate morali eueniunt vbique, & femper vniformiter, licet abfolutè deficere poffit vniformitas absque miraculo, vt dictum eft in qq. de Gratia.

Ad 2. Patet refponfio ex notatione, modo adhibita ad 1. Quia quod ftatuatur cum neceffitate morali fic ftatuendi differt fpecie ex parte obiekti, & ex parte actus quo ftatuatur, ab eo, quod conftituitur absque neceffitate morali. Dictum autem eft, ius gentium conftitutum effe præeunte neceffitate morali, atque inde procedere vniuerfalem eius vniformitatem. Ciuile verò ius ftatuatur absque neceffitate morali faltem vniuerfali, atque inde refultat eius diuerfitas in aliis atque aliis, & locis, & temporibus.

Ad 3. Conftat ex dictis hæc tria iura paternum, æconomicum, & herile quatenus talia funt formaliter diffidere fpecie adæquatè quoad omnes terminos quos refpiciunt, tum inter fe, tum ab omni alio iure. Illæ igitur differentiæ, & nullæ aliæ expriimi debuerunt.

QVÆSTIO VIII.

Vtrum virtus iuftitiæ rectè definiatur conftans, & perpetua voluntas, ius fuum unicuique tribuens?

Videtur non directè definiri 1. quia, quod eft conftans, & perpetuum nunquam deficit. Virtus autem iuftitiæ, deficit fapè, tum quoad actum, tum quoad habitum; Ergò virtus iuftitiæ non eft quid conftans, & perpetuum.

2. Virtus iuftitiæ nihil operatur faltem directè, & formaliter, nifi præexiftere iure in eo, circa quem operatur, vtque iuri præexiftenti conformetur. Ergò virtus iuftitiæ non tribuit ius, fed quod debetur ratione iuris præexiftentis ante operationem eius.

3. Impossibile eft in effe perpetuum aliquatenus, & conftantem voluntatem circa aliquid ei, qui nullum vnquam actum voluntatis exercuit circa idem. Virtus autem iuftitiæ infunditur paruulis in Baptifmo fimul cum cæteris virtutibus, vt dictum eft in difputatione de virtutibus in communi, & in qq. de Virt. Theol. & tamen paruuli funt incapaces eliciendi aliquem actum. Immo & multos contingit fapè iuftificari nullo elicto actu iuftitiæ particularis; & tamen recipiunt virtutem iuftitiæ ficut reliquas omnes virtutes fupernaturales. Ergò non eft de ratione

R. P. de Eſparza Curſ. Theol. Tom. II.

iuftitiæ conftans, & perpetua voluntas tribuendi.

Confirmatur à pofteriori, quia puer baptizatus, cum peruenerit ad vñum rationis, adultus recentè baptizatus, & qui per pœnitentiam expiauit peccata, eo ipfo habet iuftitiam per fe infufam; & nihilominus tam facillè succumbit cuilibet tentationi, ac difficultati aduerfus actum iuftitiæ; atque his, qui nullum talem habitum recepit. Certè non eam experitur conftantiam, quam experitur circa quamlibet operationem, qui propositum de illa efficax, hoc eft conftantem, & perpetuam voluntatem priùs concepit. Ergò non eft de ratione habitus iuftitiæ in communi, quod in fe contineat conftantem eiusmodi, & perpetuam voluntatem.

Art. 1. Reſp. iuftitia in facris literis, & Conciliis frequenter accipitur pro habitu incompoſſibili cum peccato lethali. Deinde apud ſacros, & prophanos Scriptores non minùs familiariter ponitur pro collectione omnium virtutum. Vnde iuſtus dicitur perinde atque ſanctus, & qui caret omni peccato lethali, quique in nullius deficit perfectione virtutis. Neutro ex his modo uſurpatur in præſenti iuftitiæ nomen, ſed pro peculiari quadam virtute, cuius obiectum eſt ius proprietatis huiusque explicatum, & in ordine ad quod definitur ab Vlpiano 1. iuftitiæ: *conſtans, & perpetua, &c.*

Art. 2. Quæ definitio ab omnibus recipitur, ſed ferè ab omnibus ita explicatur, vt potius emendari videatur. *Conſtans, & perpetua* ponitur loco generis. Omni namque virtuti commune eſt, vt conferat facilitatem operandi in propria materia victtricem difficultatum pugnantium aduerſus eius actus, quod conſtantiæ nomine designatur; vtque contineat in ſe propositum vniuerſale nullo vnquam tempore, nullaque in re deferendi rectitudinè ſibi propriam, quod perpetui nomine ſignificatur. *Voluntas* non ponitur pro potentia, ſed pro actu voluntatis, qui ſapè adhibetur pro habitu præſertim à iuriſtis, atque in præſenti fic proculdubio accipitur. Quia nullus actus ratione ſui præciſè habet conſtantiam, & perpetuitatem, ſed ratione habitus, quem inducit propositum actuale ſummiter retinendi in omni materia, & opportunitate rectitudinem, cui adhæret.

Art. 3. *Ius ſuum*, quod pertinet ad rationem differentialem, non ponitur pro iure actiuo, & poteſtatiuo. Quod ſcilicet neque per iuftitiam tribui, nec auferri per iniuſtitiam poteſt, vt infra patebit. Ponitur ergò paſſiuè pro eo, quod cadit ſub iure actiuo, ac poteſtatiuo, & per ipſum tanquam per formam, ſuum cuiusque denominatur. *Vnicuique* non ſolum ſingulas perſonas, ſed etiam quamlibet multitudinem & rem publicam integram complectitur, quando gerit munus, ac vices perſonæ priuatæ, ſeu perinde cum aliis comparatur, atque ſi eſſet perſona priuata. Particula *tribuens* accipienda eſt poſitiuè, & negatiuè. Ad eandem namque virtutem pertinet dare nondum habenti, & non auferre iam habenti, quod ſuum ipſius eſt.

Art. 4. Ex his apparet definitionem iſtam optimè redactam eſſe in formam debitam à D. Thom. dicente q. 58. *1. iuftitia eſt habitus, ſecundum quem aliquis conſtanti, & perpetua voluntate ius ſuum unicuique tribuit.* Patet etiam eandem definitionem coincidere reipſa cum illa alia Philoſophi c. 1. dicti l. 5. *Eth. iuſtitia eſt habitus, ſecundum quem aliquis dicitur operari ſecundum electionem iuſti.* Nempe habitus includit in ſe conſtantiam, & perpetuitatem circa ſuum obiectum. Vnde hæc duo maioris ſolum claritatis gratia addiuntur habitui à D. Thoma, vtque antiquæ definitioni maneret decus, quantum poſſet. Nam ſecundum cõceptum præciſum ſufficit dicere: *iuftitia eſt habitus ius ſuum unicuique tribuendi; ſeu tribuendi unicuique quod ſuum eſt*, atque ſic eſſeturi ſolent

solent à D. Thoma definitiones aliarum virtutum absque ulteriori expressione constantiæ, & perpetuitatis, licet ambæ sint omnibus virtutibus communes, ut dictum est; neque quoad eas quidquam habet speciale iustitia. Particula *iusti* adhibita à Philosopho est magis idonea, quam *iustum*, quod adhibetur ab Vlpiano, ut liquet ex data, circa eam Vlpiani particulam, adnotatione. Quia iustum passivè, ius verò activè plerumque, & aptius usurpantur.

Art. 5. Quod addit Philosophus, secundum electionem, est itidem commune omni virtuti morali. Quilibet enim est electiva sui obiecti, ut medijs conducentis ad ultimum finem. Accipiendum autem id est in sensu formali, ut sit electio iusti quatenus iusti formaliter, & quia iustum est. Si quis enim operetur iustum, idque per liberam electionem eius, quod iustum est, non tamen quia iustum est formaliter, non elicit actum proprium virtutis iustitiæ. Cuius rei ratio reddita est, dum ageretur, tum de virtutibus in communi, tum de bonitate, & malitia actuum humanorum q. 25. art. 5.

Art. 6. Ex hoc principio deducitur obiectum formale iustitiæ non esse; quod iustum est, seu quod debetur alteri debito iustitiæ, & quod per eandem iustitiam unicuique tribuitur, sed ius actuum, ratione cuius debetur, quod tribuitur, & quod præsupponitur in eo, cui per iustitiam tribuitur aliquid. Quia quod tribuitur per iustitiam nihil differt per se præcisè ab eo, quod tribuitur per liberalitatem, v. g. Eadem namque pecuniæ possunt tribui ex liberalitate, & ex iustitia, & sic de aliis. Ergo si id, quod tribuitur per iustitiam, haberet respectu ipsius rationem obiecti formalis, obiectum formale iustitiæ nihilo differret ab obiecto formali liberalitatis; atque ideo nihilo differret iustitia à liberalitate, quandoquidem distinctio virtutum fit per sola obiecta formalia ipsarum. Ergo aliquid distinctum ab eo, quod tribuitur per iustitiam, habet rationem obiecti formalis respectu ipsius. Hoc autem non potest esse aliud, quam ius actuum, per quod scilicet solum constituitur in ratione iusti, ac debiti, quod tribuitur.

Art. 7. Notandum est definitionem Vlpiani congruere multò magis iustitiæ acquisitæ, quam infusæ. Et quidem certum est Vlpianum solum de iustitia acquisita, & naturali exponenda directè, & formaliter cogitasse. Nihilominus quia etiam Theologi solliciti, vel maxime de iustitia supernaturali, & infusa omnes ad unum amplectuntur cum D. Thoma definitionem Vlpiani, neque ullam præterea aliam definitionem, aut quarunt, aut exhibent, qua specialiter comprehendant iustitiam infusam, aut qua seorsim exponant quidditatem eius, necesse est accommodare aliquo modo iustitiæ etiam infusæ constantiam, & perpetuitatem attributas ab Vlpiano rationi communi iustitiæ, ne usque adeo communis, & unanimis approbatio eius definitionis penitus contemnatur.

Art. 8. Constanti itaque, & perpetuæ voluntatis id est proposito efficaci, & universali circa aliquam materiam duo principaliter conveniunt. Alterum est vis inclinandi voluntatem, atque alliciendi ad actus conformes proposito, eodèque reddendi magis sperabiles, quàm forent illo non præconcepto. Alterum est impossibilitas cum actibus contrariis in eadem materia. Habitui infuso convenit hoc secundum, licet non conveniat primum. Quia habitus infusus expellitur per quemvis actum vitij oppositi graviter peccaminosum; atque propositum efficax, & universale de vitando eiusmodi actum iustitiæ est de ratione hominis simpliciter iusti. Peccata namque venialia in iustitiâ non faciunt iniustum, nisi tantum secundum quid. Habitui naturali iustitiæ convenit è converso inclinatio, & allicientia ad

actus ipsius; & non convenit impossibilitas cum actibus vitij contrarij etiam graviter peccaminosis.

Art. 9. Ergo licet diversimodè, diversisque titulis, æqualiter nihilominus, certè non valde inæqualiter convenit habitui infuso, atque naturali, participatio voluntatis actualis constantis, & perpetuæ de reddendo cuique, quod suum est. Commune præterea utrique est, ut in genere causæ efficientis contineat eandem voluntatem constantem, & perpetuam, & quidem cum excessu perfectionis ex parte habitus infusi. Atque hæc duo omnino sufficiunt, ut sub communi illa definitione comprehendantur utriusque generis habitus. Verum quia inclinatio, & allicientia propria habitus acquisiti, cadit sub experientiam manifestam, estque propterea notissima omnibus: incommpossibilitas verò cum actu contrario propria habitus infusi non cadit sub experientiam, usque adeo perceptibilem, estque multò occultior, propterea apparet definitionem Vlpiani soli convenire iustitiæ acquisitæ; cum sit reipsa communis etiam infusæ, ut patet ex dictis. Ex quibus demum colligitur eandem definitionem esse absolute bonam, & adequatam.

Ad 1. Non convenit virtuti constanti, & perpetuitas physica reddens impossibile physicè interitum ipsius; sed sola intentionalis reddens difficilem eundem interitum, tam ipsius habitus secundum se, quam etiam actus data opportunitate operandi, uti explicatum est.

Ad 2. Dictum iam est ius in definitione sumi passivè, quo cessat difficultas obiectionis.

Ad 3. Verum est non posse naturaliter inesse habitualem constantiam, & perpetuitatem, quin præextiterit actualis: inesse tamen supernaturaliter potest, quin eadè præierit. Quia Deus supernaturaliter supplere potest causalitatem suam causalitatem nostræ voluntatis, eique indere habitualem dispositionem æquivalentem modo superius exposito dispositioni habitæ per actus proprios. Quia Deus est causa contentiva nostræ voluntatis, & omnium actuum bonorum, qui ex illa prodire possunt. Indidem, & ex superiori explicatione patet satis ad confirmationem; verum definitio Philosophi, exactius, & maiori cum præcisione exprimens quidditatem iustitiæ secundum se, convenit æqualiter iustitiæ acquisitæ, & infusæ accepta, ut iacet, ideoque est observanda magis, licet sit minus vulgaris, uti contingit in profundiori quavis rerum expositione.

QVÆSTIO IX.

Utrum sit proprium iustitiæ respicere medium rei, & constituere æqualitatem rerum?

Videtur neutrum esse proprium, ac speciale iustitiæ. 1. Quia omnibus virtutibus moralibus commune, ac essenziale est, quod respiciant medium rationis, ut dictum est in disputatione de virtutibus. Medietas autem rationis dari non potest nisi quatenus ratio inuenit medietatem in rebus. Quid enim est medium rationis, nisi medium diiudicatum, ac constitutum per rationem in rebus? id est medium rei cognitum per rationem. Vnde medium rei nihil conferre potest ad habitum, & actum virtutis, nisi quatenus cognitum, ut tale, & propositum voluntati per rationem; ac proinde nisi quatenus simul est medium rationis. Ergo medium rei, & rationis respectu virtutis in idem prorsus recidunt. Quapropter nulla virtus ab aliis virtutibus differre potest per alterutrum ex his medijs; siquidem utrumque est commune omni virtuti specificatæ per utrumlibet ex illis.

2. Medium,

2. Medium, quod adscribitur virtuti morali à Philosopho, & D. Thom. aliisque communiter est constitutum inter duo extrema vitiosa. Obiectum autem proprium iustitiæ non est constitutum inter duo extrema vitiosa. Quia dare plusquam debeas quod est alterum ex extremis, quibus interiacet tale obiectum, non est vitiosum per se, ut patet. Ergo obiectum iustitiæ non est medium, neque rei, neque rationis.

3. Neque æqualitas inter personas secundum se, neque inter res, aut iura earum intendi, ac constitui potest per iustitiam. Quoad personas res est clara; quia personæ secundum se sunt æquales, vel inæquales ex sua natura independentes ab actu iustitiæ; neque iustitia quoad hoc quidquam præstare valet. Iam quoad res, & iura si pertineret ad iustitiam constitutere æqualitatem in illis, possent pauper, vilis, & æger operando iuste, & satisfaciendo obligationi iustitiæ insidiari diuitis, honori, & sanitati eorum, qui his bonis abundant, quo vsque eos redigerent ad perfectam secum æqualitatem. Et è conuerso nemo posset præminere cuiquæ alteri vlla in re, aut iure rerum. Quibus nihil iniquius, & absonantius esse potest. Ergo ratio iustitiæ potius consistit in retinenda æqualitate æqualium, & inæqualium inæqualitate, ac per consequens non magis spectat ad ipsam æqualem, quam inæqualem.

Art. 1. Resp. D. Tho. q. 58. art. 10. cum Philos. 2. Eth. c. 6. docet iustitiam respicere medium rei, & per hoc eam differre à cæteris virtutibus moralibus, quæ respiciunt mediū rationis, arque hoc ita inualuit apud auctores, ut habeatur veluti primum principium. Eodem recidit, quod iidem affirmant per iustitiam constitui æqualitatem; medium nimirum rei esse æqualitatem inter extrema quorum est medium. Vnde Philosoph. in præsentī l. 5. sub initium, ac deinceps iustum, & æquale; iustitiam, & æqualitatem pro eodem prorsus vsurpat, & ex mente D. Thom. ea iustari dicuntur, ut relatum est supra in 1. q. quæ ad æqualitatem rediguntur. Quare soli iustitiæ tribuitur, quod æqualitatem formaliter constituit. Cæteræ namque virtutes, ac præsertim charitas, tamen æqualitatem aliquando constituent inter eum, cui insunt, & alias personas, non tamen id faciunt respiciendo formaliter æqualitatem, sed identicè tantum, ac materialiter atque hoc similiter inualuit apud omnes, ut indubitatum.

Art. 2. Dicendum itaque est commune istam sententiam, & explicationem iustitiæ per illa prædicta esse procudubio verissimam in eo sensu, in quo à Philos. & D. Tho. tradita est. Triplex autem est æqualitas, quæ ad iustitiam attinet. exequibilis per ipsam formaliter. Prima est æqualitas proportionis inter iura cuiusque, & res pertinentes ad ipsum; ut scilicet sicut se habent iura vnius ad iura alterius, ita omnino se habeant res vnius ad res alterius terminantes eadem iura. Nempe huiusmodi æqualitate non seruata impossibile est, ut vnicuique tribuatur, quod suum est. Is enim cuius res magis exceduntur à rebus alterius, quam iura eiusdem à iuribus eiusdem, impossibile est, ut habeat omne, quod suum est. Habebit enim necessario minus. E conuerso si res excedant plusquam iura, necessario habebit rem non suam, ut est manifestum; siquidem res sit sua cuiusque ratione iuris circa eandem. Eadem est ratio, ut patet si iura sint paria, & res impares. Ergo æqualitas proportionis inter iura, & res cuiusque est procudubio de ratione iustitiæ.

Art. 3. Secunda æqualitas est inter datum, & acceptum per contractum, aut quasi contractum, siue voluntarium, siue inuoluntarium. Si enim duo ita inter se comparentur, ut singuli habeant octo, atque alter

R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

eorum dans tantum duo accipiat quatuor, ex æqualibus fiunt inæquales aduersus iustitiæ leges, quibus satisfieri non poterit quo vsque is, qui accepit quatuor, duo insuper alia reddat, & sic iterum reddantur æquales ex inæqualibus. Hoc enim non ita præstito impossibile erit, ut vnicuique tribuatur quod suum est, quod tamen ad iustitiam pertinet, ut constat ex eius definitione. Quia verò quo ad hoc eadem omnino ratio est, siue supponatur æqualitas materialis rerum, & iurium ante contractum, aut quasi contractum, siue supponatur inæqualitas contraria, patet semper ad iustitiam spectare, ut constituat æqualitatem inter datum, & acceptum.

Art. 4. Tertia æqualitas est formalis per conformitatem ad leges, & conventiones hominum, omnibus, & singulis hominibus omnino æquales. Quam in rem notandum est, lege, & conventionem omnino æquali formaliter respectu duorum, posse suboriri inæqualitatem materiale inter eosdem ita ut lex, & conventio faueat æqualiter vtrique, & vterque æqualiter in eam consentiat iuxta rectam rationem, & amorem sui illa directum; & nihilominus per diuisionem rerum, ac iniurium conformem tali legi, & conventioni euadant valde inæquales inter se, quoad iura, & res vnicuique contingentes. Conspicitur hoc clarè in contractu sortis, qui licet sit æqualis respectu vtriusque contrahentis, ut potest, exponens vtrumque periculo, & spei æqualibus, euentus tamen necessariò est inæqualis fauens vni, & aduersus alteri, adeoque alterum alteri constituens materialiter inæqualem. Simile quid contingit in omni vniuersaliter inæqualitate quoad iura humana, & quoad terminos eorum. Omnis enim acquisitio iuris dependet à conventionem hominum, qua implicite, vel explicite consentiunt omnibus modis, qui de facto existunt, acquirendi ius, eamque conventionem lex à Deo lata confirmat, uti insinuat est p. 5. & exponetur amplius infra agendo de rerum diuisione.

Art. 5. Itaque, qui obtinent res inæquales cum iuribus similiter inæqualibus, sunt inæquales inter se tantum materialiter, æquales verò formaliter, quatenus ea inæqualitas originem ducit ex lege, & conventionem æquali respectu omnium. Quare iustitia pauperis tribuens diuiti ius suum, & diuitis tribuens pauperi suum constituit quidem materiale inter illos inæqualitatem; retinet tamen formale inter eosdem æqualitatem, quatenus ea inæqualitas est conformis primæ legi, & conventionem ambobus æqualiter fauenti, atque ab ea origine ducit. E contra si pauper rapiat diuiti medietatem bonorum, aut fete constituit quidem æqualitatem materiale, sed corrumpit æqualitatem formalem per difformitatem cum primæ lege, & conventionem æquali simpliciter, & secundum se respectu vtriusque, sed inducente hic, & nunc inæqualitatem materiale iurium, & rerum inter illos propter eandem illam æqualitatem coniunctam cum disparibus aliis circumstantiis, & conditionibus consentibus ad acquisitionem iurium, & rerum ex præscripto eiusdem legis, & conventionis.

Art. 6. Tertia ista æqualitas conueniens obiecto iustitiæ per denominationem à primæ diuisionum lege omnibus hominibus æquali est propria iustitiæ naturalis, quam solam Philos. considerauit; necnon, & iustitiæ supernaturalis dissidentis à naturali, quoad bona naturalia, præcisè ex motiuo, uti dissidet ea, quæ datur de facto. Hæc enim eandem diuisionem, & diuisionum legem obseruat, quam obseruat iustitia naturalis existente inter ipsas diuersitate ex ordine ad finem, quem respiciunt, & non ex quantitate rerum. Cæterum supernaturaliter potuit ab initio constitui lex diuisionum non fauens æqualiter omnibus, nec constituens omnes in spe, & periculo

culo per se æquali acquirendorum iurium, & rerum. Nihil enim Deum impedire potuit, quod minus ita statueret si voluisset. Atque in hoc euentu iustitia non debuisset obseruare æqualitatem istam tertio loco explicatam, sed solum duas alias quæ præmissæ antea fuere, quæque sunt de conceptu quidditatiuo iustitiæ, vt sic, & in communi, & quæ proinde sunt æqualitates intentæ à Philosopho, & Diuo Thoma, aliisque communiter.

Art. 7. Quod ad medium attinet obseruandum à iustitia, certum in primis est commune esse iustitiæ cum cæteris virtutibus moralibus, vt debeat respicere medium propositum à ratione prudenti, vtque sufficiat ad actum proprium ipsius, si amplectatur obiectum propositum, vt medium inter excessum, & defectum, tamen si reipsa non sit medium, quod proponitur, sed alterum ex extremis per se vitiosis. Certum similiter est medium, quod respiciunt reliquæ virtutes morales distinctæ à iustitia, consistere inter aliqua extrema realia, & eatenus medium ipsarum dici posse medium rei. Falsum nihilominus est nullam propterea superesse rationem specialem, ob quam medium, quod spectat ad iustitiam dicatur medium rei; & quod spectat ad alias virtutes medium rationis: non verò è conuerso.

Art. 8. Dicendum igitur primò, est dari medium quoddam reale situm inter duo extrema vitiosa: atque hoc medium positum esse, vt docet Philosophus loco paulo ante citato, & in præsentis cap. 4. inter damnum, & lucrum, siue inter plus & minus relatione ad ius exercentis iustitiam, & eius, circa quem exercetur. Lucrum dicitur à Philosopho, quod cuique contingit vltra id, ad quod habet ius: damnum verò quod cuique deest ex iis, ad quæ habet ius. Quare plus habere quam debeas, est lucrum; & minus habere quam debeas, damnum. Hæc duo extrema sunt vitiosa, vt patet. Qui enim plus habet quam debeat habere, facit contra legem, ratione cuius debet non tantum habere; ac per consequens facit contra eandem legem, qui est causa, vt alter habeat minus, quam debet habere, quia neutri tribuitur præcisè, quod suum est, sed alteri plus, alteri minus. Inter hunc igitur excessum ex vna parte, & defectum ex alia, qui sunt extrema vitiosa, constituit medium iustitia auferendo ab excedenti medietatem excessus, eademque medietate in alterum translata, & similiter auferendo medietatem defectus, seu inferioritatis, quam alter patiebatur. Si enim duo ita inter se comparentur, vt vterque habeat ius ad sex, atque alter vltra sex ad se pertinentia vsurpet duo, eo ipso is habet octo, & alter non nisi quatuor; ac proinde excessus ex vna parte, & defectus, seu inferioritas ex alia est penes quatuor. Diuisis autem vtrique iis quatuor in duas medietates, atque alterutra medietate in alterum translata, quod sit per virtutem iustitiæ, rediguntur ambo ad æqualitatem, & constituitur medium inter lucrum, & damnum; inter plus, & minus. Patet igitur virtutem iustitiæ consistere in medio inter lucrum, & damnum, plus, & minus, quæ sunt extrema vitiosa.

Art. 9. Dicendum rursus est, virtutem iustitiæ rectè per hoc distinguì à cæteris virtutibus, quod ipsa respiciat medium rei, reliquæ verò medium rationis. Quia iustitia præcipue, ac præcisè attendit ad medietatem rei, nec satisficit obligationi eius, donec ea medietas executioni mandetur, quantumcumque medietas rationis ponatur à parte rei. Reliquæ verò virtutes præcipue, ac præcisè attendunt ad medietatem rationis, eaque posita nulla vltius superest obligatio ipsarum propria. Qui enim bona fide soluit decem credens, se nihil plus debere, non propterea extinguit debitum, si reipsa debebat viginti; sed

cognito errore tenetur reddere alia decem non secus ac si mala fide soluisset initio. At qui in materia alterius virtutis moralis passus est ignorantiam inuincibilem, & operatus est conformiter ad dictamen fundatum in illa, nihil rescire tenetur cognita postea veritate. Si enim vno die plus comedit quam deberet simpliciter, non propterea sequenti die tenetur minus comedere, vt compenset excessum materialem diei antecedentis, sed perinde omnino, atque si die antecedenti nullus excessus materialis extitisset, dummodò in sequentem diem non resuluisset inde diuersitas; Et sic in cæteris similiter virtutibus, & earum actibus contingit, ita vt obligatio præsens pendeat ex præsentis dispositione subiecti, & obiecti, & non ex eo præcisè, quod antecessit siue ex parte rei, siue ex parte operis, seu bona, seu mala fide peracti.

Art. 10. Deinde mensura rectæ rationis non consistit in indiuisibili in materia aliarum virtutum, & variatur pro varia conditione subiectorum, & circumstantiarum; atque adeò medium per illas intentum pendet ab arbitrio prudenti singulorum conferente materiam, circa quam agendum est, cum persona operante, idque quoties agendum est. At mensura rationis in materia iustitiæ consistit in indiuisibili; & eius medium est idem respectu omnium, & hæret rei inuariabiliter; eaque propter merito dicitur medium rei, cum ob oppositam rationem medium cæterarum virtutum dicatur medium rationis.

Art. 11. Medium istud rei, quod attribuitur iustitiæ, coincidit cum triplici illa æqualitate, quam dictum est per iustitiam constitui; solumque differunt per diuersos comparisonum modos, ac terminos, relatione ad quos res eadem consideratur. Rursus idem medium rei, & quodlibet æquale ex illis tribus coincidit cum eo, quod suum cuiusque est, seu cum iusto passiuè sumptis, solumque differunt ratione, vt dicit Philosophus eodem illo c. 4. Quare ad exercitium iustitiæ perinde est vtrumlibet ex his formaliter cognoscere. Coincidit præterea plus de bono, cum minus de malo. Quia ipsum minus de malo est quoddam bonum. Vnde ad iustitiam spectat constituere medium inter minus, & plus de malo, eodem prorsus modo, quod dictum est de medio inter plus, & minus de bono.

Art. 12. Licet autem obiectum iustitiæ consistat in medio inter duo extrema vitiosa, vt liquet ex omnibus, quæ nunciusque dicta sunt, ac proinde iustitia ipsa consistat in medio obiectiuè, & causatiuè. Quod est illi commune cum cæteris virtutibus moralibus. Nihilominus habitus iustitiæ non est medius inter duos habitus vitiosos, atque adeò formaliter non consistit in medio iustitiæ. Quod differt à reliquis virtutibus moralibus, non solum obiectiuè, & causali, sed etiam formaliter inter duo vitia. Ratio huius differentiæ est. Quia extrema vitiosa, quæ vitat iustitia, sunt mutuo inseparabilia. Vnde prouenit non posse in ordine ad illa dari, nisi vnicum habitum vitiosum. Quo namque habitu aliquis est causa, vt ipse plus habeat quam debet habere; eodem est causa, vt alius habeat minus, quam debet habere. E conuerso quo habitu est causa, vt alius minus habeat; eodem est causa, vt ipse plus habeat formaliter, vel saltem æquiuallenter, quam debet habere. Licet enim possit aliquis esse causa, vt alius minus habeat destruendo præcisè, vel distrahendo eius bona; quia tamen bona alterius, seu destructa, seu distracta inferiunt destructionis seu distractionis delectationi perinde, ac si essent propria eius bona, atque delectatio est fructus cæterorum bonorum; propterea æquiuallenter, & in fructu ea bona sibi vsurpat, & perinde reputatur, atque

atque si ea retineret. In aliis virtutibus non ita res habet, quia extrema vitiosa illis opposita sunt inuicem separabilia immo, & impossibilia, magisque dissidentia inter se, quam à medio virtutis. Certè quoad separabilitatem res est clara, quia nemo simultaneè plus erogat, & minus, quam par est, idè- que cernitur in cæteris eiusmodi. Constat igitur ex his omnibus ad virtutem iustitiæ essentialiter pertinere medietatem rei, & æqualitatem rerum, atque per hoc ipsam differre à cæteris omnibus virtutibus.

Ad 1. Medium proprium iustitiæ dicitur medium rei, non per exclusionem rationis proponentis illud voluntati; sed per exclusionem rationis constituentis illud diuersimodè respectu singulorum facta comparatione speciali rerum singularum cum singulis personis hic, & nunc, & quia mensura totius obligationis, quæ est propria iustitiæ, non pender à solo dictamine rationis existente, cum exercetur operatio virtutis, vt contingit in cæteris virtutibus, & notatum est supra.

Ad 2. Illud argumentum laborat falsa suppositione. Supponit nimirum extrema, quibus interiacet medium iustitiæ ex sententia Philosophi, & aliorum, esse dare plus, vel minus quam debeas, & non reperiri alia extrema vitiosa quibus interici possit. Quod iam constitit esse falsum. Dictum enim est medium iustitiæ consistere inter plus vnus personæ, & minus alterius, quam cuique debeat, quorum alterum ab altero est inseparabile. Cum plus, & minus contraria cæteris virtutibus considerentur respectu vnus tantum, eiusdemque personæ, vel si aliquando respectu plurium, vniormiter tamen, & per modum vnus; eaque sint inuicem separabilia, imò, & impossibilia.

Ad 3. Liquet ex dictis supra æqualitatem absurdè usurpari in obiectione, & omnino præter mentem Philosophi, D. Thomæ, & aliorum communiter, qui videlicet loquuntur de æqualitate formali, ac proportionali iuxta leges, & iura: non de illa materiali personarum, & rerum secundum se, qua vitur obiectioni.

QVÆSTIO X.

Virum Iustitia versetur circa solas operationes, an etiam circa passiones?

Videtur circa vtrasque æqualiter versari, neque quoad hoc vllum esse discrimen inter iustitiam, & cæteras virtutes morales. 1. Quia ex Philosopho 2. Ethic. cap. 3. omnis virtus moralis versatur circa voluptates, & dolores, seu tristitias, quæ certè sunt passiones. Ergo omni virtuti morali commune est, vt versetur circa passiones, tanquam circa propriam materiam. Rursus ex eodem ibidem cap. 6. virtus, vt sic, & in communi definitur: *quo bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit*. Ergo commune non minus est omni virtuti, vt versetur circa operationes; quas scilicet bonas reddere minime potest, quin versetur circa easdem. Ergo neutro ex capite potest esse vlla differentia inter iustitiam, & alias virtutes.

2. Neque iustitia potest exequi operationes suas non superatis passionibus, quibus illæ reddantur difficiles; neque fortitudo, & temperantia possunt superare passiones, nisi vt exequantur operationes pertinentes ad vnquamque illarum; vtque eliciant actus prosecutiuos honestatis, cui aduersantur passiones. Ergo commune est omni virtuti

morali; vt circa operationes, & passiones indiuisim versetur.

3. D. Thomas q. 58. art. 8. & 9. eadem ratione, qua docet iustitiam non circa passiones, sed circa operationes versari, docet idipsum de omnibus partibus iustitiæ tam potestatiuis, & integralibus, quam subiectiuis. Patet autem eas iustitiæ partes versari circa passiones. Liberalitas enim ex. gr. quæ est pars potestatiua iustitiæ, moderatur nimium amorem pecuniæ, qui est passio concupiscibilis, & sic de cæteris similiter.

4. Qualibet virtus ex proprio motiuo potest superare quamlibet sui operis difficultatem, vnde- cunque illa proueniat. Continet enim in se propositum vniuersale semper, & pro qualibet circumstantia adharendi suo motiuo; atque de iustitia dictum est signanter disp. 8. contineri in ipsa huiusmodi propositum tribuendi vnicuique, quod suum est. Tale autem propositum opponitur omni contrariæ difficultati, vt per se satis patet, & in exemplo posito liberalitatis nemo dubitat, quin possit per eam immediatè superari nimius pecuniæ amor illi resistens. Et cuius pretij esset virtus, quæ quantum est de se, cuius etiam minimæ motioni cuiusvis passionis inclinantis in contrarium necessarid cederet, nisi per aliam virtutem ipsi subueniretur?

5. Licet, vt aliquod opus sit materialiter iustum solum requiratur esse reipsa commensuratum iuri alterius ex quocumque demum motiuo, ac intentione fiat; tamen vt sit formaliter iustum necesse est fieri ex motiuo proprio, ac speciali iustitiæ. Quia hoc est de ratione virtutis tam in communi, quam in particulari vti superius dictum est, & alibi demonstratum. Hinc autem colligitur opus formaliter iustum non posse fieri absque victoria alicuius passionis. Quia motiuo iustitiæ opponitur circa redditionem pecuniæ auaritia, idè- que proportionaliter contingit in quavis alia materia, tam ipsius iustitiæ, quam omnium aliarum virtutum, quæ sunt partes ipsius. Corruptio enim corporis, & passiones in illa fundatæ reddunt nos pigros, atque difficiles ad omne opus formaliter bonum. Similiter autem contingit in actibus fortitudinis, & temperantiæ. Fieri siquidem potest, vt actio materialiter tantum fortis, aut temperata fiat absque victoria passionis, quia ignoratur periculum mortis actioni reipsa coniunctum, aut quia ceditur alicui alij passioni; idè- que dicitur de voluptate turpi, cuius vitatio connexa actioni, quæ exercetur, aut ignoratur, aut oritur ab alia passione. Ergo victoria passionis essentia etiam in aliis virtutibus requiritur solum ad ipsarum actiones formaliter tales. Ergo iustitia versatur circa passiones eodè- que prorsus modo, quo versantur circa easdem reliquæ virtutes morales; adeoque directè etiam, & per se.

¶ 1. Resp. Philosophus cap. 1. 1. & 4. & D. Thomas quæst. 58. art. 8. & 9. docent materiam iustitiæ esse solas operationes exteriores ordinatas ad alterum; fortitudinis verò, & temperantiæ esse solas passiones; solumque indirectè iustitiam circa passiones, & reliquas virtutes circa operationes exteriores ad alterum versari. Quæ sententia ab omnibus vnanimi consensu recipitur, dempto Buridano, cuius fundamentis nuper propositis, vt occurratur duo sunt præferenda, alterum spectans ad quæstionem de voce, alterum spectans ad quæstionem de re. Ad quæstionem de voce spectat effectus virtutum, qui sunt ad alterum, nomine operationum communiter censeri; qui verò non sunt ad alterum actiones simpliciter, non operationes appellari. vnde fit iustitiam, & omnes eius partes; quia sunt

ad alterum, versari circa operationes, & non circa actiones; ceteras verò virtutes circa actiones, & non circa operationes iuxta communem loquendi modum.

Art. 2. Ad rem autem spectat virtutes omnes ad hoc dari, vt superent aliquam difficultatem, ac arduum actionis, seu operationis honestæ. Nempe ad actus nullo ex capite difficiles, ac arduos nulla est necessaria, nullaque datur virtus. Superflueret enim, & quod virtuti repugnat, esset inutilis habenti. Iustitia autem, & eius partes in hoc differunt à fortitudine, & temperantia, earumque partibus; quod actus istarum redduntur difficiles solum ex renitentia passionum. Actus verò iustitiæ sunt difficiles ex suo obiecto præcisè independenter etiam à renitentia passionum. Quare reliquæ virtutes ita versantur circa passiones, vt illis semotis dandæ non forent, nec essent vlla ex parte necessaria; iustitia verò illis etiam semotis esset necessaria, & daretur.

Art. 3. Discrimen istud obseruauit optime, & demonstrauit D. Thomas 1.2. q. 56. art. 6. & quæst. 60. art. 2. & 3. vbi notat aliud esse bonum vnicuique proportionatum secundum speciem, & indiuiduum; aliud excedens proportionem potentia, vel secundum speciem, vel secundum indiuiduum. Bonum respectu cuiusque proportionatum secundum speciem, & indiuiduum, est bonum proprium cuiusque secundum se considerati; seu quod habet rationem boni respectu cuiusque secundum se. Bonum excedens proportionem cuiusque secundum indiuiduum tantum est bonum proximi; quod scilicet non differt à bono proprio secundum speciem, sed secundum indiuiduum tantum. Bonum excedens proportionem cuiusque etiam secundum speciem est bonum diuinum; distans scilicet infinite à bono proprio cuiusque secundum se. Si comparatur voluntas cum bono sibi proportionato, id est proprio volentis secundum se, non indiget ad prosecutionem eius vllò habitu, aut virtute sibi superaddita per se loquendo. Quia ad bonum proprium, & proportionatum cuiusque potentia abundè sufficit inclinatio eius innata, si non adsit aliquod aliud impedimentum aut difficultas. At verò ad prosecutionem boni minimè proportionati, quale est bonum diuinum, & omne bonum alienum, quatenus alienum, tamen si nullum aliud adsit impedimentum, aut difficultas, indiget voluntas habitu, licet non vt simpliciter prosequi illud possit; bene tamen vt facile possit, ac promptè. Quia bonum alienum non vsque adeo allicit; nempe bonum est amabile ex sua ratione, vnicuique autem proprium, vt docet Philosophus, & testatur experientia affectus erga bonum proprium valdè solliciti, languētis verò naturaliter erga alienū.

Art. 4. Deinde, vt de bono diuino nihil pro nunc dicatur, de cuius arduitate alia insuper ratio est, nec ad punctum præsens pertinet immediate, & paulo post obiter de eo dicetur; circa bonum proximi, præsertim, quod per iustitiam exhibendum est, adest peculiaris ratio difficultatis, quæ ex eo provenit, quod vnusquisque naturali inclinatione appetit præeminere aliis præsertim quoad libertatē, & amplitudinem terminorum, intra quos ipsa continetur. Istos terminos ampliat iniustitia plusquam par est, & iustitia impedit quominus ita ampliatur, vt superius dictum est. Inest ergo peculiaris difficultas obiecto iustitiæ, propter quam, ad illius prosecutionem promptam, ac facilem necessaria sit specialis virtus; idque independenter à passione contraria. Quia appetitus partis sensitivæ seu passio dirigitur cognitione materiali, quæ non est collatiua vnus extremi cum alio, ideoque iudicare non potest de præeinentia vnus supra alium. Quare nimius ap-

petitus præeinentiæ est vitium partis rationalis, vt rationalis est, Angelis quoque communis naturaliter; nec provenit formaliter à passione, sed tantum materialiter, quatenus per passionem propendimus ad ea bona secundum se considerata, quorum confectione vnus alteri præeminet quoad amplitudinem terminorum libertatis. Quapropter nemo potest esse formaliter iniustus ex motiuo proprio actus iniusti præcisè propter passionem, sed propter nimium affectum formaliter rationalem, ita contrarium dictamini rectæ rationis, vt tamen sequatur ductum cognitionis formaliter rationalis, & habentis locum etiam in substantia purè spirituali. Patet igitur ex iis adesse rationem specialem, ob quam reliquis virtutibus moralibus potius, quam iustitiæ adscribantur passiones tanquam materia propria, circa quam versentur.

Art. 5. Verum, vt hoc ipsum innotescat clarius, eximanturque manifestius passiones à materia propria, & peculiari iustitiæ, notandum est vltèrius, nullam virtutem moralem habere aequales vires resistendi omnibus difficultatibus, & passionibus impellentibus ad actum vitij contrarij; sed vnā quamlibet quibusdam principaliter, & maiori cum vi; aliis verò minus principaliter, minusque constanter resistere. Alias enim omnes indiscriminatim passiones aequaliter essent materia cuiuslibet virtutis. Quia nulla est virtus, cui non aduersetur quælibet passio pro aliqua circumstantia, & rerum dispositione. Castitati enim ex. gr. contradicit auaritia quando occurrit voluptas lucrosa promittente pecunias sollicitatore, similiterque contradicit timor eodem minanti necem, si sibi non consentitur; & si minetur infamiam, contradicit superbia. Contradicit verò semper luxuria. Idem de ceteris omnibus, tum virtutibus, tum passionibus eodem modo comparatis deprehendi facile poterit.

Art. 6. Sequela autem, quod omnes indiscriminatim passiones aequaliter sint materia cuiusvis virtutis moralis, est absurda, tum propter vnanimera omnium auctorum consensum destinantem singulas seorsim virtutes moderandis singulis contrariarum passionum binariis: tum quia data qualibet virtute superfluerent reliquæ eodem prorsus modo, & ratione atque superfluit, data vna virtute fortitudinis, alia rursus fortitudinis virtus intra idem genus, & in eodem subiecto ad moderandos timores.

Art. 7. Dicendum igitur est vnāquamque virtutem moralem primo, & principaliter, maiorique cum vi resistere difficultati, quæ est inseparabilis per se à motiuo eiusdem virtutis, & quod proinde opponitur formaliter, ac directè motiuo vitioso, ex quo oritur difficultas contraria. Hoc modo comparantur inuicem fortitudo, & timores, quos incutiunt obiecta terribilia; nec non temperantia, & voluptates tactus; quibus proinde passionibus maiori longè vi resistunt singulæ singulis proportionatæ, quam è conuerso. Ratio est, quia quoties exercetur actus alicuius virtutis, toties concipitur propositum formale, & explicitum de faciendâ resistantia passioni, & superanda difficultate directè, & formaliter sibi contradicenti, & inseparabili per se à motiuo eiusdem virtutis. De resistantia verò faciendâ aliis passionibus, de qua aliis difficultatibus superandis solum concipitur per se propositum implicitum, & in genere, seu vagum. Manifestum autem est propositum formale, & explicitum de aliqua re in particulari longè præualere vitibus, & efficacitate supra propositum implicitum, & in genere, seu vagum, dum cetera sunt paria.

Art. 8. Iam difficultas huiusmodi specialiter vincenda

cerda per virtutem iustitiae oritur ex appetitu praelationis, aut minoris inferioritatis respectu alterius, quoad terminos propriae libertatis. Hic enim appetitus occurrit semper, & repugnat iustitiae in quacunque materia versetur. Semper enim iustitia ius suum unicuique tribuit, ac proinde continet libertatem agentis iuste intra proprios terminos non augendo illos neque secundum se per additionem bonorum, neque comparatiue per diminutionem alteram. Passiones autem contradicantes iustitiae sunt diuersae pro diuersitate iurium, quae reddit unicuique. Nam cum reddit pecunias, resistit auaritia; cum honorem, superbia; cum sanitatem, & integritatem corporis saepe ira, saepe timor; & sic iuxta alias varietates materiae, & circumstantiarum variantur passiones resistentes. Quapropter nullius passionis determinate superanda propositum formale, & explicitum includitur vniuersaliter in omni actu iustitiae; sicut includitur propositum seruandae aequalitatis, & resistendi inclinationi innatae ad praeminentiam. Patet igitur ceteras virtutes versari formaliter, & explicitè circa passiones, & praecise ratione ipsarum esse necessarias, & non propter actiones, quibus incumbunt, secundum se consideratas; iustitiam verò e conuerso versari formaliter, & explicitè circa operationes, esseque necessariam ratione difficultatis, quae inest ipsis secundum se, & non ratione alicuius passionis determinate, sed neque indeterminatè praecise ratione passionis. Quod erat ostendendum pro defensione opinionis communis, & verae.

Art. 1. Ad 1. Philosophus in posteriori illo testimonio usurpat opus in latiori significatione, propterea complectitur omne genus actionum immanentium, & transeuntium; ordinatarum, & non ordinatarum ad alium. Quod non tollit quominus eadem vox usurpetur familiariter in significatione strictiori pro sola actione ordinata ad alterum, ut usurpatur à D. Thoma in praesenti, & à Philosopho alibi saepe. Ad priorem locum respondet D. Thomas quaest. 38. art. 8. ad 1. iuxta doctrinam Philosophi, tum illo cap. 3. tum maxime 7. Ethic. cap. 11. non omnem virtutem moralem versari circa voluptates, & tristitias sicut circa materiam propriam, quandoquidem fortitudo versatur circa timores, & audacias, quas pater non coincidere cum voluptatibus, & tristitiis, seu doloribus, quibus moderandis praestit temperantia.

Art. 2. Voluptas igitur, & tristitia sunt communes omni virtuti morali non sicut materia eius actioni subiecta, sed sicut finis ad eandem actionem consequens. Nam qui habet habitum alicuius virtutis, post operationem illi conformem, afficitur magna, & speciali quadam voluptate; tristitia verò post operationem defectuosam contrariam. Et hoc modo iustitia etiam versatur circa voluptates, & tristitias. Nec enim est iustus, qui non gaudet operationibus iustis, ut habetur 1. Ethic. cap. 8. & consequenter neque is, qui non tristatur de operationibus iniustis. Constat hanc interpretationem esse legitimam ex eodem illo loco, cuius pars assumitur in obiectione, omissa ratione Philosophi, quae continet in se solutionem datam. Subiungit enim sic: *Præterea, si virtutes sunt circa actiones atque affectus; omnem verò affectum, & actionem voluptas sequitur aut dolor; virtus ob id ipsum circa voluptates, doloresque versatur*: consequentes utique, & habentes rationem finis; non verò materiae praenientis rationem, & moderandae per eandem, siquidem sermo est de voluptate, & dolore, qui sequitur affectum, & actionem.

Art. 1. Ad secundum, concessio antecedenti di-

stinguitur consequens: ergo commune est omni virtuti morali, ut circa operationes, & passiones indiuisum versetur respiciendo utraque formaliter, & aequè directè, ac principaliter absque vlllo quo ad hoc discrimine inter virtutes; negatur consequentia: Cum discrimine ita ut aliae virtutes respiciant passiones formaliter, & directè, actiones verò secundum se identicè, & minùs principaliter: aliae autem e conuerso; conceditur consequentia. Huiusmodi distinctionem omnes admittant necesse est pro distinctione diuersarum passionum circa quas, sicut circa materiam propriam versantur diuersae virtutes; cum ostensum sit quamlibet virtutem cuiuslibet passioni aequaliter resistere.

Art. 2. Itaque D. Thomas; & ceteri communiter Theologi non affirmant iustitiam, & eius partes subiectiuas, ac potestatiuas respicere operationes tanquam materiam adequatam respectu sui, ut excludant omnino passiones; neque fortitudinem, & temperantiam ita respicere passiones, ut excludant omnino operationes, seu actiones; sed illi attribuant operationes, iis verò passiones tanquam materiam praecipuam, & per se ob rationem datam. Frequentissimum porro est, ut quod est in vnoquoque praecipuum, & per se, dicatur de ipso simpliciter, utque ex eo desumatur absolute denominatio, perinde atque si id in ea re vnicè reperiretur. Certè differentia vocum, qua vsus est D. Thomas, est admodum accommodata ad significandum discrimen reale, quod expositum est inter iustitiam, & alias virtutes.

Art. 1. Ad 3. Notandum est ex D. Thoma q. 13. de malo art. 1. auaritiam, ut est inordinatio affectus opponi liberalitati, & sub ea ratione habere vitium contrarium prodigalitati; at verò ut est extra in re; id est ut significat appetitum inordinatum partis rationalis independentem à motu appetitus sensitui, & fundatum in natura rei exterioris comparata cum natura rationali defectuosa, quatenus prona ad praeminentiam, quo ad bona exteriora; hoc inquam modo sumptam auaritiam opponi iustitiae, & sub hac ratione non habere vllum vitium contrarium. Cuius ratio exposita est in quaest. praecedenti.

Art. 2. Dicendum igitur est liberalitatem, quae est pars iustitiae tantum potestatiua, ut pote partim conueniens cum iustitia, partim dissidens ab eadem, non opponi formaliter, & directè auaritiae, ut est inordinatio affectus, & passio partis sensitivae, quatenus conuenit cum iustitia, sed quatenus differt ab eadem. Quod omnino conuincit discursus superius factus circa difficultatem formaliter, explicitè superandam per iustitiam. Idem proportionaliter conuenit ceteris partibus potestatiuis iustitiae. Quare dum dicitur partes subiectiuas, & potestatiuas, aut etiam integrales iustitiae versari circa operationes, & non circa passiones; accipiendum id est de partibus quidem subiectiuis absolute, & absque limitatione; de ceteris verò cum hac limitatione formaliter quatenus conueniunt cum iustitia, seu ratione eius praedicati, quod est ipsis commune cum iustitia.

Ad 4. & 5. Patet ex dictis quamlibet virtutem posse ex vi sui motui superare omne, & quaslibet difficultates operis pertinentis ad ipsam; non tamen aequaliter eodemque modo, sed aliquas cum speciali, & maiori vi atque directè, & vniuersaliter; alias verò non ita: atque difficultatem eo modo specialiter superandam à virtute iustitiae, esse independentem formaliter ab omni passione, neque formaliter provenire à corruptione corporis, sed esse per se separabilem ab ea. Quod non ita contingit in virtutibus

virtutibus reliquis, de quibus loquitur obiectio cum confusione eius, quod se habet per se, & est principale, ac vniuersale cum eo, quod nequaquam tale est.

QVÆSTIO XI.

Utrum iustitia particularis differat specie à iustitia legali?

Videtur non differre. 1. Quia vnum, & multa non diuersificant speciem virtutis. Quod tanquam primum principium admittitur ab omnibus; & confirmatur, quia eadem virtute redditur ius suum, quod multis indiuisim debetur, & quod debetur vni seorsim; atque eadem, siue liberalitate, siue misericordia subuenitur multis, & paucis; vni, & pluribus. Communitas autem, cuius bonum respicit iustitia legalis, differt à singulis contentis in communitate, quorum bonum respicit iustitia particularis; sicut vnum & multa; ac per consequens bonum communitatis differt à bono singulorum, tanquam bonum multorum à bono vnius. Ergo neutrum bonum differt ab altero specie. Ergo neque virtus circa alterum differt specie à virtute circa alterum.

2. Vnaquæque persona particularis includitur in Republica tanquam pars illius, & bonum totius est bonum vniuscuiusque partis; atque è conuerso. Ergo virtus ordinans ad bonum commune, seu ad bonum Reipublicæ sufficienter ordinat ad bonum partis, seu particularis cuiusque personæ. Ergo posita iustitia legali erga Rempublicam, superfluit iustitia alia particularis erga singulos. Repugnat autem virtuti esse superfluum.

3. Si admitteretur iustitia particularis distincta à legali, admittendæ consequenter essent multæ iustitiæ legales, specie distinctæ iuxta multiplicitem communitatum. Alianæque constituenda esset pro tuendo bono familiæ; alia pro bono tribus; alia pro bono ciuitatis; alia pro regni; & sic de aliis vsque dum deueniatur ad vnam iustitiam legalem prouidentem bono totius generis humani; quod nimirum est quædam vna Respublica sub vno Principe Deo constituta. Hæc autem tanta iustitiarum legalium specifica distinctio, & multitudo est contra communem hominum sensum, doctis absconsans, & indoctis. Neque tamen videtur sequelam negari posse, quia tanta est distantia vnius familiæ à tribu, & huius à ciuitate, & sic de cæteris; atque est vnius hominis à familia. Ergo si virtus respiciens bonum vnius hominis differt specie à virtute respiciente bonum commune familiæ, virtus respiciens bonum familiæ differt etiam specie à virtute respiciente bonum tribus, vel ciuitatis, aut regni.

Art. 1. Resp. Iustitia legalis dupliciter vsurpatur: primum pro habitu eliciente actus conformes legi. Atque hoc sensu iustitia legalis non est vna aliqua species virtutis, sed collectio omnium virtutum: quia leges disponunt de omnibus vniuersim, & singulis, quæ pertinent ad honestatem. Vnde nulla est virtus, quæ non eliciat actus conformes legi. Iustitia igitur particularis differt inadæquatè à iustitia legali eo modo vsurpata. Differt enim, vt pars à toto. Secunda iustitiæ legalis vsurpatio, eaque frequentior, & quæ absolute subintelligitur, dum aliud non exprimitur, est pro habitu intendente immediatè bonum commune; atque in hoc sensu proccedit quæstio propofita.

Art. 2. Dicendum est, cum philosopho in præfenti cap. 1. & 2. lib. atque c. 2. necnon lib. & cap. 5. Polit. & cum D. Thoma quæst. ista 58. art. 6. & 7. alisque communiter iustitiam legalem, quæ & generalis dicitur, distingui specie à iustitia particulari hucusque explicata. Probat 1. à posteriori. Quia vt dicit Philosophus cap. illo 3. Polit. contingit aliquem esse bonum virum eatenus saltem, vt nemini iniuriam inferat, certè sit difficilis ad illam inferendum, & nihilominus non esse bonum ciuem, sed negligentem boni communis, & promouentem facile bonum priuatum neglecta communitate. Bonum autem ciuem facit iustitia legalis; & iustitia particularis facit bonum virum in ordine ad vitandas iniurias singulorum. Ergo iustitia legalis & particularis sunt virtutes inuicem separabiles, & distinctæ specie.

Art. 3. Deinde iustitia particularis constituit æqualitatem, vt dictum est inter eum, à quo exercetur, & eum circa quem exercetur: quæ æqualitas vniue est æqualiter bona, vt patet, & neutri fauet cum iactura alterius. At iustitia legalis fauet bono communi etiam cum iactura exercentis illam vsque adeo vt vitam quoque ipsam parata sit impendere bono communi; certè non æque fauet illi, qui eam exercet, & ei, circa quem exercet. Quia bonum commune æqualiter pertinet ad singulos quosque ciues seorsim sumptos. Vnde necesse est, vt non tantumdem intersit vniuscuiusque seorsim sumpti quantum reliquorum omnium simultaneæ sumptorum. Ergo qui intendit bonum commune, minùs sibi prouidet, quam cæteris omnibus, circa quos simul sumptos benefica eius intentio versatur. Patet igitur quam maximam esse istarum inter se virtutum diuersitatem.

Art. 4. Confirmatur à priori. Quia iustitia particularis habet pro motiuo, vt dictum est supra, liberam facultatem alterius munitam lege aduersus eum, qui exercet talem iustitiam, respicitque eam legem quatenus fauentem alteri, & grauantem, in fauorem eius, ipsum particulariter iustum. Huiusmodi autem motiuum nequaquam habet iustitia generalis. Nec enim tuetur liberam facultatem aliorum aduersus generaliter iustum, sed communem ipsi cum cæteris. Quia non potest ampliari, aut intra suos limites defendi, & conseruari libera facultas communitatis, quin ampliatur, defendatur, & conseruetur singulorum quoque ciuium facultas libera saltem æquiuallenter; cum quod commune est essentialiter pertineat ad singulos communitatis.

Art. 5. Istam rationem promouet subtiliter, & efficaciter D. Thomas art. illo 7. Quia iustitia legalis distinguitur à virtutibus vnumquemque ordinantibus quoad ea particularia bona, quæ spectant directè, & formaliter ad ipsum secundum se; nimirum à fortitudine, & temperantia, earumque partibus subiectiuis, & potestatiuis. Ergo etiam distinguitur à virtute ordinante vnumquemque quoad ea bona, quæ spectant ad alterum in particulari, quatenus alter est; idest à iustitia particulari. Patet consequentia. Quia bonum commune, cum pertineat æqualiter ad singulos communitatis, non potest magis includere in se bonum vniuscuiusque ex communitate secundum se considerati, quam prout distincti à cæteris. Ergo virtus intentiua boni communis non magis distinguitur à virtutibus intendentibus bonum cuiusque particularis secundum se, quam bonum eiusdem quatenus est alter; ab eo, qui intendit ipsius bonum. Distinctio autem iustitiæ legalis à fortitudine, & temperantia est manifestissima omnibus; ac proinde est certa etiam distinctio eiusdem à iustitia particulari, & ab omnibus eius partibus. Vnde iustitia legalis est media inter virtutes ad se, & virtutes ad alterum, & participat æqualiter de perfectione peculiari vtriusque

utrumque & ab utrisque æqualiter, & pari ratione diffidet specie.

Art. 6. Denum iustitia particularis æqualiter afficit omnes, & ab omnibus, ac singulis cuiuscunque gradus, & conditionis exercetur eodem modo. Iustitia autem legalis, vt docet ex Philosopho D. Thomas art. 6. citato in Principe est principaliter & quasi architectonicè, in subditis verò secundario, & quasi administratiuè. Quæ quidem ratio probat distinctionem, quæ intenditur, iustitiæ legalis à particulari. Quia nequit eadem specie virtus diuerso, & non diuerso, sed eodem modo afficere personas diuersas secundum munus, & statum, eaque inclinare ad actus specie diuersos, & non diuersos specie. Non tamen probat iustitiam legalem Principis diffidere specie à iustitia legali subditorum. Quia eadem virtus potest edere actus specie distinctos propter specificam diuersitatem dispositionis, & circumstantiarum, ex parte subiecti, aut obiecti; atque ita contingit in presenti, quia Principi, & subditis proponitur motuum boni communis idem quoad substantiam, illi vt præcipiat, his vt exquantur in ordine ad ipsum bonum commune; licet sæpè vtantur diuersis motibus ex parte intellectus ad inueniendam rectitudinem electionum pertinentium ad vtroslibet ex illis, eaque de causa differant specie prudentia politica Principis, & subditorum.

Art. 7. Quapropter, quod docet Philosophus 2. phys. text. 34. & 35. artes architectonicas, & administratiuas, vt equestrem, & frænefactiuam; nauigatorem, & nauifactiuam, specie differre, verum est in iis, quæ eam differentiam sortiuntur per se ex vi motui principalis, vt in exemplis positis; non verò in iis, quæ habent illam accidentaliter ex diuersa dispositione, aut statu subiecti, vt in casu presenti. Subditus enim bene affectus ad bonum commune, si fiat Princeps, ex eodem affectu operatur diuersimodè atque diuersa diuersitate saltem logica. Non sic autem faber nauium, si fiat nauclerus; sed diuersa arte vitur ex diuersa consideratione, diuersoque motu per se se loquendo. Vt autem habeat, vt hoc obiter notatum, certum est propter rationes adductas iustitiam particularem diffidere specie à iustitia legali.

Ad 1. Falsum est singulos communitatis comparari cum ipsa communitate, tanquam vnum cum multis non vnitis inter se, & cum ipso vno, vinculo societatis ciuilibis. Comparatur enim tanquam pars cum toto, interueniente participatione bonorum, & malorum obuientium illi, & ordinatione ad vnum communem finem, leges, Magistratum, & similia. Patet autem huiusmodi partem, & totum differre specie ab vno, & multis non ita colligatis inter se; necnon à paruo, & magno dissidentibus inter se sola quantitate. Quare exempla de multis, & paucis terminantibus eandem virtutem liberalitatis, misericordiæ, & similibus, sunt abs re; dum non sumitur multitudo ciuilibiter vnita, & quatenus includens, per huiusmodi vnionem, ipsum etiam qui eas virtutes exercet. Quo pacto instituitur comparatio in presenti.

Ad 2. Bonum communitatis est bonum singulorum ciuium, & bonum vniuscuiusque ciuis, est itidem bonum communitatis; sed cum hoc discrimine, quod aliqua bona spectant ad singulos ciues directe, & immediatè, & ad communitatem nonnisi mediatè, & indirectè; quædam verò alia è conuerso, ita vt in quibusdam omnes, & singuli ciues, eisdem proportionaliter vsus, & actiones habeant, in aliis verò nequaquam. Patet autem diuersimodè affici homines ad ea, quæ cuiusque intersunt directe, & immediatè, suntque ipsius vsibus, & liberæ

facultati specialiter deputata; & ad ea quæ vnumquemque respiciunt tantum indirectè, & mediatè, subsuntque suis, & aliorum vsibus, ac liberæ dispositioni indiuisim. Sunt igitur apta hæc vtriusque generis bona ad terminandas diuersas virtutes, nec potest vna sola dare directè, & explicitè facilitatem ad seruandam in vtriuslibet rectitudinem.

Art. 1. Ad 3. Admittitur in primis cum Philosopho cap. 6. & cum D. Thoma art. illo 7. ad 2. 3. Iustitiam incumbentem bono familiæ distingui specie à iustitia intendente bonum ciuitatis. Quia familia componitur ex personis non habentibus eam iurium, & bonorum, atque libertatis inuicem independentis distinctionem mutuam quam habent ciues comparati inter se, & cum ciuitate. Quod liquet ex dictis q. 6. versus finem.

Art. 2. Negatur deinde admittendam esse iustitiam legalem specialem erga totum genus humanum, aut erga eas ipsius partes, cum quibus non aliam habeat quis coniunctionem socialem, quamque est communis toti generi humano. Cum enim genus humanum nullam habeat specialem coniunctionem socialem cum vnoquoque homine, præter eam, qua cum vno capite Deo coniungitur, atque ideo solum in ordine ad vltimum finem, ea sola virtute charitatis, qua quisque prosequitur bonum diuinum, prosequitur etiam bonum commune totius generis humani, nec est necessaria alia virtus, ad prosecutionem istius boni communis. Hoc nimirum est inter Deum, & alios Principes discrimen; quod bonum aliorum Principum est separabile saltem quoad aliqua ab vtilitatibus subditorum: Deus verò non est capax propriæ alicuius vtilitatis, omnemque proinde vtilitatem, quæ ex ipso, & ex rebus omnibus creatis provenire potest, vult nobis. Vnde qui Deum amat, eiusque se conformat voluntati, eo ipso vult generi humano totum bonum toti ipsi commune; & vice versa qui vult bonum, quod est toti humano generi commune, & ad quod, vt ad finem communem omnes eius partes ordinantur, eo ipso vult Deum, qui solus est finis omnibus rebus creatis communis.

Art. 3. Denum, iustitiæ legales intendentes bonum commune aliarum minorum communitatum sunt diuersæ specie iuxta diuersitatem specificam ipsarum communitatum. Quia, vt docet Philosophus lib. 3. Politic. cap. 3. & 4. Respublica (eadem est ratio de aliis communitatibus) dissident inter se specie ea diuersitate specifica finium, ad quos proximè ac immediatè ordinantur; atque hunc finem intendit intendens bonum commune cuiusque communitatis proprium. Vnde iustitia legalis militis erga exercitum diffidet specie à iustitia legali mercatoris, erga societatem mercatoriam. Quia ille victoriam; hic diuitiarum incrementum intendunt. Idem dicitur proportionaliter de aliis communitatibus dissidentibus inter se specie, maxime verò de iis, quæ sunt inuicem subordinatæ. Nequeque habent fines inuicem subordinatos; quo pacto comparatur Tribus cum Ciuitate, & Ciuitas cum Regno. Neque verò huiusmodi specifica multiplicatio iustitiarum legalium est absurda, aut communi hominum sensui repugnans, licet non sit communiter ab auctoribus

animaduersa; quia consonat Philosopho, & efficaci rationi,

vt patuit.

Q V Æ S T I O XII.

Virum iustitia particularis differat specie à cæteris virtutibus?

Videtur non differre. 1. Quia religio tribuit Deo ius suum, nempe honorem, & cultum ipsi debitum. Neque hunc honorem, & cultum exhibere Deo potest, quin cæteris etiam omnibus substantiis rationalibus iura sua tribuat. Quia cum Deus velit, ac præcipiat, ut cæteris omnibus iura sua tribuantur; ad honorem utique, & cultum eius spectat, ut id ita fiat. Neque enim omitti potest, quod Deus præcipit, absque contemptu legis diuinæ, id est ipsius Dei indistincti à sua lege. Ergo virtus tribuens unicuique ius suum, id est iustitia particularis indistincta à virtute religionis.

2. Ad virtutem obedientiæ spectat conformitas nostræ voluntatis cum voluntate Dei. Quæ conformitas debetur Deo iure suo, & præstari minime potest, quin cæteris omnibus præstentur iura sua; quæ videlicet omnia præcipit Deus, ut præstentur. Ergo eodem modo virtus iustitiæ est indistincta à virtute obedientiæ. Confirmatur utrumque argumentum, quia cætera, quæ continentur in definitione iustitiæ particularis præter iuris sui unicuique attributionem expressam in utroque argumento, dictum est supra omnibus prorsus virtutibus esse communia. Nihil igitur superest, per quod iustitia particularis differat specie à Religione, & obedientia.

Art. 1. Resp. Manifesta in primis est distinctio specifica iustitiæ particularis à virtutibus Theologicis. Quia iustitia tribuit unicuique ius suum, respiciendo tanquam obiectum formale ius potestativum alterius, formaliter, ut tale, & consistit in medio inter duo extrema vitiosa, quorum neutrum convenit virtutibus Theologicis, ut constat ex dictis in primis quæst. circa ipsas. De cæteris virtutibus moralibus pater eadem distinctio tum ex ratione modo data; quia nulla illarum habet pro motivo formali ius potestativum alterius superius attributum iustitiæ, & sola ipsa consistit in medio rei, ut dictum est quæst. 9. tum quia reliquæ virtutes morales versantur circa passiones tanquam circa materiam propriam ipsarum, iustitia verò circa operationes, ut liquet ex q. 10. tum quia obligatio incumbens cæteris virtutibus differt specie ab obligatione virgente iustitiam, ut constat ex q. 3. Nequeunt autem virtutes eiusdem speciei quidquam habere diuersum speciei.

Art. 2. Et hæc quidem ostendunt clarè diuersitatem specificam iustitiæ à fortitudine, & temperantia, aliisque virtutibus, quæ dicuntur ad se. Circa virtutes alias ad alterum: quæ dicuntur partes potestatiuæ iustitiæ, dicendum est cum Thoma quæst. 80. & aliis communiter, aliquas ex illis differre à virtute iustitiæ per defectum æqualitatis; alias per defectum debiti fundati in iure alterius. Per defectum huiusmodi debiti deficient ab adæquato conceptu essentiali iustitiæ, veracitas, gratitudo, vindictio cuiusque propriæ auctoritati permixta, liberalitas, affabilitas, amicitia, & aliæ eiusmodi. Ex quibus aliquæ vix vllam respiciunt rationem debiti, ex parte obiecti, aliæ verò respiciunt rationem debiti fundatam in sola, ut communiter dicitur, honestate virtutis; hoc est non fundatam in iure alterius, seu in amplitudine iuridica libertatis alienæ, sed in sola comparatione operis cum ope-

rante facta per rectam rationem. Per defectum verò æqualitatis deficient à ratione, & conceptu quidditativo adæquato iustitiæ, religio, pietas, & obseruantia, maxime verò religio. Quia Deo nunquam potest exhiberi honor, & cultus æqualis infinitæ eius Maiestati. Dictum autem est quæst. 9. æqualitatem esse de ratione iustitiæ. Differt ergo manifestè religio à iustitiâ. Indidem etiam differt obedientia, quæ est species obseruantia, & non attendit æqualitatem rei cum re, sed conformitatem voluntatis inferioris cum voluntate superioris, ac præcellentis.

Art. 3. Verum manifestior est, & quodammodo prior, magisque conspicua differentia, quæ petitur ex motivo formali harum virtutum. Virtutes enim non distinguuntur formaliter per distinctionem operationum, & effectuum quos præstant, aut peculiarium conditionum, quæ iisdem operationibus, & effectibus conveniunt, sed per diuersitatem specificam motiuorum formalium, ut iam iterum dictum est, & aduertit D. Thomas ubicumque aliquam virtutem secernit ab aliis. Motiva autem formalia istarum virtutum differunt inter se specie. Quia motivum iustitiæ, est ius proprietatis, seu libera facultas alterius ordinata in bonum ipsius. Motivum verò religionis est honestas honoris, & cultus debiti excellentiæ, ac præminentia Dei, ut primi principij. Similiter motivum obedientiæ est præceptum, aut consilium superioris. Quæ tria sunt valde diuersa. Licet enim possit in controuersiam vocari, an Deus ratione suæ excellentiæ, ac præminentia habeat ius proprietatis strictè tale ad honorem, & cultum sui, possitque proinde iustitia hominis erga Deum imperare efficaciter, aut saltem ineffaciter, actus religionis: similiterque possit controuerti, an Deus ratione suæ superioritatis, & dominij habeat ius strictum proprietatis ad obedientiam nostram; possitque proinde actus obedientiæ per eandem iustitiam similiter imperari, de quibus dicitur infra: dubitari tamen minime potest, quia præminentia super omnia creata, & ratio primi principij distinguatur formaliter à iure proprietatis, & libera facultate respectu honoris, & cultus; idemque dicitur proportionaliter de motivo obedientiæ. Pater igitur manifestè religionem, & obedientiam, & à fortiori reliquas virtutes distingui specie à iustitiâ particulari.

Art. 1. Ad 1. Distinguitur assumptum: Religio tribuit Deo ius suum nempe honorem, & cultum ipsi debitum mouente formaliter excellentia & præminentia Dei, ut primi principij, conceditur assumptum: mouente formaliter iure actiuo diuino proprietatis negatur assumptum, & inde consequentia. Eodem modo distinguendum est, quod in 2. dicitur de obedientia erga Deum.

Art. 2. Quod deinde adiungitur utrobique de impossibilitate exhibendi Deo honorem, & cultum, aut obedientiam ipsi debitam, quin cæteris omnibus, & singulis tribuantur omnia sua iura, quatenus nulli vllum suum ius negari potest, quin simul negentur Deo honor, & obedientia, quæ ipsi debentur; Hoc inquam nihil probat. Quia potest nihilominus è conuerso tribui proximo ius suum per virtutem iustitiæ, quin propterea exerceatur formaliter vllus actus religionis, aut obedientia erga Deum. Nempe duæ istæ virtutes sunt motui vniuersalioris, quæ iustitia, ideoque non conuertuntur saltem mutuo actus, & exercitia huius, & illarum, idque sufficit ad distinctionem, & necessitatem diuersarum virtutum. Hac enim de causa necessaria sunt aliæ virtutes, ultra charitatem, ad opera non solum consilij, sed etiam præcepti obligantis sub mortali; tamen si huiusmodi operum omissio sit impossibilis cum actu charitatis.

Art. 3.

Art. 3. Deinde impossibilitas actus elicit ab aliqua virtute cum omissione actuum, qui versantur circa alias materias, solum probat per actum talis virtutis posse imperari, vel efficaciter, & determinate, ac proxime, vel saltem ineffaciter, & indeterminate, aut dispositiue illos alios actus; non autem necessarias praeterea non esse alias virtutes ad eisdem actus specialiter destinatas, & superantes formaliter, ac explicitè eas difficultates, quae unicuique generi actuum specialiter insunt, vt innotescit ex doctrina tradita quaest. 10.

QVÆSTIO XIII.

Vtrum virtus iustitiae sit clarior, & perfectior quam reliquae virtutes morales?

Videtur non esse clarior, & perfectior. 1. ex genere suo. Quia virtutes, quae versantur circa bonum proprium moderando passionem, sunt potiores virtutibus moralibus ordinatis ad alterum, & quae versantur circa operationem, ac bonum aliorum, vt contendit Buridanus. Nempe intentio boni proprii est magis conformis inclinationi naturae, vt experientia constat, nec non ordini charitatis, vt dictum est quaest. 43. de virt. Theol. Dictum autem est supra intentionem boni alieni esse propriam iustitiam, & partium omnium ipsius, atque reliquas virtutes morales versari circa passionem, & intendere bonum cuiusque proprium. Ergo fortitudo, & temperantia, cum omnibus suis partibus subiectiuis, & potestatiuis sunt perfectiores, quam iustitia cum suis.

2. inter virtutes, quae sunt ad alterum praeminent proculdubio religio, & obedientia mandatorum Dei; Quia, vt arguit, D. Thomas quaest. 81. art. 6. quae sunt ad finem fortiuntur bonitatem ex ordine ad finem, ideoque quo sunt propinquiora fini, sunt meliora. Omnes autem virtutes morales versantur circa media, ideoque sunt ad finem, atque huic sunt propinquiores religio, & obedientia mandatorum Dei, quam reliquae virtutes ad alterum. Quia versantur circa ea, quae directe, & immediate Deum specialiter respiciunt. Ergo religio, & obedientia superant perfectione iustitiam simul cum cæteris virtutibus moralibus.

3. Inter virtutes, quae versantur circa proximum excedunt liberalitas, & magnificentia. Quia quod continet totam perfectionem alicuius in se, & aliquid praeterea perfectionis specialis superaddit, est perfectius illo. Hoc autem modo se habent, liberalitas, & magnificentia respectu iustitiae. Ergo ambae sunt perfectiores iustitia. Pater maior, quia quodlibet finitum fit maius qualibet additione. Probatur minor, de liberalitate, quia voluntas aliquid alicui supererogandi liberaliter, includit essentialiter in se voluntatem non negandi, ac tribuendi, quod suum eiusdem est; & adiungit praeterea voluntatem addendi de proprio. Idem patet à fortiori de magnificentia, quia haec comparatur cum liberalitate, sicut liberalitas cum iustitia; siquidem liberalitas paruos, magnificentia magnos sumptus facit.

4. Inter easdem virtutes, misericordia est potior. Quia D. Thomas quaest. 30. art. 3. & 4. ponit misericordiam inter virtutes morales, quae versantur circa proximum; eandemque dicit potissimam inter omnes virtutes, quae ordinantur ad proximum. Praeterea iustitia etiam legalis ordinatur ad proximum; quae tamen indubitanter praefertur iustitiae particulari.

R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

5. Ita natura comparatum est, vt quae sunt magis necessaria, & minus rara sint viliora. Sic aqua magis indigemus, magisque abundamus, quam vino; terram quam gemmis, & sic de cæteris eiusmodi. Atque inter sensus humanos tactus est maxime necessarius, adestque animalibus, & omnibus, & semper, est vero minus perfectus, quam alij sensus. Certè est imperfectior visu, vt colligitur ex Philosopho initio metaphysicae; & tamen visus est minus necessarius ad vitam, deestque multis animalibus; tum per se, tum per accidens. Ergo etiam inter virtutes ea est minus perfecta, quae est magis necessaria, & reperitur in pluribus. Eiusmodi autem est iustitia comparata cum liberalitate, magnificentia, & pluribus aliis. Quoad necessitatem quidem, quia iustitia omnes indigent, & semper. Sic enim quisque indiget rebus suis quas, absque iustitia aliorum erga se, habere non potest. Similiterque indiget pace, & tranquillitate, atque mutuis officiis beneuolis proximorum, quae tamen habere non potest absque sua erga alios iustitia. Quoad frequentiam verò; quia iustitia potest ab omnibus erga omnes semper, & vbiue exerceri absque liberalitate; tum sua cuiusque erga alios, tum aliorum erga se. At liberalitas haberi non potest absque iustitia tum sua erga alios, vt liquet ex ratione praecedenti; tum aliorum erga se; quia ea seclusa non habebitur, quid liberaliter erogetur. Praeterea si comparetur liberalitas cum multiplicitate exercitij iustitiae, non potest nisi à paucis, & erga paucos, atque rarerè exerceri. Quia multis non suppetit vnde sint liberales: multis erogari non potest, nisi per prodigalitatem; & liberalitas saepe exaurit cito materiam suam. Idem à fortiori concluditur de magnificentia. Ergo iustitia est minus perfecta, minusque pretiosa, quam aliae virtutes.

6. Ea virtus est praestantior, cuius opus est difficilius. Difficilius autem est terribilia, & ipsam quoque vitam contemnere, quod spectat ad fortitudinem; quam ius suum unicuique tribuere, quod spectat ad iustitiam. Ergo fortitudo est virtus praestantior, quam iustitia.

7. Quod ad claritatem attinet, & celebritatem magis plauditur liberali, & forti, quam iusto; & qui fuere fortissimi maiorem nominis celebritatem obtinere semper, quam qui iustissimi. Ergo fortitudo, & liberalitas sunt virtutes clariiores, ac celebriores, quam iustitia.

Art. 1. Resp. Philosophus in hoc lib. 5. sub finem capitis primi praclarissima virtutum, ait, videtur esse iustitia; & neque Hesperus neque Lucifer ita est admirabilis. Suffragatur D. Thomas quaest. 58. art. 12. aiens: manifestum est, quod ipsa (loquitur de iustitia) est praclarior inter omnes virtutes morales. Probat Philosophus tum ex vulgari proverbio; Iustitia in se se virtutes continet omnes: tum quia praeditus iustitia non solum sibi, sed aliis est bonus, potestque uti virtute, non solum in ordine ad se, sed etiam in ordine ad alios quorum alterum tantum praestant aliae virtutes: tum quia uti virtute in ordine ad alios est difficillimum; atque maxima videtur esse virtus, ad quam spectat, maximam superare difficultatem. Verum vterque loquitur de iustitia legali, eaque comparata cum solis virtutibus moralibus, quae versantur, circa proximos directe, & immediate; atque in huiusmodi comparatione nemo est, qui dubitet de praeminentia iustitiae, quam conuincit apertè ratio D. Thomae; nempe bonum commune intentum à iustitia legali praeminere bono particulari, circa quod versantur aliae virtutes: sicut finis praeminet mediis.

Art. 2. Iam quod ad iustitiam particularem attinet, docet similiter D. Thomas ibidem praecellere

M inter

inter alias virtutes morales. Primum ex parte subiecti, quia iustitia residet in voluntate: alia verò virtutes in appetitu sensitivo; quandoquidem iustitia est moderatrix appetitus rationalis, reliquæ verò virtutes appetitus sensitivi, seu passionum, ut dictum est q. 10. Deinde ex parte obiecti, quia alia virtutes laudantur solum quatenus sunt bonum ipsius virtuosus; iustitia autem quatenus est bona, & benefactiva, etiam respectu aliorum, atque diffusiva sui in alios. Quod est excellentius, ac diuinius. D. Th. adherent communiter ceteri adiuncta ex Caietano notatione sententiam eius accipiendam esse de comparatione cum solis virtutibus moralibus, quæ vel non sunt ad alterum, vel directæ, & immediatè ordinantur ad proximum, ut ad finem cui.

Art. 3. Dicendum autem primum est iustitiam particularem esse magis conspicuam, magisque plausibilem ex sua natura, quam ceteras virtutes morales, siue perfectiores sint, siue minus perfectæ in se intrinsecè; de quo postea: Demptra tamen iustitia legali, de cuius, quoad hoc etiam excessu dubitari non potest. Huc maximè confert Aristotelica illa cum Hespero, & Lucifero comparatio pertinens ex parte ad iustitiam etiam particularem, ut liquet ex tribus illis rationibus Philosophi initio propositis. Eodem manuducit D. Thom. quatenus q. 81. art. 6. pro significando excessu religionis ait eam præeminere inter alias virtutes morales, & de obedientia concludit q. 104. art. 3. esse potiorē inter virtutes morales: & de misericordia q. 13. art. 4. eam esse potissimam inter omnes virtutes, quæ ordinantur ad proximum: q. verò 88. art. 12. dicit iustitiam esse præclariorem. Præclaritas enim conspicuitatem, & plausibilitatem significat potius quam intrinsecam perfectionem, ad quam referuntur voces prælativæ aliarum virtutum. Idem clarè exprimit Tullius de officiis, ubi agit de iustitia. Ait enim *in iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur*. Quæ ipsa nominatio est clarum argumentum summæ celebritatis in hac virtute, utpote imperpetuo nomen, quod soli omnium simul virtutum cumulo debetur reipsa.

Art. 4. Probatur ratione, quia ut superius dictum est alia virtutes morales consistunt in medio inter duo vitia, quorum alterum excedit, alterum deficit à ratione medij. Undè fit, ut medium ipsum appareat defectuosum, cum comparatur ad extremum excedens, appareat verò excedens, cum comparatur ad extremum deficient. Quapropter uterlibet vitiosus confundit facile virtuosum cum altero vitioso, atque vituperat; utrilibet proinde difficile est agnoscere virtuosum, ut talem, eique plaudere. Audiatur Philosophus 2. Eth. cap. 8. *Fortis cum ad timidum comparatur, audax; cum ad audacem, timidus esse videtur. Pari modo temperans, &c. Liberalis etiam prodigus, &c.* Et mox concludit: *quapropter & extremorum uterque medium ipsum à se compellit, & alterum, atque fortem, audax quidem timidum, timidus autem audacem appellat; & in ceteris simili modo.* At iustitia est quidem media inter duo extrema vitiosa, non tamen inter duo vitia, ut ostensum est q. 9. atque ideo ex comparatione, & oppositione cum utrolibet extremo vitioso, agnoscere facile, atque laudari potest, cum neutrum ex illis extremis opponatur alteri, sed sola virtus utrique. Confundi verò cum neutro extremo vitioso potest magis, quam possit confundi audax cum timido, aut prodigus cum illiberali quandoquidem iustitia pèinde opponitur toti vitio sibi contrario, necnon ipsi totum vitium, sicut opponitur vnum extremum vitium alteri extremo vitio. Pater igitur iustum esse discernibiliorē, quam prædictos aliis virtutibus moralibus, ac

proinde magis conspicuum, magisque plausibile esse.

Art. 5. Accedit alias virtutes non consistere in indivisibili ex parte obiecti. Contingit enim alium esse magis, alium minus liberalem, ac fortem, & facilem ad maiores, vel minores donationes: ad maiorum, aut minorum periculorum contemptum, & sic de aliis; Atque ideo vnum magis accedere, ad alterum ex extremis vitiosis, quam alium. Undè rursus confunditur facile virtuosus cum vitioso, cui fuerit, magis affinis, non solum ab alterutro extremè vitioso, sed etiam à virtuosus, qui est propinquior ad extremum vitiosum oppositum. At iustitia consistit in indivisibili ex parte obiecti, & ideo omnibus facile patet, maximèque conspicua est. Accedit rursus plausum, & æstimationem aliarum virtutum esse deuinctas certis quibusdam opportunitatibus, non vltimè ad eo frequenter occurrentibus. Fortis enim æstimatur tempore belli, & contemnitur tempore pacis; Similiterque liberalis, & misericors, cum premit, aut depulsa iam est indigentia, & sic de aliis. At iustitia in bello, & in pace omnibus semper, & ubique est opportuna, ac necessaria, & æquæ æstimabilis. Est ergo vniuersalior eius plausus.

Art. 6. Accedit demum actus earum virtutum, quæ non sunt ad alterum sæpè latere. Quia herent in ipso virtuosus, ideoque parum observantur, & sæpè, nec observabiles sunt. At iustitia testes habet inevitabiles suarum operationum, & omissionum eos omnes, quorum præcavet; aut reficit nocumentum. Quod ad discrimen maioris perspicuitatis valet plurimum. Tametsi verò hoc discrimen sit commune iustitiæ cum ceteris virtutibus ordinatis ad proximum; superest tamen aliud caput, unde istis etiam præferatur, ut sit præclarior. Cum enim iustitia solū tribuat unicuique quod suum est saltem per se, ac directè, nullam ex proximo, cui id tribuit, gratiarum actionem, aliamque retributionem meretur, aut expectare potest præcisè ex natura sui operis. At reliquæ virtutes, cum tribuant proximo, quod nondum erat ipsius, movent accipientem ad gratitudinem, ac remunerationem. Quare exercitium cæterarum virtutum magis, quam exercitium iustitiæ obnoxium est sinistra opinioni de intentione operantis turpis lucri gratia, aut ex alio motivo minus honesto. Claritudo autem, & plausus proprius virtutis, pendet ex opinione de recta intentione operantis, & propriâ virtutis, cuius actus exercetur.

Art. 7. Nec obstat ad actus iustitiæ allicere timorem pœnæ, & vindictæ imminētis iniusti sicut spes lucri allicit ad actus aliarum virtutum. Non inquam hoc obstat, tum quia iustitia sapissimè exerceat suos actus absque vllō timore ex omissione, vel quia nondum urget præceptum, vel aliis de causis, infra attingendis: tum quia pœna, & vindicta quaeritur ex vna parte, & æqua, ac plerumque multò etiam maiori sollicitudine vitatur ab altera, scilicet ab iniusto. Quod non contingit in retributione inducibili per actus aliarum virtutum, quia ad eam propendet utraque pars. Quare timor mali temporalis ex iniustitia non est æqualis spei lucri ex virtute ad alterum, non obligata per ius alterius. Subsistit ergo ratio expensa in favorem iustitiæ. Porro quæ dicta sunt de claritate iustitiæ particularis comparata cum virtutibus cæteris præter iustitiam legalem, vim habent eandem, si non, & maiorem respectu iustitiæ legalis comparatæ cum cæteris virtutibus tendentibus ad bonum communitatis, ut patebit consideranti.

Art. 8. Dicendum rursus est virtutes ad alterum, id est, iustitiam, & eius partes subiectivas, & potestivas, ac integrales superare perfectione reliquas virtutes morales ex genere suo. Illam conclusionem enunciant

euincunt auctoritas Philosophi, & D. Thomæ fauentium illi locis initio indicatis, nec non rationes vtriusque ibidem productæ.

Art. 9. Dicendum est tertio, neque iustitiam legalem, neque iustitiam particularem præminere perfectione omnibus omnino virtutibus ordinatis ad alterum absque vlla prorsus exceptione licet præmineat iuxta mentem, & sensum Philosophi, & D. Thomæ. Prior pars conuincitur clarè quoad virtutes religionis, & obedientiæ argumento proposito in secunda ratione dubitandi, quod est D. Thomæ in loco paulo ante citato circa religionem. Circa misericordiam similiter præferendam iustitiæ producentur in responsione ad 4. fundamentum eiusdem D. Thomæ conuincens istud efficaciter. Hæ igitur tres virtutes eximendæ sunt ex generali prælatione iustitiæ super alias virtutes morales.

Art. 10. Quoad alteram partem de mente Philosophi, & D. Thomæ, neuter, dum præfert iustitiam aliis virtutibus, loquitur de iustitia comparata cum omnibus cuiuscunque conditionis virtutibus moralibus etiam ad alterum, sed cum iis tantum, quibus societas humana continetur, & ad proximos ordinantur. Circa quam rem nulla imprimis dubitatio esse potest de Philosopho, qui videlicet comparationem instituit, cum iis solum virtutibus, de quibus ipse agit in iisdem illis libris ethicorum. Non autem agit de religione, & obedientia erga Deum, sed de iis tantum quæ modò notatæ sunt, neque inter eas comprehendit misericordiam nisi formaliter compassiuam, vt dicitur ad 4. Iam D. Thomas vbique obseruat sensum Aristotelicum, dum aliud specialiter non exprimit, sed usurpat locutionem vniuersalem.

Art. 11. Præterea si in generali ea prælatione iustitiæ non subintelligitur exceptionem religionis, & obedientiæ erga Deum, necnon misericordiam, non purè compassiuam; manifestissimè sibi contradixisset semel atque iterum; & quidem in vna eademque parte Theologiæ, eaque ab ipso omnium diligentissimè, ac perfectissimè elaborata, quandoquidem in eadem 2. 2. expressè præfert iustitiæ eas tres virtutes locis paulo ante memoratis. Certum igitur est, quod de mente Philosophi, & D. Thomæ assertum fuit; & conclusio, quæ dicta est vtrique conformis, est omnino vera.

Ad 1. Virtutes ad alterum ita prospiciunt bono alterius, vt ipsæ ipsarumque actus valdè etiam perficiant suum subiectum, sintque magnum eiusdem bonum. Intentio autem naturæ, & ordo charitatis præferunt bonum cuiusque proprium coniunctum cum bono alterius illi bono, quod est limitatum ad suum subiectum, nec est diffusiuum sui. Eiusmodi namque est bonitas omnis, virtusque diuina.

Ad 2. Conceditur totum. Est enim demonstratiua ea ratio D. Thomæ. Sed iam præmonitum est in prælatione generali iustitiæ non comprehendere religionem, & obedientiam mandatorum Dei à Philosopho, D. Thomæ, & aliis communiter, & à nobis exemptæ fuerunt expressè.

Art. 1. Ad 3. Liberalitas versatur primò, & per se, vt docet D. Thomas q. 117. a. 6. circa passiones moderando propriam affectionem circa possessionem, & vsum pecuniarum. Ex consequenti verò, inducta facilitate quoad istam moderationem, coadiuuat postea ceteras omnes virtutes circa proximum ad actus ipsarum, ex proprio, & peculiari vniuscuiusque illarum motiuo, eliciendos tanquam remouens prohibens. Perfectio autem cuiusque virtutis pensatur penes id, quod conuenit illi primò, & per se, & præcisè ratione sui motiui. Quare eadem de causa postponitur liberalitas iustitiæ, qua postpositæ sunt eidem

supra vniuersaliter virtutes, quæ versantur circa passiones.

Art. 2. Iam continentia iustitiæ in liberalitate non verificatur formaliter quoad perfectionem quæ conuenit iustitiæ ex suo motiuo. Quia hoc non continetur in motiuo liberalitatis, vt putauit. Verificatur ergo de sola continentia in genere causæ dispositiue tantum, quatenus liberalitas ita disponit animam ad iustitiam, vt iniustus non possit esse liberalis circa eandem personam & circa idem genus rei, liberalis verò possit esse facilius iustus. Simili modo, ac ratione negatur continentia iustitiæ, & liberalitatis in magnificentia.

Ad 4. Misericordia usurpatur dupliciter. Primum pro affectu compassiuo erga proximum subueniente eidem ex compassione; Atque hoc modo, est inferior virtute iustitiæ ob eandem rationem qua ipsa præfertur aliis virtutibus circa passiones. Secundo usurpatur misericordia pro virtute cuius motiuum est dignitas naturæ rationalis patientis indigne, & impediens quantum potest, quominus ea patiatur. Quod motiuum, & opus patet esse longè nobilius motiuo, & opere iustitiæ. Quia dignitas humanæ naturæ, quæ pertinet ad eius substantiam, præponderat incomparabiliter iuri hominis, quod est accidens ipsi inherens. Vnde apparet opus operi similiter præminere, saltem formaliter. Notat porro Caietanus in hunc art. 12. quæst. 58. priori, & non posteriori modo misericordiam communiter accipi; Ideoque non subintelligi quoad posteriorem significationem, dum non fit peculiaris, & expressa mentio ipsius.

Ad 5. Conceditur in eodem rerum genere præminere perfectione, quæ sunt minùs necessaria iis, quæ magis necessaria sunt. Sed negatur iustitiam esse magis necessariam quam liberalitatem sumptam in eo sensu, secundum quem dictum est, ipsi præminere, iustitiam. Constat siquidem ex doctrina tradita circa tertium, iustitiam exerceri non posse ab illiberali secundum eam liberalitatis significationem, ac proinde est ea species liberalitatis magis necessaria quam iustitia quandoquidem necessaria est ad ipsam iustitiam, cum hæc ad illam non sit similiter necessaria. Eadem est ratio de cæteris virtutibus, quæ sunt ad se, & versantur circa passiones. Magis enim necessarium vniuique est esse bene ordinatū in se, & ad se, quam respectu aliorum, neque hæc secunda bona ordinatio haberi potest ab inordinato respectu sui. Discursus igitur obiectionis valet potius ad confirmandam doctrinam superius traditam; atque obiectio vtitur alia liberalitatis significatione, quæ non est ad rem, vt liquet ex data eius expositione.

Ad 6. D. Thomas q. 27. fine q. 123. a. 12. ad 2. atque in præfati art. 12. respondet optimè virtutes non æstimari ex magnitudine difficultatis secundum se, sed ex magnitudine causæ, & motiui, ob quod ea superetur; atque in virtutibus ad alterum motiuum est præstantius per se, & præcisè ex ratione formali cuiusque virtutis, quam in fortitudine, & aliis, quæ sunt circa passiones. Deinde tota collectio actuum iustitiæ est difficillima propter peculiarè eorum frequentiam supra notatam. Nam vt docet cum experientia D. Thomas eadem q. 123. a. 6. difficilius est diu manere immobilem, quam subito motu moueri ad aliquod arduum. Perinde autem est sæpè, quod est difficile, & raro quod difficilius.

Ad 7. Liberali, & forti plauditur plerumque plausu gratificante, & obsequente propter acceptum beneficium à liberali, aut forti, vel propter potestatem acquisitam forti, vel æstimatione solius physice bonæ constitutionis, nõ verò laude magnificente, & morali. Cuius signum est, quia sæpè similiter plauditur

manifeste prodigo, nec non audaci, ac per temeritatem victori, ad eum ferè modum, quo plauditur agro vberi, & equo vincenti in cursu, aut prælio. Plausus autem iuste operantis plerumque sequitur opinionem honestatis, & est laus magnificentiæ, cum commendatione veræ virtutis ob rationes supra datas; atque hoc sensu attributus est iustitiæ plausus præcipuus, & conspicuitas maior.

QVÆSTIO XIV.

Verum iniustitia sit vitium speciale?

Videtur non esse. 1. Quia homicidium, detra-ctio, adulterium, furtum, personarum acceptio, vltura, & familia sunt actiones oppositæ iuri alieno proprietatis, atque aded illis omnibus conuenit ratio iniustitiæ propriè talis; & tamen videtur illa omnia sub vno vitio speciali contineri minimè posse, tum quia dissident valde inter se; tum quia contingit facilem ad furandum esse difficilem ad homicidia, & sic de aliis.

2. Philosophus in præsentī cap. 8. dicit, operantes contra iura aliorum ex passione facere quidem iniuriam, non tamen esse iniustos. Essent autem iniusti, si vnicus, ac specialis esset habitus iniustitiæ. Quia is acquireretur quibusvis actibus iniustis, & constitueret iniustos simpliciter, seu vniuersaliter, & omni genere.

3. D. Thomas in præsentī quæst. 59. art. 2. ad 3. constituit hoc discrimen inter intemperantiam, & iniustitiam, quod si quis faciat aliquid vltra mediocritatem in materia intemperantiæ, per accidens, & præter intentionem ratione ignorantie iniurabili; non propterea facit intemperatum, aut formaliter, aut etiam materialiter; facit verò iniustum materialiter, qui simili prorsus modo transgreditur medium iustitiæ. Cui discrimini nullus esset locus, si daretur habitus specialis iniustitiæ, sicut datur habitus specialis intemperantiæ.

Art. 1. Resp. Sicut iustum ita etiam iniustum sumitur quandoque latè, & generaliter, quandoque stricte, & particulariter. Iniustum latè, & generaliter est omne oppositum legi, & dictamini rationis. Vnde omnes peccatores iniusti, & omne peccatum iniustitia, atque iniquitas dicitur tum à Philosopho initio huius libri, tum maximè in sacris literis frequenter. Iniustitia hoc modo sumpta non est particulare vitium, sed ratio generica omni vitio cõmunis. Iniustum stricte, & particulariter est, quod opponitur iuri alieno proprietatis tanquam læsionum eius, & transgrediens limites ab eo præfixos. Vnde iniustitia particularis est actio, vel omissio contraria obligationi fundatæ in eodem alterius iure.

Art. 2. Iniustitia ista particularis est vitium speciale ex consensu omnium cum D. Thoma art. 1. 2. proximè citato. Quia vbi est materia specialis opposita, speciali materiæ specialis virtutis eo ipso datur vitium speciale oppositum tali virtuti speciali: Datur autem specialis virtus intendens indemnitate iuris alieni, tanquam materiam specialem, vt liquet ex dictis à quæst. 8. art. 3. & seq. Ergo datur vitium speciale intendens læsionem iuris alieni proprietatis; id est datur habitus specialis vitiosus inclinans indiscriminatim quantum est ex se ad omne opus iniustum.

Art. 3. Verum obseruare oportet aliud esse peccare contra iustitiam; aliud peccare ex habitu iniustitiæ. Fieri nimirum potest, vt quis peccet furando contra iustitiam, quin talis actus procedat ex habitu

iniustitiæ. Potest enim quis furari ex solo motiuo gloriæ vanæ, concupiscentiæ, iræ, timoris, aut similibus. Et tunc peccabit quidem contra iustitiam, quatenus nocebit iuri alterius; non tamen peccabit ex habitu iniustitiæ, quatenus non mouebitur motiuo eius proprio, & particulari. Cuius iudicium est, quod post eiusmodi actus sæpè repetitos non propterea dabitur in furante facilitas, & inclinatio ad furandum, quando iam amplius non aderunt motiua gloriæ vanæ, concupiscentiæ, &c. propter defectum cognitionis actualiter illa representantis; vel quia tamen actualiter adsint in cognitione, non pollent nihilominus vt sufficienti ad reddendum facile futurum propter virtutes contrarias humilitatis, temperantiæ, mansuetudinis, &c. postea acquisitas, & auferentes facilitatem ad prosecutionem eorum motiuorum, atque aded ad furandum ex iisdem motiuis. At si quis sæpè furetur ex motiuo inæqualitatis inter damnum, & lucrum; hoc est propter ampliandos terminos propriæ libertatis, & restringendos alienos, atque ex amore præminentie, quoad hoc, supra alios, acquirat eo ipso habitum iniustitiæ, eritque facilis ad furandum, tamen desint cetera omnia motiua modo commemorata, aliæque similia opposita formaliter, & directe, motiuis aliarum virtutum.

Art. 4. Patet igitur iniustitiam particularem oppositam formaliter, & directe particulari iustitiæ esse vitium speciale distinctum specie ab omnibus aliis vitiis. Potest verò rectè definiti *habitus inentium inæqualitatis inter damnum & lucrum: siue ampliatus propriæ libertatis, & restrictus aliene vltra, & circa terminos legitimos vtriusque, siue prosecutus præminentie supra alios quoad terminos liberæ facultatis*. Vel dicatur: iniustitia particularis est *consans, & perpetua voluntas ius suum vnicuique negandi*; idque eo proportionaliter sensu quo dictum est oppositum quæst. 8. art. 3. circa habitum iustitiæ particularis. Est enim de vtroque habitu eadem proportionalis ratio; vt potè inuicem contratio.

Ad 1. Si actiones illæ fiant ex motiuo iam explicato inæqualitatis, & præminentie, omnes pertinebunt ad specialem habitum vitiosum iniustitiæ, vt ad principium proprium ipsarum: sin minus pertinebunt ad diuersos alios habitus iuxta diuersitatem motiuorum. Verum hic secundus modus operandi est, qui vt plurimum vsu venit, propter prædominium inclinationis passionum existens de facto in hominibus supra inclinationem prauam appetitus purè rationalis. Pro cuius rei intelligentia recolenda est doctrina quæst. 10. art. 7. & 8. Quod autem euenit, vt plurimum apprehenditur facile, vt vnicum. Vnde prouenit, vt difficile appareat non considerantibus intimè naturas rerum; ea omnia peccata posse aliquo modo pertinere ad vnicum habitum.

Ad 2. Sensus Philosophi est, nocentibus ex passione esse imputabile damnum illatum aliis contra ipsorum iura, eorumque operationibus conuenire totam malitiam iniustitiæ; sed non propterea eos acquirere habitum specialem iniustitiæ, vi cuius sint faciles ad similes operationes iniustas, cessantibus etiam passionibus, & motiuis aliorum vitiorum. Qui sensus est procudabio legitimus, idemque est clarissimus ex dictis. Itaque omni operanti quod iniustum est, inest eadem priuatio bonitatis iustitiæ sub quouis motiuo, & imputatur æqualiter peccatum iniustitiæ; non tamen inest eadem bonitas physica actus, & habitus inde orti, nec eadem facilitas, & inclinatio ad operationes iniustas pro omni euentu, nec est idem specie peccatum quoad entitatem materialem ipsius; atque hæc est intentio Philo-sophi.

Art. 1.

Art. 1. Ad 3. In ea comparatione D. Thomæ datur paritas quoad duo; & disparitas quoad alia duo. Paritas est, primum, quod neque malitia intemperantiæ neque malitia iniustitiæ est imputabilis ad culpam operanti in eo casu. Quia cognitio, & aduertentia actualis malitiæ obiectivæ, est radix, & causa imputationis in omni materia. Datur deinde paritas quoad hoc, ut neutra operatio procedat ab habitu, vel intemperantiæ, vel iniustitiæ, ut liquet ex dictis à fortiori.

Art. 2. Disparitas est 1. quod medium temperantiæ est medium rationis, medium verò iustitiæ est medium rei, ut dictum est quæst. 9. art. 9. & 10. Ideoque magis dici potest dari iniustum quam intemperatum in casu ignorantie, ac inadvertentie. Altera disparitas est quia intemperatum, utpote pertinens præcisè ad operantem ex natura sua, regulatur solum per cognitionem operantis: iniustum verò regulatur etiam per rationem alterius, utpote pertinens etiam ad alterum præter operantem. Quare ex hoc præterea capite adest sufficiens fundamentum discriminis constituti à D. Thoma, & diversæ utrobique locutionis ab eo usurpatæ; atque hoc fundamentum sufficienter indicavit ibidem Sanctus Doctor, nec aliud intendit Caietanus in expositione eius loci, licet non exponat adeò clare. Vtrumque res habeat, nihil interest ad mores.

QVÆSTIO XV.

Vtrum sciens, & volens possit iniuriam pati?

Videtur posse pati. 1. Quia in contractu usurario, & Antoniano dans pretium pro mutuo ultra sortem, & dans quaecumque pretium pro re sacra patiuntur iniuriam ab incipiente tale pretium. Cuius manifestum indicium est, quod accipiens tenetur ad restitutionem; excessus quidem in casu mutui, totius autem pretij in casu simoniæ. Idque verum est tametsi pretium datum fuerit à sciente, maximèque volente absque vlla prorsus coactione ex parte acceptantis pretium. Quod scilicet oblatum datumque ab altero fuerit præcisè, ut se liberaret ab onere gratitudinis, nec discederet gravatus ob beneficium sibi collatum gratuito; & quando nulla urgebat necessitas illud quarendi, accipiendi, sola voluptas, & appetitus purè spontaneus concupiscentiæ.

2. Marito spontè, ac libenter consentienti in adulterium uxoris, inferri nihilominus iniuriam adulterii, eiusque actio contrahit rationem formalem, & malitiam specialem adulterij, adeoque, & iniustitiæ. Eadem est ratio de volente occidi absque iusta causa, seu nulla existente causa præter voluntatem, qua desiderat occidi; nec non de volente, ac petente infamationem sui, præsertim si ratione officij sit persona publica. In iis etenim, & similibus casibus datur vera ratio iniustitiæ nihil obstante scientia, & voluntate patientis. Quod auctores communiter supponunt, ut certum. Nec magis dubitatur Sacerdotem pati iniuriam, si iudicetur à iudice laico, tametsi velit ab eo iudicari, & cedere iuri suo quoad forum Ecclesiasticum. Idem apparet ex irregularitate percutientis Sacerdotem volentem percuti punitiva iniuriæ illi nihilominus illatæ. Potest igitur iniuriam pati sciens, & volens.

Art. 1. Resp. Vnanimis, & certa omnium sententia est cum D. Thoma dicta quæst. 59. art. 3. scientem, & volentem non posse pati iniuriam. Ratio efficax D. Thomæ est, quia unusquisque se habet potius, ut

R. P. Esparza Curs. Theol. Tom. I.

agens quam ut patiens, in eo, quod sibi contingit ex propria voluntate. Nam quod sibi contingit ex propria voluntate, habet ex seipso; quod autem patitur habet ex alio. Repugnat igitur, ut iniuriam quis patiatur volens. Nempe quatenus illam pateretur, iniuria esset à principio extrinseco; esset autem ab intrinseco, quatenus eandem vellet; idest esset ex seipso, quæ sunt contradictoria. Quia de causa dixit Philosophus 8. phys. text. 40. non posse idem secundum idem esse agens, & patiens.

Art. 2. Confirmatur quia nemo potest facere iniuriam per se, & formaliter nisi volens. Ergo neque pati eandem formaliter potest volens. Patet consequentia, quia sicut nequit quisquam constitui moraliter agens, nisi per voluntatem; ita non potest constitui moraliter patiens nisi contra voluntatem. Confirmatur rursus, quia nulla iniuria fieri formaliter potest nisi peccando contra legem fauentem atque beneficam respectu eius, cui fertur iniuria, ut supra dictum est q. 3. art. 18. & sæpe deinceps. Cum autem fauor, & beneficium non conferantur inuito; ideoque nulla lex possit esse fauorabilis, & beneficæ respectu nolentis fauorem, & beneficium; atque volitio actionis iniuriosæ foret nolitio fauoris, & beneficij contrarij, pater iniuriam non posse esse volitam ab eo, qui eam patitur, sed eo ipso deesse actioni rationem iniuriosæ. Confirmatur denique quia ius constituitur intrinsece per volitionem eius, cui ipsum inest, ut dictum est quæst. 6. ab art. 1. Ergo eo ipso, quod quis velit actionem materialiter contrariam iuri suo, cedit eidem iuri, nec subsistit amplius tale ius. Est autem de ratione actionis iniuriosæ, ut componatur cum iure alterius in contrarium; neque peccari iniuriosè potest aduersus ius, quod iam euanuit.

Art. 3. Ponitur ob oculos clarius vis istarum confirmationum aduertendo ius non gravare subiectum, cui inest, sed ceteros in fauorem ipsius ut constat ex definitione iuris superius data quæst. 3. art. 4. Si autem posset quis pati iniuriam volens, posset planè ius aliquod esse grauosum respectu habentis ipsum. Quia ratione iuris ipsi conueniret, ut ceteri non solum possent, sed etiam deberent contradicere voluntati eius circa rem suam; certè non tenerentur nec possent illi conformari. Quia non possunt inferre iniuriam, sed tenentur ab ea abstinere. Quid autem est grauamen, si tale non est quod impedit impletionem propriæ voluntatis, atque ceteros constringit ad contradicendum eidem? Quid quod inde fieret ius posse esse restrictum propriæ simul, & alienæ libertatis impediendo illationem iniuriæ ab altero, & consensum proprium in iniuria; idest in peccatum alterius? quod est contra quidditatem iuris, & contra omnem superiorem doctrinam circa illud.

Art. 4. Declaratur, & vrgetur vltimus exemplo. Quia emptor, qui sciens, & volens dat pro mercè pretium maius, quam debeat nullam ut est in confesso apud omnes, patitur iniuriam à venditore accipiente totum, quod sibi datur, tametsi faciat materialitè iniustum, ut patet. Id quod nulla alia de causa subsistere potest, nisi quia actio materialiter iniusta amittit rationem formalem iniuriæ ob scientiam & voluntatem patientis, seu quasi patientis. Ergo repugnat actionem aliquam esse formaliter iniuriosam respectu volentis ipsam.

Art. 5. Accedit rem hanc Canonica, & Ciuili sanctione reddi indubitabilem quia Reg. 27. de reg. iur. in 6. statuitur, quod *scienti, & consentienti non fit iniuria*, & l. 187. ff. eodem titulo deciditur *neminem fraudare eos, qui sciunt, & consentiunt*, repugnat autem, ut iniuriam inferat alicui, qui eum non fraudat suo iure.

M 3

Ad

Ad 1. & 2. Dicitur nullum eorum, qui utrobique adducuntur in exemplum, velle simpliciter, & absolute, sed tantum secundum quid voluntate formaliter pertinente ad rationem iuris. Quod tamen, ut percipiatur clare, & solide stabilatur, obiterque diruantur nonnullæ aliorum responsiones minus idoneæ, aut nimis duræ, opus est doctrina quæst. sequentis.

QVÆSTIO XVI.

Verum ius possit formaliter, aut tolli per iniuriam, aut lædi absque iniuria?

Videtur utrumque fieri posse. 1. Quia habenti ius ad rem potest impediri, ac negari ius in re per actionem iniustam, ut infra dicitur, & est certum apud omnes. Ergo potest auferri, seu negari ius aliquod per iniuriam.

2. Ius est reflexivum, aut quasi reflexivum supra seipsum. Eodem namque iure quo quis habet rem quamlibet aliam, ut suam, habet etiam necessarium ipsum ius, ut suum. Alias necesse esset dari processum iurium in infinitum, ut aliquod ius fieret suum alicuius. Sicut ergo actio auferens res alias distinctas realiter à iure, quæ sunt terminus iuris, potest esse iniusta per oppositionem cum iure circa illas; ita etiam potest esse iniusta actio auferens ius per oppositionem cum eodem iure, quod auferitur, id est cum iure iuris indistincti realiter ab ipso.

3. Habens aliquod ius absolutum, & illimitatum, quoad tempus, eo ipso habet ius ad conservationem perpetuam sui iuris. Ergo fit illi iniuria, si impediatur conservatio talis iuris. Impediri autem non potest conservatio iuris, nisi per ablationem ipsius. Ergo ablatio iuris potest esse iniuriosa. Confirmatur quia unusquisque habet ius ad conservationem sui: alias non esset iniusta occisio hominis. Cum autem quis occiditur deficiunt omnia eius iura, ideoque ablatio vitæ est ablatio omnium iurium convenientium illi; qui occiditur. Vnde si quis non haberet ius ad conservationem suorum iurium, eadem de causa, neque respectu conservationis sui ullum ius haberet, nempe hoc ius cum iniuria sibi contraria componi non potest, & ablatio vitæ est ablatio omnium iurium. Sequela autem est absurdissima, utpote auferens rationem iniustitiæ homicidio secundum omnes suas species; cum tamen nulla maior hominis ab hominem iniustitia esse possit, quam homicidium.

Art. 1. Resp. De conceptu formali iuris est, tum ut auferri formaliter per iniuriam non possit, tum ut lædi non possit formaliter, nisi per iniuriam. Probatur, & explicatur prima pars huius principij primum à paritate. Quia nullum ius potest tribui formaliter per iustitiam, ita ut nondum habenti ius aliquod tribuatur ab habenti, idque ab illo fiat. Virtute iustitiæ. Ergo nullum ius tolli, negativè potest formaliter per iniuriam, ita ut habens ius aliquod incipiat non habere illud, idque fiat per iniuriam auferentis. Patet antecedens; quia cui aliquid conferitur non præexistente iure, ut id sibi conferretur eo ipso conferatur, quod non est suum ipsius accipientis. Patet consequentia; quia non minus est de ratione iniuriæ, ut contradicat iuri alterius, quam sit de ratione iustitiæ, ut conformetur iuri alterius. Equè autem repugnat contradictio respectu extremi iam non amplius existentis; atque conformitas respectu nondum existentis.

Art. 2. Probatur deinde à posteriori. Quia iudex spoliens reum bonis suis ob delictum dignum tali

pœna, nullam illi infert iniuriam; infert verò latro, tamen illa auferat eidem delinquenti cognita eius dignitate, ut spoliatur bonis suis. Huius autem discriminis nulla alia ratio esse potest, nisi quia iudex simul cum bonis auferat ius ad bona; latro verò auferre ius non potest, sed tantum bona. Quod si vel hic haberet potestatem auferendi simul cum bonis ius ad bona, vel ille non haberet, secus omnino res, accideret, & iudex inferret iniuriam, latro non inferret. Patet igitur auferentem ius, eo ipso nullam iniuriam inferre, ac proinde ius per iniuriam auferri formaliter minime posse.

Art. 3. Probatur denique à priori. Quia iniustitia habitualis est habitus intentius inæqualitatis, ut dictum est q. 14. art. 4. ac per consequens iniustitia actualis, est actualis intentio inæqualitatis. Constat autem est dictis q. 9. a. 2. & seq. istam inæqualitatem versari non inter bona unius, & bona alterius secundum se, neque inter iura unius, & iura alterius secundum se, neque inter vtraque simul, absolute considerata; sed versari inter bona unius, & bona alterius cum proportionem ad iura utriusque: Itaque defectus proportionis inter hæc extrema essentialiter constituit inæqualitatem, quæ est materia iniuriæ. Manifestum verò est defectum istiusmodi æqualitatis dari non posse deficiente iure. Sicut enim nihil potest habere proportionem æqualitatis respectu extremi iam non existentis, ita nec inæqualitatis proportionem habere potest respectu eiusdem. Nempe extremo, quod iam non datur à parte rei, sicut nihil æquale, ita nec inæquale quidquam esse potest.

Art. 4. Confirmatur. Nam qui patitur iniuriam, ideo illam patitur, quia ei negatur, quod eidem debetur, sed ablato iure iam nec ipsum, nec eius terminus debetur. Ergo cui auferitur ius formaliter, non patitur iniuriam. Vis huius rationis ex eo clarius apparet; quia si posset ius formaliter auferri per iniuriam; fieri utique posset, ut quod alicui debebatur, inciperet esse indebitum respectu eiusdem præcisè ratione iniustæ ablationis. Quod est manifestè absurdum, quia ablatio iniusta auferentem constituit debitorem rei ablatæ, & rem ipsam ablatam constituit debitam restitui. Patet autem sequela: quia deficiente formaliter aliquo iure, deficit eo ipso ratio debiti in termino iuris, siquidem ablata forma denominante nequit subsistere eius denominatio; atque ratio debiti est denominatio proveniens à iure. Ergo si formalis ablatio iuris posset esse iniusta, aliquid prius debitum redderetur indebitum ratione iniustæ ablationis.

Art. 5. Altera pars principij initio propositi, nempe nullum ius formaliter lædi posse, nisi per iniuriam videtur esse satis ex se manifesta. Quia ius proprietatis, de quo agitur, est libera facultas munita lege fauente subiecto eius, & gravante alios in fauorem ipsius, ut dictum est in definitione iuris. Quare fieri non potest, ut lædatur ius aliquod, quin restringatur libera aliqua facultas, & fiat contra legem fauentem eidem liberæ facultati, atque constituatur inter lædentem, & læsum inæqualitas contraria tali legi. In hoc autem consistit formalis ratio iniuriæ, ut patet. Ergo repugnat actionem aliquam, vel omissionem esse læsivam iuris formaliter, eandemque non esse iniustitiam. Ea porò actio, seu omisso dicitur læsiva iuris formaliter, quæ est contraria actioni, vel omissioni, ad quam ius dat liberam facultatem.

Art. 6. Quare ad iudicandum an aliqua actio, vel omisso, quæ ex vi alicuius iuris præexistentis secundum se futura erat iniuriosa, desinat esse talis, ex aliqua suppositione superueniente de nouo, videndum est, an noua ea suppositio auferat ius præexistens ad

ad eam actionem, vel omissionem, an non auferat? Si enim auferat ius, auferet etiam actioni, vel omissioni rationem iniuriolæ; si minus: non auferet, quidquid illud, & cuiuscumque conditionis fuerit. Siquidem eo non obstante actio, seu omissio erit lætitia iuris, non minus, quam si suppositio facta non fuisset.

Art. 7. Ex his concluditur sententiam Philosophi D. Thomæ, aliorumque communem, & certam defensionem in quæst. proximè præcedenti, quod volenti non fiat iniuria, intelligendam esse de voluntate qua quis valide renunciet iuri suo, illudque efficaciter abdicet à se non solum affectiue, sed etiam effectiue. Hanc esse mentem D. Tho. patet ex illo art. 9. ad 1. *Homo enim, ait, per suam voluntatem possidet res & ita non est præter proportionem, vel propositum, si aliquid ei abstrahatur, sed secundum propriam voluntatem, vel à seipso, vel ab alio.* Loquitur ergo de voluntate qua vnusquisque res possidet, & qua proinde retracta, per contrariam voluntatem non amplius eas possidet, sed desinunt esse sui ipsius.

Art. 8. Eam porro sententiam; tametsi absolutè, & absque expressione vllius limitationis proferatur, esse capacem huius sensus, ac restrictionis ex eo facile præspicitur; Quia dum agitur de iuribus, voluntas disponens inualidè circa aliquid, perinde æstimatur, ac si non esset: ideoque communiter dicitur voluntas nulla, & quia moraliter nulla est re ipsa, dum agitur de voluntate quoad morales effectus, vt contingit, dum agitur de iuribus, & iniuriis, non comprehenditur sub nomine voluntatis. Vnde patet nullam vim inferri per datam expositionem Philosopho, & D. Thomæ, atque regulis vtriusque iuris; quatenus negantibus iniuriam respectu scientiæ, & volentis. Quia loquuntur expresse de voluntate inducente diuersitatem moralem, in actionem materialiter iniustam. Quæ diuersitas induci nullatenus potest, nisi inducta diuersitate in iure, cui videlicet, si non obstante ea voluntate adhuc perseueraret, non minus esset contraria etiam formaliter, ac moraliter eadem actio, quam si nulla talis voluntas, nullusque in eam consensus physicè adesset patienti.

Art. 9. Quia verò voluntas actualiter, & explicitè consentiens in actionem materialiter iniustam aliquando illi aufert, aliquando illi non aufert rationem formaliter iniuriolæ; pro isto discrimine clariùs dignoscendo considerandum est quædam iura pendere in esse, & conseruari ab actuali voluntate habentis illam: vel certè quoad primum esse ab actuali voluntate, eaque explicita, ac determinata circa talem rem, & quoad conseruari à defectu similis voluntatis actualis contrariæ: alia verò iura esse talia, vt eorum conseruatio non pendeat à defectu voluntatis actualis contrariæ; neque ad primum eorum esse requiratur voluntas explicita, & determinata respectu talis rei. Prioris generis sunt iura pecuniarum. Quas videlicet nemo facit suas, nec reddit illicitam vñsurpationem earum, nisi habeat voluntatem specialiter liberam respectu ipsarum, qua velit eas esse suas: & superueniente voluntate contraria desinunt esse suas. Posterioris generis est fama. Cuius videlicet ius habetur voluntate generali, qua vult sibi bene esse, siue esse felix, ac beatus, & non amittitur voluntate actuali contraria.

Art. 10. Ratio huius discriminis inter diuersa iura pendet ex eo, quod quædam bona sunt talis naturæ, vt cum ipsis, & siue ipsis possit quis esse felix; imò possit promouere felicitatem per voluntariam iacturam eorū, sequè disponere per ipsam ad alia maiora bona. Huiusmodi sunt pecunie, & abun-

dantia bonorum temporalium, quibus in pauperes erogatis, aut aliter honestè renuntiatis crescit dispositio ad ditandum animum maioribus aliis bonis; ipsaque voluntate, se ad illa disponendi, incipit iam discere melius, & promouere felicitatem suam. Alia verò sunt bona, quorum iactura voluntaria non promouet felicitatem, sed minuit, & reddit indispositum, aut minus dispositum ad consecutionem eius. Huiusmodi sunt fama bona, vera rerum cognitio, & alia huius generis. Infamia enim voluntaria reddit hominem minus sollicitum de honestate vitæ, & minus vtilem honestati aliorum conseruandæ; & error quantum est de se disponit animum proximè, vel remotè ad prosecutionem, vel fugam rerum contrariam merito, ac dignitati ipsarum. Patet autem in voluntate generali, qua quis vult felicitatem, vtque bene sibi sit, non posse contineri voluntatem eorum bonorum, sine quibus felicitas, & ipsum bene esse optimè consistit; ac proinde ad acquisitionem eorum, seu ad ea faciendam sua necessariam esse voluntatem explicitam, ac determinatam respectu ipsorum: Contineri verò in eadem generali voluntate, voluntatem eorum bonorum, quæ ita conferunt ad felicitatem, vt eorum iactura voluntaria minuat illam potius, & ad eandem malè disponat. Qui enim vult aliquid explicitè, eo ipso vult virtualiter, & implicitè, quæ sunt ad illud necessaria determinatè, non verò quæ necessaria non sunt.

Art. 11. Quia verò nemo est, qui nolit, aut possit omnino nolle felicitatem, sed necessariò omnes illam volunt, atque hæc voluntas præualeat supra omnes alias volitiones, sit planè nemini deesse posse voluntatem efficacem, quæ sufficiat ad constituendum ius respectu eorum bonorum, cum quibus felicitas habet illud genus connexionis, quæ modo exposita est. Vnde etiam si quis habeat, per errorem intellectus, aut deordinationem affectus, voluntatem particularem, qua efficaciter nolit eadem bona, illisque & eorum iuribus renunciet efficaciter affectiue, atque ipsorum iacturæ similiter consentiat; non propterea desinet habere ius ad illa. Præualeat nimirum voluntas vniuersalis felicitatis, & eorum bonorum, cum quibus connectitur felicitas, huic alteri voluntati particulari contrariæ: tum quia voluntas felicitatis est ordinatiua cæterorum omnium ad ipsam felicitatem, cum maiori adhæsiōe ad hoc motiuum, quam possit haberi ad aliquod aliud: tum quia ea voluntas continetur in qualibet alia voluntate, vt dictum est dum ageretur de ultimo fine, & de terminis humanæ libertatis. Quapropter quauis volitio circa motiuum particulare, quæ contradicit intentioni vniuersali felicitatis, sibi etiam ipsi contradicit virtualiter, & implicitè; concordans partim cum eadem intentione felicitatis, partim ab ea discordans. Præterea lex, qualem dictum est supra, pertinere ad constitutionem iuris proprietatis, fauet intentioni felicitatis, non autem voluntati particulari contrariæ. Nempè Deus non vult eis nos iuribus spoliari, quibus egemus ad felicitatem per se, & determinatè, tametsi dederit potestatem, vt culpa nostra amittere possimus bona ad illam conferentia merendo ablationem eorum, sicut & ipsam felicitatem amittere possumus, tamen si à nemine auferibilis ea sit absque culpa nostra, & merito, vt auferatur.

Art. 12. Ex quibus apparet patientem iniuriam semper esse, vel ita nolentem, vt nullatenus sit volens, vel certè ita vt magis sit nolens quam volens; ideoque, vel esse purè patientem, vel certè patientem magis, quam agentem. Apparet rursus legem repugnantem abdicationi aliquorum iurium, tametsi

contradictat alicui voluntati subiecti, cui ea insunt; esse nihilominus fauorabilem respectu ipsius: tum quia concordat appetitui non solum recto materialiter & formaliter; sed etiam prævalenti, & efficaciori: tum quia beneficium, & fauor, potest conferri irrationabiliter intuitu. Ex quo ulterius efficitur posse subsistere ius, tametsi detur in eius subiecto aliqua nolitio illi contraria, dammodo d. tur simul volitio alia prævalens, per quam idem ius constituatur, atque subsistat. Indidem similiter efficitur legem repugnantem abdicationi aliquorum iurium, posse nihilominus esse ampliatiuam simpliciter libertatis subiecti eorum; quia potest nihilominus indulgere quoad plura, & maiora bona; solumque restringere quoad aliquid nocens, & odio habitum efficacissime per aliam voluntatem ab eodem subiecto iuris. Qua in re Deus prouidet vniuersaliter omnibus ista sua lege, ad eum ferè modum, quo prouidet magistratus dans curatorem prodigo, ac dilapidatori bonorum, vt voluntas eius absque istius consensu sit nulla. Quo defenduntur illi potius, quam restringantur simpliciter, & absolute termini libertatis quoad plures vsus per tempus longius circa bona sua.

Art. 13. Non est difficile doctrinam istam deducere ad casus propositos in rationibus dubitandi quæstionis proximè præcedentis. Dicendum namque est primò conditionaliter: si voluntas dandi aliquid pro aliquo, siue temporali, siue spirituali, atque consensus innocuum ab altero inferendum, sufficiant ad renuntiandum ius; vtque ipsum omnino pereat danti sic, & consentienti; nullam fieri iniuriam, neque ab accipiente pretium, neque ab inferente nocuum, ac per consequens nullum deinde superesse onus, seu restitutionis, seu compensationis: secus verò si ius nihilominus integrum perseueret. Quæ quidè assertio vsque adeò manifesta est ex dictis huc vsque quoad vtramque suam partem, vt nulla ulterius indigeat, aut expositione, aut confirmatione.

Art. 14. Dicendum rursus est absolute, & in genere acceptionem bonorum, & illationem nocuum exercitas circa volentem dare, aut pati, eo ipso carere specie quadam iniustitiæ, quam contraherent non existente ea voluntate, & consensu, etiam quando eadem voluntas, & consensus sunt insufficientes ad extinguendum ius volentis, & consentientis quoad rem datam; & nocuum illatum. Quia eo ipso deest specialis iniustitia violentæ damnificationis. Nempe vnusquisque habet ius quoddam speciale, ne patiatur violentiam circa sua bona. Qua de causa rapina differt specie à furto simplici eiusdem rei, illique superaddit rationem specialem iniustitiæ, vt docent D. Th. q. 66. art. 4. & alij communiter, ob specialem violentiam, quam ingerit raptor cum contemptu Domini præsentis, & actualiter renitentis; cum deberet illum reuereri, tametsi alias inferiorem, ob præminentiam quam q. 2. & 3. dictum est, inseparabilem esse à iure circa rem, quæ ipsum terminat, & circa eius vsus. Quia igitur scienti, ac volenti actualiter, & explicitè nunquam inferitur ea speciei violentia, quæ inferretur nolenti, & nullatenus simul volenti, propterea neque fieri vnquâ potest ea specialis iniuria, quæ fieret nullatenus volenti, tametsi aliquando fiat absolute aliqua iniuria iuxta nuper dicta.

Art. 15. Simili ratione verificatur vulgare illud: beneficium non confertur intuitu. Verificatur inquam aliquatenus, etiam respectu irrationabiliter intuiti. Nec enim huic confertur beneficium illud speciale voluptatis, seu complacentiæ præsentis, & animi bene dispositi ad gratitudinem, quod conferretur, si eadem actio exerceretur erga volentem, & cupientem, & eo magis, quo magis veller, ac cuperet. Qui enim accipit beneficium vtunque intuitus

actualiter, & in particulari, loco duplicis eius beneficii accipit duplex contrarium nocuum, alterum displicentiæ, ac tristitiæ præsentis, alterum in dispositionis ad gratitudinem coniunctæ cum debito gratificandi. Igitur è conuerso qui patitur damnum volens, atque consentiens, tametsi nulliter absolute velit, atque consentiat, liberatur à duplici nocuum, altero violentiæ, & displicentiæ, ac tristitiæ præsentis, seu incipientis ab illo ipso instanti actionis damnificatiæ; altero dispositionis præsentaneæ ad iram, & vindictam; & per consequens damnificator non committit iniustitiam quoad hæc duo, commissurus eandem, si idem damnum inferret nolenti actualiter, & explicitè, seu nullatenus volenti.

Art. 16. Dicendum denique est breuiter in particulari. Accipiens auctarium pro mutuo est absolute iniustus, si mutuarius illud soluat, vel ignoras præsentem illam mutui commoditatem esse inuendibilem, & incompensabilem æquali pretio, vel soluat sciens quidem hoc, sed coactus ab iniqua mutuantis auaritia coniuncta cum propria præsentis necessitate. Quia in neutro casu adest voluntas donandi auctarium; Emptio verò ex natura rei est nulla vt pote vendens, quod est inuendibile; ideoque non perit soluendi ius eiusdem auctarii, vt pote nullatenus donati, nec propriè soluti. Vnde consequens est iuxta dicta superius, vt committat peccatum iniustitiæ, qui illud accipit. At si idem auctarium detur absque eiusmodi ignorantia, & coactione etiam palliata, eo ipso donatur, & nulla est iniuria. Eadem est quoad hoc ratio de dante aliquid pro re, seu purè, seu non purè, spirituali. Si enim det similiter ignorans, vel coactus acceptio est iniusta. Si verò det præcisè ob gratitudinem, & liberaliter, idque realiter, ac sincère, nulla est iniustitia. Quia voluntas dandi, ac cedendi iuri suo est valida iuxta dicta superius de natura pecuniarum. Neque de hoc casu loquuntur auctores, dum vniuersaliter dicunt iniustos contractus vsurarios, & simoniacos, vt notat inter alios Layman agens de simonia.

Art. 17. Similiter excessus coniugatorum sunt iniusti non solum respectu prolis legitime, aut Reipublicæ, quo nonnulli recurrunt, & ad præsens minime spectat; sed etiam comparatione mutua, idque propriè, ac strictè, tametsi inuicem conuiueant, siue mutuo, siue non mutuo. Quia vtrumque premit obligatio mutua fouendi in altero amorem erga se coniugalem, pacem, & tranquillitatem permanentem ad finem vsque vitæ. Contrariam verò imposterum dispositionem animi vterlibet imprimit alteri, dum peccat, propter acres zelotypiæ motus, & amaram displicentiam confortis alio distracti, & affectus, vt minimum diuisi. Neque verò potest conuiuentia præfens, & permissio spontanea peccati impedire, quominus ea dispositio facile postea pariat separationem animorum, odia, rixas, diffidentiam; quibus vitandis tenentur iure matrimonij inextinguibili per voluntatem postea superuenientem.

Art. 18. Præterea coniugati sunt ex vi matrimonij vna caro, vt habetur in Evangelio. Quare fieri non potest, vt alteruter eorum peccet cum tertio contra castitatem violando obligationem, quam habet respectu sui ipsius secundum se, quin simul & indiuisum peccet contra iustitiam, violando obligationem, quam habet respectu alterius confortis, vt pote indiuisi à se in tali materia. Qua de causa non magis potest consensus alterius auferre posteriorem istam malitiam, quam possit priorem. Quia non est amplius in alterutrius potestate, vt inducat mutuum, iuridicam diuisionem carnis: sed debet vterque se custodire non minus alteri, quam se secundum se immaculatum.

calatum, & hoc modo providere ne alter maculetur, infametur, atque vilescat; idque, siue ipse velit, siue nolit.

Art. 19. Ob eandem identitatem moralem unusquisque coniugatus constituitur custos alterius, sicut debet esse custos sui ipsius in ordine ad observationem castitatis coniugalis, acceptaturque ab altero ad hoc officium. Quare qui illi præstando reddiderit se inhabilem, eo ipso peccabit contra ius quæsitum alteri; sicut quis obligatus ad custodiendum quidvis aliud. Manifestum autem est coniugatum violatione thori reddi valde inhabilem ad præstandum hoc officium. Idque multò magis, quahdò peccatur ex consensu consortis. Quia consilia, querimonie, minæ, aliæque conjugales mutuo se custodiendi artes languent admodum, nec flocci penduntur ob memoriam exempli in contrarium prælati; & adhibentur difficilius, ac tepidius ob conscientiam oppugneratam vicissitudini exigendæ quasi iure suo ab eo, qui prius consensit, ac indulsit.

Art. 20. Ab istis porro obligationibus neuter coniugatus liberari potest voluntate alterius, quia nituntur consensu matrimoniali vtrò citroque præstito; cuius vigor est deinceps irrevocabilis ab ipsis effectivè; ideoque sunt inamissibilia iura fundata in illo secundum se præcisè. Igitur ob consensum, seu promissionem spontaneam consortis non aufertur propria adulterij iniustitia; sed sola illa, quæ consistet in violenta corporis alienatione, & speciali vi contristandi oblesionem actualiter renitentis, seu non conuenientis actualiter; atque quod ratio iniustitiæ absolute perseveret, ideo est quia ius matrimoniale perseverat nihilominus, ut patet ex ratione data.

Art. 21. Iam quod attinet ad personam Ecclesiasticam cedentem iuri fori, aut non percussione, manifestum est neutrum ius amitti posse per voluntatem patientis. Cum enim istud ius concedatur non tam in fauorem personæ priuatæ, quàm in fauorem ordinis Ecclesiastici, & Clericalis, non potest amitti sola voluntate personæ priuatæ, quia subsistit, vi alterius voluntatis irrevocabilis per ipsam, & illa sua ipsius voluntate dependeret, à qua Ecclesiasticus, aut Clericus factus est, quæ voluntates non reuocantur, aut annullantur per voluntatem postea superuenientem cedendi foro, & volendi percussione. Idem dicitur suo modo de volente infamationem sui, & iacturam aliorum bonorum, quorum conseruatio est necessaria determinatè ad felicitatem consequendam: quia ius ad talia bona subsistit vi voluntatis, quæ unusquisque vult felicitatem prævalente omnibus aliis voluntatibus, ut superius dictum est. In omnibus igitur huiusmodi casibus, & materiis ideo datur ratio iniuriæ, quia perseverant priora iura. Vnde demum deducitur omnem iniuriam præsupponere essentialiter ius, ideoque iniuriam esse, quia iuri contradicit, ac proinde ius neque auferri per iniuriam formaliter posse, neque ladi absque iniuria.

Ad 1. Conceditur antecedeas, & distinguitur consequens: auferri materialiter potest; Conceditur consequentia: formaliter; negatur consequentia, quia ius in re respectu habentis ius ad rem comparatur veluti res quælibet distincta ab omni iure, quatenus ius ad rem est ius ad ius in re; atque hoc est terminus purus, & iustum passuum comparatione illius. Quare impediens iniuste ius in re non facit actionem contrariam ipsi iuri in re, sed contrariam iuri ad rem: ita ut per oppositionem ad solum istud posterius ius, ea actio sit iniuriosa. Illud autem ius comparatur formaliter cum vnaquaque iniuria per ordinem, & oppositionem ad quod habet actio rationem iniuriôsæ; terminus verò eiusdem iuris com-

paratur materialiter, quia est materia, in qua versatur iniuria. Cum igitur notanter dictum sit nullum ius formaliter auferri per iniuriam posse; id est nullum ius auferri posse per actionem, cui conueniat ratio iniustitiæ, seu iniuriæ per oppositionem ad idem ius, patet nihil hac obiectione concludi contra conclusionem. Eadem porro ratio est de impeditioe iuris proximi, aut intrinseci præsupposita existentia iuris remoti, aut extrinseci, deque aliis similibus iurium iuribus, qualia sunt ius ad matrimonium post sponsalia, & ius ad rem promissam post promissionem acceptatam.

Ad 2. Imò inde concluditur oppositum; quia sicut res, quæ est sua alicuius pro aliquo instanti, absque vlla eiusdem iniuria est penes alium pro alio instanti, pro quo nullum iam competit illi ius respectu eiusdem rei; ita etiam ipsum ius est penes alium absque vlla prioris domini iniuria pro eo instanti, pro quo eidem priori domino nullum iam competit ius, neque respectu ipsius iuris, neque respectu termini realiter distincti illi correspondentis. Hoc autem necessario contingit pro instanti, pro quo aufertur ius directum; quia eo ipso aufertur etiam ius reflexum, utpotè indistinctum realiter à directo.

Art. 1. Ad 3. Nemini conuenit ius propriè, & strictè tale respectu conseruationis suorum iurium formaliter: Sed conseruatio ista est, vel metaphysicè necessaria, vel defectibilis sola eius voluntate, & actione, qui sine iniuria auferre ius, & impedire eius conseruationem potest. Si enim ius aliquod à Deo immediatè conferatur, eiusque sola voluntate conseruetur ab ipso solo auferri potest, atque aded non nisi iuste auferri potest. Quod si Deus promissionè, aut reuelatione perpetuæ conseruationis idem ius stabilizat, iam conseruatio erit metaphysicè necessaria. Si autem ius homini ab homine conferatur, vel confertur ad nutum conferentis sine alia causa, vel in perpetuum, atque omninò absolutè, dum non aderit causa specialis iusta in contrarium. Si sit ad tempus, & ad nutum, patet absque vlla iniuria auferri posse à conferenti, quando placuerit, si in perpetuum, & absolutè, nulla vi auferri ab eodem poterit. Quia post acceptationem voluntas contraria conferentis erit nulla. Multo verò minùs poterit auferri ab aliis non existente causa iusta in contrarium, à quorum videlicet voluntate minus pendet tale ius. Quando autem aderit iusta causa auferendi ius, patet iuste ablatum illud iri ab eo, ad quem pertinet causa cognitiua; ab aliis verò nullatenus auferri poterit; tamen si maxime velint. Ergò conseruatio iuris formaliter non cadit sub iure, sed vel est necessaria vel non munita lege, atque negabilis sine iniuria. Vnde habens ius absolutum, ac illimitatum, habet eius perpetuitatem non iure, sed quod maius, & alterius generis est, impossibilitate physica ablationis.

Art. 2. Ad homicidium, quod attinet, aliud est dicendum locus. Sufficit pro nunc supponere, ut certum, hominem non esse dominum suæ vitæ; sed totum eius ius immediatum ad solum Deum pertinere. Vnde qui peccat occidendo hominem, non est iniustus erga ipsum, sed erga Deum. Iura verò spectantia ad hominem non ab eo eripiuntur formaliter, & immediatè, qui eripit illi vitam, sed tantum indirectè, quatenus iura bonorum temporalium conferuntur homini tantum pro tempore vitæ mortalis; ac proinde intereunte homine vndecumque id proueniat, siue naturaliter, siue violenter, illa desinunt esse, vel transferuntur non per directam ablationem eorum; sicut quando iuste spoliatur illis reus per iudicis sententiâ, sed indirectè per positionem termini, & conditionis ab auctore iurium designatæ, nunquam igitur ius aufertur directè, & formaliter per iniuriam.

QVÆSTIO XVII.

Virum omne peccatum iniustitiæ sit mortale?

Videtur esse. Quia in re Venerea non datur paruitas materiæ, sed omne peccatum circa illam est lethale. Ergo neque in iniuriis datur paruitas materiæ, sed omne peccatum iniustitiæ est lethale. Probatur consequentia; quia neutra materia consistit in indiuisibili, & vtraque est finita. Quæ autem vniiformiter sunt eiusmodi, possunt vniiformiter auferendo diminui ita vt finiantur, sint prope finem, & parum distantia à nihilo. Quod autem parum distat à nihilo in quouis æqualiter genere, est quid paruum, vsque adeo, vt videatur esse legitima definitio parui, & magni, quod parum, vel multum distat à nihilo. Deinde quale est auferre pomum, vel obolum, tale videtur esse tangere extremos digitos, & sic de aliis similibus.

Rursus vitium oppositum iustitiæ est maius, ac deterius quàm vitium oppositum castitati. Quia iustitia est maior, & præstantior virtus, quàm castitas, vt constat ex q. 13. Ergo si aliquid exiguum contra iustitiam est veniale, multo magis veniale est, quod est exiguum contra castitatem. Denique si consecutionem vitæ æternæ redderet moraliter impossibilem, quod omnia peccata contra iustitiam etiam in quantitate vtrunque parua essent lethalia, ideoque oportuit non omnia esse prohibita sub lethali; Idem sequeretur ex eo, quod omnia peccata contra castitatem essent lethalia; quandoquidem nec occasiones horum peccatorum sunt pauciores, sed multo plures, nec motiua alliciunt minus, sed multo magis, ac proinde ob eandem rationem oportuit, vt nec omnia ista peccata essent prohibita sub lethali.

Art. 1. Resp. Peccatum iniustitiæ esse mortale ex genere suo; posse tamen esse veniale, tum ex solo defectu deliberationis; tum ex sola paruitate materiæ; tum ex vtraque simul, communis, & certæ sententia est, cum D. Thom. art. 4. q. 59. Probatur prima pars. Quia quod opponitur charitati est mortale ex genere suo. Charitas enim est vita animæ, & quod opponitur vitæ est inductium mortis, ideoque mortale. Iniustitia autem opponitur charitati. Quia charitas intendit bonum proximi, iniustitia verò nocumētum eiusdem, quod consistit in priuatione boni.

Art. 2. Probatur altera pars quoad defectum deliberationis, quia vt dicit Philosophus cap. 5. huius 5. fine; ea que non solum ignorantes, sed ob ignorantiam etiam faciunt, venialia sunt. Nempè actus humani non tam æstimantur ex effectu, & qualitate obiecti parui, vel magni secundum se, quàm ex præcognitione perfecta, vel imperfecta, dummodo sit inculpabiliter imperfecta.

Art. 3. Probatur denique de paruitate materiæ. Quia qui parum à medio recedit, non carpitur, vt dicit Philosophus 2. Ethic. sub finem. Certè talis recessus condonatur facile, ac proinde est venialis. Exigua namque iactura ex gr. vnius pomi, probabile est, quod non displiceat patienti, vt dicit D. Thom. ad 2. Sanè displicentia per se loquendo est parua, & facile in perfectam pacem, & benevolentiam reditura. Quod si talis non esset, redderetur moraliter impossibilis per se conseruatio charitatis cum Deo, & proximis, atque inde consecutio vitæ æternæ. Quæ sequela est absurda; inferitur verò legitime ex nimia frequentia occasionum leuiter nocendi, & facilitate inferendi leue nocumētum. Postrema pars de exi-

guitate materiæ, & deliberationis simul est manifesta à fortiori. Quanta porro debeat esse deliberatio sufficiens ad mortale, est quid vniuersalius, & pertinet ad quæstiones de actibus humanis. Determinatio quantitatis est res valde difficilis, vt visum est Philosopho, nec determinata ab eodem loco proxime indicato; exponitur verò infra, dum agitur de restitutione. Interim certum est materiam iniustitiæ tam paruam esse posse, vt non sufficiat ad lethale, sicut patet ex exemplo posito à D. Thoma.

Art. 1. Ad rationem dubitandi in contrarium concedendum omnino est antecedens, neque est negabile absque magno animarum periculo, morumque corruptione, vt habetur ex D. Thom. q. 15. de veritate art. 4. c. sub initium. Ratio disparitatis multis visa est difficilis, nonnullis impossibilis, qui propterea negant antecedens; quia falsitas consequentis est omnibus manifesta, ac obuia. Ratio legitima discriminis pendet ex legitima cognitione delectationis, & rei Venereæ, in cuius significatione æquiuocationem passi sunt pauci illi, qui negarunt antecedens.

Art. 2. Sciendum igitur est non omnem delectationem secundum tactum, aut etiam visum, vel auditum qualitercumque perceptam esse Veneream, ac libidinosam, sed eam solum, quæ consequitur ad actum consummatum luxuriæ, vel ad alios, qui sunt præuij, aut comitantes respectu actus consummati; exercentur verò cum eiusdem imaginatione, & cogitatione actuali; ita vt delectatio, cui animus adheret, quando est libidinosa, non sit ea sola, quam causare possent ex se præcisè tactus illi præuij, aut concomitantes secundum se, sed prout coniuncti cum tali imaginatione, & cogitatione delectationis perceptibilis ex actu consummato. Vnde tactus corporis constituitur in ratione, ac specie determinata Venerei, seu libidinosi, non ex vi quam habet excitandi imaginationem, & cogitationem, atque inde complacentiam impulsuam ad actum consummatum, sed ex coniunctione cum eadem imaginatione, & cogitatione, & cum adhæsiōe affectus voluntarij ad delectationem, quam causant eadem imaginatio, & cogitatio ex obiecto repræsentato. Quapropter consensus in actiones qualescumque causantes delectationem Veneream, eo ipso est consensus in delectationem, quæ est propria actus consummati, licet non propterea necessariò intersit consensus in ipsum actum exteriorem consummatum; cum sufficiens sit consensus in delectationem propriam talis actus præcisè, vt imaginatam, & vt repræsentatam per cognitionem.

Art. 3. Iam verò in huiusmodi actionibus, & delectationibus, quatenus hoc modo sunt Venereæ, ac libidinosæ, non dari paruitatem excusantem à peccato lethali ex eo liquet: Quia consensus in ipsas, quatenus tales sunt, includit consensum in delectationem propriam actus consummati luxuriæ, qui est peccatum mortale: Consensus autem in delectationem prouenientem ab aliquo actu lethaliter peccaminoso, licet concipiatur absque consensu in eundem actum, est peccaminosus lethaliter, vt docet D. Thomas 1. 2. quæst. 74. art. 4. Quia consensus in delectationem prouenientem ab aliquo actu, etiam præcisè, vt imaginatam, & repræsentatam in cognitione non potest esse absque inclinatione, & adhæsiōe affectus ad ipsum actum, qui est causa delectationis, atque consentiens deliberatè inclinationi, & adhæsiōi sui affectus ad actum lethaliter peccaminosum eo ipso peccat lethaliter. Non enim est quid paruum, ac leue malum habere animum deliberatè inclinatum, & adherentem malo graui. Quare actiones licet secundum se leues, & continentes ex se præcisè malitiam, vel nullam, vel parui momenti, quatenus

quatenus Venerea, ac libidinosa sunt, sunt graues, nec sunt capaces malitiæ venialis, nisi ex indeliberatione.

Art. 4. Expositio ista, & significatio actionis libidinosa, & consequentia inde deducta habentur apud D. Thom. in hac 2.2. q. 154. art. 4. c. hinc: & ideo, ait, cum oscula, & amplexus huiusmodi (scilicet libidinosi de quibus loquitur) propter delectationem huiusmodi (scilicet propriam actus consummati, de qua immediatè fuerat sermo) fiant, consequens est, quod sint peccata mortalia; & sic solum dicuntur libidinosa. Vnde huiusmodi secundum quod libidinosa, sunt peccata mortalia. Solum igitur expedit in hac materia non æquiuocare actiones libidinosas cum iis, quæ sunt occasiones libidinis, & prouocant ad libidinem; nondum tamen sunt libidinosæ. Hoc enim rectè obseruato nulla est de reliquo difficultas.

Art. 5. Nonnulli admittentes eandem, quæ modo data est, expositionem, ac restrictionem actionis libidinosa consistentis in tactu, visu, vel auditu, nempe est eadem de his omnibus ratio, vt deducere eandem, quæ huc vsque deducta est, consequentiam dixerunt quamlibet eiusmodi actionem libidinosa afferre secum inseparabiliter periculum proximum consentiendi in actum ipsum turpem consummatum. Facilius nimirum vitari actiones præuias libidinosas simul cum consensu in actum consummatum, quam vitetur iste consensus post illas actiones exercitas libidinosæ; esseque probabilius iis actionibus sic exercitis subsequitur esse istum consensum, quam eundem esse cohibendum; atque per hæc duo adæquatè constitui actionem, seu omissionem quamlibet in ratione occasionis proximæ, & proximi periculi respectu peccati lethalis; quæ proinde si non vitetur peccatur lethaliter. Quam in rem aduertunt optimè posse actionem aliquam esse leuem, paruique momenti in ratione delectantis actualiter: grauem verò, magnique momenti in ratione occasionis, & periculi propter dispositionem materiæ, seu subiecti.

Art. 6. Demonstrant id exemplo scintillæ missæ in magnam copiam pulueris tormentarij, quæ quidem est quid paruum quoad quantitatem materiæ, & ignis; est tamen quid magnum & maximè formidandum quoad vim excitandi in tali materia, magnum, & inextinguibile incendium. In re autem præsentis eiusdem esse conditionis, actiones quæcunque libidinosas, etiam si sint maximè leues in ratione delectantis actualiter. Constat: tum à posteriori ex experientia pluribus exemplis, ac testimoniis multipliciter confirmata: tum à priori, quia delectationes eiusmodi perturbant rationem propter commotionem, & confluxum, necnon dilationem spirituum vitalium, quibus incident species impressæ, atque inde auctam supra modum apprehensionem, & representationem phantasie præcipitantis propterea maiori semper cum impetu in deterius. Pater autem minui, ac debilitari miserabiliter libertatem perturbata in hunc modum, ratione, atque ideo periculum inde nasci, quale dictum est.

Art. 7. Nec obstat, quod desit per accidens, aut inculpabiliter credatur deesse tantum, ac tale periculum in aliquo indiuiduo. Quia lex ordinata in bonum commune speciei, qualis est, quæ dirigit potentiam generatiuam, non attendit quid accidat in aliquo indiuiduo, nec expedit, vt subiciatur arbitrio vniuscuiusque, utpote suspecti, ac incompetens iudicis, sed decernit circa omnes, & singulos absque vlla exceptione iuxta id, quod plerumque euenit ex natura rei vt aduertit optimè D. Thom. q. 15. de malo art. 2. ad 12. nec satis aduertunt nonnulli moderni plaudentes indiscriminatim, ac perniciosè Patri

Granados circa obligationem legis cessantem cessante fine legis.

Art. 8. Hæc ratio est optima; est tamen minus conspicua, quam quæ prius deducta est ex D. Thom. tum propter diuersitatem periculi maioris, & minoris, aut fortè nullius moraliter ob disparem diuersorum dispositionem naturalem, & habitualement: tum quia hoc ipsum periculum fundatur tanquam in radice, & ratione vltima à priori in inclinatione, & adhesionem animi ad delectationem actus consummati, quæ videlicet seclusa periculum non esset vsque adeo magnum, & quæ ratione sui secundum se præcisè est grauiter deformis. Quare ratio periculi est magis attendenda pro iis actionibus secundum se, quæ incipere quidem absolute possunt absque libidine, ideo quantum est ratione sui secundum se absque vilo peccato, vel cum solo veniali; sunt tamen pronæ ad excitandam eandem libidinem, ideoque periculosæ saltem, vt plurimum, idque magis, vel minus; leuiter vel grauiter pro diuersitate circumstantiarum. Atque hæc fuit occasio æquiuocationis docentibus paruitatem materiæ in re Venerea.

Art. 9. Vt autem hoc habeat, ratio intenta discriminis est manifesta ex duplici discursu superiori. Quia parua nocumenta, quibus venialiter peccatur, inferuntur absque delectatione in magno nocumento, & absque magno periculo illud intendendi per se, ac exequendi. Nec actus parua iniustitiæ ita stimulat animum ad magnam iniustitiam, nec auget per se, sed potius minuit appetitum iniuste agendi pro tunc. Oppositum autem huius accidit in parua delectatione Venerea.

Art. 10. Vnde patet responsio ad primam superiorem probationem consequentis. Quia actio ex quo est contracta ad differentiam libidinosa, iam est contracta ad differentiam magnæ turpitudinis, vt ostensum est clarè. Vnde prius definit esse libidinosa, quam incipiat esse parua. Diminutio autem, solum in indifferentibus ad paruum, & magnum, potest deuenire ad paruitatem. Qua de causâ nec in materia iustitiæ potest esse venialis ex paruitate materiæ actio iniusta coniciens in extremam necessitatem. Secunda comparatio non subsistit si tactus sit libidinosis, seu Venereus, si non sit, non negatur paritas. Ad 3. & 4. probationem. Non asseritur omnè peccatum contra castitatem esse lethale, sed solum esse lethalem omnem delectationem Veneream. Quia ex sua ratione est quid magnum in vitio opposito, atque eius permissio, aut etiam prohibitio solum sub veniali reddere difficiliorem consecutionem vitæ æternæ. Quod non accidit in paruo nocumento iniusto. Quæ duo patent ex dictis.

QVÆSTIO XVIII.

Vtrum iustitia particularis diuidatur in distributiua, & commutatiua tanquam genus in species?

Videtur non sic diuidi, sed tanquam subiectum in accidentia, vel tanquam genus in partes potestiuas. 1. Quia tam iustitia distributiua, quam commutatiua reddit ius suum priuata personæ, atque motiuum ad id præstandum est, vt seruetur illi ius eiusdem priuata personæ, utque habeat in bonis, quantum ipsi debetur. Ergo vtrique iustitiæ conuenit in toto eo, quod pertinet ad rationem formalem, & specificam iustitiæ, vt liquet ex eius definitione exposita in q. 8. Quod autem bonum, ad quod terminatur tale ius, sit communitatis, vel priuata personæ,

personæ, est quid purè materiale ad rationem iustitiæ perinde atque est, quid materiale esse bonum personæ Ecclesiasticæ, aut secularis; publicæ, aut priuativæ.

2. Dignitas personarum, quam respicit iustitia distributiva, fundatur in meritis, & laboribus earum, impenfis Reipublicæ; ita ut Respublica tantum det unicuique de bono communi, quantum ipse contulerat respectu eiusdem boni communis. Hoc autem est proprium iustitiæ commutativæ constituentis æqualitatem inter datum, & acceptum, & considerantis dignitates personarum quatenus dant, & sunt beneficiæ. Quod verò exercita erga plures, eiusmodi compensatione, inde resulter proportionalitas inter dignitates singulorum, & res singulis obuenientes, est quid accidentarium, & potest similiter evenire etiam in commutationibus, quæ sunt inter priatas personas, si unus aliquis commutationes faciat cum multis, tantundem reddens singulis, quantum ab eisdem acceperat, atque inæqualiter laborantibus in vinea soluat stipendia similiter inæqualia.

3. Respublica creans gubernatorem Civitatis, aut Ducem exercitus, & sic de similibus, quod procul dubio est, opus iustitiæ distributivæ, eo ipso obligat electos, ut fungantur his muneribus in bonum commune, eaque de causa solet ultra honorem addere stipendium. Obligatio autem æquivaleret operi in contractibus. Datur ergo manifeste in opere propriissimo iustitiæ distributivæ æqualitas propria iustitiæ commutativæ non secus, ac datur inter conducentem operarios in vineam anticipata solutione, eosdemque operarios obligatos ad laborandum siue æqualiter, siue inæqualiter. Ideoque recipientes stipendia siue æqualia, siue inæqualia.

4. Si distributio bonorum communium fiat quidem servata proportionem ad dignitates singulorum, minimè tamen congruentes illi bonorum generi, quæ unicuique tribuuntur, ex. gr. si acuto, & sapienti, sed minimè forti tribuatur gubernatio exercitus; fortis verò, sed obtusus, ac ignorans, præficiatur scholæ, & sic de aliis, eo ipso distributio erit iniusta, & non alia profectò ratione, nisi quia servata eiusmodi dignitatum, & rerum proportionem, seu potius improporitionem non potest Respublica recipere tantum bonum quantum tribuit, nec possunt ad illud præstandum valde obligari personæ tales habentes quidem dignitatem, qua præmineant cæteris, sed non secundum quod ipsum. Ergo distributio bonorum communium, communiter attributa iustitiæ distributivæ, ut sit iusta, necessariò includit in se æqualitatem inter datum, & acceptum propriam iustitiæ commutativæ.

5. Debitor habens multos creditores quantum inæqualium, & non potens omnibus æqualiter satisfacere, ut solvat quantum potest ex debito iustitiæ commutativæ, necesse habet attendere, iuxta normam iustitiæ distributivæ, quantum unicuique deberetur absolute; hoc est quanta sit dignitas singulorum ad sua bona, atque dependens ab ista comparatione singulis proportionaliter diminuet de quantitate, quæ absolute dari debuisset. Ita videlicet, ut si creditori centum aureorum dentur quinquaginta, creditori quinquaginta aureorum dentur viginti quinque, & sic de similibus. Haud aliter qui eandem actionem iniuriosam exercuit adversus principem, & plebeium, alapam v. g. utrique iniecit; debet attendere ad eorum dignitates, pro satisfactione iuste exhibenda. Nec enim iuste satisfaciet, si idem præstiterit erga utrumque non habita ratione dignitatis eorum. Et tamen ex omnium sententia in his casibus solutio, & satisfactio sunt opera iustitiæ commutativæ cum norma, & modo distributivæ.

Ergo iustitia distributiva non differt à commutativa, nisi per accidentaliter per adiunctam comparationem necessariam pro attingendo medio iustitiæ commutativæ.

6. Iustitia distributiva non respicit ius propriè, & simpliciter tale, sed tale secundum quid, & improprie. Iustitia enim distributiva respicit bonum commune, ut diuidendum singulis civibus. Bonum autem commune non est proprium eius simpliciter, cui confertur, antequam conferatur. Alias namque non esset bonum commune antequam distribuere-tur, sed particulare. Ergo iustitia distributiva non dat unicuique ius suum. Ergo non est species iustitiæ particularis.

7. Bonum commune, nec etiam postquam distributum est alicui particulari, sit omnino proprium ipsius. Quia non obstante distributione retinetur adhuc aliquatenus à communitate, utpote retinente semper suum ius, quantum ipse interest. Officium etenim Gubernatoris, Ducis, Custodis, &c. ita est proprium communitatis antequam detur personæ particulari, ut postquam datum illi est, eadem persona ratione officij sit specialiter devincta, & obligata communitati, habenti nimirum ius, ut idem officium non minus, sed multò magis quam antea inferuiat eius utilitati; sicut domus, & ager inferuiunt utilitatibus eius, cuius sunt. Ergo iustitia distributiva, neque dat simpliciter aliquid, neque ius, quod respicit est nunquam suum simpliciter eius, cui redditur, ideoque non est iustitia simpliciter.

8. Bonum commune dabile absque iniustitia unicuique ex multis, eiusmodi sunt plura bona Reipublicæ in pluribus casibus, non est proprium vilius ex iis, quibus non datum est de facto, neque ante, neque post distributionem executioni mandatum. Ergo neque erat proprium eius, cui de facto datum est, antequam ei daretur; qui videlicet erat eiusdem conditionis cum cæteris antequam ipsi daretur. Patet ergo non esse de ratione iustitiæ distributivæ, ut det unicuique ius suum, ideoque ipsam non esse speciem iustitiæ simpliciter.

Art. 1. Resp. Celebris in primis est, & maximi usus divisio iustitiæ in distributivam, & commutativam; communis earum expositio ex Philosopho cap. 3. & 4. ex D. Thoma q. 61. art. 1. & 2. adscribit iustitiæ distributivæ æqualitatem proportionalitatis, seu proportionalitatem inter res, & personas. Nimirum, ut sicut se habet dignitas unius personæ; ad dignitatem alterius personæ, ita se habeat res collata uni personæ ad rem collatam alteri personæ. Iustitiæ verò commutativæ adscribit æqualitatem proportionis, seu proportionem inter res secundum se nulla habita ratione dignitatis personarum. Ita videlicet, ut res quæ accipitur sit æqualis rei, quæ redditur. Itaque iuxta communem istam expositionem iustitia distributiva constituit æqualitatem Geometricam secundum duas proportionem, alteram rerum, alteram personarum cum dependentia alterius ab altera, seu cum similitudine inter utramque, quæ communiter dicitur proportionalitas; idest proportio proportionum, attendens æqualitatem non secundum quantitatem dati, & accepti, sed secundum proportionem. Iustitia verò commutativa constituit æqualitatem arithmetica rei ad rem, hoc præcisè attendens, ut quanta est res data ab uno, tanta sit res data ab altero.

Art. 2. Quare iustitia distributiva versatur inter quatuor, ut minimum terminos duas nimirum res, & duas personas; & hoc efficit, ut si dignitas unius sit, ut octo, atque res illi collata sit, ut quatuor: Dignitas verò alterius sit, ut quatuor, eo ipso res collata eidem sit, ut duo; & sic de similibus. At iustitia

iustitia commutativa versatur formaliter inter duos terminos præcisè; nempe duas res, & hoc efficit, ut si vendens, verbi gratia, det equum valentem centum accipiet centum ab emptore. Quia verò sola bona communia conferuntur per iustitiam à communitate singulis personis eiusdem communitatis priori modo: posteriori autem bona singulorum ad inuicem; propterea D. Thomas articulo illo 1. & alij communiter dicunt iustitiam distributivam esse directivam communitatis ad singulas personas, & ordinativam boni communis: Iustitiam verò commutativam esse directivam uniuscuiusque particularis personæ, ad aliam personam particularem, atque dispensativam boni particularis.

Art. 3. Iam communis probatio specificæ distinctionis inter utramque istam iustitiam desumpta ex Philosopho, & D. Thoma, petitur ex eo, quod iustitia distributiva constituit medium Geometricum, seu proportionum: Arithmeticum verò, seu rei ad rem commutativa. Cum qua differentia coincidit illa alia, quod iustitia distributiva dat bonum commune; commutativa particulare verum in hac expositione desideratur adhuc maior claritas. Quia differentia medij Geometrici, & Arithmetici, vel attenditur præcipuè ex parte deliberationis intellectualis necessarii præcæntis actum utriusque iustitiæ, vel ex parte motiui ad quod utraque fertur immediate. Si primum, apparet clarè ex quinque prioribus rationibus dubitandi, quæ sunt Buridani, & Gualandi, idem genus comparationis præviæ intellectualis necessarium sæpè esse ad investigandum, & constituendum medium iustitiæ commutativæ, quod necessarium est ad medium iustitiæ distributivæ. Si secundum, indidem constare videtur nullum esse discrimen. Quia nullo existente discrimine cognitionis præviæ necessariæ ad proponendum motiui utriusque iustitiæ, nullum potest esse discrimen medij intenti per utramque, siquidem omnis differentia actuum voluntatis pendet ex differentia præviæ cognitionum, ex quibus per se dependent.

Art. 4. Quod dicitur de bono communi distinguendum similiter est; vel enim dicitur commune præcisè, quia est proprium communitatis antequam ab eadem communitate detur personæ priuatæ. Atque hoc non sufficit, ut datio talis boni excludatur à iustitia commutativa, ut patet in solutione debiti resultantis ex contractu emptionis, & venditionis celebrato inter communitatem, & personam priuatam. Constat enim tunc solutionem fieri ex bonis, quæ erant communitatis; & nihilominus fieri per iustitiam commutativam, eademque est ratio de aliis eiusmodi contractibus. Vel rursus sermo est de bonis, quæ ante, & post appropriationem respectu personæ priuatæ semper sunt bona communia. Huiusmodi censentur ex sententia aliquorum officia omnia publica, aliæque nonnulla. Atque hæc videntur per nullam iustitiam propriè dictam tribui personis priuatis propter posteriores tres rationes dubitandi supra propositas. Quod videlicet nullum sit ius propriè dictum eorum bonorum in personis priuatis, quibus dantur.

Art. 5. Deinde eiusmodi officia, & bona, vel venduntur personis priuatis, quibus dantur, ut fit in quibusdam Rebus publicis; Et tunc dantur per iustitiam commutativam, ut patet, cum nihil manifestius ad eam pertineat, quam directio emptionum, & venditionum. Vel non venduntur. Et tunc non virtute iustitiæ, sed liberaliter dantur. Quia, quod est vendibile, si detur sine pretio, liberaliter utique datur.

Art. 6. Ex iis porro omnibus satis superque ap-

R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

paret rem hanc indigere attenta, ac diligenti explanatione; quam quidem conabimur adhibere sufficientem. Præmonito tamen, etsi omnibus difficultatibus satisfieri plenissimè non posset, non propterea deferendam esse communem sententiam. Cui videlicet adherent, & Philosophus, & D. Thomas tanquam rei indubitata, ut perspicui apud illos potest in locis citatis. Idem præterea videtur esse communis hominum sensus, dum male distribuentes perinde appellant iniustos, atque eos, qui iniquè agunt in commutationibus; neque verò dubitant de magna quadam differentia, inter distribuentem, & commutantem. Istiusmodi autem communes hominum sensus, sapientissimorum præterea certo iudicio communitos, non licet deferere propter difficultates irretientes potius, quam concludentes, nec quierantes intellectum.

Artic. 7. Cardo difficultatis vertitur in distinguendis inuicem iuribus, circa quæ versatur utraque iustitia. Quia clara distinctio virtutum pendet à distinctione clara motinorum, quæ illis obiciuntur. Ius porro, quod respicit iustitia distributiva distinguatur specie ab eo iure ad quod terminatur, & quo mouetur iustitia commutativa, testatur semel atque iterum clarè Philosophus. Cum enim toto illo cap. 3. exposuisset iustum distributivum, concludit in fine sic: *Hæc igitur est una species iusti.* Et mox in principio capituli quarti, in quo agit de iusto commutativo, quod consistit in emendandis commerciis: *Hoc autem, ait, habet aliam speciem à priori.* Haud aliter D. Thomas artic. 1. ad 5. *Iustitia distributiva, ait, & commutativa non solum distinguuntur secundum unum, & multa, sed secundum diuersam debiti rationem. Alio enim modo debetur alicui id quod est commune; alio modo id, quod est proprium.*

Art. 8. Quia verò ibidem ad 2. dicitur: *Et ita, cum ex bonis communibus aliquid in singulos distribuitur, quilibet aliquo modo percipit, quod suum est; nonnulli existimant To aliquo modo esse additum diminuens, & significare suitatem secundum quid, & improprium; atque hac ratione, & non alia differre ius terminativum iustitiæ distributivæ à iure terminativum iustitiæ commutativæ.* Verum hæc interpretatio est illegitima. Primum quia ibidem immediate præfertur, *quod est totius, quodammodo esse partis, sicut pars, & totum quodammodo sunt idem.* Pars autem, & totum habent modum identitatis, non secundum quid, & improprie, sed simpliciter, & proprie, licet sit identitas tantum inadæquata. Constat deinde ex verbis adductis ad 5. licet alius modus debiti attribuitur bono communi, & proprio; utrique tamen attribui sine limitatione rationem genericam debiti. Dixit ergo D. Thomas bonum commune aliquo modo esse suum recipientis, quia expositio distincta, & clara eiusmodi suitatis fuisset necessario aliquanto proluxior, & ipse voluit expedire argumentum brevitate solita sub communi, & vulgari apprehensione suitatis boni communis, & particularis omnibus aliquatenus notæ. Qua tamen notitia quia posteriores auctores non fuere contenti, atque pauci sunt feliciter vti, necessarium est aliquid ulterius superaddere.

Art. 9. Distinguendæ igitur in primis sunt tres classes bonorum communium. Prima est eorum bonorum, quæ communitatis interest, ne approprientur singulis civibus seorsim, ideoque lege cauetur, ne secedant in ullam priuatam personam. Atque ius omne istorum bonorum est quidem in singulis civibus inadæquate inadæquatione iuris, non tamen est in singulis distributivè, ac seorsim sumptis, sed in iisdem sumptis collectivè;

N

collectiue, & vt partes sunt formaliter communis; ita vt nullus cuius scorsim sumptus vllum ad illa ius habeat neque in re, neque ad rem, neque vagum, neque determinatum. Quia sunt communitatis, vt communitas est formaliter, eidemque, vt tali lex fauet circa illa grauans in fauorem ipsius singulos quosque ciues scorsim, & qualibet alias tam communitates, quam priuatas personas. Huiusmodi bona sunt fontes, fluij, siluæ caduæ, & similia, de quibus similis lex lata fuerit.

Art. 10. Secunda classis bonorum communium continet ea, quæ communitatis interest, vt soli singulorum ciuium vtilitati directè, ac immediatè destinentur, vtque illis conferantur in eum finem tempore quodam determinato, aut in quadam certa reum circumstantia, vel ob indigentiam urgente bello, fame, aut peste, aut aliquo simili malo, siue vniuersali omnium, siue non vniuersali; siue æqualiter, siue inæqualiter afficienti singulos quosque: vel non ob indigentiam, sed ad compensandos labores, & merita in Rempublicam collata, eiusque rem bene gestam: vel denique ob hoc præcisè, vt ciues melius habeant. Horum bonorum ius, siquidem lege sancitum fuerit, vt vel pro modo indigentiae meritorum aut fortunæ; vel non nisi æqualiter, ac indiscriminatum omnibus approprietur; erit apud singulos ciues, ad rem quidem antequam fiat appropriatio & traditio; in re verò postquam tradita fuerint; & inadæquatè, non inadæquatione iuris, sed rerum quoad quantitates maiores, vel minores, æquales, vel inæquales, prout Reipublicæ interfuerit, & lex stabilierit. Si autem interfuerit quidem Reipublicæ, vt ita fiat, sed nondum lex lata fuerit id præcipiens ius omne erit apud communitatem ante partitionem, & traditionem singulis factam; post ipsam verò apud singulos.

Art. 11. Vnde posteriori isto casu legis nondum latæ in fauorem singulorum ciuium, nec initi pacti habentis vim legis, si eiusmodi bona distribuuntur in ciues, distributio facta erit ex misericordia, aut charitate, si ob indigentiam; ex gratitudine, si ob labores, & merita; ex liberalitate, vel magnificentia si vt melius habeant ciues: numquam verò ex iustitia. Quia iustitia exerceri non potest, non præexistenti iure ex parte accipientis; nec ius adesse potest in accipiente, quin præexistat lex, quæ directè ipsi faueat, & cæteros grauet in fauorem ipsius, vt dictum est supra. Si autem lex lata fuerit, aut initum pactum habens vim legis, distributio facta erit ex iustitia. Facta nimirum erit habentibus ius ex vi eiusdem legis, aut pacti includentis in se legem fauorabilem directè, & immediatè. Ex qua autem iustitia fiat paulo post patebit. Ad istud secundum bonorum communium genus spectant pecuniæ, grana, & similia, quorum cumulus est penes communitatem, velut in deposito, & custodia cum iure singulorum ad illa pro tempore, & loco. Eodem etiam pertinet vsusfructus eorum bonorum, quæ reposita sunt in præcedenti classe.

Art. 12. Tertia classis bonorum communium, quibus maximè, & per se conuenit, esse communia, complectitur ea, quæ communitatis interest, vt distribuuntur in ciues ob vtilitatem quidem ipsorum; sed multo magis, ac principalius ob vtilitatem, & commodum ipsius communitatis: ita vt ciues, qui illa sortiuntur, habeant quidem inde emolumentum proprium, sed cum grauamine, & onere indidem deducendi bonum commune; idemque tuendi, ac promouendi. Huius generis sunt officia publica, & honorifica, quæ à ciuibz quibus dantur, habentur quidem iure proprietatis, & eatenus cedunt in eandem vtilitatem: simul tamen habent adiunctum

ius iurisdictionis, latè vel strictè tale ordinatum ad vtilitatem cæterorum; atque eatenus grauant eos, à quibus habentur, & inferuiunt directè, & immediatè commodis, & felicitati communitatis, ita vt non omnino desinant esse communitatis propter appropriationem factam priuatis personis. Vnde ius istiusmodi bonorum ante, & post eorum distributionem est penes communitatem, & eius partes: hoc est penes ciues partim collectiue sumptos, & quatenus conflant communitatem partim sumptos distributiue, & quatenus quisque iuris, & liberæ facultatis est. Verum adest hoc discrimen ante, & post collationem factam priuatis personis, vt ante collationem ius in re sit penes communitatem, & ius ad rem sit penes priuatas personas, quibus deputari possunt post collationem verò è contra ius in re sit penes priuatas personas, & ius ad rem penes communitatem, vt paulo post exponetur.

Art. 13. Interim, vt clarius percipiatur differentia horum posteriorum bonorum communium ab iis bonis communitatis, quæ in præcedenti classe sunt conclusa obseruandum est discrimen inter duos milites exempli gratia, quorum alter accipiat à communitate stipendium pecuniarum pro labore, & periculis, quæ subiuit in bello pro Republica; alter verò eadem de causa accipiat munus ducis. Qui accipit stipendium pecuniarum, ad nihil tenetur in posterum præcisè, quia tale stipendium accepit; sed potest de illo, & de seipso disponere prout volet potestque retenta illa pecunia secedere à communitate, & eius commoda omnino negligere, si aliunde non ligetur. At qui loco remunerationis obtinuit munus Ducis, tenetur in posterum inferuire Reipublicæ, nec potest ab eius communiōe secedere retento officio, & præcisè quia talem remunerationem acceptauit pro præcedentibus meritis, tenetur ad merendum vltius, & ad præstanda in posterum plura obsequia. Quapropter prior potitur bono suo, quin grauetur posterior cum grauamine.

Art. 14. Rursus prior potest stipendium exigere iure suo; & si illud negetur, nec aliud suppetat remedium, potest vti occulta compensatione. Posterior non poterit vti tali compensatione ob negatum officium; etsi voluerit suo quasi iure agere, poterit iure optimo repelli à Republica quatenus tentans sic agere. Quia in collatione talis officij, agitur directè, & immediatè negotium potius Reipublicæ, & communitatis, quam priuatae personæ, cum è contra se res habeat in solutione stipendij.

Art. 15. Denique Reipublica, vt soluat stipendium pecuniarum considerat laborem, & meritum præcedens, vt verò conferat officium, considerat magis virtutem benefactiuam in posterum respectu Reipublicæ, & dispositionem præsentem, vt inferuiat commodis eius accepto eodem officio: hoc est considerat dignitatem præsentem, eamque expendit ex vi, & dispositione bene operandi, ac satisfaciendi muneris de futuro.

Art. 16. Ex triplici ista bonorum communium diuisione liquidò perspicitur, triplex itidem iurium genus dari respectu eorundem bonorum. Primum est ita conueniens toti communitati simul sumptæ, vt nullo pacto circa eadem bona supersit ius singulis scorsim ciuibz, nisi inadæquatè, & quidem inadæquatione non rerum, sed ipsius iuris. Atque circa hoc ius manifestum est non posse versari iustitiam distributiua, sed vel legalem, vel commutatiua tantum. Tale namque ius continet sub se bona contenta sub prima classe diuisionis, quæ communitatis interest, ideoque lege cauetur, ne distribuatur, nec vlli personæ particulari

particulari approprientur, sine qua tamen distributione, & appropriatione eiusque iusta exequibilitate, patet nullum posse esse locum iustitiæ distributiue.

Art. 17. Controuersia igitur solum esse potest de reliquo duplici iure, quorum alterum respicit ea bona, quæ communitatis interest, vt singulis ciuibz approprientur, intendendo directè, & principaliter solum eorum utilitatem, & felicitatem, & respiciendo ad eorundem, vel indigentiam, vel præcedentia merita, vel statum præsentem non satis prosperum; Alterum verò respicit ea bona, quæ iidem interest communitatis; vt distribuuntur, & approprientur priuatis personis, vtque inferuiant eorundem utilitati peculiari; simul tamen directè inferuiant utilitati communi, atque hoc prius, & principaliter; licet vtrumque directè, & immediatè intendatur, idèoque consideretur dignitas singulorum non solum secundum merita, & titulos præcedentes, sed etiam, & multo magis ratione dispositionis beneficæ in futurum respectu Reipublicæ per exercitium, & vsum boni communis ipsis appropriati.

Art. 18. Est autem satis obuia ratio controuertendi, ac dubitandi de vtroque iusto inuicem, & cum iustitia distributiua collato. Quia vtroque est necessaria comparatio personarum, & rerum, vt partitio rerum fiat iustè. Datur etiam vtroque aliquod verum, ac proprium ius in personis priuatis respectu boni communis, quatenus ipsis appropriandi. Vtroque enim datur lex partitionis bonorum communium in utilitatem personarum priuatarum fauens directè, & immediatè commodis, & utilitati ipsarum. Quorum alterum, nempe hoc posterius videtur sufficere, vt distributio fiat ex iustitia propriè, & simpliciter tali, vt potè respiciente ius accipientis propriè, & simpliciter tale. Alterum vero, nempe illud prius videtur similiter sufficere, vt distributio non fiat ex iustitia commutatiua, sed ex distributiua; obseruante nimirum proportionem personarum accipientium cum simili rerum collatarum proportionem.

Art. 19. Vt igitur hæc istorum bonorum & iurium similitudo, quæ fuit tota proculdubio causa æquiuocationis, & diuersitatis sententiarum, magis declaratur, ac introspectatur; distinguenda præterea est, cum D. Thom. art. 2. citato ad 3. duplex necessitas adhibendi comparisonem dignitatis personarum, vt singulis detur, quantum pertinet ad ipsos. Alia namque comparatio dignitatis personarum instituitur, vt per illam innotescat æqualitas Arithmetica inter datum, & lucrum respectu singulorum, & non vt sistatur in ipsa dignitate secundum se, vtque illi proportionetur, seu adæquetur, quod singulis dandum est. Alia verò comparatio instituitur ad hoc solum, vt innotescat proportionalis correspondentia rerum ad dignitates, vtque sistatur in ipsa dignitate secundum se; & illi immediatè proportionetur, atque adæquetur, quod singulis dandum est. Res hæc fiet manifesta iisdem illis exemplis, quæ superius producta sunt aduersus veram sententiam. Si quis enim impacta alapa offendit Principem & plebeum; vt satisfaciatur vtrique ex iustitia, necesse est, vt comparet dignitatem vnus cum dignitate alterius; non tamen ibi sistit, sed inde deducit quantitatem nocuenti, quod singuli passi sunt; ac deinde per actum iustitiæ intendit æqualitatem non cum dignitate, sed cum nocumento, cuius inæqualitas prouenerat ex inæqualitate dignitatum.

Art. 20. Vnde tametsi princeps amiserit Principatum, & plebeius eum obtinuerit, quando re ipsa exhibetur satisfactio; plus nihilominus exhibendum est per se illi, qui fuit Princeps tempore iniuriæ illatæ; quam ei, qui fuit plebeius. Quod profectò

R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

nequaquam fieret, si attenderetur immediatè ad dignitates. Quia tunc amissa, vel acquisita dignitate amitteretur simul, vel acquireretur ius ad maiorem compensationem. Similis est comparatio, vt per se patet, inter creditores inæqualium quantitarum, quæ præferenda est ante solutionem à debitore impotente soluere cum æqualitate absoluta rei ad rem. Similis itidem est comparatio inter socios sibi inuicem obligatos ex contractu Societatis exponentibus singulis inæquales quantitates; atque inter alios eiusmodi.

Art. 21. E conuerso is, ad quem pertinet nominare ad officia Consulis, Tribuni, Quæstoris, & similia, necesse quidem similiter est, vt comparationem instituat inter dignitates earum personarum; inter quas facienda est electio: non tamen, vt inde subducatur quantitates obsequiorum, aut aliorum bonorum, quæ quisque contulit in Rempublicam, aut obligandus est ad conferendum, vtque constituat æqualitatem rei ad rem inter datum, & acceptum, inter damnum, & lucrum: sed vt sistat in ipsa dignitatum mutua proportionem ex parte eligendorum, eisdemque proportioni aliam similem proportionem constituat officiorum, quæ vnique conferentur. Ita, vt quod cuique confertur, siue maius, siue minus, correspondeat cuiusque dignitati, siue maiori, siue minori, nulla habita ratione æqualitatis inter dignitatem cuiusque secundum se, & officium, quod illi confertur secundum se, sed solius æqualitatis inter proportionem dignitatum conuenientium singulis cum officiis, quæ singulis conferuntur.

Art. 22. Ex his apparet, quando necesse est præferre comparisonem personarum ante partitionem bonorum, ita vt ad iustitiam partitionis non expediat, sistere in ipsa comparatione personarum, & dignitatum ipsis conuenientium, sed in subducta inde quantitate lucri, & damni, seu dati, & accepti; actum partitionis pertinere ad iustitiam commutatiuam. Quia tunc constituitur æqualitas Arithmetica inter datum, & acceptum, inter damnum, & lucrum: atque personæ, quibus fit partitio, considerantur, vt æquales quoad dignitatem, seu potestatem benefactiuam respectu Reipublicæ: hoc est nulla habetur ratio inæqualitatis personarum quoad hoc, sed eodem modo fit partitio siue sint æquales, siue sint inæquales personæ penes eiusmodi dignitatem. Quam quidem personarum, vt æqualium considerationem, & vlturpationem obseruauit Philosophus tanquam propriam, & characteristicam iustitiæ commutatiuæ; eiusque distinctiuam à distributiua. In illo namque cap. 4. in quo dictum est ab eo exponi ex professo iustitiam commutatiuam, sic habet. *Iustum autem, quod est in commercijs, est quidem æquum quoddam & iniustum iniquum. Sed non illa comparatione rationum, sed Arithmetica. Nihil enim refert, si probus prauo detraxerit, an prauus probi; neque si adulterum probus, an prauus commiserit, sed ad differentiam nocuenti lex respicit tantum, & vitium, vt æqualibus, si hic iniuriam facit, ille patitur, & si hic nocuit, ille est læsus.*

Art. 23. Quare è conuerso, quando ante partitionem præferenda est necessariò comparatio personarum, ita vt ad iustitiam partitionis necesse præterea sit sistere in ipsa earum comparatione, & non in subducta inde quantitate lucri, & damni, dati, & accepti, partitio pertinebit ad iustitiam distributiua. Quia tunc non constituitur æqualitas Arithmetica inter datum, & acceptum; inter damnum, & lucrum; sed æqualitas proportionalis, & Geometrica inter dignitates singulorum, & bona singulis collata. Quod inde magis demonstratur, quia sicut in præcedenti comparatione nulla habetur ratio inæqualitatis personarum, ita in hac comparatione nulla habetur ratio inæqualitatis personarum.

N 2

personarum immediatè, ita in comparatione ista posteriori nulla habetur ratio inæqualitatis inter id, quod exigitur ex parte accipientis, & id, quod eidem datur, secundum se, sed siue munus sit Arithmetice æquale dignitati, siue non sit dummodo eadem, & æqualis sit proportio inter dignitatem, & munus vnius; atque inter dignitatem, & munus alterius, partitio erit iusta. Unde provenit, ut idem munus, quod vno tempore datur iuste digno, ut docto, alio tempore detur æquè iuste digno, ut quatuor tantum propter vniuersalem imminutionem dignitatum conuenientium personis inter quas facienda est partitio, & vice versa, quod vno tempore datum fuit iuste digno, ut quatuor alio tempore non poterit dari iuste, nisi digno, ut octo propter contrarium augmentum dignitatum. Eadem vicissitudo eodem simul tempore contingere potest in diuersis rebus publicis, imo, & in eadem quoad diuersa genera munerum distribuendorum exigentium diuersi generis dignitatem, & vim benefactiuam respectu Reipublicæ in re civili, & militari & si de aliis, ut quisque considerando facile deprehendit.

Art. 24. Hinc iam concluditur ius conueniens priuatis personis respectu illorum bonorum communium, quorum diuisio ordinatur directè, & immediatè in solam vtilitatem, & commodum singulorum seorsim ciuium, estque propterea facienda iuxta mensuram indigentia, aut obsequiorum, & meritum præexistentium, seu obligationis ea præstandi; vel æqualiter omnibus absque vlla tali comparatione. Concluditur inquam istud ius pertinere ad iustitiam commutatiuam, atque per ipsam vnicuique illud reddi. E quidem quando diuisio faciendi est omnibus in communitate contentis indiscriminatim, & cum æqualitate Arithmetica quantitatum singulis obuientium, res est manifesta. Quia tunc nulla est necessaria comparatio personarum, & rerum, nec constituitur æqualitas proportionalitatis, sed qualis paulo ante assignata est à Philosopho iustitiæ commutatiuæ sumptis personis, ut prorsus æqualibus. Nec minùs manifesta res eadem, est quando diuisio faciendi est iuxta mensuram laborum, meritum, aut obligationis. Quia tunc fit quidem antecedenter comparatio personarum: non tamen, ut in ipsa immediatè sistat actus distribuendi; sed ut inde subducatur quantitas pertinens ad vnumquemque & constituatur æqualitas Arithmetica inter datum, & acceptum, ut liquet ex discursu, qui, modò præmissus est.

Art. 25. Idem ostenditur de partitione facienda iuxta mensuram indigentia. Quia tunc etiam præmittitur comparatio quoad indigentias, ut inde deducatur quantitas vnicuique deputata à Republica per legem partitionis perinde omnino, atque dictum est præmitti comparationem inter creditores inæqualium quantitatum, & socios in cōtractu materialiter inæquali. Nec discrimen, nisi quod creditoribus, sociis conuenit ius ex rebus datis, & expositis; Cuius autem indigentibus ex deputatione, & lege communitatis. Quippe deputatio ipsa, & prima voluntas diuidendi non est actus iustitiæ particularis, sed iustitiæ legalis, aut liberalitatis, aut alterius similis virtutis.

Art. 26. At verò ius conueniens singulis ciuibz respectu bonorum communium, quæ in tertiam classem coniecta sunt, & quorum partitio pertinet directè, & immediatè non solum ad vtilitatem eorundem ciuium seorsim; sed etiam, & multò magis ad vtilitatem, & commodum totius coniunctim communitatis, eaque propter partitio eorum faciendi est iuxta gradum dignitatis, seu virtutis benefactiuæ conuenientis vnicuique respectu Reipublicæ. Hoc inquam ius non pertinet ad iustitiam commutatiuam,

sed ad distributiua, atque per ipsam est vnicuique tribuendum, quod debet tribui ratione talis iuris. Quia tunc non præmittitur comparatio inter dignitates, & conditiones personarum ex vna parte, & rerum distribuendarum ex altera, ut inde subducatur æqualitas Arithmetica rei ad rem inter datum, & acceptum; inter damnum, & lucrum; sed ut sistatur in ipsa comparatione, per actum, quo fit distributio, intendatur per se, atque constituatur æqualitas Geometrica inter dignitates singulorum, & munera singulis collata.

Art. 27. Inter hæc duo iurium genera, quæ fundantur in natura bonorum contentorum in duplici posteriori eorum classe, obseruandum præterea est diligenter discrimen quoddam iam ante insinuatum; nimirum, quod primum illud ius afferens directè solum singulorum seorsim ciuium vtilitatem, est adæquatè penes eosdem ciues seorsim, ac distributiue sumptos adæquatione iuris, existente inadæquatione solum ex parte cumuli, & termini bonorum diuidendorum. Posterius verò ius deuinciens sibi directè vtilitatem tum singulorum seorsim ciuium, tum totius indiuisim communitatis est partim penes communitatem, seu penes omnes ciues sumptos collectiue; partim penes singulos ciues sumptos seorsim, seu distributiue; & pertinet ad vtramque istam partem inadæquatè inadæquatione iuris. Quapropter reddens prius illud ius satisfacit solis priuatis personis, quibus bona distribuit, iisdemque solis est iniurius qui malè distribuit, & peccat contra legem distributionis: reddens verò ius posterius satisfacit tum iisdem, tum etiam communitati, & vtrisque est iniurius, qui peccat in distributione. Ratio huius discriminationis est, quia ius proprietatis, de quo solo agitur, circa aliquid est penes illum, ad quem pertinet vtilitas inde proueniens, & cui lex fauet quoad eandem vtilitatem, ut liquet ex quæst. 3. Dictum autem modo est vtilitatem prouenientem ex bonis secundæ classis, quæ bona respicit primum iuris genus, pertinere solum ad singulos seorsim ciues, iisdemque legem partitionis fauere directè; posterius verò iuris genus versari circa bonam tertiam classis ex quibus vtilitas directè, & immediatè redundat indiuisim, tum in singulos seorsim, tum in communitatem atque vtrique legem partitionis indiuisim fauere directè. Ergo discrimen datum est legitimum.

Art. 28. Ex ista istorum duorum iurium distinctione deduci possunt legitimæ, & claræ definitiones vtriusque iustitiæ. Iustitia namque distributiua est *virtus vnicuique tribuens ius partim collectivè, seu indiuisim cum aliis partim distributiue seu seorsim sum.* Commutatiua verò est *virtus vnicuique tribuens ius adæquatè suum distributiue, seu seorsim.* Definitiones istæ tamen ex dictis satis conspicuæ sint, reddentur tamen clariore multò, ac firmiores animaduersa conuertibilitate, & reali earum conuenientia, cum expositionibus præmissis initio quæst. ex Philosopho & D. Thoma.

Art. 29. Philosophus aiebat, iustitiam distributiua esse illam, cuius obiectum est medium Geometricum, & quæ constituit æqualitatem Geometricam, seu proportionalem, & inter proportionales: commutatiua verò esse eam, cuius obiectum est medium Arithmeticum, & quæ constituit æqualitatem Arithmeticam, seu quantitatem rei ad rem. Ratio autem ex qua prouenit hæc diuersitas est, quia quando ius aliquod non est relatiuum ad ius alterius, illique connexum, sed simplex, & vnicuique, siue multitudini, siue personæ priuatæ seorsim absolute, & secundum se conueniens; nihil necesse est comparationes facere immediatè, ut satisfiat tali iuri. Satisfit enim, si illi absolute, & secundum se adæquetur

adaquetur Arithmetice quoad id, quod datur. Quando autem ius est correlatiuum, & essentialiter compositum, atque heterogeneum quoad suas partes necesse è conuersio est, vt fiat comparatio immediate per actum iustitiæ; nec nisi proportionali æqualitate satisfieri illi potest, vt patet. Talia autem iura exprimentur in definitionibus datis. Exprimuntur ergo radices, & rationes à priori eorum, quæ dicit Philosophus, & dantur prædicata conuertibilia realiter, cum Aristotelicis.

Art. 30. D. Thomas docebat iustitiam distributiuam esse directiuam communitatis ad personas priuatas, & ordinatiuam boni communis: commutatiuam verò esse directiuam personæ priuatæ ad personam priuatam, & ordinatiuam boni particularis. Quod profectò perinde est atque dicere iustitiam distributiuam esse quæ rectè componit ius communitatis, cum iure personæ priuatæ respectu eiusdem boni; & ita ordinat bonum commune, vt simul atque indiuisim consulat, tum priuatæ personæ, tum communitati. Quod non fit, nisi satisfaciendo indiuisim vtriusque iuri. Similiter commutatiuam esse directiuam personæ priuatæ, ad personam priuatam, & ordinatiuam boni particularis; perinde est atque commutatiuam esse; quæ satisfacit iuri priuatæ personæ seorsim, & secundum se dando illi bonum suum particulare, siue hoc idem bonum antecederet fuerit communitatis, siue non fuerit; sed priuatæ personæ. Hoc enim nihil refert formaliter ad rationem iustitiæ.

Art. 31. Nempe nomine boni communis simpliciter, & absolute prolato intelligitur, quod per se, & ex sua natura est bonum communitatis; nec habere, aut dare potest nisi communitas, aut qui gerit personam communitatis, & habet in se facultatem eius propriam, & quod non omnino definit esse communitatis etiam directè, & immediate, quia datum, & appropriatum est priuatæ personæ. Cuiusmodi bona sunt officia publica, & honorifica, vt liquet ex expositione tertie classis bonorum communium. Reliquis namque bonis, vt pecuniis, filuiis, fluuiis, & similibus accidentarium, & extrinsecum est, vt sint penes communitatem, vel priuatam personam, atque vt communia, vel priuata sint; & idèd possunt dispensari à communitate per iustitiam commutatiuam, aut aliam virtutem distinctam specie à iustitia perinde, atque à personâ priuatâ. Erunt proinde per accidens materia iustitiæ distributiue si conferantur priuatæ personæ à communitate cum ea iurium inadæquatione, mutua essentiali dependentia, & quasi permixtione, quam dictum est conuenire per se muneribus, & dignitatibus publicis.

Art. 32. Intellecto igitur in hunc modum D. Thomas, prout intelligendus omnino est, constat ipsius, nec non, & Philosophi expositiones, quibus reliqui omnes subscribunt, conuenire planè cum definitionibus nostris, nisi quod istæ ponunt ob oculos clarissimè distinctionem specificam iurium, quæ sunt obiecta formalia vtriusque iustitiæ, & à quorum proinde distinctione specifica, & clara intelligentia dependet à priori distinctio specifica, & intelligentia clara virtutum, quæ versantur circa ipsa.

Art. 33. Definitiones porrò illæ traditæ in eum modum manifestè demonstrant falsam in primis esse sententiam Buridani, & Gualandi negantium diuersitatem intrinsecam, & distinctionem specificam inter iustitiam distributiuam, & commutatiuam. Manifestum siquidem est ius partim conueniens priuatæ personæ seorsim, partim communitati, vt includenti in se eandem priuatam personam, & ex vtroque iure mixtum, atque conflatum mutua cum connexionem, & dependentiam, atque heterogeneitatem vtriusque

partis, differre specie à iure simplici, & in composito, nec includenti in se eiusmodi heterogeneitatem, & mutuam dependentiam; quandoquidem vtrique iuri conueniunt intrinsecè prædicata opposita. Nec magis obscurum est dissidere specie virtutes, quarum obiecta formalia sunt specie diuersa.

Art. 34. Eadem definitiones similiter demonstrant non esse veram sententiam, in quam inclinat Cardinalis de Lugo cum Suarez, & Rebello, iustitiam distributiuam non esse iustitiam propriè, & simpliciter; sed secundum quid talem. Ius namque priuatæ personæ non definit esse propriè, & simpliciter tale, quia est essentialiter coniunctum indiuisim cum iure communitatis; imò ea de causa est præstantius, & quodammodo magis proprium, ac rigorosum ius. Dictum autem est huiusmodi esse ius, quod est obiectum formale iustitiæ distributiue. Vnde ipsa non solum est propria, & simpliciter iustitia particularis; sed etiam est nobilior, & quodammodo magis propria, ac rigorosa iustitia, quam commutatiua. Vera igitur, & ex omnibus, quæ dicta sunt certa omnino est sententia communis diuidens iustitiam particularem in distributiuam, & commutatiuam, tanquam genus in species.

Ad 1. Conuenit quidem vtraque iustitia in reddendo vnicuique iure suo, idque ex motiuo seruandi illa. ~~sum~~ tale ius; idest conuenit vtraque iustitia in conceptu generico iustitiæ particularis. Cæterum differunt inter se; Quia ius, quod reddit iustitia distributiuam, & prosequitur tanquam motiuum suum formale, differt non solum materialiter ex parte termini, seu materiæ remotæ, circa quam versatur; sed etiam formaliter, ac essentialiter, à iure reddito, & volitione sui per commutatiuam. Quia illud est heterogeneum, & compositum ex priuato, & communi cum mutua vtriusque dependentia sibi intrinseca istud autem est simplex, & vniforme, vt dictum est.

Ad 2. Negatur dignitates, respectu quarum constituitur qualitas iustitiæ distributiue esse merita, & labores singulorum pro Republica. Hæc enim compensantur per gratitudinem, vel iustitiam commutatiuam, vt dictum est. Iustitia igitur distributiuam constituit aliam æqualitatem, quæ versatur immediate inter dignitates singulorum, & munera singulis collata in vtilitatem eorum, & communitatis indiuisim, ac directè. Negatur rursus per iustitiam distributiuam constitui saltem per se æqualitatem Arithmeticam inter dignitates singulorum quoad vim benefactiuam eorundem respectu Reipublicæ, quam eadem iustitia attendit, & munera, quæ per ipsam singulis conferuntur. Non enim constituit per se nisi æqualitatem purè proportionalem, & dummodo hæc seruetur, nihil officit huic iustitiæ, quod vis benefactiuam, quæ obligatur Reipublicæ sit secundum se æstimabilior, quam munus, quod confertur à Republica, vel è contra. Perinde namque est quoad rectitudinem huius iustitiæ, quod inter hæc extrema secundum se detur excessus, ex alterutra parte, siue parvus, siue magnus; & quod ex neutra vllus detur excessus. Solum namque attenditur ad proportionalitatem. Magnum igitur est discrimen inter computationem, quæ fit à priuatis personis pro iustitia commutatiua, & eam quæ fit à Republica pro iustitia distributiuam.

Ad 3. Accipiens à Republica munus aliquod cum proportionem ad vim benefactiuam eiusdem, non semper obligatur Reipublicæ eas præcisè vires bene faciendi, quas præhabet independentem à munere, quod accipit. Obligat enim eas prout coniuncta, cum munere, quod accipit, quando accipitur munus publicæ administrationis, quod vtrique

auget vires beneficias Reipublicæ, estque intrinsecè ordinatum ad beneficiendum eidem. Vnde in eo casu, quod datur à Republica priuata personæ, & quod Reipublicæ obligatur à priuata persona, pertinet ad vtramque partem iure indiuiduo, & vtrunque inadæquato. Quod minimè euenit in materia iustitiæ commutatiuæ, & in conductione operationum ad vineam. Vnde comparatio dignitatum, & rerum, earumque mutua proportio remotè tantum, & mediatè necessaria est ad actum in posteriori casu elicium à iustitia commutatiua: ad distributiua verò pertinet directè, & immediatè, non vt inde deducatur quantitas debiti, seu mercedis, sed vt constitutur immediatè proportio inter dignitatem, & munus.

Ad 4. Patet ex modò dictis gubernationem exercitus collatam acuto, & sapienti, sed minimè forti; atque directionem scholæ commissam forti, sed obtuso, & ignoranti esse iniustas, non quia deest æqualitas rei ad rem; sed quia deest proportio inter dignitatem, & munus. Quapropter æqualitas in eiusmodi rebus seruanda essentialiter differt ab æqualitate, quæ spectat ad iustitiam commutatiua; quæ videlicet solam constituit æqualitatem rei ad rem, vnde cunctæ, & quomodocunque illa deducta sit.

Ad 5. Exempla illa nihil faciunt contra veram, & communem sententiam. Proponuntur nimirum actus, in quibus remotè tantum, & extrinsecè inuenitur forma aliqua, & imitatio iustitiæ distributiue quoad actus remotos consultationis. Deest verò proximè, & immediatè forma distributionis propria ex parte syllogismi immediatè practici, & vltimi dictaminis, conscientia proponentis immediatè motiuum, & materiam propriam distributionis prout distinctam à motiuo, & materia commutationis. In quo est maxima diuersitas, vt iam patuit; & fuit causa æquiuocationis iis, qui discursum remotum aliquatenus similem considerant absque vltima conclusione, atque intimatione diuersæ obligationis fundatæ in iuribus specie diuersis.

Ad 6. Bonum commune conferendum personæ priuatae per iustitiam distributiua non vsque adeò pleno iure est proprium communitatis etiam antequam conferatur, & approprietur personæ particulari, atque est proprium eiusdem communitatis bonum, quod ipsius interest, ne approprietur vlli priuatae personæ, atque repositum fuit supra in prima classe bonorum communium. Quia respectu boni communis conferendi per iustitiam distributiua datur ius partiale ad rem in persona priuata digniori etiam antequam illi de facto conferatur, & sit illi iniuria si conferatur alteri. Dicitur nihilominus bonum commune absolute, quia præualeat ius communitatis, vtpote potioris, & habentis rationem totius, ac finis respectu singulorum, ex quibus coalescit.

Ad 7. Ea obiectio tantum probat, quod vsque adeò impensè traditum, & explicatum est supra nimirum ius, circa quod versatur iustitia distributiua, partim esse communitatis, partim priuatae personæ ante, & post distributionem factam. Quare officium Gubernatoris, Ducis, Custodis, &c. fit, per distributionem, proprium eius cui confertur, cum vero iure in re, non tamè vsque adeò pleno, vt nihil iuris super sit communitati, quæ contulit officium. Semper enim enim communitas retinet ius quoddam quasi vsusfructus. Sed non propterea ad communitatem spectant officia, postquam distributa sunt, illo omnino modo, quo spectant ad vnumquemque domus eius, aut ager. Quia omnis utilitas domus, & agri pertinet ad eum, qui est eorum dominus pleno, & adæquato iure adæquatione iuris, & rei. At officiorum iustè distributorum utilitas pertinet ad eos etiam

quibus collata sunt, vt dictum est quæst. 3. ad 4. & quæst. 4. in responsione ad quæst. & alibi sæpè.

Art. 1. Ad 8. Quando bonum commune dari potest absque cuiusquam iniuria vniciuique ex multis, vniciuique eorum inest ius vagum, ac disiunctum respectu talis boni, ita vt omnibus fiat iniuria, si nulli eorum conferatur, & etiam fiat iniuria illi, cui conferetur, si propter electionem, ac determinationem ipsius, exigatur compensatio, seu pretium ratione officij secundum se, vt constabit infra, dum deducatur consequentiæ practicæ doctrinæ præsentis circa venditionem istiusmodi officiorum, vbi etiam dilucetur difficultas supra obiter mota occasione venditionis officiorum. Quod ad præsens attinet, non definit ius aliquod esse propriè, & simpliciter tale, quia est vagum, & indeterminatum; quandoquidem inducit tantam obligationem rei exhibendæ, atque si esset omnino determinatum, idque non solum ex parte eius, cui inest obligatio, & ex parte rei conferendæ, sed etiam ex parte subiecti, cui conferendum est ius in re, seu cui res ipsa tradenda est, vt patet in multis ementibus equum ea conditione, vt ex sorte, vel ex electione vendentis tradatur, & adiudicetur alicui ex ipsis determinatè.

Art. 2. Hic obiter determinari potest, ex dictis controuersia vulgaris: an sit locus iustitiæ distributiue, quando vnum tantum officium, aut beneficium conferendum est seorsim, & vnus tantummodo adeit dignus cui conferatur. Dicendum autem est cum Suarez, aduersus nonnullos alios, dari tunc locum iustitiæ distributiue strictè tali. Primò, ac principaliter quia is euentus non tollit rationem formalem iuris compositi ex priuato, & communi, distributiuo, & collectiuo; ex quo iure dictum est specificari iustitiam distributiua. Deinde quia etiam in eo euentu faciendæ est comparatio tum illius, qui est dignus, cum cæteris, qui sunt indigni; tum eiusdem digni cum cæteris, qui habent alia officia, aut beneficia, tum eorundem officiorum, seu beneficiorum cum eo, quod hic, & nunc est conferendum: atque post hanc comparisonem faciendæ est collatio digno, quia sua dignitate præeminet cæteris; estque præterea conandum, si fieri possit, vt iis, qui iam sunt in officio, aut beneficio constituti, promotis, aut retractis constituantur proportio Geometrica dignitatum, & munerum. Quod si hoc fieri non possit, id erit per accidens respectu intentionis, & attentionis, quæ est propria iustitiæ distributiue; sicut est per accidens respectu commutatiue, quod debitor non possit debitum adæquare materialiter solutione. Philosophus autem adscribit vtrique iustitiæ eam æqualitatem, & proportionem, quæ ab vtraque intenditur per se. Iam alia quædam hinc inde tractata inter proponendam sententiam Philosophi, & D. Thomæ, & vtriusque expositiones, vsque adeò omnia sunt clara ex dictis hucusque, vt nihil opus sit superaddere vltius circa singula.

QVÆSTIO XIX.

Virum Deo conueniat iustitia particularis strictè talis, aut distributiua, aut commutatiua?

Videtur vtraque, vel saltem altera conuenire propriè, ac strictè. 1. Quia Psalm. 10. dicitur: *Iustus Dominus, & iustitiam dilexit.* Et 1. ad Timot. vlt. in reliquo ait Paulus, *reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus index;* quæ, & similia alia quamplura sacrae paginae testimonia explicari

plicari minimè possunt absque manifesta violentia, & improprietate verborum, si neutra iustitia admittatur in Deo propriè.

2. Spes nostra non posset esse firma in Deo de prämio, & compensatione laborum, & meritum si nulla alterutrius iustitiæ obligatio Deum ad ea premeret. Quod manifestè videtur supponi ab Apostolo ad Hebræos 7. 10. dum sic arguit: *Non enim iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis vestri & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius.* Et ratio est quia seclusa obligatione iustitiæ liberum esset Deo dare, vel negare pro libito prämium operum nostrorum, eorumque, vel obliuisci, vel recordari.

3. Deus potest supernaturaliter nobiscum loqui locutione obligante nos ad credendum. Quod fieri non potest, quin ipse vicissim subeat obligationem dicendi Verum. Nulla namque obligatio est credendi illi, cuius nulla est obligatio dicendi verum. Hæc autem obligatio dicendi verum est propria iustitiæ. Quia est ad alterum dantem aliquid pro aliquo, vel Geometricè quatenus vnicuique magis, vel minus creditur iuxta maiorem, vel minorem eius dignitatem, vel Arithmeticè quatenus tanti sit à loquente fides sibi præstita, quanti ab audiente vera manifestatio, & notitia rei.

4. Dantur in Deo propriè, & formaliter aliæ virtutes ad alterum, vt liberalitas, misericordia, amicitia, seclusis imperfectionibus, quas in nobis præsupponunt, aut continent. Nulla autem est maior ratio de illis, quam de iustitia propriè, & simpliciter tali.

5. Philosophus 8. Ethic. cap. 3. docet inter eos iustitiam esse posse inter quos amicitia esse potest. Datur autem in Deo vera, & formalis erga nos amicitia, vt dictum est quaest. 39. de virtutibus Theologicis. Ergo dari etiam potest in Deo iustitia erga nos propriè, & simpliciter dicta.

6. Vtraque iustitia est perfectio nullam includens in se imperfectionem præcisè ex suo conceptu essentiali. Est quidem perfectio, quia hæc est de ratione virtutis. Nullam verò includit imperfectionem, quia vt docet D. Thomas 1. contra gentes cap. 39. ratione 5. virtutes ad alterum, & quæ circa operationes, non circa passiones versantur, qualis virtus est iustitia, vt supra dictum est, nullam dicunt imperfectionem ex suo præcisè conceptu essentiali. Deinde si quæ esset imperfectio maximè ex eo, quod vtraque virtus respiceret rationem debiti, & obligationis. Ex hoc autem capite neutri iustitiæ est essentialis aliqua imperfectio. Quia non necesse est debitum hoc, & obligationem fundari in lege, aut iube potestati alterius, sed sufficit si fundetur in proprio placito, & voluntate operantis ex iustitia, atque in condecencia respectu eiusdem, quod perfectionis potius est, atque ita euenit in Deo.

7. In particulari. Iustitia commutatiua videtur esse tribuenda Deo. Quia ex contractu, seu pacto oneroso oritur obligatio, & materia propria iustitiæ commutatiuæ, post adimpletam conditionem, & præmissa acceptione. Deus autem pascitur nobiscum de conferenda gloria sub conditione meritum, & honesti laboris, daturque acceptatio ex parte nostra. Ergo præstita conditione meritum datur à Deo gloria per iustitiam commutatiuam. Confirmatur quia Deus constituit æqualitatem, inter obsequium, & eius compensationem; inter mercem, & pretium independentem à respectu, & qualitate personarum, vt constat ex illo ad Roman. 2. *Qui reddet vnicuique secundum opera sua.* Et in Euangelio proponitur regnum coelorum vt merces, & inuitantur homines ad eius emptionem. Hoc autem est propriissimum iustitiæ commutatiuæ.

8. Iustitia distributiua videtur similiter ea negabilis Deo ratione peculiari Quia videlicet Deus persoluit præmia meritum collocando vnumquemque in eo gradu, & loco, qui proportionatur dignitati eius, vt constat ex illo Ioan. 14. *in Domo Patris mei mansiones multe sunt;* & de suppliciis ex illo Actor. 1. *vt abiret in locum suum.* Confirmatur ex Dionys. c. 8. de diu. nom. *omnibus quod cuique accommodatum est, tribuit, pro ea, quæ vnumquodque eorum, quæ sunt, attingit dignitate.* Id ipsum constat ex duplici præterea alio capite. Quorum alterum est apud Deum non dari acceptionem personarum, vt dicitur ad Romanos 2. Virtus autem opposita acceptioni personarum est iustitia distributiua. Alterum est Deum non respondere præmia nostris bonis operibus intendendo æqualitatem cum ipsis secundum se, sed pro vt dignificatis per gratiam iustificantem, & gratum facientem; idest attenta dignitate cuiusque personæ. Ratio horum omnium est, quia quilibet actus Diuinus circa res creatas essentialiter, ac formaliter, & non solum realiter, ac identicè est proprius supremi, ac vniuersalis Gubernatoris, adeoque circumspicientis ordinem, & proportionem cuiusque rei respectu omnium, & quarumlibet aliarum tam personarum, quam rerum, vt ostenditur, quaest. 18. de Incarnat. Id autem fieri non potest, quin proportioni Arithmetice Geometrica quoque adiciatur. Datur ergo in Deo iustitia distributiua propriè talis.

Art. 1. Resp. Ex positis in quaest. præcedenti iustitia commutatiua, & distributiua, ordo doctrinæ postulat expositionem materiæ circa quam vtraque versatur, & subiectorum, quæ sunt vtriusque capacia. Quod ad materiam attinet constat satis ex eadem quaest. præcedenti, illa bona communia, quorum appropriatio ad priuatas personas, pertinet directè, & immediatè, siue ex natura rei, siue ex lege, ad vtilitatem, & commodam communitatis simul, & priuatæ personæ, seu conferentis, & accipientis simul, cum iure vtriusque indiuiduo circa illa esse materiam remotam iustitiæ distributiuæ. Illa verò, siue communia, siue priuata bona, quorum appropriatio, & attributio directè, & immediatè pertinet ad solam vtilitatem accipientis cum iure eiusdem adæquato respectu eorum, esse materiam remotam commutatiuæ. Constat consequenter materiæ proximam vtriusque iustitiæ esse operationes, seu actiones, quibus eadem bona tribuuntur personis ad quas spectant, seu quibus conuenit ius ea accipiendi: ius vero ipsum esse motiuum vtriusque iustitiæ proportionaliter.

Art. 2. Quod attinet ad alteram partem de subiecto, certum est homines ex sua natura esse capaces iustitiæ tum distributiuæ, tum commutatiuæ inuicem exercendæ. Quilibet enim homo est capax ex sua natura iuris obligantis alios homines in fauorem, & commodum ipsius, tum seorsim, tum coniunctim cum aliis. Et similiter est capax reddendi aliis hominibus ius suum cum proportionem, & æqualitate, tum Geometrica, tum Arithmetica. Geometrica quidem quia accidit quosdam quibusdam hominibus esse magis idoneos ad benefaciendum Reipublicæ, atque adeo digniores, vel propter naturalem constitutionem, vel propter dispositionem, & inclinationem habitalem in aliis atque aliis disparem. Arithmetica verò, quia qui sunt æquales in natura habent bona æque hinc, & inde æstimabilia: inter quæ proinde intercedere possit æqualitas Arithmetica. Patet igitur hominem esse subiectum idoneum iustitiæ distributiuæ, & commutatiuæ erga hominem exercendæ; atque adeo vtramque hominibus inuicem comparatis conuenire. Superest ergo quaestio de homine cum Deo, & Angelis comparato; atque de Angelis cum

Deo, & inter se comparatis. An scilicet alterutra iustitia conueniat Deo respectu Angelorum, vel hominum; aut è conuersò: aut Angelis inter se, vel respectu hominum; aut è conuersò? Præcipua verò controuersia est; an Deo conueniat iustitia siue distributiuæ, siue commutatiuæ propriè, & simpliciter dicta respectu hominum, vel Angelorum? De quo proinde primo determinare oportet.

Art. 3. Dicendum autem est Deo non conuenire propriè, & simpliciter iustitiam particularem, aut commutatiuam, aut distributiuam secundum suum conceptum essentialem adæquatè sumptum. Præcipuum fundamentum est. Qui dat eadem indiuisim voluntate ius, & terminum iuris, seu actiuum, & passiuum, eo ipso non dat ex iustitia particulari. Iustitia enim particularis ante quamlibet actionem suam præsupponit essentialiter, & formaliter ex parte accipientis ius actiuum respectu boni, quod accipit, ut patet ex definitione iustitiæ. Nequit vero præsupponi ius ex parte accipientis respectu actionis indiuisim illi conferentis ius, & terminum iuris; seu respectu eius boni, quod simul, ac indiuisim confertur cum ipso iure, ut patet ex terminis. Et confirmatur quia conferens liberaliter aliquid, aut purè misericorditer, idèd non confert ex iustitia, quia dat non præsupposito iure ex parte accipientis, sed illud confert simul, ac indiuisim cum eiusdem termino. Deus autem eadem indiuisim voluntate dat creaturæ ius quodcumque actiuum formaliter illi conueniens respectu bonorum, quæ accipit à Deo, quatenus à Deo accipit, eademque bona; nec oppositum fieri vllò pacto potest. Quia Deus nec potest dare aliquid alicui, quin eo ipso ferat legem, ut illud sit accipientis, seu accipientis vñbus liberum relinquatur; cum eius voluntas sit lex cæterorum omnium. Nec etiam potest ferre legem constitutiua essentialiter iuris, ut aliquid sit alicuius, idèd nullum cuiquam conferre potest ius, quin quatenus ad ipsum spectat eadem voluntate idem illud conferat ei, in cuius fauorem fertur talis lex. Nec enim Deus potest ferre legem, quæ vel ipse obligetur, cum non sit capax obligationis moralis propriè talis; vel alios obliget, ut potest, ad aliquid faciendum, quin ipse quantum est de se id ipsum facere velit; cum hæc eius voluntas includatur essentialiter, in potentia proxima cæterorum ad faciendum quod iubentur; idèd in conceptu essentiali obligationis actualis, & formalis. Patet igitur impossibile esse, ut Deus det aliquid alicui, quin ea ipsa voluntate, quæ id dat, conferat ius respectu eiusdem rei. Atque è conuerso, ut conferat ius respectu alicuius rei, quin ea ipsa voluntate velit efficaciter rem eandem conferre quantum est de se, idque absolutè, & determinatè, si ius sit absolutum, & res conferenda sit à solo Deo; sin minus conditionatè, aut vagè, ac indeterminatè. Repugnat igitur Deum quidquam cuiquam conferre ex iustitia particulari propriè, & strictè tali.

Art. 4. Confirmatur. Quia actus diuinæ voluntatis essentialiter inseparabiles mutuò speciali ratione sunt indistincti inter se non solum realiter, sed etiam virtualiter intrinsecè, ut dictum est in quæst. de Deo. Patet autem voluntatem diuinam collatiuam iuris respectu rei conferendæ à Deo esse inseparabilem essentialiter à voluntate collatiua eiusdem rei, quantum est ex parte Dei. Si enim istæ duæ voluntates separarentur, fieret, ut iustè quis careret, simulque iniustè aliquo dono Dei; siquidem quilibet caret iniustè eo bono, cuius habendi ius accepit à Deo; iustè verò caret eo bono, quod Deus vult, ut ipse non habeat, seu non vult, quantum est de se, ut habeat.

Art. 5. Qua ratione, ut alia prætermittantur refellitur singularis sententia Ripaldæ dicentis dari in

creaturis ius, & in Deo iustitiam, quibus obligetur potentia eius ordinaria; non verò quibus obligetur potentia eius absoluta: ita ut si Deus negaret creaturis ea bona, quæ ipsis debentur ex natura rei, vtendo sola sua potentia ordinaria, inferret illis iniuriam. Refellitur inquam, quia perinde hoc est atque diceret Deum illaturum esse iniuriam, si vteretur potentia sua absoluta, simulque vteretur sola sua potentia ordinaria. Deum enim negare cuiquam, quod ipsi debetur ex natura rei, id verò est Deum vti formaliter potentia sua absoluta. Vnde ille auctor solam hoc dicit re ipsa, Deum nihil negare posse nisi iustè, etiam si sit debitum ex natura rei. Quia; quod tale est, non potest negari, nisi de potentia absoluta; ipsa enim negatio per se ipsam formaliter est vñs potentia absoluta. Ius autem ad aliquid essentialiter denominatur iniustam negationem sui termini procedentem ab eo, aduersus quem est idem ius. Cum igitur ille auctor fateatur nullam vñius boni negationem provenientem à diuina voluntate, posse esse iniustam, sed eo ipso quod ab ea procedat esse iustam, consequenter tenetur dicere nullum verum ius conuenire posse creaturæ aduersus Deum, sed tantum chimericum, utpotè inducentis obligationem pro euentu tantum chimerico, pro solo nimirum euentu Dei vtentis sola potentia ordinaria, simulque eo ipso vtentis potentia absoluta. Quod nihil est dictum.

Art. 6. Confirmatur rursus est in distinctione virtuali, quæ tradita est quæst. 5. inter diuina iurisdictionis, & proprietatis iura. Inde enim consequitur repugnare, ut Deus ferat legem fauorabilem alicui circa aliquam rem; idèd, ut ei conferat ius circa illam, quin eo ipso velit eidem indiuisim conferre vtilitatem, cuius intentione redditur fauorabilis talis lex, idèd quin conferat eo ipso indiuisim id, cuius ius contulerit. Videatur quæstio illa quinta. Et quidem nullam legem potest Deus ferre, quin voluntate ipsa legislatiua efficaciter velit non impedire ex se adimplerionem legis, seu non reddere impossibile eandem adimplerionem. Quare dum fert legem, quæ vult, ne quis impediatur à consecutione, conseruatione, aut aliquo alicuius rei vñs, eo ipso vult efficaciter non impedire ipse, quantum est de se; quandoquidem ipso non cessante ab impeditioe, nemo potest ab ea cessare posituè, seu facere aliquid imditioni contrarium. Deum autem ferre eiusmodi legem, formaliter est velle dare ius, ut dictum est quæst. 3. 4. 5. & velle non impedire consecutionem, conseruationem, aut vñs alicuius rei, est velle eandem conferre, quantum est de se. Nempe Deus ipsa conferendi tam suspensione, seu omissione, quam notatione impedit collationem rei. Repugnat enim, ut aliquid alicui conferatur Deo omittente, aut nolente conferre. Vnde perinde è conuerso est nolle Deum omittere, aut suspendere collationem rei, ac velle rem conferre, quantum est de se. Est igitur formaliter indiuidua in Deo iuris, & rei collatio, idèdque neutrum virtute iustitiæ conferre potest.

Art. 7. Neque verò vllum est aduersus hæc patrociniū, aut effugium in promissionibus diuinis, seu gratuitis, seu onerosis, quarum est frequens expressio in sacris litteris, & quibus positis videtur resultare verum ius in creaturis aduersus Deum, utpotè obligatum ex natura rei, ut stet promissis, posita acceptatione ex parte creaturarum. Non inquam vllum hinc patet effugium; quod videlicet obstruitur obseruato discrimine inter diuinas, & humanas promissiones. Promissio humana includit in se obligationem præstandi, quod promittitur; imò, quod ad suam essentiam attinet, nihil est aliud quam voluntas obligandi se alteri ad præstandum aliquid ad fauorem ipsius; quod consistere potest absque vlla voluntate actuali idiplum

idipsum exequendi. At diuina promissio est sola voluntas aliquid faciendi, idque antecederet reuelandi ei, cuius interest, vt fiat; ita vt voluntas diuina promissua nihil superaddat simplici voluntati aliquid faciendi absque præuia promissione præter voluntatem reuelandi antecederet, quod iam constitutum est, vt ita fiat. Impossibile nimirum est, propter rationes nuper propositas Deum obligari obligatione propriè dicta per vnum actum suæ voluntatis ad habendum alium actum, quo exequatur id, ad quod obligatur. Quare eatenus solum dicitur Deum obligari ad aliquid, quatenus per actum essentialiter immutabilem suæ voluntatis contrahit necessitatem metaphysicam id præstandi. Quam profectò necessitatem non aliunde subire potest, quam à sua idipsum præstandi voluntate efficaci, ideoque præstitura formaliter, & præcisè per seipsam.

Art. 8. Reuelat verò antecederet hanc suam voluntatem, vt gignat in nobis spem certam optati euentus, quando vult eam gignere; idque facit eo modo, quo in eundem finem manifestatur ab homine præsens voluntas suæ obligationis in futurum. Sed non concipit voluntatem, quam manifestat, eo modo, quo concipitur ab homine imponente sibi obligationem moralem propriè talem; sed contrahendo necessitatem metaphysicam faciendi, quod promittit indistinctam virtualiter intrinsecè à voluntate ipsa promissua.

Art. 9. Promissiones diuinas esse huiusmodi; nihil videlicet superaddentes voluntati faciendi præter voluntatem reuelandi se velle facere, docuerat iam prius operosus defensor iustitiæ diuinæ, distributiue, & commutatiue propriè talis P. Suarez prælect. de libert. diu. disput. 2. sect. 2. idemque docuerat ante ipsum D. Bonaventura, Scotus, Durandus, & plures alij apud Montoyam disp. 56. de volunt. Dei sect. 7. Et ratio vltior est. Quia promissio obligatoria tum solum est utilis, quando promittens, vel est mutabilis, vel potest suspendere voluntatem faciendi aliquid, siue per puram omissionem, siue per nolitioem reflexam volitionis simul, & nolitioem directæ. His enim seclusis patet promissionem obligatoriam quatenus obligatoriam fore inutilem, & superfluum, atque omnino contemptibilem respectu promissarij. Cuiusmodi nihil in Deo esse potest. Omnem autem voluntatem diuinam esse immutabilem essentialiter est certum ex fide; atque in Deo esse impossibilem suspensionem simultaneam volitionis, & nolitioem directæ circa aliquod volubile simpliciter à Deo, supponitur in præsentem, vt certum ex communi consensu, & stabilitum satis in qq. de Deo.

Art. 10. Adde repugnare veram obligationem moralem, cui repugnat malum tam culpæ, quam pænæ. Quia obligatio moralis dici non potest necessitas metaphysica determinata aliquid faciendi: sed est necessitas vaga faciendi aliquid, vel peccandi, ac subeundi pœnam, si id non fiat. Patet autem vtrumque hoc malum repugnare Deo. Nec minus clarè patet repugnare tum verum ius aduersus aliquem absque vera eiusdem obligatione morali; tum veram in aliquo iustitiam particularem respectu alicuius absque verò istius iure aduersus illum, vt liquet ex datis iustitiæ, & iuris definitionibus. Repugnat igitur tum verum ius ex parte nostra aduersus Deum; tum vera in Deo iustitia particularis erga nos.

Art. 11. Exclufa per hæc à Deo iustitia particulari in genere, vix quidquam superaddere oportet de commutatiua seorsim, aut distributiua: esto multa dici possent aduersus vtramque. Aduersus commutatiuam illud est efficax, quo præcipiè vitur Vaquez. Pertinet nimirum ad conceptum essentialem

iustitiæ commutatiuæ constituere æqualitatem inter datum, & acceptum; inter damnum, & lucrum, vt sæpè dictum est, & expositum quæst. præcedenti, ex Philos. cap. 4. huius quinti. Hæc autem æqualitas repugnat Deo, quia Deus nihil lucrari potest quidquam à nobis accipiendo, vt liquet ex illo Iob. 25. *Si iuste egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet?* Et rursus cap. 22. *Quid prodest Deo si iustus fueris? aut quid ei confert, si fuerit immaculata via tua.* Ratio est quia Deus se solo est æquè beatus, & æquè bene habet, atque cum omnibus rebus creatis, ac proinde nihil ipsius interest, siue detur, siue non detur quidquam creatum, neque ex rebus creatis, & earum defectu quidquam accrescit Deo utilitatis, vel nocumenti. Accrescit verò nobis ex iis, quæ Deus circa nos facit. Patet autem inter vtile, & inutile nullam veram esse posse; sed solum imaginariam, aut similitudinariam aliquam dari, & accepti æqualitatem. Ergo, vt similitudinaria aliqua, & impropria iustitia commutatiua Dei ad hominem dari possit; vera tamen, & quæ propriè talis sit, dari nequaquam potest.

Art. 12. Adde quando exhibemus Deo aliquod obsequium, non solum præstari aliquid ipsi prorsus inutile; sed insuper illud ipsum bonum opus, quo obsequimur, præstari potius nobis à Deo, esseque ipsius donum perficiens nos; ideoque nobis vtile, & quo etiam ratione sui immediatè obligemur ad gratiarum actionem, vt semel atque iterum dictum est in qq. de Gratia. Ergo ex re accepta Deus teneri minimè potest ob nostra obsequia ad compensationem, & commutationem, sed dona donis cumulat; dum præmia confert meritis, liberalior vtrorumque simul collatione, quam si præmia daret sine meritis.

Art. 13. Adde rursus ex doctrina Philosophi cap. 5. D. Thomæ, & aliorum communi in præsentem contrapassum esse de ratione, & conceptu essentiali iustitiæ commutatiui; scilicet, vt tantum nocumentum patiatur vteruis commutantium, quantum commodi reportat transferendo in alium tantumdem iuris, & bonorum, quantum ab alio transfertur in ipsum. Repugnat autem Deo contrapassum, non solum quia nihil pati potest, nulliusque nocumenti est capax; verum etiam, & ob hoc multo magis, quia iura, & bona omnia, nobis confert non ea transferendo, seu abdicando à se, sed creando, aut gignendo de nouo, si bique subiciendo, ac retinendo sub suo dominio, quæ confert nobis cum repugnantia, vt ius vtile proprietatis cuius nos sumus capaces, aut eius terminus existant in rerum natura, & non sint nostra, similesque Dei omnibus modis, quibus, aut Dei, aut nostra esse possunt. Hæc namque iura, ac dominia non solum sunt compossibilia, sed etiam sunt mutuo connexa essentialiter, vt liquet ex dictis q. 7. Vnde patet nullum esse neque repassioni, neque quasi repassioni locum, cum vtrumque fiat indiuisim accessio iuris, & bonorum, quam maxima excogitari potest, & expectari vtriusque parte.

Art. 14. Circa iustitiam distributiua hoc præcipiè obseruandum est, Deum sua munera impertiri creaturis, impertiendo simul vnicuique dignitatem muneribus congruentem. Quod quia facere non possunt Principes, & Respublicæ creatæ, propterea necesse habent pro iusta munerum partitione, attendere ad præexistentem dignitatem accipientium. Hinc Deus infirma mundi eligit ad maximos fines, ac munera: quod ipsum hominibus facere non licet absque peccato contra iustitiam distributiua, cuius legibus non tenetur Deus, nec vitur earum directione ob contrariam vtriusque rationem. Deinde Deus in conferendis præmiis, aliisque bonis accumu-

landis

laudis non tam respicit ad dignitatem accipientium, quas longè superat muneribus, quam ad suam, intendens, ut eam deceat, quod facit. Certè non respicit ad dignitatem benefactorum accipientium respectu conferentis, aut etiam communitatis quatenus includentis ipsum, siquidem Deo nemo benefacere potest. Quos tamen respectus, supradictum est, esse de ratione iustitiæ distributiæ.

Art. 15. Denique Deus dat unicuique, quod spectat ad ipsum secundum se consideratum, nec singulis addit quiddam, vel detrahit, saltem quo ad substantiam bonorum, propter concursum aliorum plurimum, vel pauciorum, maiori, vel minori dignitate pollentium. Quod constat ex citato testimonio Romanorum: *reddet unicuique secundum opera sua*: & quia oppositus agendi modus est proprius non habentis thesaurum bonorum sufficientem pro æquali simpliciter compensatione singulorum. Ergo medium Geometricum, quod ex Philosopho, & communi consensu dictum est supra spectare ad iustitiam distributiæ, esseque de eius conceptu, Deus non observat, ac proinde, neque utitur iustitia distributiua. Constat igitur ex his omnibus repugnare Deo, tum iustitiam particularem ex genere suo, tum specialiter utramque eius speciem iustitiæ distributiæ, & commutatiæ propriè, & strictè talis.

Ad 1. In illis, aliisque eiusmodi testimoniis, non alia continetur iustitia Dei; quam providentialis, & gubernatrix, quæ communiter dicitur legalis, estque iustitia propria, & absque metaphora talis, imò est prima, ac præcipua species iustitiæ commendata, ac celebrata à Philosopho super omnem aliam iustitiam sub initium huius quinti; eademque procul dubio decet Deum & ab omnibus incunctanter cum summa proprietate admittitur in ipso, & de sola sufficit, ad rectitudinem omnium diuinarum circa nos operationum, quibus sit, ut posteriora prioribus perfectè congruant, eorumque exigentiam expleant adæquatè. Per hanc iustitiam exponuntur absque vlla violentia locutiones sacræ de iustitia Dei, maxime cum illis plerumque non insit sensus scholasticus, sed vulgaris, & planus iuxtaquem ij Principes maxime iusti dici, ac celebrari solent, qui adhærent bono communi; atque inde ad cætera diriguntur. Adhæret autem Deus summè bono communi, quia summè adhæret sibi ipsi, qui per essentiam est bonum omnium commune, atque inde ad cætera omnia diffunditur attendens; & exequens in omnibus, quod se maxime decet, & semper operans, quia sic decet se operari.

Ad 2. Firmitudini spei nostræ sufficit iustitia legalis. Quia ratione huius metaphysicè repugnat, ut præmia, & supplicia non dispensentur prout oportet, & bono regimini creaturarum rationalium omnino congruit. Neque verò liberalitas gratiosa Dei complectens omnes, & singulas operationes diuinas nobis utiles, ac favorabiles excludit iustitiam, quæ satisfacit exigentiæ, & quasi iuri rerum existentium. Quia Deus omnia, & singula sua bona largitur potens quidem simpliciter, & absque ea penitus negare, idèque liberaliter, impotens tamen, ex suppositione, quod aliqua conferre velit, ut posteriora prioribus non aptè corresponsdeant iuxta dictamen, & ordinem sapientiæ suæ; quæ est necessitas ad æqualem proportionaliter compensationem meritorum, atque ad eandem efficaciter volendam, si merita efficaciter voluerit. Non igitur sequitur ex negata Deo iustitia particulari, inconueniens intentum in obiectione.

Ad 3. Deus non vult vno actu loqui, & se obligare ad veram locutionem, & alio actu dicere verum; sed utrumque vult indiuisim per vnum actum non ex obligatione morali propriè tali, sed ex necessi-

tate metaphysica neutrum ab altero separandi, idque independentè à motiui iustitiæ tam commutatiæ quam distributiæ, & ex solo motiui iustitiæ legalis, atque ob solam iustitiam sui ipsius æstimationem, ut pluribus expositum, & confirmatum est, quæst. 22. de virt. Theol. ad 7.

Ad 4. Aliquæ virtutes ad alterum dantur in Deo formaliter, & adæquatè, ut quæ ibi enumerantur. Aliæ verò non dantur, ut gratitudo, obseruantia, obedientia, & similes. Quarum videlicet perfectio quidditatiua adæquatè sumpta supponit essentialiter aliquam ex parte subiecti imperfectionem, qualem dictum est essentialiter supponi à iustitia particulari: nimirum subesse iuri alterius, & posse habere obligationem, seu necessitatem absolutam aliquid faciendi aliundè, quam ab ipsa præcisè faciendi voluntate. Quibus aliæ similes imperfectiones detectæ supra sunt, tum in conceptu iustitiæ particularis in communi: tum in speciali conceptu iustitiæ commutatiæ, & distributiæ.

Ad 5. Philosophus eo in loco distinguit amicitiam imperfectam, & utrinque lucrativam ab amicitia perfecta, quæ in honestate, & virtute fundatur; atque illi imperfectæ, cuius certè Deus non est capax, non huic secundæ perfectæ annexæ capacitem iustitiæ. Deinde non exprimit, de qua terminatè iustitia loquatur; & an de iustitia simpliciter tali. Vnde relinquit locum, ut intelligatur de iustitia, vel distributiua, vel commutatiua, vel legali, & de non simpliciter tali prout fuerit amicitia. Demum Philosophus neque amicitiam Dei cum hominibus agnouit perfectam, & simpliciter talem; sed nec agnoscere potuit, ut colligi facile potest ex dictis quæst. 39. de Virt. Theol. Et quid dicent aduersarij de amicitia inter patrem, & filium: dominum, & seruum, quam non negat Philosophus propriè talem; & tamen negat inter eosdem ius, & iustitiam propriè, & simpliciter talia, ut apparet ex dictis quæst. 7. versus finem.

Art. 1. Ad 6. Iam patuit iustitiam tam commutatiuam, quam distributiua esse quidem perfectiones, sed coniunctas cum aliqua imperfectione, quatenus eam essentialiter præsupponunt ex parte subiecti; nec ab ea imperfectione eximi posse ex eo præcisè, quia sunt virtutes ad alterum, ut liquet ex exemplis allatis circa quartum; vel ex eo præcisè, quia ius alterius, & obligatio illi fauens proueniunt ex aliqua voluntate præexistenti ipsius operantis ex iustitia; siquidem demonstratum est nulla tali voluntate obliganti præuenire Deum posse suam voluntatem immediatè collatiuam humanorum iurium, & rerum. D. Thomas tantum eximit virtutes ad alterum ab omni imperfectione ex parte obiecti voliti; non verò etiam ex parte subiecti. Agnoscit enim istiusmodi imperfectionem in illis virtutibus ad alterum, quæ prælatæ sunt in responsione ad quartum.

Art. 2. Ex quibus præterea virtutibus ita negatis Deo communi consensu, ut eidem attribui absque absurditate non possint, eaque non solum quoad modum loquendi, sed etiam quoad rem ipsam, constat quæstionem de attribuendis, vel negandis Deo singulis quibusque virtutibus, quæ sunt in vsu apud nos, nulla tenus esse quæstionem de voce, sed omnino realem. Quia videlicet non est quæstio de voce, sed realis per quam queritur de vnaquaque virtute, an perfectio specifica, & differentialis ipsius sit essentialiter connexa cum aliqua subiecti, cui inest imperfectione conueniente ipsi, vel secundum se, vel taliter affecto; an non sit taliter connexa cum imperfectione. Quod certè non satis considerant, nec nisi superficialiter dignoscere potuerunt res, de quibus agitur in præsentī, qui ausi sunt dicere controuersiam præsentem

præsentem esse solum de voce, idest non solum inuicem; sed etiam à solis ineptis, & ignaris hominibus seriò disputabilem; cum tamen magni auctores de ea plurimum, idque iure merito hinc, & inde disputauerint.

Ad 7. Et eius confirmationem. Promissiones, contractus, & pacta non stabiliuntur à Deo voluntate se obligandi, sed voluntate nobis notificata faciendis, si fecerimus, & quidem faciendis, ea ipsa voluntate immediate, postquam præstitum id fuerit, quod ad nos spectat. Atque hoc ipsum, quod præstandum à nobis est, quodque dicitur onus in obiectione, est utile nobis etiam ratione sui immediate; Deo verò inutile, & ab ipso potius donatum nobis, quam ipsi à nobis. Vnde fit, vt Deus constituat æqualitatem, seu potius proportionem congruentem inter merita, & præmia non ex iustitia commutatiua, sed ex legali, & gubernatrice reddendo unicuique secundum opera sua, cum quadam eatenus similitudine, sed non cum realitate, & conceptu specifico emptionis, & venditionis. Quæ ipsæ voces, & aliæ illis æquivalentes magis demonstrant non agi de æqualitate propria iustitiæ commutatiuæ; quandoquidem constat nostra merita non posse esse pretium ita æquale Regno cælorum, & beatitudini; dicente Apostolo momentaneum, & leue esse illa omnia comparata cum pretio, & æstimatione gloriæ.

Art. 1. Ad 8. Dicitur est Deum operari circa singulos, prout ipsum decet ex iustitia legali indistincta à dilectione sui. Decet autem Deum, vt quantum cuique dignitatis contulerit, tantumdem gloriæ conferat atque hoc ipso collocet in diuerso gradu, & loco iuxta diuersitatem meritum, & gratiæ utrumque tamen singulis confert eadem voluntate virtualiter indiuisibili volendo, vt merita sint causa gloriæ; non tamen, vt voluntas meritum, aut ipsa merita, aut obligatio aliqua inde confurgens sint causa voluntatis conferentis gloriæ, & præmia. Neque, vt singulis accedat quidquam, aut decedat propter maiorem, vel minorem numerum aliorum plus, aut minus merentium, aut propter dispares dignitates ex inæquali gratia sanctificante. Vnde pater comparationem vniuersiusque accipientis præmium cum reliquis non pertinere ad munus, & finem proprium ac specialem iustitiæ distributiue, sed ad perfectionem propriam iustitiæ legalis habentis motuum vniuersalissimum, quod sub se complectitur indiuisum omnia creata tam irrationalia, quam rationalia; tam purè physica, quam moralia, & constituit idoneam eorum indifferenciam omnium inter se dispositionem, ac coherentiam. Quod non minùs excludit vitiosam personarum acceptionem, quam iustitia distributiua propriè dicta, & saluat omnia perfectè, quæ in obiectione attribuntur diuinæ prouidentiae, & illud præsertim, quod adducitur ex Dionysio nequaquam locuto de meritis præcisè, & præmiis, sed de ordine rerum creaturarum vniuersum omnium, & singularum. Vnde liquet illud testimonium adduci abs re, cum irrationalia secundum se non ordinentur, ac proportionentur inter se per iustitiam distributiua propriè & strictè talem, vt est in confesso etiam apud aduersarios.

Art. 2. Inquam verò per distributiua propriè, & strictè talem. Quia negari non potest iustitiam legalem, & prouidentialem Dei habere aliquam similitudinem analogicam, inæquatam cum iustitia, tum commutatiua, tum distributiua propriè tali, quatenus ex vna parte unicuique tribuit quantum exigit perfectio eius physica, & bonitas moralis perinde, atque si nulla alia existeret entitas prædita perfectione aliqua, aut merito, siue maiori, siue minori, siue æquali; quod spectat ad imitationem iustitiæ com-

mutatiuæ; & ex alia parte nihil peragit circa aliquam, vel rem, vel personam absque respectu ad cætera omnia, & singula contenta in vniuerso, atque ita constituit idoneam, & pulcherrimam vniuersi cuiusque rei, ac personæ cum cæteris omnibus, ac singulis proportionem, & consonantiam, quod spectat ad imitationem iustitiæ distributiue. Vnde effectum est, vt inter alios Diuus Thomas aliquando soli iustitiæ commutatiuæ aliquando soli potius distributiue adscribat diuinam præmiorum aliorumque bonorum partitionem. Quæ non aliter in concordiam venire possunt, nisi accipiendo vtriusque generis testimonia de iustitia commutatiua, & distributiua quoad aliquam solum cum vtraque similitudinem ratione dicta. Videatur cum eodem Diuo Thoma Caietanus in præsentis quæst. 61. art. 4. circa responsum ad primum.

QVÆSTIO XX.

Vtrum conueniat homini iustitia, aut commutatiua, aut distributiua respectu Dei?

Videtur vtramque conuenire 1. Quia, quod ad commutatiua, attinet eadem est obligatio reddendi Deo quæ sunt Dei, atque est reddendi homini, quæ sunt hominis, iuxta illud Mathæi 22. 21. *Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.* Quæ autem sunt hominis redduntur homini per iustitiam commutatiua. Ergo per eandem redduntur Deo quæ sunt Dei. Alias comparatio esset inepta, ac disparata; cum tamen facta sit à Christo Domino.

2. Peccata hominum habent veram rationem iniuriæ aduersus Deum, ex communi consensu Theologorum multipliciter confirmato ex sacris literis, & sanctis Patribus. Ratio autem iniuriæ coincidit cum ratione iniustitiæ; quæ dari non potest nisi in eo, qui est obligatus ad oppositum ex iustitia, aut commutatiua, aut distributiua: maximè verò ex commutatiua, quando iniuria est aduersus personam singularem secundum se consideratam.

3. Quod attinet ad distributiua Deo exhiberi debet cultus seruata proportionem cum eius dignitate; ita vt cultus Deo exhibitus excedat proportionaliter cultum exhibitum aliis quantum excedit dignitas eius dignitatem cæterorum. Observantia autem eiusmodi proportionis pertinet ad iustitiam distributiua, vt dictum est in quæst. præcedenti. Ergo ea exercetur propriè per homines erga Deum.

4. Deo conuenit verum ius proprietatis, vt constat ex quæst. 5. Verum autem ius proprietatis fundat circa alios veram obligationem pertinentem ad veram iustitiam seu distributiua, seu commutatiua, vt cogitur ex definitionibus iuris, & iustitiæ supra datis inuicem collatis. Ergo alterutra vel vtraque ea iustitia est adinittenda in homine erga Deum.

Art. 1. Resp. Dicendum est, neque commutatiua, neque distributiua iustitiam simpliciter, & propriè talem conuenire homini respectu Dei. Non quidem commutatiua, quia hæc considerat personas, vt æquales, vt dictum est supra ex Philosopho; quod tamen respectu Dei numquam vlla in re, aut sub vlla ratione formali locum habet. Deinde contrariū est de conceptu commutatiuæ, vt dictum est ex Philosopho; Quod nec ex parte Dei dari potest, qui nihil pati potest, neque ex parte nostra comparatione Dei; siquidem tota utilitas suarum, nostrarumque operationum, & rerum nobis manet præualens nocumento temporali, si quod patimur eius gratia. Demum

Demum æqualitas Arithmetica est similiter de conceptu eiusdem iustitiæ, dictum idem est ex Philosopho, & aliis. Æqualitas autem Arithmetica constitui numquam potest inter Deum, & hominem; tum quia dignitas Dei, & ius in ea fundatum tendit in infinitum synacathegorematicè, tum maxime, quia res omnes, & operationes hominis erga Deum & Dei erga homines, sunt utiles homini, & prorsus inutiles Deo. inter utile autem, & prorsus inutile nulla potest esse æqualitas Arithmetica, quæ similiter repugnat inter utile, & purè decens absque ulla utilitate. Eadem porro est incommensurabilitas inutilium, ac nocentium cum purè decentibus nihilque nocentibus, quorum alterum spectat ad homines, alterum ad Deum. Ergo neque peccando, neque bene operando potest constitui ab homine æqualitas Arithmetica, aut inæqualitas formaliter opposita huic æqualitati. Ergo neque iustitia commutativa exerceri potest, aut committi iniustitia opposita huic iustitiæ ab homine erga Deum.

Art. 2. Sed neque iustitia distributiva esse potest in homine respectu Dei. Quia dignitas Dei est incomparabilis cum dignitatibus cæterorum; neque Deus accipere potest ab homine, munus aliquod, aut iustè correspondens eius dignitati, aut cedens in utilitatem partim ipsius, partim nostram; quod tamen dictum est esse de conceptu iustitiæ distributivæ propriè, & simpliciter talis. Quapropter ius Dei adversus nos non est simpliciter tale, sed diuinum ad eum modum quo quæst. 5. dictum est de iure paterno, hæriti, & oeconomico, idque ratione multo maiori, & manifestiori, ut apparet ex dictis. Quapropter ius Dei fas potius appellatur à D. Thoma, & aliis communiter; idest ius supra omne ius, & excellentius in suo conceptu, quam sit ius, quod observat iustitia particularis, ideoque spectans ad religionem potius, obedientiam, charitatem, & alias similes virtutes, quibus solis, & non iustitia particulari colimus Deum. Eadem porro ratione, qua negatur utraque iustitia homini respectu Dei, neganda quoque est Angelis respectu eiusdem. Vigent enim æqualiter quoad utrosque rationes positæ.

Ad 1. Testimonium illud ex Matthæo accipiendum est cum distributione accommoda, ut quæ sunt hominis, reddantur per iustitiam commutativam; quæ Dei per religionem. Quæ accommoda, & non omnino æqualiter similis quoad utrumque extremum intelligentia admittenda est ab omnibus quoad conceptum suavitatis, eodem modo contentæ in eo testimonio; quandoquidem suitas spectans ad Cæsarem erat suitas utilitatis, & lucri; suitas verò Dei, solius excellentiæ, ac decentiæ; illa respiciens finem cui utilitatis perfectibilem per bona sua, hæc respiciens finem cui solius excellentiæ minime perfectibilem, aut ut sic dicatur, felicitabilem per bona creata. Vnde Christus dominus dixit ea verba adiudicans Cæsari utilitatem pecuniæ; Deo honorem, & cultum. Quæ sunt disparia.

Ad 2. Peccata hominum continent rationem iniuriæ non oppositam formaliter iustitiæ particulari, sed quod deterius multò est religioni, obedientiæ, iustitiæ legali, & charitati. Vnde peccatis hominum contra Deum deest ratio iniustitiæ propriè talis non per defectum, sed per excessum malitiæ, & nefas potius sunt, quam iniustitia. Et quidem ratio iniuriæ adversus Deum est communis omni generi peccatorum, quatenus opponitur præceptis diuinis, quæ sunt actus iurisdictionis formaliter, & non proprietatis, ideoque convertibilis esse non potest cum iustitia propriè, & strictè tali; quæ videlicet connotat formaliter solum ius proprietatis.

Ad 3. Cultus exhibetur Deo per virtutem religionis tanquam incomparabili quoad dignitatem, cum omni alia dignitate; ideoque cultus ipsi debitus servat proportionem cum cultu aliorum, non propriè Geometricam, sed improprie, & similitudinariè tantum; quia neutrius extremi, aut replicatione, aut diminutione potest perueniri ad æqualitatem Arithmeticam. Ad iustitiam autem distributivam pertinet proportionalitas Geometrica propriè talis inter dignitates, & res, eorum, qui debent comparari per eam iustitiam. Et præterea ad exhibendum cultum Deo cum omni iustitia, seu æqualitate possibili erga ipsum, nihil opus est Deum comparare, aut etiam quasi comparare cum aliis. Quia habet dignitatem cultus exemptam ab omni eiusmodi comparatione, & combinatione.

Ad 4. Constat ex quæst. 4. Deo non convenire ius puræ proprietatis, sed quod indivisum est iurisdictionis ordinatum in nostram utilitatem; quale non est ius ex quo specificatur iustitia commutativa.

QVÆSTIO XXI.

Utrum inter Angelos, & homines detur iustitia aut commutativa, aut distributiva?

Videntur neutrius iustitiæ invicem exercendæ esse capaces. 1. Quia bona Angelorum propria, & quæ sunt propria hominum non possunt reduci ad æqualitatem. Differunt namque specie substantialiter; ideoque habent omnia dissidentia specie quoad substantiam, & incommensurabilia absque ulla communi mensura alicuius æquè æstimabilis ab utrisque, per comparationem, ad quam redigi possint ad æqualitatem, aut Arithmeticam, aut Geometricam. Quod manifestatur magis conferendo singulas utrinque species rerum. Pecuniæ namque, palatia, agri, & similia, quæ magni habentur ab hominibus, nullius sunt usus, utilitatis, aut æstimationis apud Angelos. Similiter species impressæ Angelorum, habitus voluntatis, potentiæ, & earum actus, quæ sunt tota ipsorum suppellex sunt respectu hominis inutilia, nulliusque usus, ac proinde nec æstimationis alicuius. Eadem est ratio de cæteris eiusmodi omnibus. Quæ autem ita inter se comparantur, neque iustitiæ commutativæ, neque distributivæ materiæ esse possunt, quandoquidem utraque essentialiter intendit æqualitatem.

2. Angeli inter se neutram possunt exercere iustitiam; Commutativam quidem, quia nullus Angelus indiget bonis alterius, atque origo commutationis est mutua commutantium indigentia, ut infra dicitur ex Philosopho. Deinde bona unius Angeli non sunt transferibilia ad alterum; quia omnia Angelorum bona reducuntur ad accidentia sola unicuique eorum intrinseca; atque commutatio fieri non potest absque translatione mutua bonorum. Distributiva similiter repugnat. Quia Angeli immediatè obtinent à Deo quidquid pertinet ad eorum dignitatem. Ergo non dependent invicem alter ab alterius voluntate, & opere quoad proportionem, aut proportionalitatem dignitatum, aut munerum, aut rerum. Ergo non possunt exercere invicem iustitiam distributivam. Ergo multò minus possunt homines, & Angeli invicem exercere alterutram iustitiam. Quia multo magis dissident inter se, multoque minùs invicem dependent homines, & Angeli, quam Angeli inter se.

3. Iustitia distributiva, & obligatio, quam ipsa respicit,

respicit, rediguntur ad iustitiam commutativam, & ad obligationem, quam respicit, ut contendit Vasquez, quatenus comparatio inter dignitates, & munera singulorum spectans ad iustitiam distributivam, ideo instituitur, ut inde subducatur, quod unicuique seorsim sumpto debetur ex iustitia commutativa. Cum igitur constet ex prima ratione inter Angelos, & homines iustitiam commutativam exerceri minime posse, concluditur neque distributivam alterutra ex parte circa alteram exerceri unquam posse.

Art. 1. Resp. Quaestio haec est parvi momenti. Dicendum vero primum est iustitiam commutativam vtrilibet ex parte, respectu alterius dari proprie, ac stricte, atque exerceri posse saltem quoad commutationes involuntarias, de quo commutationum genere dicitur infra. Ratio est, quia tam homines, quam Angeli sunt capaces iuris quisque sui adversus omnes alios, atque adeo, & mutuae obligationis non ampliandi terminos propriae libertatis cum iactura aliorum, habent enim communem Principem Deum inperentem singulis bonorum cumulum peculiarem lege lata, ut illis maneant, eorumdem inserviant utilitati, ac liberae dispositioni. Patet autem indemnitas horum bonorum, & postquam laesio facta fuerit, restitutionem pertinere ad iustitiam commutativam, quatenus moderantem commutationes involuntarias, ne fiant, & si factae fuerint, rescindantur constituta aequalitate Arithmetica, non inter res unius, & res alterius, sed inter res spectantes ad unumquemque, & ius eidem conveniens consideratis eatenus, ut aequalibus: seu perinde atque si nulla inesset aequalitas, personis licet absolute in se inaequalibus. Quae quidem ratio efficaciter convincit, quoad commutationes saltem involuntarias. Quia cum neque Angeli, neque homines sint impeccabiles ex sua natura, nec sit maior ratio, cur peccare possint in alia materia potius, quam in materia iustitiae inferendo inuicem nocumenta quoad famam, & honorem, aliaque similia pertinentia ad ius proprietatis eorum, sunt utique capaces naturaliter, ut peccent mutuo peccato iniustitiae. Quod peccatum ex natura sua inducit obligationem restituendi, & resarciendi nocumentum illatum, quod est opus iustitiae commutativae. Possunt igitur hoc pacto exercere mutuo iustitiam commutativam Angeli, & homines.

Art. 2. Dicendum rursus est iustitiam distributivam, neque Angelos erga homines, neque homines erga Angelos, exercere de facto posse. Quia ea bona communia, quae qu. 18. dictum est pertinere ad hanc iustitiam tanquam materiam propriam, & adequatam eius, Deus per se ipsum Angelis distribuit immediate, quoad partem spectantem ad ipsos; Partem autem, quae spectat ad homines, eisdem distribuendam commisit absque consortio Angelorum in iure, & opere distribuendi. Non negatur tamen possibilem absolute esse iustitiam distributivam cum Angelorum inter se, tum Angelorum simul, & hominum inter se. Non enim apparet unde repugnet, ut Deus eo modo committat arbitrio Angelorum, & hominum distributionem munerum conferentium ad bonum utrorumque commune, simulque speciale eorum, quibus illa deputarentur determinate. Supererat, ut ultimo loco exponeretur utraque iustitia inter patrem, & filium; dominum, & servum, maritum, & uxorem; verum, quia facilis admodum, & cuius obvia est circa istos consequentia ex dictis qu. 5. de mutuis eorum iuribus, nihil necesse est eam in rem distinctius adiacere; quando manifestum est iustitiam uniuscuiusque sequi naturam iuris, circa quod versatur, atque ius istarum personarum, eo in loco expositum fuit clare.

Ad 1. Illud argumentum solum probat mutuum Angelorum, & hominum incapacitatem, quoad com-

R. P. de Esparza Curs. Theol. Thom. II.

mutationes voluntarias per quas, & Angelus ad hominem, & homo ad Angelum transferant aliquid cum aequalitate Arithmetica aestimabilitatis inter datum, & acceptum. Quae aequalitas repugnat inter quaelibet bona substantiarum intrinsece inaequalium, atque specie inter se dissidentium, idque propter rationem ibidem expensam, quae eatenus est efficax. Caterum, quoad commutationes involuntarias, de quibus fuit superior conclusio, eadem ratio nihil probat. Nihil enim prohibet ablatum alicui a substantia inaequali esse aequale restituto eidem per eandem; imò est necesse esse aequale Arithmetice, si totum restituatur, quod fuerat iniuste ablatum, ut fieri proculdubio potest. Deinde possibile itidem videtur Angelos inter se aequales exercere inuicem iustitiam commutativam, etiam quoad commutationes voluntarias. Quia sunt capaces aliquorum bonorum extrinsecorum, ut laudis, honoris, aliorumque eiusmodi officiorum, atque quoad haec potest ultro, citroque aequalitas constitui inter aequales; esto raro, & vix unquam eiusmodi bona sibi inuicem praestituri videantur Angeli ex virtute iustitiae, etiam in statu viatoris, aut etiam purae naturae, sed ex liberalitate, est pura benevolentia, uti plerumque fit inter homines quoque abundantes bonorum, & nobiliter inuicem familiares. Atque hoc obiter.

Ad 2. Patet ex modo dictis quoad iustitiam commutativam; quoad distributivam vero ex dictis ad quaestionem in posteriori parte.

Ad 3. Patet indidem sufficienter; nisi quod principium ibi assumptum a Vasquez nequaquam subsistit. Quia ex dictis in quaest. 18. circa naturam iustitiae distributivae, & rationem iuris specialis, quod ipsa respicit inter dignitates, & munera singulorum, patet non ad hoc institui, ut subducatur quantum unicuique debeatur ex iustitia commutativa, & ex iure unicuiusque adequatè proprio; sed ut sistatur in mutua dignitatum, & munerum collatione, & immediate satisfiat iuri individuo communitatis simul, & personae particularis aequè, & immediate pertinente ad utramque, nec idonea, circa quod versetur iustitia commutativa.

QVÆSTIO XXII.

Vtrum iustitia vindicativa sit species iustitiae particularis indistincta à iustitia commutativa?

Videatur esse indistincta à iustitia commutativa.
1. Quia iustitia punitiva constituit aequalitatem inter peccatum, & poenam. Constitutio autem aequalitatis est propria iustitiae commutativae. Ergo iustitia vindicativa est indistincta à commutativa.

2. Iudex tenetur ex iustitia commutativa ad resarciendum omnia detrimenta, quae Reipublicae, aut personis privatis proveniunt ex iniusta scelerum impunitate. Non autem ad hoc teneretur ex iustitia commutativa, si non teneretur ex eadem ad vindictam, & punitionem scelerum. Ad eandem namque virtutem pertinet praecavere nocumentum antequam inferatur, ad quam pertinet illud resarcire, postquam illatum est, ut paulo post dicitur. Ergo actus iustitiae punitivae est actus iustitiae commutativae. Accedit D. Thomas docens quaest. 108. art. 2. ad 1. punitionem, propterea refertur ad publicam iustitiam esse actum iustitiae commutativae.

Artic. 1. Resp. Iustitia vindicativa hoc habet ex genere suo, ut non tam ordinetur in utilitatem eius, circ

circa quem exercetur, quam in utilitatem aliorum. Hoc enim præstat, ut ceteri feliciter sapiant in capite insipientis. Nempe reus, ratione delicti, comparatur iumentis insipientibus, & similis fit illis. Atque cum homo ob dignitatem naturæ rationalis hoc habeat proprium, ut sit, & ametur ratione sui, utque ordinentur in utilitatem eius, quæ circa ipsum aguntur; ratione peccati decidit ab eo gradu excellentiæ, & honoris, atque per penam ordinatur in bonum potissimum aliorum, ut bruta, solumque hoc sibi deinde superest beneficium proprium rationalitatis, ut penam conuertat in bonum peculiare suum per virtutem patientiæ, & propositum emendationis. Quæ ratio est, ob quam eadem illa, quæ quis libenter perferret ex charitate, misericordia, aut alio simili motivo, agrè ferat, si iniungantur in penam, maxime si iniungantur ex affectu præcise puniendi. Quia videlicet eatenus secum agitur, ut cum bruto, & infra dignitatem naturæ rationis secundum se. Ob similem rationem, quæ quis sponte sua paratus erat facere, aut omittit, aut exequitur illibenter accedente iussione, & directione alterius, si aliunde non accrescat aliud bonum, in quod ipse afficiatur. Quia videlicet eatenus secum agitur, ut cum minus sufficiente sibi, atque indigente præcepto, & directione alterius.

Art. 2. Est autem de ratione iustitiæ particularis simpliciter, & strictè talis, maxime verò commutativæ, ut ius suum unicuique tribuat, suum utique iustitæ proprietatis, & rursus est de ratione huius iuris, ut inferuiat utilitati propriæ subiecti, cui inest, uti sæpè dictum est. Hoc autem nequaquam convenit dignitati, seu quasi dignitati ad penam provenienti ex delicto, & liquet ex discursu facto; & ex eo præterea, quia, licet ob indispositionem animi, quæ cernitur in delinquente, prævideatur penam non esse ipsi profuturam, infligitur nihilominus, quando est pura pena. Quando verò non est pura pena, non pertinet eatenus ad iustitiam punitivam eius infligendi, sed vel ad charitatem, vel ad misericordiam, aliamve similem virtutem. Ergo iustitia punitiva, propterea comparatur cum eo, qui punitur, nec est eadem cum iustitia commutativa, nec est species iustitiæ particularis propriæ, & strictæ.

Art. 3. Verum neque relatè ad Rempublicam, cui obstringitur iudex ex officio ad vindictam, & punitionem delictorum, neque relatè ad indemnitatem personæ particularis pendente ex punitione delicti, est actus iustitiæ commutativæ punitio delicti. Sicut enim Dux militiæ, etiam si pacificatur cum Republica de eius incolumitate adversus inimicos, pugnat nihilominus cum hoste, & victoriam nanciscitur per virtutem fortitudinis, & non per virtutem iustitiæ commutativæ; ita etiam Iudex, utcumque pacificatur cum Republica, exequitur immediatè, & formaliter punitionem per iustitiam vindictivam habentem pro motivo formali honestatem proportionis inter penam, & peccatum, & non ius proprietatis conveniens, aut communitati, aut cuiquam personæ particulari. Punitio enim ex sua ratione formali nulli tali iuri immediatè satisfacit, sed habet honestatem suam peculiarem independentem immediatè, & formaliter ab omni iure proprietatis. Quare pactum initum cum Republica à Iudice, & obligatio inde resultans ad indemnitatem ipsius Reipublicæ, & personarum particularium pendente à punitione, solum efficit, ut Iudex per virtutem iustitiæ commutativæ possit imperare actum punitionis, quem deinde immediatè exequatur iustitia vindictiva; non verò ut iustitia commutativa immediatè moveatur propria, & peculiari honestate punitionis; quod tamen necessè esset, ut iustitia commutativa sibi ascisceret actum

punitionis, ut indistincta à vindictiva sub aliquo tandem respectu, & comparatione. Igitur iustitia vindictiva adæquatè est extra totum genus iustitiæ peculiaris tam relatè ad eum, qui punitur, quam relatè ad quoslibet alios; atque ita docet D. Thomas ex professo toto illo art. 2. qu. 108.

Ad 1. Aequalitas propria iustitiæ commutativæ est Arithmetica, eaque non inter res secundum se, sed cum respectu ad iura cuiusque, ut dictum est qu. 9. aequalitas autem inter peccatum, & penam est solum proportionalis, nec eam mensurat ius vllum proprietatis immediatè, & formaliter.

Art. 2. Ut Iudex teneatur ad restituendum damnum emergens ex impunitate, non necesse est punitionem pertinere ad iustitiam commutativam directè, & immediatè; sufficit enim, si ab ea dependeat mediatè per modum imperantis. Neque quidquam aliud docet loco D. Thomas, sed hoc ipsum omnino. Solet hic quæri similiter an iustitia legalis sit species iustitiæ particularis, seu simpliciter dicta. Verum de hac re dictum iam est oportune, & ex professo quæst. 11. Quare cum nulla præterea species iustitiæ explicanda supersit; nec circa iniurias specialiter contradicentes iustitiæ, aut distributivæ, aut commutativæ quidquam specialiter occurrat, ultra ea, quæ superius dicta sunt circa iniurias in communi, quod ad intelligentiam reparationis earum conferre possit, oportet hanc ipsam reparationem immediatè annexere.

QVÆSTIO XXIII.

Virum restitutio sit voluntas ius suum prius læsum unicuique tribuendi?

Videtur non esse 1. Quia restitutio est actus iustitiæ particularis. Ergo habet idem motiivum adæquatum, quod habet iustitia particularis. Dictum autem est motiivum adæquatum iustitiæ particularis esse ius unicuiusque secundum se. Ergo idem eodem modo sumptum, & non propterea læsum formaliter est etiam motiivum adæquatum restitutionis relatè, ad quod quidditas eius exponi, & definitio eius tradi debet.

2. Restitutio satisfacit ei, qui passus est iniustitiam, quoad totum nocumentum inde resultans, & quoad totum ius conveniens eidem adversus aggressorem: Patienti autem convenit ratione iniuriæ ius quoddam peculiare adversus aggressorem, quod antea non habebat, quodque proinde lædi non potuit tempore iniuriæ illatæ. Quia iniurias ultra rem ablata tenetur ad penam subeundam, & ad placandum iniuriatum, & consequenter iniuriatus acquirit ius novum, quoad hoc. Ergo restitutio non tribuit solum ius prius læsum.

3. Si restitutio versaretur formaliter circa ius læsum non distingueretur ab actu penitentiae. Quia penitentia ex suo conceptu est virtus reparativa iuris læsi. Certum autem est restitutionem distingui totaliter à penitentia.

4. Restitutio communiter definitur *restitutio rei acceptæ: damni illati compensatio: inequalitatis factæ formaliter, vel materialiter contra iustitiam commutativam ad aequalitatem reductio*: atque D. Thomas q. 62. art. 1. dicit *restituere nihil aliud esse videri, quam iteratè aliquem statuere in possessionem rei suæ*. Hæc autem omnia differunt formaliter ab hoc, quod est tribuere ius prius læsum, ut patet. Neque verò licet deferere, aut loco movere definitiones communes.

Artic. 1. Resp. Eadem est ratio non lædendi ius alterius,

alterius, & postquam laesis reparandi. Vtrumque enim praestatur ex eodem motivo seruandi aequalitatem, & ne alter iacturam in bonis suis, iurisque sui lesionem patiat. Quapropter actus nolendi inducere inaequalitatem contrariam aequalitati, seu non inaequalitati praexistenti, & actus volendi inducere aequalitatem contrariam inaequalitati praexistenti; hoc est volendi restituere, sunt eiusdem speciei, & perfectionis, solumque differunt logicè, quatenus voluntas restituendi est superatiua difficultatis illius specialis, quae inest retractationi prioris propriae voluntatis damnificatae; utpote placentis per seipsam damnificanti, indeque allicientis ad continuationem sui, & consequenter reddentis specialiter difficilem amissionem sui, & retractationem. Displicet enim necessariò dimittere, quod placet habere, & iam habetur cum complacentia. Hoc autem pacto habetur quilibet actus voluntatis, & non potest aliter haberi; ideoque non potest retractari absque speciali aliqua difficultate distincta ab ea, & superaddita ultra eam, cum qua initio omissus fuisset idem actus superata ea sola difficultate omittendi, quam ingerebat motiuum eiusdem actus secundum se.

Art. 2. Hinc perspicitur non rectè eos facere, qui ex eo probant poenitentiam esse specialem virtutem distinctam à ceteris omnibus virtutibus, quia est superatiua specialis difficultatis consistentis in retractatione prioris voluntatis peccaminosae. Si enim haec ratio valeret, admittenda etiam esset virtus specialis pro opere restituendi, nec restitutio esset actus proprius iustitiae commutativae. Quod est contra communem Theologorum omnium consensum cum D. Thoma loco nuper indicato. Et quidem meritò, quia virtutes non distinguuntur specie inter se, & à vitiis omnibus contrariis ex difficultatibus, quas vincunt, sed ex causa, & motivo vincendi. Hinc enim habent totam suam perfectionem, ideoque & speciem. Certè difficultas specialis proueniens ex adhaesione ad motiuum, & opus vitij contrarij unicuique virtuti, atque ex habitu vitioso comparato per actus repetitos ipsius, non potest esse materia propria alterius virtutis specialis. Quia munus proprium cuiusque virtutis est resistere vitio contrario, non solum, ut non existat, utque nulli actus eliciantur pertinentes ad illud; sed etiam, ut postquam extiterit, aboleatur per actus contrarios; & saepe acquiritur virtus animo iam praecipuo per vitium contrarium, atque ideo acquiritur per actus superantes difficultatem specialem consistentem in retractatione priorum actuum vitiosorum, alias nulla virtus acquiri posset ab eo, qui antea peccasset. Nec virtutes possent esse admodum viles, vsusque frequentis, & idoneae, respectu fragilitatis humanae vsque adeò mutabilis, labilis in malum, & emendabilis; sed magis forent propriae, & accommodatae, respectu immutabilitatis Angelicae. Igitur restitutio est actus proprius iustitiae, contra quam prius peccatum fuit, seu materialiter, seu formaliter.

Art. 3. Obseruandum est restitutionem aliquando confundi cum satisfactione; aliquando vsurpari, ut distinctum ab eadem. Nam qui debitum soluit, aut rem furto sublatam restituit, dicitur satisfecisse creditori, & vero domino. Qui verò contumelia aliquem affecit, tametsi compensauerit nocumentum honoris, dicitur nihilominus nondum satisfecisse iniuriam passio, si nondum praestitit, quantum sufficit ad eum placandum, & auferendam offensionem harentem animo, ex memoria contumeliae. Quod ex eo prouenit, quia aliquando satisfactio sumitur latè pro reparatione inaequalitatis consistentis in rebus exterioribus, & in operationibus, quae versantur circa illas; atque haec repositio proprie est restitutio; aliquando vero satisf-

factio sumitur strictè pro reparatione inaequalitatis consistentis in passionibus interioribus, & in actionibus, quae versantur circa ipsas, atque haec repositio, ut est satisfactio proprie, & strictè, ita est restitutio latè, & improprie.

Art. 4. Contingit autem dari restitutionem absque satisfactione proprie, & strictè sumpta; & è conuerso dari istam satisfactionem absque restitutione proprie, & strictè tali. Contingit etiam utramque coniunctim exhiberi. Nam qui mutuum reddit ex, gr. verè restituit, & tamen non satisfacit proprie, & strictè, nec satisfacere sic potest; Quia nulla praecessit offensio. Qui verò violenter abstulit ab aliquo rem suam, potest humiliando se illi eum sibi conciliare, & remouere offensionem animi subortam ex violentia, & ex contemptu peculiari offensi in illa incluso; tamen si rem sublatam non restituat, vel differat restituere, quia offensus illam contemnit, nec vult repetere, sed spontè condonat; vel quia alia de causa iuste differtur restitutio. Si denique in eodem casu, & res sublatam ad dominum redeat, & idem dominus placeatur, ac reconcilietur submissione offenderis, simul dabitur restitutio, & satisfactio, utraque proprie, & strictè talis. Quae omnia tradit admodum distinctè D. Thomas in 4. dist. 15. q. 1. art. 5. ad quaest. 1.

Art. 5. Itaque inter restitutionem, & satisfactionem proprie, ac strictè tales hoc est discrimen, quod restitutio fit gratia eius, cui fit; satisfactio verò exhibetur potissimum gratia eius, à quo exhibetur. Quia restitutio reparat ius alterius, ac proinde aufert inaequalitatem praecise, quatenus nocentem alteri, ius etenim proprietatis esse illatum, vel repositum illius tantum directè interest, cui inest idem ius. Satisfactio verò aufert offensionem alterius aduersus ipsum satisfaciendum, eundemque liberat à poena debita suae iniustitiae, ut dicit D. Thomas loco citato. Plurimum autem cuiusque interest non habere quemquam alium offensum aduersus se, & liberari à poena sibi debita subrogato in locum poenae aliquo alio facilius praestabili, minusque nocenti. Fauet igitur satisfactio satisfaciendi, vel soli, vel praecipue; restitutio verò soli offenso, & non offendentem, ac restituenti. Restitutio enim liberat offendentem solum ab augmento poenae, & offensionis alienae, id est à malo nondum incursio: satisfactio verò liberat eundem à malo, cui iam suberat. Igitur restitutio tantum negatiue fauet restituenti, satisfactio verò fauet positue satisfaciendi.

Art. 6. Ex his distinguenda venit duplex displicentia, ac poenitentia de actione iniusta. Quarum altera dolet de ea actione quatenus nocente iniuriam passio; & quia displicet nocumentum alterius, inducit restitutionem, per quam illud reparatur. Atque haec displicentia, seu poenitentia est propria virtutis iustitiae, ut dictum est, nec nomine poenitentiae communiter intelligitur. Altera displicentia, ac poenitentia longe diuersa à priori est, quae dolet de eadem actione iniusta, quatenus nocente ipsi, qui fuit iniustus, & iam est poenitens, & quia displicet proprium nocumentum, utque illud amoveat, inducit satisfactionem eius, qui passus est iniuriam impeditiuam poenae imminuentis ex eiusdem offensione. Atque huiusmodi displicentia, seu poenitentia est actus virtutis specialis distincta à virtute iustitiae, & ab aliis, quae per alias voces communiter significantur, & intelligitur nomine poenitentiae simpliciter.

Art. 7. Respectu huius poenitentiae satisfactoriae, prior illa poenitentia praecise restitutiua non comparatur, ut pars, sed ut praebulum quoddam, ut ait D. Thomas eodem in loco. Prius namque est per se cessare ab inferenda iniuria, & nocumento, quod praecise praestat restitutio, quam auferre iustam offensionem,

sionem, ac indignationem alterius, & impedire pœnam sibi debitam, quod præterea præstat pœnitentia. Nec enim fieri potest, ut quis auferat offensionem alterius, & dignitatem pœnæ, quin cesset ab inferenda iniuria, ut patet; nec potest ab ea cessare per se loquendo, licet possit per accidens, quin restituat. Potest verò è conuerso cessare ab inferenda iniuria reparando priorem rerum inæqualitatem, quin propterea auferat offensionem. Offensionem enim fundat non solum iniuria præsens nolentis restituere, sed etiam purè præterita perseverans in memoria iniuriam passi, & in contemptu habituali iniuriantis, respectu iniuriati, & nondum placati, prout oportet per obsequium iniuriantis.

Artic. 8. Nimirum, qui lædit ius alterius, eo ipso contemnit illum iniuste. Agit enim aduersus præminentiam eius in re sua, quam præminentiam dictum est quæst. 2. & 3. esse de ratione iuris proprietatis, seque illi præfert in eadem re, eam sibi usurpando tanquam domino, & præminenti, cum non sit dominus, nec in ea re præmineat; sed sit inferior altero. Quare, præter restitutionem rei iniuste ablatae, debet auctor iniustitiæ, vel exhibere satisfactionem per humiliationem voluntariam, qua tantumdem demittatur atque se extulerat iniuste, vel subire pœnam per humiliationem inuoluntariam, qua vilescat sub eadem proportionem, iuxta dicta de natura culpæ, & pœnæ in quæst. præcedenti. Constat igitur ex iis omnibus in quo formaliter consistat restitutio, & quomodo differat à satisfactione propriæ, & strictè sumpta, atque ab actu pœnitentiæ; & cuius utraque virtutis sit actus; atque vltimò concluditur legitime definiri restitutionem per actum, seu voluntatem tribuendi unicuique ius suum præsupposita per se læsione eiusdem iuris.

Ad 1. Actus seruans illa sum ius alterius, & actus reparans ius alterius prius læsum habent idem motuum adæquatam, eandemque proinde perfectionem adæquatam, ut dictum est. Vnde uterque actus pertinet ad eandem virtutem iustitiæ; Sed differunt logicè, quatenus actus reparatiuus iuris læsi refertur intrinsecè ad difficultatem retractandi priorem voluntatem iniustam, estque intrinsecè separatiua eiusdem difficultatis. Quapropter in definitione notatur ius læsum ad exprimendam differentiam eam logicam non ad significandum motuum diuersum. Nec enim difficultas habet rationem motui, sed potius auersui, respectu actus emendatiui. Ad 2. & 3. patet ex dictis.

Ad 4. Omnes illæ definitiones conueniunt re ipsa inter se, & cum nostra. Atque in idem omnino recidunt ex intentione suorum auctorum, nec controuersia vlla esse potest nisi leuis, aut potius purè vocalis. Placuit tamen formulam peculiarem adhibere, quæ præ cæteris consonaret definitioni superius datæ circa iustitiam, cuius vnum opus est ipsa restitutio; quoque non solum exprimeret materiam operis, sed magis motuum formale, idque affectum ea circumstantia relatè ad quam differt restitutio ab aliis actibus iustitiæ. Quæ duo non adèd formaliter exprimuntur per alias definitiones.

QVÆSTIO XXIV.

Utrum obligatio restituendi fundetur in re accepta, & iniusta acceptione?

Videtur non fundari. 1. Quia fieri potest, ut accipiens rem alienam, tametsi iniuste acceperit, ad nullam nihilominus restitutionem teneatur. Quia

fieri potest, ut res accepta intreat apud accipientem, absque vlla eius libertate, & noua culpa, utpotè similiter interitura apud dominum, vi causarum naturalium, aut alias fortuitò. Quo euentu non est obligatio restituendi. Ergo non est de conceptu, aut acceptionis rei alienæ, aut etiam iniustæ acceptionis, ut fundet obligationem restituendi.

2. Iniusta acceptio continetur in re accepta, tanquam species in genere. Fieri namque non potest rem esse acceptam, quin detur acceptio, cuius vna species est, ut sit iusta, alia ut sit iniusta. Ergo illa diuisio fundamenti est vitiosa, & dici potius debuisset omnem obligationem restituendi fundari in sola acceptione rei alienæ, quandoquidem hæc acceptio, siue iniusta sit, siue non sit, fundat dictam obligationem, neque quidquam aliud fundare eam potest.

3. Dantur leges, atque adèd obligatio de reparando damno illato absque vlla culpa per seruum, aut animal, aut etiam aliquid inanimatum ipsius obligati ad reparandum. In hoc autem euentu nulla est acceptatio, aut res accepta. Ergo data obligatio restituendi absque fundamento, quod proponitur, ut adæquatam.

Art. 1. Resp. Duæ communiter assignantur radices restituendi complectentes adæquatè omnem restitutionis faciendæ obligationem. Prima est res accepta, seu acceptio rei alienæ. Secunda est iniusta acceptio, seu acceptio formaliter culpabilis rei alienæ, quatenus alienæ. Ex re accepta, tametsi inculpabiliter accepta sit, ab existimante falsò, sed inuincibiliter rem esse suam, vel quocumque alio modo illa acceperit ad res eius, atque in ipsius potestatem venerit, oriri obligationem restituendi vero domino, quandoque innotuerit rem esse alienam, manifestum est. Quia dum res est aliena, eo ipso subest iuri alterius includenti in se, ut dictum est supra, legem fauorabilem, respectu ipsius, & grauanti reliquos omnes in fauorem eiusdem; atque adèd fiet contra obligationem, quam ea lex imponit, si res non restituatur ei, cuius re ipsa est.

Art. 2. Manifestius quodammodò est ex iniusta acceptione oriri obligationem restituendi. Quia iniustum est, ut quis iacturam suorum bonorum, suorumque iurium diminutionem patiat præcisè ob iniquitatem alterius. Pateretur autem manifestè, si acceptio iniusta non gigneret obligationem restituendi. Et, quod æquè absurdum est, fieret, ut lex absolueret, liberaretque agentem iniuste ab eo onere, & iactura, quibus grauaret patientem innocenter. Dictum præterea est quæst. 16. ius per iniuriam auferri minime posse. Ergo non obstante iniusta acceptione perseverat ius in eo, cuius res accepta fuit. Perseuerante autem iure aliquo in aliqua persona non potest non perseverare in quolibet alio obligatio relinquendi illi liberum terminum eiusdem iuris. Quia ibidem dictum est ius absque iniuria lædi non posse.

Art. 3. Inter obligationem ortam ex re accepta, & eam, quæ oritur ex iniusta acceptione existit insignis quoddam discrimen. Nempe obligatio restituendi ex re accepta tamdiu solum durat, quamdiu res ipsa durat, vel formaliter, vel æqualiter, hoc est in se, vel in aliquo suo effectu transferibili in alium. Nam quando res bona fide consumpta est, aut quomodolibet desit possideri, nulla amplius superest obligatio restituendi, si eius consumptio, aut desitio possessionis non relinquat aliquem fructum, seu effectum, quo, qui accepit, ditior factus sit. Ratio huius exceptionis est, quia effectus rei computatur moraliter pro re ipsa; nec par est, ut quis fiat ditior ex re aliena, reddito inde pauperiore vero domino. Vnde si quis bona fide vendidit equum non suum, debet pretium domino, si & pretium non interierit, nec aliquid inde super

superstet emolumentum, & sic de similibus. Ratio verò regulæ est, quia nemo debet pati iacturam in rebus suis absque sua culpa, vel libero suo consensu saltem implicito. Patetur autem si pereunte, aut abeunte re aliena, ullaque inde exstante utilitate propria deberet nihilominus rem suam illi substituere in beneficium alterius. Quare ille alter cuius erat res consumpta, aut amissa perinde affici debet, atque si causa aliqua necessaria fortuitò illam absumpisset, cum cæteris paribus, præferatur, non possidenti, qui possidet.

Art. 4. At iniuste accipiens tenetur ad restitutionem, tametsi res accepta interierit, nec eius interitus fuerit conservatio rei propria, nec vllum post se reliquerit effectum per se vtilem, sed solum inferuerit explendæ libidini accipientis. Nempe iniquitas soli debet nocere inique agenti, & non innocentem patienti. Deinde qui iniuste perdidit rem alienam, eâ vltus est sciens, & volens tanquam propriâ. Postulat autem lex iustitiæ constituens æqualitatem inter partes, vt iniuriam passus vtatur vicissim re iniurantis tanquam propriâ, eamque numeret inter res suas perinde subiectam liberæ ipsius facultati, atque subiecta fuit res sua liberæ facultati iniuriantis. Quare, qui segetes alterius combussit, aut equum occidit, tenetur reponere domino, quantum valebant, & sic de similibus.

Art. 5. Iam verò nullam esse obligationem restituendi præterquam ex re accepta, & ex iniusta acceptione inde ostendi potest. Quia is, cuius res à nemine derinentur, nec ab vllò iniuriam circa illas passus est, necesse est, vt vel habeat apud se res omnes suas, vel eas, earumvè partem ita amiserit absque cuiusquam culpa, præterquam forte sua, vt apud neminem extant, neque formaliter, neque æquivalenter. Et siquidem eas omnes apud se habeat, patet nullum esse restitutioni locum; quia nulla erit inæqualitas, quæ per illam reparatur. Si verò non habeat res suas, idque contigerit absque cuiusquam culpa, vel detentione; quod minus habeat, sibi tribuere debet, si liberè distraxit; sin minus, Deo, & causis necessariis ab eo dispositis, aut causis secundis liberis quidem, sed perinde se habentibus, atque si essent necessariae. Patet autem neminem cuiquam teneri posse ex iustitia ad reparandum damnum, quod vel sola sua, vel sola diuina voluntate sibi contigit nulla alia interveniente causa libera, vt libera. Quia Deus neminem obligat ad emendandum, seu reparandum cum proprio nocumento, quod alter peccauit, vel Deus ipse disposuit, voluntque positiuè. Quod si quis hoc modo incidit in extremam necessitatem, adest quidem obligatio subueniendi illi, sed perinde omnino, atque si nihil vnquam habuisset, aut amississet; ac proinde ex misericordia, vel charitate non attendente per se, & ratione sui ad fortunam præcedentem, nec determinante per se personam, quæ obligetur, pro vt attendit, ac determinat restitutio, & reparatio damni, quatenus talis est, & pertinet ad iustitiam particularem.

Art. 6. Omnis igitur obligatio restituendi fundatur adequatè in re aliena accepta, & in iniusta acceptione rei alienæ. Obseruandum autem est sub iniusta acceptione contineri non solum actionem eius, qui directè intendit, & culpabiliter induxit positiuè damnum alterius ex ea intentione, sed etiam eius, qui indirectè illud induxit per negligentiam, aut omissionem culpabilem formaliter quatenus tale damnum subsequutum est. Quia negligentia, & ommissio culpabilis æquiparatur voluntati positiuæ inique nocendi. Nempe viriuis modo æquè cõtemnitur lex fauens iuri patientis damnum, ipsique iuri contradicitur æquè.

Ad 1. Quando res aliena interit apud illum, qui illam accepit, perinde interitura apud dominum, nihil

R.P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

subinde ille censetur accepisse alienum, quia nihil re ipsa alienum detinet amplius vllò modo.

Ad 2. Expositum iam est discrimen reale inter obligationem restituendi ex iniusta acceptione, & ex acceptione non iniusta. Vnde nomine rei acceptæ, dum contraponitur iniustæ acceptioni, intelligitur acceptio non iniusta, seu materialiter tantum iniusta. Quo pacto sunt duæ species acceptionis, quæ significantur in illo communi modo loquendi. Dicatur nihilominus claritatis gratia, si placet, obligationem restituendi fundari adequatè in acceptione rei alienæ tum formaliter iniusta, tum materialiter tantum iniusta.

Ad 3. Leges præscribentes reparationem damni inculpabiliter illati, idque mediâtè tantum, aut non obligant in conscientia, aut obligant ad restitutionem non nisi latè, & improprie talem, vt dicitur in qu. 26. ideoque nihil nocent doctrinæ traditæ, quæ agit de restitutione proprie tali.

QVÆSTIO XXV.

Vtrum vltima resolutio obligationis restituendi fiat in commutationes voluntarias, & inuoluntarias?

Videtur non fieri, atque quæstionem laborare falsa suppositione. 1. Quia commutatio est nomen significatiuum operationis humanæ, vt humana est, in duabus, vt minimum personis, ab alterutra circa alteram existentis. Quando autem aliquis vitur re alterius, vel persona, vel opere, eo inuito (quo in euentu dicitur intervenire commutatio inuoluntaria) datur quidem operatio humana, & libera ex vna parte, nempe ex parte vtentis iniuste; at ex parte altera patientis damnum nulla datur operatio humana, sed perinde agitur cum ea, atque si esset rationis, ac libertatis experts, aut res prorsus inanimata. Cogitur enim, aut ne cogitur quidem, sed præmittitur, ac si non esset in rerum natura. Abusue igitur, & absque vllò legitimo fundamento videtur dici commutatio, cuiusmodi vtriusque personæ vicissitudo, ratione cuius altera purè patitur.

2. De ratione commutationis est, vt vtriusque commutantium aliquid decebat, & aliquid æquiualens accedat de nouo. Quando autem aliquis rem alterius vsurpat absque eius consensu, aut eum pulsar, aut opere eius nolentis abutitur, nihil de nouo accedit patienti æquiualens illi, quod accedit iniurianti. Illi enim sola accedit iniuria, & diminutio bonorum; huic autem accedunt bona ipsa; aut delectatio lædendi. Inter quæ sanè nulla est æquiualentia. Et tamen inde oritur obligatio restituendi. Ergo ea subsistere potest absque vlla prorsus commutatione; imò ideo maxime subsistit, quia non datur commutatio, sed sola mutatio negatiua in vno extremo, & positiua in alio.

3. Pertinet similiter ad conceptum commutationis obligatio constituendi æqualitatem inter ea, quæ commutantur, vtque ea obligatio resultet ex voluntate ipsorum commutantium, quæ velint subire vnusquisque, & inuicem imponere talem obligationem. Si enim obligatio aliqua mutua imponatur duobus, sola alterius tertie personæ voluntate, non dicuntur illi duo commutare, sed pati rerum suarum mutationem. Quando autem vnus infert iniuriam, & alius patitur ex neutra parte datur voluntas inductiua obligationis. Is enim, qui patitur sæpè est ignorans eius, quod agitur, ac proinde nullum habet actum voluntatis, quo imponat obligationem restituendi. Vnde patet etiam quando scit, ac renititur, exercetque voluntatem

voluntatem intentionem obligationis, & rei suæ, independentem ab ea eius voluntate resultare obligationem restituendi. Iam qui infert iniuriam, eam habet voluntatem alterum spoliandi, ut si posset eum spoliare iure suo, sicut spoliatur termino iuris, seque liberare ab obligatione reparandi iniuriam, id proculdubio præstaret. Ergo neque hic habet voluntatem inductivam eius obligationis. Vtrique igitur extrinseca est vis inductiva obligationis, eaque proinde inducitur sola alterius tertie personæ voluntate. Atque hoc est magis manifestum quando obligatio restituendi fundatur præcisè in re accepta. Cuius videlicet acceptio contingit neutro sciente, aut volente saltem formaliter, ac proinde neutro cogitante de regressu rei, aut de obligatione regressus. Ergo obligatio restituendi datur sæpè nulla interveniente commutatione.

Art. 1. Resp. Philosophus cap. 4. huius quinti initio meminit distinctionis inter commutationes voluntarias, & involuntarias his verbis. *Restat id iustum, quod sit in emendantis commercii. tam iis, quæ sua sponte faciunt homines, quam iis, quæ iniuris ipsis efficiuntur.* Idem advertit distinctius D. Thomas qu. 61. art. 3. his verbis. *Commutativa iustitia est directiva commutationum, quarum quedam sunt voluntaria, quedam involuntaria.* Adiungit expositionem utrarumque dicens; commutationes involuntarias esse, quando aliquis vitur re alterius, vel persona, vel opere, eo invito, seu occultè, seu palam, ac violenter; voluntarias verò esse, quando aliquis voluntariè transfert rem suam in alterum cum onere, ut redeat, vel totaliter, vel quoad aliquid saltem secundum aliquid æquivalens. Concludit autem ultimò his verbis. *In omnibus huiusmodi actionibus, siue voluntariis, siue involuntariis est eadem ratio accipiendi medium secundum æqualitatem recompensationis. Et ideo omnes istæ actiones ad unam speciem iustitiæ pertinent, scilicet ad commutativam.*

Art. 2. Et quidem quando voluntariè, quis transfert rem suam in alterum cum onere acceptato per alterum, ut iterum redeat vel secundum se, vel secundum aliquid æquivalens facillè percipitur ratio commutationis. Quia existit utrinque mutus consensus æqualitatis constituendæ circa rem aliquam, remanente penes alterum iure illius, & penes alterum re ad priorem reditura, vel secundum se, vel quoad aliquid æquivalens. Quod planè sufficit, ut res de vno ad alterum ita mutetur, ut commutetur cum æqualitate. Ius namque rei ipsi æquivalere censetur, quoad aliquos effectus, maximè verò, quoad commutationes: Quæ videlicet, non transferunt inuicem res in eodem momento, & tamen cum iustæ sint, æqualitatem, qua iustitia subsistit, in eodem momento constituunt. Nec enim iniuriam, vel per vnum momentum inducunt, seu materialiter, seu formaliter. Id verò fieri minime posset, si ius rerum rebus ipsis non æquivaleret moraliter, quoad subsistentiam, & æqualitatem contractuum. Hoc autem ex eo provenit, quòd obligatio, ut res alicui ab aliquo detur fundata in illius iure perinde æstimatur, atque obligatio, ut res eadem iam habita eidem ab eodem non auferatur. Utrobique enim utilitas uniuscuiusque pendet à voluntate alterius physicè libera, solumque obligata per legem, & ius.

Art. 3. Quoad commutationes involuntarias paulò occultior est doctrina Philosophi, & Divi Thomæ. Pro earum igitur claritate observandum est iuxta dicta, & fusè declarata in qui 16. Omnes homines convenire in volenda propria felicitate, & consequenter in volendis iis omnibus, quæ ad felicitatem sunt necessaria. Quapropter, cum præsens hominum felicitas consistat in vita sociali colligata vinculo naturæ, pacis, ac benevolentie, necesse est aliquam in ipsis

existere voluntatem, qua velint efficaciter ea omnia, sine quibus, mutua eadem pax, tranquillitas animorum, ac benevolentia subsistere minime possunt. Manifestum autem est contrariari mutue paci, tranquillitati animorum, ac benevolentie actionem iniuriosam, qua quis insidiatur bonis alterius, eaque imminuit; nec redire posse eam mutua coniunctionem, nisi cessante ea dissidiorum causa, id est nisi facta restitutione. Omnes igitur homines conveniunt in habenda aliqua voluntate, qua nolint actiones iniustas, & qua velint reparationem iniustitiæ, siquidem actiones iniustæ præextiterint.

Art. 4. Istam porro hominum voluntatem sua Deus voluntate, quæ lex est creaturarum, minuit; tùm quia illos in eundem illum finem proximum creavit, ideoque necesse fuit, ut eadem illa ad eundem finem necessaria similiter vellet voluntate antecedenti; tùm quia homo, ut potè rationis, & libertatis particeps factus est ratione sui, hoc est amore benevolenti, ac amabili, cuius ea natura est, ut faciat conformare inclinationem, & voluntatem amantis cum voluntate, & inclinatione amati quatenus conferente ad felicitatem ipsius: ideoque necesse fuit, ut quæ unusquisque hominum sibi vult in ordine ad suum verum bonum, hoc est felicitatem veram, eadem Deus, illi vellet, atque hac sua voluntate erga singulos obligaret reliquos, ne illis impedirent, quæ sunt ad eandem felicitatem necessaria.

Art. 5. Atque hæc est ratio, ob quam documentum illud, *quod tibi non vis, alteri ne feceris*, coincidat cum lege naturali coordinante homines inter se, sitque compendium eius, & vivissima expressio. Nempe hoc, quod dicitur; *quod tibi non vis*, accipiendum est de ea voluntate, qua sibi quisque vult veram felicitatem, & quæ ad eam sunt necessaria. In ista namque voluntate omnes homines conveniunt cum discrepent in iis; quæ ad eandem felicitatem non pertinent, sed potius illi repugnant. Quare siquidem Deus erga omnes univèrsaliter homines benevolens, & amabilem affectum gerit, dum in eo statu perseverant, in quo ab ipso creati sunt, nec potest habere voluntatem, & affectum aliquem, quo efficaciter adverteretur alteri suæ voluntati, & affectui, ideoque nec potest velle, quod est fini per ipsum intento contrarium, sit planè, ut dissidentes duorum hominum voluntates non possint ambæ habere opitulante sibi diuinam voluntatem, sed utrisque adversantem, vel saltem alteri, pro ut contingerit utrumque, vel alterum tantum ita inuicem adversari, ut simul diuertant ab ea prima voluntate, qua communem veram felicitatem concorditer complexi sunt, eidemque voluntati contraria velint.

Art. 6. Constat igitur in commutationibus, quas Philosophus, & D. Thomas dixere involuntarias, non deficere mutuum consensum, vi cuius subsistant, & sint actiones propriè humanæ valentes inducere vi sua obligationem reparandi æqualitatem sublatam. Tametsi enim is, qui patitur damnum absolute nolit actionem damnificantis, eandemque nollit, qui inculpabiliter inducit in æqualitatem præcisè ratione rei acceptæ, supposita tamen illatione nocumenti vult, qui illud passus est, superesse sibi ius ad reparationem inæqualitatis, quod ut dictum, æquiparatur rei terminanti idem ius; atque in hoc idem ius reparationis consentit auctor etiam ipse inæqualitatis, quando inculpabiliter eam inducit. Licet autem iniustus, ac culpabilis auctor inæqualitatis nollit ea voluntate, qua inducit inæqualitatem, ut superesset læso ius reparationis; nihil tamen efficere sua ista voluntate potest. Quia habet etenim sibi contradicentem, ut dictum est diuinam voluntatem, vi cuius opitulantis nostræ inclinationi, ac voluntati omnia de-

mun

num iura subsistunt. Manet proinde obligatus ad reparationem iuris læsi, ac si in eam obligationem consentiret illa ipsa voluntate, qua lædit. Quia consensit in illam voluntate illa generali, eademque irreuocabili communis felicitatis, & mutue pacis, ac tranquillitatis, quam voluntatem Deus sua voluntate stabiluit, ac præmuniuit, vt dictum est. Vnde auctor iniustitiæ nulliter postea concipit voluntatem ablatiuam iuris alieni; imò hac ipsa voluntate apponit conditionem, vt confurgat in læso nouum quoddam ius, quod antecederet ipsi non inerat absolute; nimirum, vt is qui læsit, retraheret suam iniustam voluntatem, & superet difficultatem specialem, quæ inest eidem retractationi.

Art. 7. Hoc autem totum provenit ex voluntate illa generali, quæ est communis auctori iniustitiæ cum patiente iniuriam, necnon cum eo, qui inculpabiliter accipit rem alienam. Quare in nullo euentu acceptionis rei alienæ, & iniustæ acceptionis deest mutus consensus absolute, & simpliciter in obligationem restitutionis, & reparationis damni, siue iuste, siue iniuste illati, ratione cuius voluntatis, & consensus existente apud aliquem re aliena, seu formaliter, seu æquiuolenter modò explicato in quæst. præcedenti, eo ipso superfit in domino rei ius ad rem recuperandam; hoc est aliquid moraliter æquiuolens rei ablata, quoad æqualitatem, quæ est de conceptu commutationis. Constat igitur ex his omnem obligationem restituendi vltimò resolui, resolutione vltima infra Deum, ad commutationes humanas voluntarias, & inuoluntarias.

Art. 8. Et quidem facile apparet huc tandem reuocari duas illas radices obligationis restituendæ, quæ ex communi omnium consensu proposita sunt in quæst. præcedenti. Ideo enim ex re accepta oritur obligatio restituendi, quia vnusquislibet antecederet ad euentum accidentalem transitus rei suæ in alium, vult, vt res sua, dum in se formaliter, vel in suo effectu vili æquiuolenter existit, atque perseverat in ratione suæ; hoc est non donatur ab ipso, aut vtcumque sua voluntate formaliter, vel æquiuolenter non transfertur ad alium. Vult inquam, vt ad ipsum redeat, atque oppositum si fiat, eo ipso dissoluitur ex natura rei mutua pax, & beneuolentia.

Art. 9. Similis est ratio de restitutione ex iniusta acceptione. Antecederet enim ad iniustam acceptionem, & ad disconformitatem, quam formaliter constituit voluntas iniuste accipiendi, & inducit iniusta ipsa acceptio, omnes in hoc conueniunt, vt nolint iniustitiam alterius sibi nocere: & siquidem nocumentum illatum fuerit, velint, illud quamprimum reparari. Hoc enim omnium interest, & quidem æqualiter, idemque Deus vult voluntate sua legis latina. Hæc igitur antecedens, vniformis, & legitima omnium hominum voluntas munita lege Dei, & essentialiter irreuocabilis est prima radix omnis obligationis restituendi, eademque constituit in ratione veri contractus acceptionem rei alienæ, siue culpabilem, siue inculpabilem formaliter.

Ad 1. Licet aliquando desit voluntas actualis restitutionis in eo, qui patitur iniuriam; adeest tamen voluntas habitualis neque retractata neque retractabilis redditus rei suæ, dum in eodem perseverat ius ad illam, nec illi renuntiat. Sufficit autem ad veram rationem commutationis voluntas habitualis, vt notum est in alijs quoque contractibus.

Ad 2. In eo, cuius res accepta est ab alio, superest ius, vt eadem ad eundem redeat, & in accipiente confurgit obligatio eandem restituendi. Dictum autem est ius hoc, & obligationem æquiuolere rei ipsi, quod ad æqualitatem attinet commutationis.

Ad 3. Patefactum iam est quo pacto obligatio restituendi semper, ac necessarîo fundetur in voluntate

tam eius, qui debet restituere, quam eius, cui debet fieri restitutio. Vnde commutatio inter vtrumque interueniens non propterea, dicitur inuoluntaria, quia nulla datur vtrunque voluntas commutationis faciendæ. Datur enim, vt patuit. Dicitur igitur inuoluntaria, quia eius executio supponit vtrunque aliquid simpliciter, & absolute inuoluntarium. Alter enim nollit illatum sibi fuisse nocumentum, alter nollit se teneri ad illud reparandum, seu superesse ius reparationis ei, qui passus est iniuriam, vel, quod fieri potest, neuter habet vllam ea de re voluntatem actualement, & explicitam, tùm, cùm sit commutatio.

QVÆSTIO XXVI.

Vtrum leges de reparando damno inculpabiliter illato obligent in conscientia?

Videntur nullo vnquam pacto obligare in conscientia. 1. Quia ex natura rei, atque independentè à lege humana nulla est obligatio reparandi damnum inculpabiliter illatum. Ergo nulla talis obligatio in conscientia induci potest per leges humanas. Conceditur à multis antecedens, à quibus negatur consequens, aduersus quos probatur consequentia. Quia nulla existente obligatione ex natura rei reparandi tale damnum, leges obligantes nihilominus ad eius reparationem eriperent ab innocente domino ex rebus suis, quantum sufficeret ad reparandum tale damnum; idest lex humana disponderet contra legem naturalem. Quod fieri non potest; quia eo ipso lex humana est nulla.

2. Diuisio rerum constituta per liberam hominum conventionem, legesque, quæ indidem emanauere, non abutuntur ius naturale, quod quisque habebat ad recuperandum damnum sibi illatum ab alio, siue libero, siue seruo, siue bruto, ob quod brutum inferens damnum obnoxium maneret illud patienti, secundum sui valorem, vel secundum se, eademque est ratio de seruo. Ergo is, cuius seruus, aut brutum intulit damnum, tenetur nunc etiam ex natura rei, vel illud reparare; vel seruum, aut brutum in noxam dare. Tenetur verò obligatione in conscientia non personali, quia abest culpa, vt supponitur, sed reali, quatenus seruus, aut brutum nocens eo ipso est obnoxium patienti, sitque iuris eius. Ergo nullam in hac materia obligationem in conscientia inducunt leges humanæ, sed tota est ex iure naturæ.

3. Pugnat contra rectam rationem, nec vllò pacto honestari potest, vt qui nihil mali fecit, atque in nullo aduersus quemquam alium peccauit, patiatur nihilominus iacturam in bonis suis, vt inde refarciatur infortunium alterius perindè casuale, respectu domini innocentis, atque si nihil omnino ad eum pertineret causa immediata nocumenti illati alteri. Ergo neque ius naturale ad id obligat, nec obligare possunt leges humanæ, quod ad conscientiam attinet, quia sunt iniustæ.

Art. 1. Resp. Dissident auctores, circa vim obligatoriam legum, quæ habentur instit. & ff. si quadruplex pauperiem fecisse dicatur, & similibus quas expendit inter alios diligenter Molina tom. 3. disp. 712. & 713. per quas leges præcipitur reparatio damni illati ab aliquo inculpabiliter per seruum, equum, aut etiam rem inanimatam. Certum est quando præuisum fuit illatum iri damnum, vel omnino infallibiliter, vel longè maiori cum probabilitate, idque potuit præcaueri, absque proprio nocumento proportionaliter notabili, teneri ad restitutionem meum, qui sic neglexit nocumentum alterius per rem suam. Quia nihil differt an per

temetipsum noceas an per aliquid tuum, tuæque propterea providentiæ subiectum: & an positivè, ac formaliter intenderis nocere, an implicite, & æquivalenter nocementum volueris, aut contempseris. Vtrius enim modo dissolvitur mutua pax, & benevolentia, nec ullus vellet alium sibi esse causam damni per cuiusmodi rerum suarum negligentiam, & per contemptum sui nocementi; eundemque superesse deinde liberum ab onere reparandi lationem. Dictum verò est in quæst. præcedenti in huiusmodi voluntate, & consensione mutua hominum fundari obligationem restituendi.

Art. 2. Difficultas igitur est de damno non præiusto, aut quod vitari non potuit, nisi cum damno, & incommodo proportionaliter notabili, ideòque inducendum est sine culpa Theologica. Vasquez, & Turrrianus censent in casu posito dari obligationem restituendi in conscientia independentem à lege humana, seu ex natura rei. Alij negant obligationem ex natura rei, & affirmant ex vi legis humanæ, etiam ante iudicis sententiam. Molina loco citato. Cardinalis de Lugo, & alij negant obligationem in conscientia præterquam ex lege humana, idque post Iudicis sententiam.

Art. 3. Dicendum 1. Est non consurgere obligationem restituendi ex natura rei ob damnum inculpabiliter illatum. Suadet hoc, quia omnes agrè ferunt spoliari rebus suis, earumque diminutionem pati absque vlla sua culpa, & libera actione, aut omissione, ut subveniatur iacturæ alterius, causatæ per easdem res materialiter tantum suas, quoad eum effectum; quandoquidem illum inducere non quatenus subiacentes directè, vel indirectè voluntati domini, sed omnino præter eius voluntatem perindè, atque si essent alterius, aut nullius. Hoc enim pacto necesse est, ut comparentur cum voluntate domini res eius, siue animatæ, siue inanimatæ; siue participes rationis, siue irracionales, quoad effectum non imputabilem domino, & quem ipse non tenebatur vitare. Non igitur consensere homines in obligationem eiusmodi reparationis.

Art. 4. Confirmatur; quia unusquisque præfertur in rebus suis cuilibet alteri, quoad omnia; quæ ex ipsis redundant, ut superius dictum est non semel. Ergo damnum proveniens ex re aliqua citra culpam domini gravare potius alios debet, quam ipsum dominum, nempe minus de malo, est plus de bono. Quare eadem ratione, qua omne bonum proveniens ex rebus cedit earum domino: Malum etiam proveniens ex ipsidem inculpabiliter debet ab eodem repelli. Atque hoc videtur esse iuxta unanimem omnium consensum antequam accidat nocementum ex rebus unius in res alterius. Quod apparebit clariùs infra dum agitur de divisione rerum, quæ facta proculdubio est per voluntatem consulentem felicitati eius, qui in Rempublicam aliquod contulisset beneficium, ac veluti in præmium. Cui voluntati contradiceret voluntas statuens, ut unaquæque res domino potius noceret etiam quando damnum illatum esset præter eius voluntatem, & consensum etiam virtualem, adeoque teneret ipsum nimis sollicitum, redderetque infortunatum; vtpotè patientem damnum absque actione, aut omissione imputabili ipsi, quin tantumdem officere posset non domino. Denique omnes ductu naturæ putant aliquid sibi deterius contigisse, si res aliquæ suæ rebus alijs itidem suis officiant, quam si officiant alienis, dummodò absit culpa; quod tamen non ita aestimaretur, si deberet reparari damnum alienum, quod innocenter evenit. Obligatio enim reparandi damnum æquivaleret damno; sicut in quæstione præcedenti dictum est ius reparationis æquivalere reparationi ipsi. Patet igitur hanc sen-

tentiam consonare ijs, quæ dicta sunt circa primam radicem uniuersalem omnis obligationis restituendi, neque, salva ea doctrina, quæ communis est, negari illam posse.

Art. 5. Dicendum rursus est neque leges superius memoratas obligare ex se præcisè in conscientia ad reparandum tale damnum. Quia non vbique, nec omnes cuiusque loci homines egent æqualiter stimulis ipsidem, ut sint solliciti, ac diligentes in præcautione damnis alienis; sed alibi plus, & alibi minus. Si autem daretur obligatio reparandi damni sortuiti ante iudicis sententiam orta præcisè ex facto ipso æquè omnes illis legibus comprehensi vbique grauarentur, ac sollicitarentur, ut patet. Id autem ipsum minime accidet, si implorandum sit officium iudicis, tum quia explicitè, vel implicite, aut æquivalenter poterit index vti epicheia; cuius tamen esse periculosus, & noxius usus, si committeretur arbitrio, vel nocentis, vel læsi, vel vtriusque; vtpotè existente vtroque impedito à rectitudine iudicij, & à consensu mutuo per interessè proprium; & deterioribus quibusque effusus, minusque scrupulosè sibi fauentibus, ideòque futuris melioris conditionis, minusque grauandis: tum, quia qui passus erit damnum interposita mora agendi cum iudice, deponet sensum dolorem, & vel prætermittet actionem, vel non æquè virget aduersus plerumque diligentissimum; atque etiam erubescet virgendo eundem coram iudice, quantum par esset virgere non vsque adeò diligentem; nec habebit testes, & cæteros administratos æquè promptos, ac paratos per se aduersus vtriusque. Idem discrimen indidem sequetur circa genus damni, quod & vbi per quam rarè accidet, aut frequenter.

Art. 6. Hæc igitur omnia satis persuadent, nec legislatores intendisse, ut eiusmodi leges vindices damni sortuiti, ac innocenter illati obligarent in conscientia, ipso facto, ante iudicis sententiam, nec primæuo hominum consensu datam illis esse potestatem eo modo obligandi, ac proindè nec obligate sic potuisse, tamen si maximè voluissent. Certè de facto eas leges non obligare ante iudicis sententiam, hoc præterea efficacissimè probat, quod observat Cardinalis de Lugo; nimirum eas leges hoc pacto communiter esse receptas, & neminem vllibi se agnoscere obligatum ad reparationem damni innocenter illati, antequam a iudice ad id compellatur.

Art. 7. Dicendum postremò est, post sententiam iudicis, consurgere obligationem in conscientia ad reparandum damnum, prout legibus constitutum est, quia tales leges non sunt iniquæ, quæ videlicet exponunt omnes æquali periculo, & spei lucri, ac damni ante eventum accidentalem damnosum uni, & lucrosum alteri; nec imponunt onus intolerabile, sed maximè proportionatum. Quæ secunda pars probationis idèd additur, quia non sufficit leges antecedentes, seu ex natura sua, esse æquales, respectu omnium, ut sint iustæ, & obligatoriæ. Eadem namque æqualitas spei, & periculi daretur si præciperent, ut pro damno illato per seruum, aut brutum, res eiectas, aut effusas absque culpa domini, is ad centuplum, aut millecuplum damni teneretur. Vnde patet nonnullos non satis ex ea præcisè æqualitate probare, uti contendunt, eas leges non esse iniquas. Superaddito autem onus impositum non esse intolerabile, sed proportionatum boni communis promotioni; quod ex eo efficaciter comprobatur, quia eæ leges communiter sunt receptæ, ac approbatæ; & à sapientibus conditæ fuere. Hoc inquam, superaddito patet eas leges, post iudicis sententiam, obligare in conscientia. Quia quæ in bonum commune cum legum adminiculo præcipiuntur à legitima potestate, omnino obligant in conscientia in eum siquidem finem data est potestas

testas legislatoribus, & iudicibus; isque fuit initio unanimis omnium consensus.

Artic. 8. Istud porro genus reparandi damnum alienum latè, & improprie, ac reductiue tantum est actus restituendi. Quia bonum pro cuius iactura fit compensatio, nec formaliter, nec æquiualeuter transferatur in compensantem, vtpotè nec delectatum, nec ditiozem redditum ea alterius iactura, nec alicuius inde commodi participem. Quare obligatio talis reparationis reductiue tantum pertinet ad alteram ex radicibus obligationis restituendi communiter assignatis; nimirum ad iniustam acceptiorem, quatenus perinde agitur à lege, & iudice atque si interuenisset acceptio formaliter iniusta; ideoque iuridicè, & in foro externo est acceptor iniustus is, cuius res, etiam absque culpa Theologica, & imputabili coram Deo, nocumentum alteri intulere in casibus per eas leges expressis. Ceterum, re ipsa nihil est aliud ea reparatio damni, quam deputatio, rei pertinentis ad vnum, in fauorem, & ius alterius facta per publicam potestatem ob bonum commune consistens in sollicitudine cuiusque, ne res sue noceant aliis, quæ deputatio executioni mandanda sit per iudicem pro opportunitate in eum finem conferente. Vtrum deinceps agendum erit ordine de sola restitutione propriè, & strictè tali.

Ad 1. Licet leges contradicentes iuri naturæ sint iniustæ, ac nullæ, non tamen sunt iniustæ, ac nullæ, quæ superaddunt obligationes aliquas vltra obligationes iuris naturalis, quatenus expediens visum fuerit bono communi. Expediens verò fuit, vt per eiusmodi leges redderentur omnes solliciti, ne ex rebus suis nocumentum in alios redundaret, vtque lites de culpa nocentis per res suas non multiplicarentur nimium, & cum nimia perplexitate. Idè autem legislatorum, & iudicum arbitrio res ista relicta est, quia non vbiq; gentium, & omni tempore, & absque discrimine personarum est expediens eadem seueritas aut mititas, quoad hoc. Quæ autem sunt huiusmodi, non pertinent ad ius naturæ vbiq; & semper, & respectu omnium æquè vigens; nec pendet immediatè à primæuo, & vniformi omnium hominum consensu; sed pertinent ad legislatores, & iudices, in quos ceteri, quoad res eiusmodi, transmissere propriæ voluntatis potestatem, ac directionem.

Ad 2. Ante rerum diuisionem imprimis non erat discrimen serui, & liberi. Vnde, quoad hoc laborat argumentum falsa suppositione. Atque idè independentè à diuisione rerum, quilibet teneretur solum, de damno culpabiliter illato. Deinde, neque modo leges statuunt, vt dominus teneatur de damno per seruum vtrumque illato, sed de eo tantum, quod culpa serui illatum est. Quod autem inferitur à bruto, inferitur profectò absque eius culpa. Rursus brutum, siue damnum intulisset, siue non intulisset, potuisset à quolibet capi, & propriæ vtilitati, ac delectationi deputari absque vilo discrimine, nec ratione damni illati. Specialiter maneret obnoxium patienti damnum. Neque enim propterea impedirentur ceteri ab eo occupando conuertendo in propriam vtilitatem. Denique, vt ante rerum diuisionem brutum nocens maneret eo modo specialiter obnoxium patienti; non tamen idem dicendum esset independentè à legibus post rerum diuisionem. Quia ante diuisionem rerum cetera erant paria ex parte patientis, & non patientis damnum, & potuisset facillè præualere ad minimulum patientiæ, & damni vtrumque tolerati. At post rerum diuisionem cetera non sunt paria ex parte domini, & non domini; sed dominus præfertur quatenus aliis potius, quam ipsi cedat nocumentum absque vera eius culpa causatum per res

suas in rebus alienis, propter rationem supra indutam. Superest itaque ratio, & materia sufficiens, vt leges inducant obligationem in re proposita peculiarem, nec subsistentem iure naturæ secundum se. Falsa igitur hæc suppositio argumenti, nec est bona consequentia.

Ad 3. Multis de causis publica potestas iuste potest adiudicare res vnius alteri, nulla existente culpa, sed ita postulante bono communi. Postulat autem bonum commune, vt aliquando repararetur damnum etiam inculpabiliter illatum, vtque id fiat à domino rei nocentis, tametsi ipse sit innocens, vt liquet ex rationibus productis circa primum.

QVÆSTIO XXVII.

Vtrum detur vniuersalis aliqua regula quantitatis restituendæ sub lethali?

VIdetur nullam talem regulam assignabilem esse. 1. à posteriori. Quia auctores, qui tentant tradere regulam eiusmodi vniuersalem, discrepant ferè omnes inter se. Quod non fieret, si daretur vnum aliquid vniuersale, ac vniformè, cuius designatio posset quietare intellectum. Et præterea ea ipsa varietas opinionum parit eundem effectum, quoad directionem, & praxim operationum humanarum, quem parere potest defectus realis, & obiectiuis regulæ vniuersalis ex natura ipsa rei. Quia vnusquisque potest quavis opinione vti pro arbitrio; Idque ita accidet, tametsi vera modo regula vniuersalis assignetur, quia non poterit fieri demonstratio euidentis veritatis eius, & falsitatis cæterarum opinionum. Ergo, quòd ea regula re ipsa detur, vel non detur in rebus nihil interest, & vtrouis modo determinatio talis quantitatis relinquenda iam est necessariò arbitrio viri boni.

2. Determinatio quantitatis restituendæ sub lethali ab vnoquoque, respectu vniuscuiusque pendet ex circumstantiis innumerabilibus, & multiplicibus in infinitum syncategorematicè; nempe ex maiori, & minori abundantia rerum singularum, tum in vnaquaque Prouincia, tum respectu cuiusque personæ. Quæ autem pendet ab innumerabilibus, atque in infinitum multiplicabilibus cum diuersitate, sunt indeterminabilia in vniuersum.

3. In diuersis materiis datur opposita ratio quoad quantitatem obligantem sub lethali. Quia in materia honoris, & famæ, detractio materialiter levis obligat ad restitutionem sub lethali, respectu abundantis honoris, & famæ; eademque materialiter detractio ad nullam restitutionem obligat, vel obligat tantum sub veniali, respectu infamis, aut habentis parum honoris, & famæ. De aliquo enim dicitur esse mendosum ex gr. cui nihil propterea sit restituendum; de aliquo verò alio, cui sit restituendum sub lethali, vel saltem sub veniali, idque solum propter honoris, & famæ abundantiam in vno, & defectum in alio. E conuerso in re pecuniaria furtum materialiter leue, respectu pauperis, potest obligare sub lethali ad restituendum; idemque potest nullam, vel lenem solum obligationem inducere, respectu prædiuitis. Ea autem, quorum est opposita ratio non cadunt eatenus vniformiter sub vniuersalem aliquam regulam.

4. Aliquæ sunt operationes ad alterum, quæ ab omnibus auctoribus relinquuntur arbitrio boni viri, & unanimi consensu declarantur indeterminabilia in vniuersum per regulam generalem, quæ æqualiter, & vniformiter dirigere valeat omnes omnium operationes, circa omnes. Operationes autem ad alterum

omnes

omnes aliquo modo rediguntur ad materiam iustitiæ; & præterea nulla est peculiaris ratio de determinabilitate eorum, quæ directè, & formaliter pertinent ad virtutem iustitiæ propriam, & strictè talis. Ergo omnia, quæ ad ipsam quomodolibet pertinent, sunt necessariò relinquenda arbitrio boni viri, & conscientia cuiusque iuxta sensum sapientum hominum communem.

Art. 1. Resp. Quoniam dictum est supra restitutionem duplici ex capite deberi posse, nempe ratione rei, siue culpabiliter, siue inculpabiliter acceptæ, & ratione damni culpabiliter illati, duplex est consequenter consideratio restitutionis debitæ sub lethali, nempe, & ratione quantitatis, & ratione culpæ. Quia verò consideratio quantitatis latius patet, cum sit communis omni restitutioni, de ipsa primo loco dicendum est. Queritur itaque quænam quantitas, siue rei ablata, siue damni illati sit per se necessaria, ac sufficiens, ut inde resultet obligatio restituendi sub lethali; ita ut si non fiat restitutio, peccetur lethaliter per se loquendo?

Art. 2. Solet hæc quæstio tractari ab auctoribus solum circa furtum, & rapinam, siue tantum circa res pecuniæ æstimabiles. Estque mirabilis quædam circa id opinionum varietas, aientibus etiam nonnullis, nullam certam regulam vniuersalem accommodabilem omnibus actionibus, & circumstantiis tradi posse; sed totum hoc negotium quantitatis necessariæ, & sufficientis ad obligationem grauem relinquendum esse prudenti arbitrio, pro singulis casibus, ut videre est inter alios apud Cardinalem de Lugo disp. 16. sect. 2. Quod omninò est apparentius, si quaratur regula vniuersalis vniformiter accommodabilis non solum rei pecuniariæ, sed etiam nocuentis honoris, & vitæ atque salutis. Sunt enim hæc genera rerum longè inter se diuersa, & quæ propterea videantur nulli communi regulæ vniuersaliter subiacere. Verum difficultas quantitatis assignandæ, & est omnibus istis generibus communis, sicuti est communis, ipsa ratio restitutionis, & obligationis grauis, ac levis; & necesse omninò est, ut assignetur regula aliqua iisdem omnibus communis.

Art. 3. Est quidem communis difficultas. Quia licet res ipsæ sint diuersorum generum: peccatum tamen iniustitiæ non specificatur ex illis secundum se, sed ut subsunt iuri patientis iniuriam, quod est vniforme, & vniformiter, atque ex eadem radice vicens, respectu rerum omnium: Est verò assignanda regula aliqua itidem communis. Quia ius, quod reparandum est, habet rationem communem contentam sub vna definitione vniuersali, respectu earum omnium rerum, ut visum est quæst. 3. ac proinde necesse est, ut subbeat eandem communitatem læsionis, & magnitudo læsionis, quæ contrariatur eidem iuri. Deinde in casu particulari, quando dubitatur an tale determinatum nocumentum illatum proximo sit peccatum læsionis, fieri non potest, quin recurratur ad aliquod principium vniuersalius, ac notius; quandoquidem neutra pars contradictionis est per se nota, atque adeò definiendum est dependenter ab aliquo notiori vniuersaliter concludente de omnibus similibus in ratione grauis læsionis. Tale autem principium habebit rationem regulæ vniuersalis, ut patet. Vnde omnes, qui siue grauitè, siue leuiter peccant contra iustitiā, aut fugiunt actionem aliquam, quia est, siue grauitè, siue leuiter iniusta, necesse est ut aliquam talem regulam aliquo modo actualiter cognoscant, cum rei particularis determinatio non sit per se nota ex apprehensione terminorum, quoad grauitatem, & leuitatem cuiusque rei, vel secundum se, vel relatè ad res alias specie, aut genere diuersas. Difficultas

igitur in hoc solum consistit, ut, quod omnes aliquo modo cognoscunt, quoties peccant agendo iniuste, aut libere omitunt actionem iniustam, id distinctè, & clarè proponatur sub conceptu præciso, & quidditatiuo, denudatum à particulari huius materiæ, & harum determinatè circumstantiarum conditione.

Art. 4. Certum potè est non posse constitui regulam vllam vniuersalem neque in re pecuniaria ex quantitate determinata ipsius pecuniæ ex.gr. duorum, trium, aut quatuor iuliorum, seu aureorum; neque in materia honoris, & famæ ex magnitudine defectus attributi proximo per iudicium internum, aut verbaliter, aut opere ipso ex.gr. quod alicui attribuatur esse mendacem, aut periurum, aut blasphemum, aut auctorem peccati, vel venialis, vel mortalis, & sic de similibus. Ratio est manifesta, quia eadem materialis quantitas monetæ habet diuersam, atque inæqualem estimationem, & parit dispares effectus in diuersis Prouincijs, nec non in eadem Prouincia pro diuersis temporibus, & accidentibus, atque in eadem Prouincia, eodemque tempore, & sub iisdem circumstantijs vniuersalibus apud alios, atque alios diuersi status, conditionis, & facultatis homines.

Art. 5. Quapropter detractio, aut non restitutio eiusdem pecuniæ, & quantitatis monetæ, quæ in vna Prouincia, aut pro vno tempore, & circumstantijs, aut respectu vnius personæ infert graue nocumentum, sub alia comparatione Prouinciæ, temporis, circumstantiarum, aut personæ poterit esse leue, aut etiam leuissimum nocumentum, ideòque respectiue sufficiens, aut insufficiens ad peccatum lethale. Idem dicitur de eodem verbo iniurioso comparatione facta cum homine, vel facinoroso, ac infami, vel probo, ac bonæ famæ; atque vbi, & quando defectus imputatus est valde familiaris, & frequens; aut è conuerso. Idem similiter dicitur de eadem percussione relatè ad hominem, vel delicatum, ac debilem; vel fortem, ac robustum; & sic de similibus. Abstrahendum igitur est à materia remota iustitiæ, & à designatione determinatæ in illa quantitatis materialis pro constituenda regula vniuersali, qualis quæritur; tamen si multi, & magni auctores insisterint eiusmodi designationi, nulla alia tradita regula abstractiori, ut videre est apud Card. de Lugo loco citato. Qui quidem perinde fecerunt, atque si pro illis, & pro eo tempore tantum scriberent inter quos, & quando scribebant: idque solum pro plerumque contingentibus; cum in scientijs, & in libris omnis loci, ac æui indefectibilia, ac inuariabilia, tradi debeant, vnde particularia defectibilia, & variabilia indefectibiliter, ac inuariabiliter definiuntur.

Art. 6. Huiusmodi videri potest pro tota vniuersim restitutionis materia; quod idem author tradit ibidem pro furto, & rapina ex Thomæ, Sanchez, & Victoris. Eam videlicet quantitatem esse sufficientem, ac necessariam ad peccatum lethale, cuius detractio, si non prohiberetur grauitè, seu sub peccato lethali, ac proinde facilè, ac frequenter perpetraretur, sequeretur magna inconuenientia in Republica, & conuictu humano. Licet enim hoc furtum talis determinatè quantitatis tale sit hic, & nunc, ut propter circumstantias personæ læsæ, eiusdemque opulentiam, & pacificam prosperitatem non afferat illi magnum detrimentum; potest nihilominus esse peccatum lethale præcisè, ratione quantitatis. Quia hæc talis esse potest, quæ tamen si semel detracta non valde noceat, nec magnum afferat incommodum patienti; facile tamen, atque adeò pluries, & à pluribus detracta magnum quemlibet Principem, ac ditissimum in pauperiem, & summam miseriam conijceret. Quæ de causa oportuit, ut detractio talis quantitatis prohiberetur sub lethali. Idem alijs materijs, & casibus accomodatⁱ

accomodari proportionaliter potest. Ea igitur quantitas est necessaria, & sufficiens ad peccatum lethale, cuius prohibitio sub lethali est necessaria, & sufficiens in vnoquoque rerum genere, ne sequantur magna in eodem genere inconuenientia.

Art. 7. Verum expositio ista non est sufficiens, neque potest animus in illa conquiescere, quin progrediatur ulterius: Inquiritur enim protinus quanta debeat esse magnitudo inconuenientium, quae sequerentur, si detractio, aut non restitutio talis, determinate quantitatis pecuniae, honoris, aut salutis non esset grauiter prohibita. Certum nimirum est ex potestate detrahendi, seu non restituendi absque lethali quantitate immediate proximam quantitati sufficiens, & necessaria ad lethale, atque ex facili, & frequenti quantitatis illius detractio, seu retentione sequi inconuenientia, quae magna merito dicuntur, & verè sunt, si comparantur cum inconuenientibus, quae sequuntur ex eo, quod detractio, ac retentio, multo minoris quantitatis non sit grauiter prohibita, possitque proinde facili, & frequenter euenire. Ergo, dum non determinatur magnitudo inconuenientium, quae sequerentur, nihil omnino peractum est. Est autem similis prorsus difficultas in determinanda ista quantitate, seu absolute, seu comparative magna, atque in determinanda ea quantitate de qua directe quaesitum fuerat. Igitur expositio data transfert, non aufert difficultatem huius rei, nec progreditur, sed regreditur, & quidem in aliquid difficilius, ac obscurius.

Art. 8. Deinde quae sunt prohibita quia mala, & non solum mala, quia prohibita, qualia sunt peccata iniustitiae prohibita per legem naturae, non ideo praecise prohibentur, quia ex omissione prohibitionis sequerentur magna inconuenientia; sed ex eo potius, quia vnum quoduis ex his, quae grauiter prohibentur, secundum se praecise, est magnum inconueniens. Alias prohibenda non essent, nisi pro euentu, pro quo alia praeterea inconuenientia sequerentur, aut esset magnum periculum, quod sequerentur. Eodem pertinet, quod Deus non ideo prohibet, quae prohibet naturaliter per seipsum immediate, & seorsim (qualis est prohibitio iniustitiae,) quia omissione prohibitionis pareret magna inconuenientia, id est, quia ea omissione foret turpis, & peccaminosa. Omissio namque diuina, aut est chimerica, aut laudabilis, & honesta. Si quidem laudabilis, & honesta sit, non potest parere magna inconuenientia. Chimerica verò pareret ea, & non pareret ea. Igitur discrimen iniustitiae grauis, & levis non est desumendum ex sequela inconuenientium, quae pareret omissione prohibitionis grauis.

Art. 9. Denique non omnes, nec plerique eorum, qui peccant agendo iniuste, considerant, an inde sequi possint magna, parua, aut mediocria inconuenientia, si pluries, & à pluribus eadem quantitas nocimenti inferatur eidem homini; tum quia nec omnibus, nec plerisque adest prospectus intellectus sufficiens in comparationem vsque adeo late patentem; tum quia tot possunt multiplicari auctores nocimenti sufficientis tantum ad veniale; & tam pauci possunt esse auctores nocimenti sufficientis ad lethale facili concursuri aduersus vnum, ut priores inducant magnum inconueniens, & posteriores paruum. Vnde discretio ex hoc capite potest esse, & plerumque esset difficillima, & consequenter plerisque lateret. Omnes autem non solum facili, sed necessariò cognoscunt actualiter regulam aliquam grauis, & levis iniustitiae; dum agendo iniuste peccant, aut lethaliter, aut venialiter. Quicumque enim, aut lethaliter, aut venialiter peccat, discernit alterum ab altero, & consequenter habet aliquod praecognitum, vnde discernat. Datur ergo alia vniuersalis regula, & quidem notior grauitatis, & leuitatis iniustitiae.

Art. 10. Adde leges humanas, quae versantur in materia iustitiae ideo ferri, & esse honestas, quia earum ommissio pareret magna inconuenientia. Alias enim grauamen legis, & periculum peccandi per ipsam procreatum esset iniquum. Sequebantur autem eadem inconuenientia antequam eadem leges ferrentur; & tamen actiones, quae ex vi istarum legum sunt lethaliter peccaminosae, non erant peccaminosae lethaliter antequam eadem leges conderentur. Ergo sequela magnorum inconuenientium non est ex se praecise vniuersalis regula grauis, & levis iniustitiae. Adde rursus etiam positae legibus, quae de facto dantur in materia iustitiae sequi magna inconuenientia, & quidem valde facili, & frequenter apud multos. Ergo, quod sequerentur, vel non sequerentur sic, vel aliter talia inconuenientia, non sunt bona regula, & indiget alijs praeterea regulis, ut subsistat aliquatiter.

Art. 11. Igitur pro stabilienda legitime regula vniuersali praefendum, in primis est discrimen peccati lethalis, & venialis, quod adhibet D. Thomas quaest. 7. de malo art. 1. & alij cum ipso communiter. Peccatum lethale est actio, vel ommissio dissolutiua ex sua natura amicitiae, seu charitatis, ac benevolentiae, & mutuae pacis cum Deo, vel proximo. Amicitia Dei dissoluitur per contemptum intellectualem, vel affectuum eiusdem. Amicitia proximi dissoluitur per nocumentum eidem illatum, vel negatiue quatenus non exhibetur ei de bonis non suis, quod debet exhiberi; vel positiue quatenus ei subtrahitur de bonis suis, quod non debet subtrahi. Peccatum veniale est actio, vel ommissio non dissolutiua ex se eiusdem coniunctionis beneuolae; existens tamen praeter eandem, & ad ipsam non bene disponens, seu potius indisponens animum iisdem proportionaliter de causis.

Art. 12. Adijciendum deinde est iniustitiam esse maxime prouocatiuam irae, adeoque esse maxime contrariam mutuae paci, benevolentiae, & charitati inter omnia peccata, quae aduersus proximum committuntur. Quia sola iniustitia spoliatur vnumquemque bonis suis, cum reliqua peccata contra proximum, solum illi subtrahant augmentum bonorum suorum nondum suum. Vnusquisque autem afficitur magis ex natura rei ad retinenda bona iam sua, quam ad acquirendum aliena; atque pro mensura affectus erga vnumquodque bonum exurgit sensus doloris, & irae ex eius subtractione.

Art. 13. Praeterea cum, ut supra dictum est quaest. 2. & 3. vnusquisque habeat praerelationem, respectu omnium aliorum in bonis suis eandemque consequenter non habet, sed magis postpositionem in rebus alienis, vicumque per alios titulos sibi obstrictis; patet vnumquemque dolentius ferre ex natura rei, quod sibi subtrahantur res suae, magisque inde commoueri ad iram, quam si res alienae non erogentur sibi. Quia per subtractionem iniustam rerum suarum deijciuntur ab ea causa sufficienti à gradu dignitatis suae, & agitur secum, tanquam cum inferiori in ea re, in qua est superior. Quod est valde amarum iuxta gradum suauitatis, & affectionis, quae iam inerat animo, circa praereminentiam iam habitam. Esto namque aequali affectu, aut etiam maiori desideretur, quae nondum habentur; affectus tamen desiderij est etiam ipse insuauis ex parte, & amarus obiectiue, quia fertur in obiectum, prout affectum circumstantia displicenti. Vnde, negato eius termino, non vsque adeò mutatur status animi, nec tantus subsequitur nouus doloris sensus.

Art. 14. Apparet iam optimam, & maxime conspectuam regulam grauitatis, & leuitatis iniuriarum peti posse ex viribus, quibus vnaquaeque iniuria praedita est ad dissoluendam mutuam benevolentiam, perturbandam

perturbandam tranquillitatem, & concitandas iras atque inimicitias. Optimam quidem, quia hoc pacto ratio maximè omnium discretiva peccati mortalis, & venialis applicatur formalissimè sub conceptu proprio ad determinatum istud genus subalternum. Maximè verò conspicuam, quia hinc fiet, ut unusquisque ex dispositione animi sui, eiusque experimentalis consideratione, siue absoluta, siue conditionata, uti mox exponetur, faciliè coniiciat quam iniuriam inferre non possit, absque peccato lethali, & quam possit cum solo veniali; per quam grauius, & per quam leuiter opponatur rectitudini iustitiæ. *cuius opus est pax*, ut habetur ex Isaia 32. 17. Præterea hic explicandi modus consonat valdè expositioni obligationis iustitiæ, quæ data est quæst. 3. versùs finem; necnon rationi grauitatis peccati iniustitiæ ex genere suo, quæ reddita est ex D. Thoma quæst. 17. initio.

Art. 15. Concluditur itaque eam quantitatem nocuenti siue iniuste illati, siue iniuste non reparati esse sufficientem, ac necessariam ad peccatum lethale, cuius seu ablatio, seu non restitutio est dissolutiua ex natura rei, amicitia, & beneuolentiæ mutua, & concitatiua iræ, atque inimicitia, seu iræ inimicabilis alienantis absolute animum patientis ab iniuriante: eam verò quantitatem contineri intra limites peccati venialis, ratione cuius non dissoluitur ex natura rei mutua beneuolentia, & amicitia, nec excitatur impetus inimicitia, ac perturbationis; inducitur tamen tepiditas aliqua amicitia, ac beneuolentiæ, & exurgit sensus aliquis doloris, & iræ faciliè sedandus.

Art. 16. Inquam utrobique ex natura rei, quia, quod ad iustitiam attingit, non maior requiritur quantitas, ut per iniuriam peccetur lethaliter aduersus hominem mansuetum, ac patientissimum, & in charitatis affectu validissimè confirmatum, atque iniuriarum faciliè immemorem, quam aduersus hominem valdè iracundum, & facilem; ac prouum ad inimicitias. Quia leges, quibus nititur ius, & dirigitur iustitia, non minus fauent bonæ, quam malæ indolis, bonorum, quam malorum habituum hominibus, sed omnibus consulunt indiscriminatim, utpote intendentes æqualitatem rei. Quare non est attendendum ad accidentalem cuiusque dispositionem, siue naturalem, siue moralem; neque ad effectum, qui hic, & nunc re ipsa subsequetur in animo, & reactione iniuriati, sed ad id, quod plerumque contingit, & ad effectum, quem nata est sortiri iniuria ex suppositione, quod, qui illam patitur, sit antecederet constitutus in temperamento, quasi ad pondus indolis, & morum. Certè cum hac, quantum fieri potest, consideratione librari debet quantitas inducens tunc grauem, tunc leuem obligationem restituendi; idest sufficiens ad dissoluendam mutuam pacem, ac beneuolentiam, & quæ ad id non sufficit, nulla habita ratione dispositionis bonæ, aut malæ accidentaliter, & non ut plurimum existentis in vnoquoque subiecto. Eiusmodi mirum habitum respiciunt leges, & primæus hominum consensus exponendus quæst. 41. Per hoc igitur omnia patet assignabilem esse, & oportere, ut assignetur, atque eam, quæ assignata est, regulam vniuersalem quantitatis sufficientis ad lethale in materia iustitiæ esse legitimam.

Ad 1. Imo conatus tot sapientium hominum in ordine ad indagandam regulam vniuersalem quantitatis grauis comprobatur efficaciter eius designationem esse absolute possibilem, ac necessariam, quia sapientes homines non conspirant in intentionem impossibilem, aut inutilem, quæ stulta est. Aberrare autem à vero, & inter se discrepare sapientibus etiam sæpè contingit, maximè quoad comprehensionem vniuersalissimorum, & latissimè patentium, tametsi

possibilem, & realem. Deinde plures circa hanc rem opiniones iam sunt antiquatæ, & ita eueniet cæteris, quæ falsæ sunt, durante conatu litteratorum pro indaganda, & promouenda veritate, quæ quando inuenta est vires habet maximas ad opprimendas falsitates omnes contrarias. Interim diuersitas opinionum intra determinatos limites continetur, quos nemo esset, qui præfigeret effreni hominum licentiæ, si viri docti eam non compescerent, ac dirigerent. Salubris igitur est, & circa possibile conatus inuestigandi regulam propositam.

Ad 2. Circumstantiæ spectantes ad grauitatem, & leuitatem iniustitiæ non sunt variabiles in infinitum syncategorematicè formaliter, esto essent variabiles eum in modum materialiter, aut etiam quoad plus, & minus; tunc in ratione peccati lethalis, tunc in ratione venialis maioris, aut minoris. Pro tradenda autem regula vniuersali directiua iustitiæ solum considerantur formaliter circumstantiæ operis iniusti quatenus valentis illud constituere in ratione grauis, & levis iniustitiæ.

Ad 3. Quæ se habent opposito modo quoad aliquid, possunt nihilominus uniformiter se habere quoad aliquid aliud, atque ita contingit in exemplo obiectionis. Quia datur vniuersitas eorum extremorum, quoad vim dissolutiuam mutuæ pacis, & tranquillitatis, atque excitatiua iræ, & inimicitia, sub qua ratione pertinent ad præsentem considerationem.

Ad 4. Ex debilitate intellectus, & non ex natura rerum prouenit, quod relinquantur indeterminata, ac indefinita, quæ spectant ad vnamquamque virtutem, & quod committatur arbitrio cuiusque determinationi, ac definitio pro vnoquoque opere. Quia arbitrium tale à nemine concipi poterit, nisi dependenter à principio, & regula vniuersali aliquomodo præconcepta, uti superius significatum est. Deinde actiones iniustæ pariunt effectus, & affectus maiores, magisq; conspicuos. Vnde relatè ad illos facilius potest, & clariùs definiri in vniuersum grauitas, & leuitas earum, quam possit in materia aliarum virtutum, & vitiorum.

QVÆSTIO XXVIII.

Utrum labor corporalis Diurnus sit mensura quantitatis grauis in re pecuniaria?

Videtur non esse. 1. Quia mensuram oportet esse inuariabilem, ac vniuersalem. Labor autem diurnus est variabilis, atque æstimabilis inæqualiter tunc ex parte dierum breuiorum, & longiorum, pro diuersis anni, & mundi partibus; tunc ex parte laborantium valdè inæqualiter, quoad celeritatem, & bonitatem operis; tunc ex parte ipsius operis inæqualiter laboriosi, ac pretiosi. Ergo labor diurnus non potest habere rationem mensuræ.

2. Pauci sunt, & vix vlli, qui meminerint laboris diurni, dum committunt furtum graue, aut illud omitunt, quia graue est, & tamen, utrique mensurant grauitatem, atque de ea iudicant, mensurantem autem oportet meminisse mensuræ, nec fieri potest, ut quis metiatur, quin utatur mensura.

3. Sunt qui multis de causis vilissimo pretio laborant toto die, quorum proinde labor non tanti æstimatur, quanti quod sufficit ad peccatum lethale furti, aut rapinæ; Ergo labor diurnus est ex se prorsus indifferens ad quantitatem grauem, & leuem.

4. Peccatum lethale differt notabiliter à peccato veniali, & consequenter quantitas sufficiens ad lethale differt notabiliter à quantitate sufficiens tantum

tum ad veniale; quandoquidem ea qualitas peccati pendet à quantitate damni. Labor autem diurnus non differt notabiliter à labore ferè diurno ex. gr. à labore, cui desit centesima pars diurni, eademque est comparatio huius laboris, respectu eius, cui desit nonagesima nona pars, & sic de similibus. Ergo labor diurnus, non est idonea mensura quantitatis sufficientis ad lethale.

Artic. 1. Respond. Regula generalis tradita in quaest. praecedenti reddetur clarior, vtilior, ac firmitior, si applicetur ad singula rerum genera, quae sunt adaequata materia iustitiae. Tres igitur regulae sunt ulterius deducendae; alia pro pecunia, & rebus pecuniâ aestimabilibus; alia pro honore; & alia pro salute. Praemittetur verò primo loco consideratio eorum, quae pecunia aestimantur, quia sunt notiora, & vsus frequentioris. Porro in re pecuniaria eadem ferè de causa, ob quam in quaest. praecedenti exclusa fuit à ratione mensurae quantitas determinata monetæ, videntur etiam excludenda bruta, vt equus, bos, gallina, &c. necnon pondus determinatum tritici, vini, olei, &c. ac demum pars determinata fundi, domus, & similia quaelibet tam naturalia, quam artificialia. Quia huiusmodi omnia diuersimodè aestimantur, nec vniformem vnusquodque cum cæteris omnibus comparationem subit, sed longè difforem pro diuersitate aeris, & soli. Nam iuxta abundantiae, & raritatis modum; facilitatem, aut difficultatem habendi, ac faciendi, in quibus est pro diuersis regionibus magna diuersitas, crescit, ac decrescit aestimatio cuiusque rei, eiusdemque cum cæteris comparatio variatur.

Art. 2. Vnus est homo liber, qui vbique gentium aestimationem obtinet maximè vniformem ob eandem omnium hominum dignitatem naturalem, & aestimabilitatem illi convenientem ratione sui, sive vt fini, & non vt cæteris rationis expertibus, quae aestimantur ratione alterius, quatenus necessaria, vtilia, & delectabilia, aut decentia sunt, respectu hominis. Quia verò homo liber secundum se non est materia commerciorum, & iustitiae commutativæ, coniciendi sunt oculi in ea, quae sunt propinquissima homini, & in quae aestimationis gradus descendit immediatè ex aestimatione dignitatis, quae est propria naturæ humanæ, & hominis liberi. Huiusmodi autem sunt operationes ipsius hominis, cum majori propterea vniformitate aestimabiles vbique gentium.

Art. 3. Operationes porro hominis, aliae sunt immanentes, vt rationales, & animales; atque istae secundum se, non sunt pecunia aestimabiles, nec veniunt in commutationem; aliae sunt transientes, & corporales directae in vtilitatem aliorum; atque istae sunt aestimabiles pecuniâ. Verum hæc ipsae operationes sunt rursus in duplici differentia. Aliae namque sunt, in quibus praeualeat ingenium, & eius cultura, memoria, phantasia, aliaeque animi dotes internae, vt in pictura, & musica, inque omnis generis directione, ac gubernatione. Aliae verò sunt, in quibus praeualeat labor, & defatigatio corporalis, vt in agricultura, & onerum, ac mercium asportatione; inque omnis generis pura, aut ferè pura executione exteriori. Ea, quorum aestimatio maximè pendet ab ingenio, aliisque similibus dotibus non sunt idonea, quae assumantur in regulam modo intentam; tum quia plurimum participant de eo genere, quod dictum est non esse secundum se pretio aestimabile; tum quia pro diuersitate regionum, atque etiam temporum est dispar frequentia hominum plus, aut minus praedictorum eiusmodi animi dotibus, necnon incumbentium artibus, & laboribus, qui inde, quoad perfectionem dependent; unde provenit disparitas aestimationis valde difformis. Ob-

R.P. de Esparza Curs. Theol. Tom. I. I.

servandae igitur sunt pro re praesenti operationes, in quibus maximè praeualeat labor, & defatigatio corporalis, & sunt vbique necessariae, & frequentes, vel aequaliter, vel non admodum inaequaliter.

Artic. 4. Concluditur itaque huiusmodi laborem diurnum hominis mediocriter idonei, seu talis, cuiusmodi sunt, vt plurimum, qui ad illum applicantur, & conducuntur; necnon quae tali labori per se, & vt plurimum aequipollent, seclusis accidentibus, quae in vita humana extra communem rerum ordinem interueniunt. Concluditur, inquam, eiusmodi laborem diurnum esse quantitatem sufficientem, & necessariam ad obligationem grauem restituendi, & aequivalentiam cum ipso esse mensuram cæterorum in hac materia. Dicitur autem hominis mediocriter idonei, eius nimirum idoneitatis, quae vt plurimum reperitur, ac adhibetur. Quia sunt nonnulli eius roboris, agilitatis, applicationis, & durationis continuæ in laborando, vt labor eorum diurnus, quaeque eidem labori aequipollent, proculdubio superent quantitatem necessariam ad peccatum lethale. Alij è conuerso sunt vsque adeò debiles, inertes, aut desidiosi, vt labor eorum, & quae ipsi aequipollent proculdubio sint infra quantitatem sufficientem ad lethale. Dicitur rursus, quae per se, & vt plurimum illi labori aequipollent. Quia tempore pestis ex. gr. sunt tam pauci, qui corporaliter laborare possint, & est tam necessarius labor corporalis ab subuentionem infectorum, & ad praecauendum vltiorem infectionis progressum, & ad alia similia, vt pretium laboris diurni excreseat plurimum vltra quantitatem necessariam ad peccatum graue. E conuerso tempore sterilitatis, ac famis sunt tam multi, qui laborare velint pro mercede, & victu, & tam pauci, qui velint operarios conducere, vt idem pretium similiter decreseat infra eandem quantitatem. Sumendus igitur est in regulam vniuersalem labor diurnus secundum aestimationem, quam communiter habet, seclusis eiusmodi accidentibus.

Art. 5. Quod autem labor diurnus hoc modo consideratus, & consequenter stipendium illi correspondens, quaeque vtrius eorum aequipollent sufficient ad materiam peccati lethalis ex eo apparet. Quia, & operarius, si fundetur tota mercede laboris diurni, & qui illum conduxit, si integer dies in otio ab eo tradatur, agrè admodum ferant, neque id computant inter parua detrimenta facile dissimulanda. Deinde, quod in ratione infortunii, aut beneficij est, quid magnum, non potest esse quid paruum in ratione iustitiae per se. Censetur autem esse magnum absolute infortunium, si quis per diem integrum perperam laboret; cum & Petrus Apostolus tanquam magnum infortunium ponderaret, quod tota nocte laborando nihil cepisset. Nec exiguum beneficium, aut obsequium impendisse iudicatur, qui pro totam diem corporali labore defatigatur gratis in vtilitatem alterius.

Art. 6. Denique in sacris litteris hoc ipsum clare demonstratur, dum Leuitici 9. grauer præcipitur: *non morabitur apud te merces mercenarij vsque mane*. Et saepe in nouo testamento significatur per metaphoram mercedis debita pro labore diurno, quod per metaphoram rei exiguae, nec pertingentis materiam debiti, & obligationis grauis non idoneè significaretur; nempe regnum Dei; & alimentum debitum ministro Euangelij, ibidemque acriter reprehenditur, tanquam iniustitia grauis, defraudatio mercedis diurnae.

Art. 7. Iam si labor sit diurno moraliter minor, aut stipendium vnus diei defraudetur, data eiusdem parte moraliter aestimabili, neutrum pro vna vice censetur,

P

tur,

tur, quid magnum; sed inter facile communiter condonabilia computatur loquendo per se. Hoc idem cernitur proportionem seruata in exemplis positis infortunij, & beneficij æquè valentibus in fauorem huius partis, si benè considerentur: nec vsquam apparet testimonium simile sufficienter probans æstimari debere à prudentibus tanquam quid simpliciter magnum in ordine ad dissoluendam mutuam pacem, & concitandam iram, iacturam laboris diurno minoris, aut pecuniæ, quæ non accedat ad stipendium vnus diei pro labore corporali. Inquam verò si non accedat moraliter; quia parum pro nihilo reputatur in his rebus, quoad grauitatem, & leuitatem peccati. Videri igitur post quantitatem assignatam tanquam sufficientem, ac necessariam ad obligationem grauem restituendi, seu non nocendi esse definitam iuxta communem prudentium hominum existimationem, ac proinde regulam traditam esse legitimam. Cui nihilominus plusculum lucis, qua indiget, atque determinationis adicietur quæst. 30.

Ad 1. Labor diurnus cum circumstantiis, & modificationibus, quæ adiuncta illi sunt quæque communiter subintelliguntur sub nomine laboris diurni absolute prolato est vniformis, ac inuariabilis vbique æstimationis, ac proinde eo modo sumptus rationem regulæ, & mensuræ habere optime potest.

Ad 2. Dictum est mensuram quantitatis grauis esse laborem diurnum, & quidquid æquiualeat labori diurno. Quicumque autem peccat lethali ter furando, aut rapiendo, cognoscit necessariò formaliter, vel æquiualeenter se inferre nocuum æquale iacturæ laboris diurni, nec peccare lethali ter potest, quin æstimet iniustitiam suam in hunc vsque gradum esse nociuam. Cognoscit igitur necessariò laborem diurnum, eo modo, quo is habet rationem regulæ.

Ad 3. Patet satis ex dictis circa circumstantias laboris diurni mensurantis iacturam pecuniarum grauem.

Ad 4. Fieri potest, vt aliquid ab aliquo differat parum entitatiuè, quoad quantitatem, intensionem, propinquitatem; & tamen eo ipso paruo discrimine entitatiuè differat quamplurimùm; quoad vim vltimò completam, ac determinatam producendi magnum effectum, vt patet ex igne quàm minimum fieri potest distante, vel non distante à massa pulueris tormentarij, ex calore, vt septem, vel vt octo; ex pondere opprimente, aut occidere propter differentiam vnus pomi vltra pondus vltimò sustentabile, & sic de similibus. In hunc igitur modum quantitas præcisè necessaria, & sufficiens ad peccatum lethale differt parum entitatiuè à quantitate, quæ est summa infra ipsam; distat tamen plurimùm in ratione vltimò complete, ac determinatæ ad magnum effectum, propter illud exiguum additamentum. Sicut enim vires corporis tandem aliquando deficiunt, propter exiguum additionem vltimò complementem pondus intolerabile, atque ita concidit, aut occiditur homo; ita propter exiguum additionem vltimò complementem iniuriæ in ratione intolerabilis opprimitur tandem hominis patientia, concipitur ira, & dissoluitur pax, & tranquillitas mutua. Qui planè est effectus magnus secutus facta additione illa vltima parua, & non secutus eadem non facta. Est igitur magnum discrimen inter laborem diurnum, & laborem immediate minorem diurno, quoad vim inductiuam magni effectus vltimò completam, licet entitatiuè, & materialiter sit paruum discrimen. Iniustitia autem grauis, & leuis differunt formaliter, quoad vim inductiuam talis effectus completam, vel non completam vltimò, vt liquet ex quæst. præcedenti.

QVÆSTIO XXIX.

Utrum infamatio de lethali sit mensura quantitatis grauis in materia honoris?

Videtur non esse. 1. Quia contingit alicui exprobrari, atque de eodem manifestari peccatum lethale, quin propterea peccetur lethali ter. E conuerso contingit quibusdam aliis exprobrari peccatum veniale, aut idem de iisdem manifestari minime posse, quin peccetur lethali ter. Ergo infamatio de lethali non est mensura peccati grauis in materia honoris.

2. Sunt quædam peccata venialia, quibus imputatis, & manifestatis magis vilescit homo apud proximos, quàm imputatione, & manifestatione quorundam lethalium; idque per se. Quia quædam venialia, vt mendacia, magis nocent commercio, & communicationi humanæ, quàm quædam lethalia, ideòque magis odio habentur, & minus æstimantur illorum, quàm istorum auctores manifesti. Ergo pro statuenda regula grauis dehonorationis discernendum est inter peccata tùm venialia, tùm lethalia.

Art. 1. Resp. Quæstio proposita resoluitur triplici conclusione communiter recepta cum totidem notationibus. Prima conclusio. Infamatio de peccato lethali est sufficiens ad peccatum lethale, & inducit grauem obligationem restituendi loquendo per se. Patet hoc, quia omnes ægrè ferunt imputari sibi peccatum lethale, & censent magnum ea de causa nocuum se accepisse, si nondum illud passi erant; nec nisi admodum difficulter pacem, & beneuolentiam retinent erga talem infamatorem.

Art. 2. Confirmatur, quia omnes subsunt præcepto habendi curam sui boni nominis; atque huic præcepto grauius contradicit, qui non habet curam, ne incurrat infamiam de peccato lethali. Siquidem per talem, ac tantam famam, & honoris iacturam incidit in magnam quandam facilitatem peccandi lethali ter, dissecto honoris freno, quod est potentissimè ad vnumquemque in officio continendum: atque vnusquisque tenetur sub lethali ad vitandam facilitatem, vt incidat in lethale. Ergo etiam tenetur non inferre aliis tale nocuum. Nec enim magis cuiquam licet, aut minùs prohibetur minuire bona aliorum, quàm sua; sed magis è contra.

Art. 3. Additur autem in conclusione loquendo per se; & in probatione, si nondum illud passi erant. Quia, fieri potest per accidens, aliquem esse in tali gradu prauæ communis existimationis constitutum, vt minimam læsionem, & facile dissimulandam, aut condonandam patiatur imputatione peccati lethalis, saltem in certo quodam genere. Quod potest esse diuersum pro diuersis quoad mores, & constitutionem naturalem, & præuiam circa ipsos notitiam. Regula igitur data directè viget circa eos homines, qui non induxerunt alterationem circa se notabilem communis eius existimationis, quæ concipitur de naturali, & plerumque contingenti hominum constitutione, ac modo agendi. Ceteros verò eadem regula comprehendit indirectè, quatenus quantitas infamationis eorum metienda est per æquiualentiam iacturæ nouæ ad nocuum, quod inferitur per imputationem peccati lethalis illi, qui communem eiusmodi existimationem nondum notabiliter vulnerauit, ac depressit.

Art. 4. Secunda conclusio: Infamatio de peccato veniali est sufficiens ad peccatum veniale loquendo per se, & inducit obligationem leuem restituendi; sequitur

tur ex praecedenti. Quia eadem est proportio sufficientiae huius infamationis ad peccandum leuiter, & ad obligationem leuem restituendi; quae est infamationis de lethali ad peccandum lethalem, & ad obligationem grauem. Et insuper confirmatio adhibita conuincit id clare. Quia alias peccans venialiter coram aliis, eo ipso peccaret lethalem per se loquendo, quatenus inde incurreret infamiam de peccato veniali, & pateretur iacturam boni nominis de peccato veniale, ad quam iacturam vitandam tenetur in genere ex lege Dei.

Artic. 5. Dicitur autem hic etiam per se loquendo, quia per accidens fieri potest, ut nullum sit peccatum, imputare alicui non solum peccatum veniale in genere, cuiusmodi imputatio nullum, respectu cuiusquam, peccatum est iuxta legem ordinariam; sed etiam imputare peccatum veniale talis, vel talis generis determinatum, atque, ut commissum tali tempore, & in talibus circumstantiis ob iacturam boni nominis, quam is iam antea fecerat in tali genere. Quapropter huic conclusioni applicanda est proportionaliter comparatio, & consideratio, adhibita in praecedenti.

Art. 6. Tertia conclusio, quaelibet, & sola illa laesio famae, & honoris in quouis genere perfectionis, ac excellentiae, siue naturalis, siue moralis aequivalens infamationi de peccato lethali, est sufficiens ad peccatum lethale, & ad obligationem grauem restituendi: aequivalens vero infamationi de veniali, est sufficiens ad veniale, & ad obligationem leuem. Res est clara ex dictis, quia non potest non esse eadem ratio, ac aestimatio de eo, quod aequualet, & de eo, cui aequualet; cum ipsum non valere fundare eandem obligationem, ac aestimationem, tollat formaliter aequivalentiam. Aequivalentia porro ista pensanda est iuxta dicta quaest. 27. quoad vim perturbandi animum, & impediendi statum mutuae benevolentiae, & tranquillae pacis.

Artic. 7. Nota 1. Quod dictum est de infamatione, & aequivalentibus infamationi, inhonorationi etiam commune est. Quia licet fama, & honor distinguantur inter se realiter, quatenus honor occultus, & pure interior est assensus bonitatis, seu perfectionis, & excellentiae conuenientis alteri in aliquo genere. Exterior vero, & perceptibilis ab aliis est manifestatio talis assensus verbo, vel opere facta; & necesse nequaquam est, ut famam praesupponat: fama autem, prout opponitur infamiae, & ad praesentem spectat considerationem, interior quidem est notitia honoris conuenientis alicui apud aliquem alium, praescindendo ab assensu, & dissensu; Exterior vero est eiusdem notitiae manifestatio, & propagatio verbo, vel opere facta; ac propterea necesse est, ut fama praesupponat honorem eiusdem personae, seu vere, seu falso, prout contigerit famam esse veram, vel falsam, ex quibus facile liquet, quid sint infamatio, & dehonoriatio tam pure negatiua, quam positiua. Licet inquam fama, & honor hoc modo differant inter se, & consequenter infamatio, ac dehonoriatio differant inter se eodem modo; subsunt tamen vniuniformiter, aut ferè eidem regulae iam datae. De discrimine inter famam, & honorem usque adeo breuiter conclusio videri quamplura possunt si placet, quae tamen placeant difficulter, apud Cardinalem de Lugo disput. 14. sect. 1.

Art. 8. Nota 2. Nocuentum paruum in ratione honoris, aut famae potest esse magnum, quoad rem pecuniariam; Atque è conuerso. Si enim viro nobili in medio foro violenter rapiatur flos, quem manu gerit, aut teruncius, quem habet in crumena, iactura honoris est grauis, licet pecuniaria sit exigua, ac ferè nulla. Si vero de medico dicatur deficere ipsi sensu

sum tactus in extremis digitis, iactura pecuniae poterit esse maxima, tamen minima sit honoris. Idem est de aulico, quem amat Princeps, & est paratus conferre illi ingentia beneficia, si apponatur illis impedimentum manifestatione defectus in se quidem exigui, maxime tamen displicentis Principi. In his autem, & similibus euentibus aderit obligatio grauis reparandi damnum sub ea ratione, sub qua magnum fuerit; leuis vero sub ea ratione, sub qua fuerit leue; siquidem altera reparatio fuerit separabilis ab altera. Quod si separabiles non fuerint, vel absolute, vel respectiue, utraque simul reparatio erit debita sub lethali, quoad alterum directe, & indirecte quoad alterum.

Art. 9. Nota 3. quod quis magis abundat honore, & fama, eo magis peccatur aduersus ipsum vniuersumque defectus imputatione, maiorque oritur obligatio restituendi. Quia, videlicet, eo est maius nocuentum, quod patitur infamatus, seu dehonoriatus. Assensus enim eiusdem defectus circa duos inaequalis honoris, & famae, vtrumque redigit ad eundem in eo genere gradum, ideoque plus amittit, qui magis antea excedebat eum gradum. Neque in hac materia est locus praesumptioni, qualis quaest. 31. dicitur saepe adesse in re pecuniaria de condonatione maioris materialiter nocuenti; tum quia praesumptio voluntatis cedentis iuri suo, quoad pecunias est honorifica diuiti, quae diues est, ideoque concipitur cum aliquo eius lucro in alio genere; praesumptio vero cessionis quoad honorem, nec est honorifica, nec lucrosa honorato, quia honoratus praecise est, saltem nisi aliunde sit specialiter ordinata ad maius honoris, & probitatis emolumentum: tum quia, qui abundat honore, tenetur per se conservare honorem, dum illum in alium maiorem, aut aequalem non commutat, iuxta illud: *curam habe de bono nomine*: tum quia voluntas cedendi honori, & famae, dum non est circumstantionata modo dicto, est nulla, ut supra ostensum est in quaest. 16. Quae de causa ultra alias voluntas, & desiderium sanctorum patiendi infamiam nullatenus potest honestare actiones infamatorias aliorum aduersus ipsos. Constat igitur ex his veram esse, & quo sensu vera sit absolute, & per se regula grauitatis in materia honoris, & famae constituta per infamationem de lethali, & leuitatis per infamationem de veniali.

Ad 1. Illa vicissitudo contrariae regulae traditae contingit per accidens, ideoque non est contraria eidem regulae, prout communiter accipitur, atque exposita est.

Art. 1. Ad 2. Illa diuersitas peccatorum plus, aut minus nocentium humanae communicationi contrariae magnitudini malitiae ipsorum non efficit, ut infamatio de minori peccato noceat magis, quoad honorem, quam infamatio de maiori peccato; sed quod noceat magis, quoad emolumenta alia pendencia à facilitate communicationis, & familiaritatis conueniente vniuersae, respectu aliorum iuxta dicta in 2. Notatione. Vnde nihil inde habetur ad propositum.

Art. 2. Superest post haec ultimo loco explicanda quantitas circa nocuentum salutis. Intelligitur vero nomine salutis communiter non solum integritas corporis, & quidquid ad corporalem sanitatem, ac bonam eius dispositionem pertinet; sed etiam omne genus perfectionis, ac bonitatis, tum physicae, tum moralis afficientis hominem intrinsece. Videntur igitur est an damnum illatum in huiusmodi bonis animi, aut corporis tale sit, ut possit ex sua natura inducere tantum doloris sensum, tantam excitare iram, & tantum afferre impedimentum mutuae benevolentiae, ac pacis, quantum inducere, excitare, aut afferre potest frustratio laboris diuini; subtractio stipendij correspondentis tali labori, aut imputatio peccati

peccati lethalis. Siquidem tantundem quoad hæc valebit, erit quantitas nocuenti sufficiens ad peccatum lethale; sin minus erit insufficiens, solùmque sufficiens ad veniale, dummodò patiens sit inuitus rationabiliter, vt liquet ex dictis in hac, & in duplici præcedenti qu. Nempè nihil occurrit, quò melius, quàm istiusmodi comparatione quantitas in hoc genere sufficiens, & necessaria vniuersaliter determinetur. Nihil enim vnum apparet intra proprium genus, quod ita sit notum quoad quantitatem nocuenti sufficiens, ac præcisè necessariam ad obligationem grauem, vt possit melius subire rationem regulæ, respectu cæterorum. Ideò visum est rem hanc ita hîc concludere per modum appendicis relicta felicioribus ingeniis expositione magis exacta intra proprium genus.

QVÆSTIO XXX.

Verum quantitas sufficiens ad iniustitiam grauem consistat in indiuisibili ex parte iniuste agentis?

Videtur consistere in indiuisibili. 1. Quia iustitia commutatiua, ad quam pertinet præcauere iniurias, & illas reparare, constituit æqualitatem Arithmeticam inter omnes homines, vt expositum est quæst. 9. Eam autem constituere minime posset, si quantitas sufficiens ad iniuriam grauem non consisteret in indiuisibili ex parte agentis. Quia is, respectu cuius ea quantitas esset maior, quàm respectu alterius, non tantundem pateretur ab hoc altero peccante grauius contra ipsum, quantum ipse illi alteri noceret, dum contra eum peccaret grauius. Quæ est manifesta inæqualitas.

Sed contra est. Quia vnusquisque peccat grauius, vel leuiter prout indicat de sua actione. Non autem omnes vniformiter iudicant, sed multiplici de causa sunt varia humana iudicia, vt in aliis rebus, ita & in taxanda quantitate determinata in materia præsentis; idque evenit per se, respectu totius multitudinis, licet in singulis possit adesse tantum per accidens tale determinatum iudicium.

Art. 1. Resp. Videntur affirmatiua sententiam tenere in quæst. proposita Cardinalis de Lugo, & alij communiter apud ipsum loco superius indicato. Distinctione autem opus est. Dicendum namque est quantitatem sufficientem ad iniustitiam grauem non consistere in indiuisibili absolute, & quoad omnes vniuersim homines; consistere tamen in indiuisibili respectiue quoad singulos scorsim homines. Explicatur, & suadetur hæc assertio exemplo iusti pretij rerum vendibilium. Istud namque pretium non consistit in indiuisibili simpliciter, & quoad omnes absolute, sed ex communi consensu agnoscitur summum, medium, & infimum; atque intra limites iustitiæ. Si scilicet istud existere posse inter contrahentes communis existimatio est; idque independenter ab ignorantia inuincibilis excusatione. At si inter duos contrahentes conuenit determinatè de pretio, aut infimo, aut medio, aut summo, iam pretium debitum ex iustitia consistet inter illos in indiuisibili; ita vt neuter, aut plus exigere, aut minus soluere deinde possit absque iniustitia vtrunque exiguum, ac minimum id sit, penes quod quaritur excessus, aut diminutio; tamen initio vtrumvis intra certos limites licuisset. Ergo similiter in furto, aut rapina, & consequenter in restitutione admittenda est simpliciter quantitas summa, media, & infima intra limites quantitatis sufficientis ad obligationem grauem, vel leuem; licet respectu vnus cuiusque determinatè non detur talis lati-

tudo eiusdem quantitatis. Ratio paritatis est; quia, vt dictum est quæst. 25, ex Philosopho, & D. Thoma, actiones iniuriolæ habent rationem commutationum. In commutationibus autem id, in quod conuenitum est, debetur in indiuisibili prout subest conuentioni; conuentio verò ipsa potest fieri diuersimodè, & cum inæqualitate materiali, absque læsione iustitiæ. Ergo simile quid admittendum est in actionibus iniuriolis modo dicto.

Art. 2. Verum quia quando commutationes sunt inuoluntariæ, quales sunt omnes, quæ fundantur in actione iniusta, non datur conuentio singulorum cum singulis hîc, & nunc determinatè; & insuper is, qui patitur iniuriam plerumquè est ignorans eius, quod agitur, necesse est, vt determinatio eius quantitatis committatur saltem, vt plurimum iudicio solius iniuriantis, vtque is dirigatur regula illa; *quod tibi non vis, alteri ne feceris*. Per quam regulam iubentur singuli metiri cæteros ex seipsis; atque adeò seruare legem obligantem vniformiter difformiter; vnumquemque videlicet iuxta sensum suum.

Art. 3. Itaque quod quisque iudicauerit se grauius laturum ex natura rei, si ab alio subtraheretur sibi, erit quantitas, cuius subtractione ipse grauius peccabit. Hoc autem iudicium non esse vniformiter vniforme in omnibus patet: tum à posteriori, ex mirabili auctorum discrepantia superius notata, quoad taxandam quantitatem grauem; tum à priori ex multiplici hominum genio; atque ingenio, moribus, affectibus, latitudine, & angustia cordis. Quare consequenter ad principia superius posita, & eorum fundamenta concludendum videtur summam eam quantitatem in se pecuniaria esse laborem diurnum fossoris terræ impensum tempore æstatis; impensum tempore hiemis esse infimam quantitatem grauem; medium verò qui temporibus intermediis impenditur. Probatur nimirum efficaciter fuit laborem diurnum, & quæ illi æquipollent conuerti cum quantitate sufficienti, ac necessaria ad lethale. Is autem labor est longior, aut breuior, maioris aut minoris pretij cum morali diuersitate iuxta assignatas temporis differentias facta æstimatione solius laboris secundum se.

Art. 4. Inter istos igitur limites continget variare per se singulos quosque in taxanda quantitate graui; extra eosdem verò non nisi per accidens, non solum spectata natura rerum secundum se, sed etiam spectata eadem relatè ad humanum ingenium, atque ad eius vires absolute, & simpliciter existentes in vno quoque homine. Facta verò in hunc modum taxatione determinata ab vnoquoque ex consilio alterius, vel ex proprio Marte, ad eam vnusquisque tenebitur in indiuisibili. Ideò autem labor fossoris terræ potissimum proponitur, vt regula ex P. Molina, & aliis, quia est præ cæteris maxime corporalis, maximeque vniformis vbiuis, idemque in sacris litteris, quarum supra mentio facta est, assumitur in exemplum. Dies porro intelliguntur, quales sunt Romæ, vbi hæc scribuntur. Vnde ad alias regiones, in quibus est diuersitas moraliter magna tempore diurni, traduci facili poterit doctrina tradita seruata proportionem quoad numerum horarum per quas ordinariè durat labor diurnus. Facili similiter est accommodare materiæ honoris, & famæ; necnon salutis, quæ dicta sunt de re pecuniaria. Est enim de omnibus eadem proportionalis ratio.

Art. 5. Ad rationem dubitandi partis affirmatiuæ; iustitia commutatiua constituit æqualitatem Arithmeticam inter vnumquemlibet comparatum cum singulis quibuscumque aliis iuxta sensum cuiusvis quoad commutationes inuoluntarias, & iuxta conuentionem vtriusque commutantis quoad voluntarias; non verò constituit æqualitatem Arithmeticam vniformiter vniformem

vniformem inter omnes vnuerſim homines; neque id eſt poſſibile etiam per ſe, reſpectu conditionis humane, vt apparet ex dictis.

Art. 6. Ad rationem partis negantis: vnusquisque eſt expoſitus diſparibus aliorum iudiciis, atque inde operationibus erga ſe, ſicut ceteri ſunt expoſiti arbitrio ipſius, quoad operationes eiſdem erga ceteros. Vnde, qui plus nocere poterit alicui, quin peccet lethaliter, quam idem nocere ipſi poſſit abſque peccato lethali, eſt expoſitus oppoſitæ computationi, reſpectu alicuius alterius. Quapropter lex vniformis diſformitatis ſuperius expoſita eſt abſolutè æqualis, reſpectu omnium, præſertim conſiderando omnem vnuerſim materiam iuſtitia; contingit enim latiore in vna materia eſſe, ſtrictiore in alia, ideòque, facta comparatione vnuerſali, vnusquilibet vniciuilibet euadit abſolutè æqualis, vt patebit conſideranti cum magna, & exacta attentione huius rei, cuius examen in præſenti euaderet longius iuſto, eſſetque curioſum magis, quam vtile.

QVÆSTIO XXXI.

Vtrum grauitas quantitatis conſeſtat in indiuiſibili, ex parte patientis?

Videtur non conſiſtere in indiuiſibili; quia grauitas iniuſtitia pendet ex grauitate nocementi inducti per actionem iniuſtam. Furtum autem ſcuti ex. gr. quod grauiter nocet pauperi, nequaquam grauiter nocet prædiuiti. Ergo non eadem quantitas ſufficit, & eſt neceſſaria ad peccatum graue iniuſtitia, reſpectu vtriuſque. Eadem eſt contraria ratio in materia honoris, quia infamatio de mendacio nihil, vel leuiter nocet infami; nocet verò grauiter ei, qui eſt in magno honore conſtitutus; & ſimiliter in materia ſalutis. Ergo in tota materia iuſtitia variat quantitate conditio patientium.

Artic. 1. Reſp. Quæſtio propoſita ſolùm proponitur ab auctoribus circa rem pecuniariam; an videlicet regula ſuperius data æquè vigeat, reſpectu valde, & mediocriter diuitum; necnon, & pauperum; eademque Arithmetice quantitas debeat ſub lethali non auferri, aut ablata reſtitui habenti maximas, & mediocres diuitias, necnon ei, qui non eſt diues? an verò debeat eſſe eadem tantum Geometricè; vt ſit eadem diſtancia quantitatis, qua peccatur lethaliter aduerſus valde diuitem, à quantitate, qua peccatur lethaliter aduerſus mediocriter diuitem; quæ eſt inter eorum diuitias. Communior auctorum ſententia eſt, non eſſe eandem Arithmetice quantitatem, reſpectu omnium, ſed proportionalem, modo dicto, idque cenſet indubitatum Cardinalis de Lugo diſp. 6. ſect. 2. Fundamentum eſt ratio dubitandi modo propoſita.

Artic. 2. Verum hæc opinio, ſalua auctorum reuerentia, quæ illis debetur maxima, præſertim in re morali pendenti à prudenti arbitrio, videtur valde difficilis tum ad hominem, tum ſimpliciter. Ad hominem quidem, quoad duo; quorum alterum eſt ratio illa dubitandi, qua vnice nituntur; alterum eſt, quod iidem auctores docent dari nihilominus quantitatem quandam ſufficientem ad lethale, reſpectu cuiuſlibet; eandemque neceſſariam, reſpectu plurium inter ſe inæqualium, quoad diuitias, tametiſi notabiliſſimè inæquales ſint.

Art. 3. Quod ad rationem illam attinet, vel indigentia conſideratur quoad ea præciſè, quæ ſunt neceſſaria ad commodam conſeruationem vitæ; vel quoad ea etiam, quæ ſunt neceſſaria ad ſplendorem, & de-

R. P. de Eſpæra Corſ. Theol. Tom. II.

licias, alioſque fines. Si primum, nullam nocementum illatum erit, ideòque nullum committeretur peccatum iniuſtitia aduerſus prædiuites, ſi relictis, quæ ſufficiunt ad commodam conſeruationem vitæ, ſurripiantur cetera omnia. Si ſecundum, nullum erit diſcrimen nocementi, reſpectu magis, & minus diuitis: Certè, quod erit neceſſarium ad maiores delicias, maioremue ſplendorem, & ſic de aliis finibus minoris, & maioris momenti, eripietur cum minori peccato. Quæ ſunt abſurda.

Artic. 4. Iam quoad quantitatem ſufficientem, reſpectu cuiuſlibet, ſimulque complectentem indiſcrimiatim plures inæqualiter diuites, committitur manifesta inconſequentia. Quia eadem eſt differentia facultatum inter potentiffimum habentem tot milliones annuos, quot habet millenarios mercator ditiffimus: quæ eſt inter hunc, & habentem totidem centenarios, & ſic de cæteris ſimiliter; & conſequenter non redigetur in ſtatum miſerum potentiffimus Princeps, niſi per ablationem quantitatis centuplo, aut etiam millecuplo maioris, quam ſit ea quantitas, cuius ablatione redigetur in ſimilem in ſtatum mercator ditiffimus, & ſic de cæteris; eademque eſt ratio de eadem quantitate ſapius, aut non tam ſæpè ſublata, omniſque alia eiſmodi comparatio incommodorum, ad quæ recurrit Cardinalis de Lugo, euadet ſemper ſimiliter proportionata. Ergo, vel eſt ſtatuenda vna determinatè quantitas pro omnibus indiſcrimiatim, vel nulla eſt admittenda vniformis regula aliquorum inæqualiter diuitum; ſed omnino proportionata cuiuſque diuitiis, incipiendo à quantitate reſpiciente pauperrimum, uſque ad ditiffimum omnium in orbe terrarum. Hoc autem poſtremum nemo admittit, & ſanè merito.

Art. 5. Eadem difficultas abſolutè oſtenditur, prætermiſſo vitioſo affectu auaritia, qui ſæpè creſcit, quò magis diuitia creſcunt; vnde reſultat ſenſus ingens parui etiam nocementi, quorum iam antea advertimus nullam haberi rationem, quod ad iuſtitiam attinet. Oſtenditur inquam aliunde. Primò, quia vt infra dicemus ex communi ſenſu iuxta primam rerum diuiſionem, & primaui iura gentium nemini licet, vt fiat ditior aliis, quin plus iſſdem contulerit in bonum publicum, vel per ſe ipſum, vel per eum, à quo primum tranſmiſſæ ſunt diuitia ad eundem cum eodem iure. Equum autem eſt leges indemnitate, ac reſtitutionis non minus fauere in quantitate æquali magis benè merito de Republica. Neque verò iniquè diues eſt punibilis, aut tractabilis vt iniqus, priuata auctoritate.

Art. 6. Deinde ſequeretur commutationem aliàs æqualem, & iuſtam fieri inæqualem, & iniuſtam commutantibus inuicem ditiffimo, & non ita diuite. Quia quod tranſmitteretur in ditiffimum, eo ipſo redderetur facilius, & cum minori onere auferibile per furtum; aut rapinam, ac proinde minus æſtimabile, vtpote magis expoſitum periculo amiſſionis; & è conuerſo. Vnde ditior, dum vellet emere, deberet dare minus pretium, & maius, qui non eſſet ita diues, vtròque inuicem contrahente.

Art. 7. Tertiò. Quò quiſque eſt ditior, eò magis eſt expoſitus furto, & rapinæ, cæteris paribus, expectata tota collectione bonorum, vtpote patentium latius, & obuiorum ad plurium manus. Ergo ſi ſimul eſſet minus protectus per leges, quoad æqualem quantitatem, eſſet planè deterioris conditionis, quam minus diues; nec eſſet vterque æquè dilectus Republicæ.

Art. 8. Præterea qui ſunt potentiffimi, ac ditiffimi habentur, certè poſſunt habere præſtantiſſimos fines proximos diuitiarum; vt tueri patriam tempore belli; eidem ſubuenire tempore famis, propagare religionem; erigere, & ornare templa, & ſimilia proportioniter;

portionaliter : atque potestas proxima ad hos fines est valde æstimabilis, consequenter quælibet eius diminutio potest perturbare animum, & dissolvere benevolentiam, ac tranquillitatem pacis eodem prorsus modo, quo æqualis diminutio, seu diminutio, quoad æqualem partem potestatis proximè ad finem minus præstantem, qui est proprius minus diuitis, idipsum præstare potest. Pater igitur ditissimum posse rationabiliter æquè affici ad æqualem quantitatem rei pecuniariæ, & non minus ægrè ferre eius ablationem, quam possit minus diues, & utcumque opum tenuis sine videlicet, ac potentia proportionaliter præstantiori acutè affectum erga singulas partes, quantum posset eundem refecere similibus abundantia. Dicitur autem est supra inde sumi mensuram quantitatis sufficientis ad lethale.

Art. 9. Denique, qui iuste, & honestè acquirit aliquid de nouo, non sit propterea deterius conditionis, quoad ea, quæ prius habebat. Nihil enim peccauit, nec demeruit fauorem legislatoris, imò meruit illum magis, siquidem discescere nemo iuste potest, nisi promouendo bonum commune aliqua sua operatione honesta, ut suppositum est suprâ, & infrâ ostenditur. Fieret autem deterius conditionis etiam quoad bona prius habita, si eo ipso posset eripi aliqua pars illorum, cum minori difficultate, & onere lædētis; & quidem minori propè infinite, quam posset ante nouam acquisitionem. Tanta nimirum differentia est peccandi lethaliter, & peccandi tantum venialiter, attenta natura rei secundum se.

Art. 10. Rationes istæ videntur profectò efficaces; neque verò est contemnenda auctoritas in contrarium, quæ initio præmissa est. Suppetit autem idonea distinctio, qua utrisque satisfiat. Dicendum primò est eandem quantitatem esse sufficientem, & necessariam ad peccatum lethale, respectu omnium, seu plus, seu minus diuitum nulla facta suppositione voluntatis, qua, quis cedat iuri suo, aut præsumptionis satis fundatæ de tali voluntate. Hoc omnino euincunt argumenta nuper proposita, nec quidquam euincit in contrarium ratio illa unica dubitandi: Quia ditior habet tantum ius ad commodam maiora, & fines præstantiores, & ad potentiam proximam virorumque; quantum habet minus diues ad minora, & minus præstantia, eorumque potentiam proximam, ut liquet ex dictis. Magnitudo autem nocimenti, prout consideratur in ordine ad iustitiam pendet ex magnitudine iuris læsi. Aliæ namque considerationes, & mensuræ nocimenti pertinent ad charitatem, misericordiam, & similes virtutes.

Art. 11. Dicendum rursus est facilius, & in pluribus circumstantiis præsumi voluntatem ditioris, quam minus diuitis cedentem iuri suo, quoad quantitatem absolute sufficientem ad lethale, & quoad maiorem quantitatem, quod diuitiæ fuerint maiores, & quod res determinatæ, circa quas versatur actio iniusta, sunt minus conferentes minusque applicabiles proximè, vel remote ad fines præstantiores suprâ descriptos. Facilius namque, & pluries contemnuntur, ac ceduntur aliis, quæ sunt minus necessaria ad conseruationem simpliciter, vel ad commodam conseruationem individui, quam quæ sunt necessaria ad alios fines, atque ob hunc usum inter alios sunt æstimabiles diuitiæ, idque est verum semper proportionem seruata inter quosvis magis, & minus diuites, & quoad maiorem, minoremque necessitatem sub eadem finium comparatione. Hinc enim proficiuntur donationes faciliores, & plures, ac maiores ditiorum, atque facillimæ plurimæ, & maximæ ditissimorum, si comparantur, cæteris paribus, cum iis, qui sunt minus diuites. Quia verò voluntas præsumpta sufficit ad excusandum à peccato, & obligatione restituendi, ut infrâ dicetur, ac exponetur.

Fit planè, ut sæpè sit necessaria maior quantitas ad peccandum lethaliter per iniustitiam exercitam aduersus magis diuitem, quam per iniustitiam materialiter æqualem exercitam aduersus minus diuitem.

Art. 12. Pronum porro est suspicari auctores superius indicatos confudisse, quod sæpè accidit, & facile est, ut eueniat, cum eo, quod semper, & ex natura rei verum est, huiusmodi confusionem esse facilem, & multis obrepere notauit alicubi Philosophus, & frequens experientia docet. Quia verò fundamentum talis præsumptionis non datur semper, nec uniformiter apud homines etiam ditissimos, nec æqualiter circa omnium rerum genera, & pro omni tempore, ac circumstantiis, obseruanda erunt diligenter pro praxi huius conclusionis, quæ infrâ dicetur de voluntate præsumpta. Ad rationem dubitandi iam nuper dictum est. Et ea, quæ adduntur satis superque patent ex dictis quæst. 29.

QVÆSTIO XXXII.

Virum ex peccato veniali iniustitia resultare possit gravis obligatio restituendi?

Videtur nunquam id accidere posse. Quia ad eandem virtutem pertinet non lædere iniuste; & reparare læsionem iniustam; & obligatio ad utramque fundatur in eodem iure patientis iniustitiam; ac proinde utrumque opus subest eidem regulæ ex parte agentis, & patientis. Ergo fieri non potest, ut læsio sit venialiter peccaminosa, & eius nihilominus non reparatio sit peccaminosa lethaliter, utque teneatur ad restituendum sub lethali, qui ad id tenetur, ratione solius peccati iniustitiæ, quod veniale tantum fuerit.

Art. 1. Resp. Explicata quantitate rei explicanda iam est quantitas culpæ. Quod pertinet ad examen solius restitutionis, quæ debetur ratione iniustæ acceptionis, quatenus differt ab ea, quæ debetur, ratione rei acceptæ, tamen si accepta fuerit absque vlla culpa. Videndum itaque est, quanam nocentis culpa obliget ad reparandum damnum iniuste illatum, tamen si res ablata non extet nec in se, nec in suo effectu, aut quasi effectu. Dicitur nimirum est quæst. 24. hoc vnum esse specialiter proprium acceptionis iniustæ.

Art. 2. Certum est peccatum lethale esse sufficiens ad obligationem grauem restituendi; nec est minus certum, si peccatum sit veniale solum ex parte materiæ ad solam sufficere obligationem restituendi sub veniali. Dicitur namque est quæst. 25. in casu nocimenti iniuste illati dari contractum commutationis inter damnificantem, & damnificatum ex quo damnificans manet obligatus ad reparandum damnum; siquidem contractus sit validus. Certum autem est validitati contractus nihil obesse paruitatem materiæ; nec est minus certum libertatem sufficientem ad lethale, sufficere ad valorem contractus ex genere suo. Difficultas igitur est; an quando materia nocimenti est in se gravis; & nihilominus peccatum nocentis est leue ex defectu deliberationis resultet obligatio grauis, aut saltem levis reparandi damnum.

Art. 3. Dicendum est ex communi nullam inde resultare obligationem restituendi. Suadetur primò, quia homines, vel mediocriter cordati, ac prudentes non dissolunt amicitias, nec perturbantur ira, aut dissensionem tranquillæ paci contrariam concipiunt propter offensas ex defectu deliberationis veniales in vlla materia. Et quidem merito, quia in actibus venialibus ex defectu deliberationis præualet is defectus ei, quod in tali actu adest deliberationis, præualet

ualet verò quasi infinitè, cum de mortali faciat veniale, ideòque perinde potius aestimantur atque si nihil prorsus deliberationis, nullaque culpa intercessisset; & damnum computatur perinde, atque si fuisset omnino fortuitum.

Art. 4. Probatur deinde, quia deliberatio ex sua ratione insufficiens ad lethale, est etiam insufficiens ad valorem contractuum ex communi, & recepta auctororum sententia. Obligatio autem restituendi provenit ex contractu commutationis, ut dictum est. Ergo deliberatio insufficiens ad lethale, eo ipso est insufficiens ad inducendam aliquam obligationem restituendi. Confirmatur, quia peccatum iniustitiae, est lethale ex genere suo, ut constat ex quaest. 17. Ergo defectus deliberationis auferens ex sua ratione formaliter actioni iniustitiae hoc, quod ipsi est essentialiter ex genere suo, sufficit non minus, quin, & multò magis ad auferendam proprietatem istam actionis iniustitiae, ut relinquat post se onus reparandi nocumentum, siquidem hac proprietate est separabilis ab illa aliis etiam de causis, ut infra dicitur.

Art. 5. Accedit fore inaequalem conditionem ludentis, & laesi, si ex nocumento non satis deliberatio resularet obligatio aliqua restituendi. Quia, qui laesi teneretur ad sustinendum cum deliberatione perfecta nocumentum materialiter aequale nocumento alterius non satis deliberato, & ob delectationem vix perceptam teneretur ad sustinendum dolorem, qualis consequitur ad perfectam deliberationem iacturam; hoc est ad dolorem non modò multò maiorem delectatione intra eandem speciem, sed etiam genere diuersum. Quae inaequalitas est contra rationem iustitiae, & inducit nullitatem contractus.

Art. 6. Difficultatem facit aduersus hanc, quod ex paruis laesionibus plenè deliberatis, & saepe repetitis resularet obligatio grauis restituendi, siue vnus vni, siue vnus pluribus, siue plures vni nocuerint; idque etiam, quod fieri potest, totum nocumentum illatum fuerit nullo interveniente peccato lethali, vel ob ignorantiam inuincibilem existentem in vnoquoque ludente de laesionibus ceterorum, vel ob defectum cooperationis, respectu ceterorum; vel ob inaduerentiam actus priorum laesionum; dum committerentur posteriores. Alias enim posset accidere, ut inferretur proximo cum perfecta deliberatione ingens nocumentum centum v. g. milium aureorum, similiterque in honore, & salutè absque vilo onere restituendi; quod non est dicendum, neque vllus vnquam ausus est dicere in omnibus vniuersim propositis casibus. Quod autem peccatum ludentis sit veniale, vel ex defectu deliberationis, vel ex defectu alienius aduerentiae actualis, aut cogitationis circa aliquid aliud distinctum ab actione praesenti, nihil interesse videtur. Quae enim perinde se habent ad venialitatem, vel grauitatem iniustitiae, perinde quoque se habeant necesse est in ordine ad lenitatem, vel grauitatem obligationis restituendi; cum sit eadem prorsus obligatio reparandi damni iam illati, & non inferendi damnum. Ergo lenitas peccati iniustitiae proueniens ex defectu deliberationis non excusat saltem semper, ac necessariò ab obligatione graui restituendi.

Art. 7. Pro dissoluenda ista difficultate, & iis omnibus exactè exponendis, ac determinandis, quae tanguntur in ipsa, agnoscendum imprimis est ab omnibus magnum discrimen, quoad concitandam iram, & perturbandam mutuam pacem inter peccatum iniustitiae leue ex defectu deliberationis, & id quod leue quidem est, sed cum perfecta deliberatione commissum est. Plus enim mouet ad iram, si quis cum perfecta deliberatione eripiat ab aliquo vnum Iulium; aut cum dico, non admodum prudentem, aut pugno

percutiat, quam si semisomnis, aut semiebrius concubatur segetes in magna copia, appellet fatuum, aut mutilat. Dictum autem est supra quaest. 27. iniustitiam, & obligationem restituendi mensurandam esse ex vi concitandi iram, & perturbandi pacem, si non fiat restitutio, aut fiat iniuria. Nulla igitur est consequentiae ratio in difficultate modò proposita, idque facile conicere quisque potest à priori ex fundamentis prius positis.

Art. 8. Consideranda deinde sunt singula seorsim, quae assumentur in antecedente. Continent enim difficultates diuersas, nec pendentes ab eadem penitus ratione. Primum itaque, si vnus vni per minutas laesiones saepe repetitas, & moraliter vnitas inferat graue demum nocumentum, & admodum aegre ferendum à patiente, teneretur sub lethali ad restituendum tametsi non peccauerit lethalter. Teneretur verò ex contractu simpliciter inuoluntario actualiter hic, & nunc; valido tamen per mutuum absolutum ludentis, & laesi consensum ex suppositione eiusmodi laesionum cum plena circa singulas deliberatione. Qui enim sic laedit, habet, quoties laedit, voluntatem superaddendi omni suae anteriori obligationi erga patientem, eam, quae consurgit ex noua laesione. Vnde, cum accedit ad nouam laesionem, qua vltimò completur grauis nocumenti, & qua proinde grauitèr peccaret, si meminisset actualiter laesionum antecedentium, habet voluntatem superaddendi sibi obligationem vltra omnes obligationes praecedentes, eaque illis superaddita imponit sibi obligationem grauem restituendi. Nempe imponit obligationem reparandi nocumentum graue conceptam, & acceptam cum perfecta deliberatione, & quantum fert materia contractus.

Art. 9. Explicatur hoc, & confirmatur exemplo paruorum promissionum. Quia, si quis saepius promittat Iulium alio, atque alio tempore, & cum diuersa occasione, atque motiuo promittendi immemor priorum promissionum, dum facit posteriores promissiones, teneretur proculdubio sub lethali ad adimplendum illarum, cum ventum fuerit ad magnam summam pecuniae promissae. Quod non alia profectò de causa verum est, quam, quia quoties promittit de nouo, vult nouam sibi obligationem adiacere erga promissarium, vltra omnem obligationem antecedentem. Si enim non haberet voluntatem adiacendi nouam obligationem, sed solum renouandi obligationem praecedentem, post quamlibet nouarum promissionum multitudinem, deberet solum illum Iulium, ad quem se obligauit per primam promissionem. Similiter ergo contingit in praesenti. Constitit nimirum superius dari eiusmodi contractum vltro citroque acceptatum in omni actu iustitiae; & patet eum esse validum, quando adest perfecta deliberatio. Peccatum itaque veniale iniustitiae, tunc solum inducit obligationem grauem restituendi, cum includit in se contractum validum reddendi quantitatem notabilem, seu sufficientem quantum est de se ad peccatum lethale. Vnde nihil deducitur pro simili obligatione ex contractu contento in peccato, quod est veniale ob defectum deliberationis. Quia hic defectus impedit valorem contractus, quoad vltimum eius complementum, quod adiacet voluntas iniusta nocendi. Pro intelligentia porro huiusmodi contractus, eiusque inuitabilitate quoad omnes, & singulas partes, respectu ludentis iniuste, obseruanda sunt diligenter, quae dicta sunt in illa qu. 25.

Art. 10. Eadem ferè ratione contrahit obligationem grauem restituendi, qui per leues singulorum eiuus laesiones spoliatur communitate quantitate notabili; ex gr. qui vendendo vinum, aut triticum auferit singulis eimentibus ex mensura aestimationem oboli,

atque inde congerit triginta, aut centum scuta ultra iustum pretium, aut componit libellum infamantem leuiter singulos communitatis, sed eo genere infamiae, qua serpente per singulos absque vlla exceptione, communitas reddatur notabiliter contemptibilis, aut minus æstimabilis, quam esset antea; aut simile quid perpetrat in negotio salutis, ij, inquam, contrahunt obligationem grauem restituendi, tametsi, quod difficillimum est, vt accidat, nec ab initio conceperint propositum inferendi eo modo nocumentum notabile communitati; neque dum exequuntur posteriores læsiones leues, quibus nocumentum completur in ratione grauis, ac notabilis, meminerint priorum læsionum, nec de illis dubitauerint, ideoque nunquam lethaliter peccauerint; dummodò in singulis læsionibus, aut erga singulos peccauerint venialiter cum plena deliberatione. Probatur eadem ratione, quæ adhibita est pro euentu precedenti. Nam, qui lædunt hoc pacto, habent, quoties lædunt, voluntatem superaddendi nouam obligationem omni suæ anteriori obligationi erga communitatem, ideoque cum postremo peccant, consentiunt obligationi circa materiam grauem, quantum ea materia est capax. Est verò capax, eo ipso, obligationis sub lethali; atque hæc obligatio contrahitur validè, & acceptatur, vt liquet ex eadem qu. 25.

Art. 11. Mirum itaque non est, si etiam in hoc posteriori euentu consurgat obligatio grauis restituendi ex solo peccato veniali plenè deliberato; tametsi talis obligatio resultare non possit ex vllò peccato, quod est veniale ex defectu deliberationis, quandoquidem illud peccatum continet in se contractum validum de re graui; istud verò inuolidum. Apparet igitur clarè quantum intersit quoad, istos duos casus inter venialitatem iniustitiæ prouenientem ex solo defectu deliberationis sufficientis ad lethale, & venialitatem aliundè prouenientem; & quænam sit ratio discriminis à priori inter vtrumque hoc extremum, quoad obligationem restituendi; nec perindè se habere quoad istam in genere, quæcumque perindè se habent, quoad illam in genere.

Art. 12. Obseruandum autem est circa istum posteriorem euentum vnius leuiter lædenti singulos communitatis, & inde grauiter ipsam communitatem, quantitatem nocumenti debere esse multò maiorem, quam si vnus vni noceret. Quia, vt plurimum, & per se plus afficiuntur homines erga propria, quam erga communia, & magis perturbantur, ac mouentur ad iram nocumento æquali proprio, quam communitatis. Quapropter quantitas nocumenti illati communitati, modo dicto, sufficiens ad inducendam obligationem grauem restituendi, oportebit, vt sit tanta, quanta sufficit, ad commouendum, & excitandum tantundem ad iram communitatem, & singulos in illa contentos, prout contentos in illa, quantum vnusquisque commouetur, & excitatur quantitate nocumenti proprii, & particularis, quam superius dictum est sufficere ad peccatum lethale, respectu cuiusque seorsim sumpti. Quod si ij, quorum singuli leuiter læduntur, nulla societatis colligatione sunt specialiter inuicem coniuncti, sed ita affecti, vt nullus doloris, & iræ sensus, aut vix vllus tangat singulos de nocumento cæterorum; & hoc nocumentum tale sit, vt inde non resultet aliud rursus nocumentum graue aduersus personam determinatam, vel aduersus alios societate civili specialiter coniunctos; nulla, aut vix vlla quantitas damni inde consurgens sufficit ad peccatum lethale, aut ad grauem obligationem restituendi. Quia eo ipso cessat ratio grauis iniustitiæ supra explicata ex. D. Thoma qu. 27. Vnde pro hoc euentu approbanda venit opinio vniuersaliter asserta ab Angelo Medina, & Nauarra, atque vniuersaliter re-

probata tanquam improbabilis à cæteris cum de Lugo disp. 16. sect. 3. nu. 48. cum tamen neque hanc censuram mereatur pro isto postremo euentu, nec illam approbationem, nisi pro eodem. Verum talis euentus, prout hic propositus est, videtur moraliter impossibilis. Certè exempla abominationis diuinæ aduersus lædentes per paruas læsiones adhibentur prout. 11. & Deuter. 25. solum in scatera dolosa, & ponderibus diuersis, quorum vsus complectitur, vt patet, etiam directè concitantes lædenti, vel saltem eos, qui inter se tales sunt. Videatur Cardinalis cum istiusmodi obseruatione, ac distinctione.

Art. 13. Vltimus euentus indicatus in difficultate, de cuius expositione agitur, de pluribus nocentibus vni seu personæ, seu communitati, dupliciter contingere potest. Primò, ita vt omnes communi consilio inferant nocumentum magnum iuuantibus singulis reliquos, impellentibus consilio, nutu, aut exemplo; vel reddentibus, seu absolutè, seu magis inimpedibiles eisdem à concursu simultaneo ad nocendum, tametsi singuli exiguum nocumentum per se ipsos immediatè exequantur. Et tunc omnes, & singuli lethaliter peccant, tenenturque ad reparandum totum damnum in defectum cæterorum. Quia tunc singuli sunt causa totius damni totalitate effectus, licet non totalitate causæ. Vnde, ex hoc modo lædendi, nulla est difficultas pro re præsentī, neque est vlla apparentia paritatis pro casu indeliberationis. Fieri secundò potest, vt nullus seorsim, & secundum se leuiter nocentium habeat notitiam similium læsionum, quas cæteri exequuntur; vel ita se gerat vnusquisque, tametsi habeat eam notitiam, vt nullo ex dictis modo, vel etiam aliquo alio æquivalenti cæteris cooperetur formaliter, sed tantum purè materialiter, & per accidens: vt si aliqua multitudine iniquè deuasante vineam Caij, aliquis alius furetur obolum in domo eiusdem, vel racemum ex alia eiusdem vinea. Et si quidem hoc modo res eueniret, non teneretur sub lethali ad restitutionem, qui sic executus est paruam læsionem. Quæ est communior auctorum sententia, quam docet Cardinalis de Lugo, & multipliciter suadet ab incommotis oppositæ opinionis; quam tamen tradunt non pauci, nec ignobiles auctores apud eundem vbi supra.

Art. 14. Ratio à priori quoad vtramque partem huius resolutionis reddens discrimen itidem à priori inter illas est. Quia, vnusquisque iniuste lædens alterum eo modo, paciscitur cum illo de reparando damno, quo modo damnum infert, vt colligitur ex sæpè citata qu. 25. vtpotè ex qua hæc omnia pendent. Igitur, qui damnum infert, inita cum reliquis nocentibus societate nociua, eo ipso consentit communi obligationi ad reparandum totum damnum à se simul cum cæteris illatum. Voluntas enim sese inuicem iuuandi, indiuisim est voluntas sese inuicem implicandi obligatione reparandi totum nocumentum, perindè omnino, atque si omnes, & singuli nocentes dicerent patienti; nos tibi totum istud nocumentum reparabimus; atque patiens consentiret in totum nocumentum sub ea conditione; aut certè absque isto consensu in nocumentum, vti semper accidit, respectu iniuste nocentium, acceptaret promissionem reparationis. At qui nocet, quando alij nocent, aut postquam illi nocere, seu ad nocendum sunt parati nulla cum illis inita societate, nullaque facta conuentione nociua cum ijsdem, nullatenus consentit obligationi reparandi totum damnum. Quia nullum celebrat contractum reparationis sibi, & cæteris nocentibus communem cum patiente damnum; sed perindè omnino se habet, atque si cæteris paciscentibus expressè, & in particulari de magna quantitate, ipse seorsim pacisceretur de solo obolo, vel racemo, siue conficius,

conscijs, siue non conscijs pacti per alios initi. Patet igitur ex neutro modo nocendi peccando venialiter cum plena deliberatione quidquam inferri posse pro simili obligatione graui ex peccato veniali ob defectum deliberationis, atque confurgere posse grauiam obligationem restituendi ex peccato veniali iniustitiae si hoc insuper contineat consensum, vel implicitum, vel explicitum in talem obligationem.

Art. 15. Superest tamen adhuc alia difficultas eodem pertinens, & egens explicationis peculiaris. Videtur nimirum oriri saepe obligationem non solum leuem, sed etiam grauem restituendi ex culpa leui, imò, & leuissima, idque non vi contractus tantum, aut officij, atque consilij, de quibus apparet in utroque iure ita expresse dispositum esse, sed etiam seculis his circumstantijs, vt colligitur ex capite ultimo de iniurijs, vbi Gregorius IX. dicit *imperitiam, & negligentiam non excusare* (à reparatione videlicet damni dati) *sed solum nihil de contingentibus omisisse*. Quae profecto est diligentia opposita culpae leuissimae. Culpa autem leuis, & leuissima non sufficiunt ad peccatum lethale. Ergo absque peccato lethali, datur grauis obligatio restituendi, neque id omne excusat ab hac obligatione, quod excusat ab eo peccato, tamen si ex circumstantiis non interuenerint, quae in superiori discursu ponderatae sunt pro consensu grauius obligati in obligationem grauem.

Art. 16. Pro intelligentia huius textus exponenda in primis sunt culpa lata, leuis, & leuissima. Culpa lata communiter definitur ommissio eius diligentiae, & circumspeditionis, quam plerumque homines eiusdem conditionis adhibere solent; vt si liber commodatus foris ante ostium relinquitur. Culpa leuis est ommissio eius diligentiae, & circumspeditionis, quam diligentiores illius artis, & professionis adhibere solent; id est qualis plerumque non adhibetur. Leuissima verò culpa est ommissio eius diligentiae quam non nisi diligentissimi, & prudentissimi adhibere solent, id est qualis non adhibetur nisi admodum raro. Potest hoc ipsum paulò aliter exponi in hunc modum. Culpa lata est ommissio eius diligentiae, ad quam omissionem plerumque, ac ferè semper consequitur damnum, seu interitus rei: nec prudenter sperari potest consecuturum non esse. Culpa leuis est ommissio, ad quam non ita frequenter consequitur damnum, seu interitus rei; atque prudenter sperari potest, licet cum aliquo timore consecuturum non esse. Leuissima culpa est ommissio, ad quam rarissimè consequitur damnum, seu interitus rei, nec prudenter timeri potest consecuturum esse. Verum standum potius est, prioribus expositionibus, ac vocibus; quae videlicet subintelliguntur apud omnes auctores, dum nominant triplex istud culpae genus.

Art. 17. Obseruandum deinde est, cum Cardinali de Lugo, eandem omissionem, quae in vna materia, & respectu vnius personae obligata ad diligentiam adhibendam est culpa leuis, aut etiam leuissima, in alia, & respectu alterius esse latam; nec easdem omissiones pro omnibus rebus, & personis pertinere ad eundem culpae gradum, ac genus. Quia prudentes, & prudentissimi homines pro diuersitate rerum, & status sui diuersam diligentiam, & circumspeditionem adhibere solent. Nec enim eadem diligentia custodiuntur à prudentibus gemmae, & globuli vitrei, sed ommissio diligentiae, quae pro custodia vitri esset leuis culpa, pro custodia gemmae esset culpa lata, & sic de alijs eiusmodi. Et quidem pro culpa Theologica, & foro interiori obseruandum omninò est istud rerum, & personarum discrimen. Constat enim non leuiter peccatum esse, qui non adhiberet maiorem circumspeditionem, ac diligentiam, quando adest periculum occidendi hominem quam quae sufficit

ne peccet, quando adest periculum occidendi canem, aut equum alienum. Pro culpa igitur Theologica graui, aut leui ponderanda sunt necessariò conditiones personarum, & rerum.

Art. 18. At Iuristae pro culpa iuridica, & foro externo non obseruant vsque aded istas differentias, sed eandem omissionem, dicunt culpam, seu latam, seu leuem, seu leuissimam circa quamlibet rem, & relatè ad personas cuiuslibet promiscuè conditionis. Vnde dicere solent commodatarium ex, gr. si contractus cedat in commodum domini teneri ad restitutionem solum ex culpa lata; si in commodum solius commodatarij teneri etiam ex culpa leuissima; si in commodum vtriusque commodantis scilicet, & commodatarij teneri ex culpa lata, & leui, non verò ex culpa leuissima, & sic de similibus iuxta legum civilium dispositionem pro foro externo.

Art. 19. Dicendum iam est ad difficultatem propositam. Vbi ommissio diligentiae vacat culpa lethali, ideòque non datur culpa lata respectiua; hoc est spectata rei, & personae conditione; nunquam datur obligatio grauis restituendi, nisi fortè ob repetitum saepe peccatum veniale plenè deliberatum iuxta dicta circa difficultatem praecedentem, aut ob contractum validum quo quis implicitè, vel explicitè se obligauerit specialiter ad praestandam summam diligentiam, & ad reparandum damnum ex culpa etiam leuissima secutum. Quae duae exceptiones ab omnibus admittuntur. Prior quidem de peccato veniali saepe repetito ob ea, quae superius dicta sunt, circa praedictam anteriorem difficultatem. Posterior verò de contractu speciali, quia per contractum specialem potest quis se obligare validè, prout libet, ad reparandum damnum etiam purè fortuitum, & eueniens absque vlla prorsus culpa, seu Theologica, seu Legali.

Art. 20. His igitur praetermissis suadetur assumptum. Quia omnis obligatio restituendi ducit originem ab hominum mutua inter se conuentione vniuersali, vt saepe dictum est ex doctrina qu. 25. confirmanda vltèrius infra. Fieri autem non potuit, vt omnes in hoc vniuersaliter conuenirent, vt ex vnico peccato veniali resularet grauis obligatio restituendi. Quia peccatum veniale est de genere malorum moraliter inuitabilem, & quilibet facillimè incidit specialiter in illud, quod in omissione diligentiae consistit. Diligentia namque contraria requirit attentissimam plurimarum circumstantiarum obseruationem, & praecautioem. Restitutio è conuerso, quae est materia obligationis grauis, est opus difficile, ac arduum, cuius grauamen plerosque homines male vexat. Non potest autem omnibus hominibus vniuersaliter, ac vniiformiter placere, vt sit facilè, ac penè inuitabile incidere in obligationem vsque aded grauantem, & cui difficillimè satisfiat; maximè cum ex eiusmodi obligatione vniuersali prouentura minimè foret unicuique spes indemnitas in bonis suis, aequalis periculo magni grauaminis, quandoquidem posita etiam eiusmodi obligatione adhuc peccatum veniale, negligentiae foret vitatu difficilè, & restitutio itidem difficilis. Quotus autem quisque est, qui velit spem coniunctam cum periculo valde praeponderanti? connaturalius igitur fuit, & conuenientius, vt omnes in eam voluntatem conuenirent, qua reputarent tanquam malum purè fortuitum, quod ex veniali omissione diligentiae processisset in materia graui. Facilius nimirum est patientem esse in tolerando damno proprio adueniente extrinsecus per leuem alterius iniuriam; quam diligentem esse in reparando damno alieno ex bonis proprijs.

Art. 21. Quapropter in capite illo ultimo de iniurijs nomine imperitiae, & negligentiae intelligitur peccatum lethale, vt asserunt Lessius, & alij. Nec nomine

non ne contingenti intelligitur discriminatim quidvis ab olute possibile cuenire, sed quod frequenter contingit. Id quod ultra datam rationem vniuersalem, hoc specialiter persuadet, quod suggerit ibidem Pontifex: *scire debuisti, ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere*. Nec minori cum fundamento subintelligitur culpa lethalis in Can. *Consuluiti* 1. ubi agitur de homicidio parentum collocantium secum in lecto filios tenellos, vnde eorum suffocatio, ac oppressio facile consequatur. Iam leges civiles præcipientes in nonnullis casibus reparationem damni secuti ex culpa leui, aut etiam leuissima, vel sunt accipiendæ, vt vult Cardinalis de Lugo, de culpa absolute quidem leui, aut leuissima, sed quæ respectiue sit culpa lata, & coincidat cum peccato lethali; vel potius dicendum est cum Scoto, Lessio, & aliis eas leges non obligare in conscientia ante iudicis sententiam; idque eadem ferè ratione, qua idem in simili dictum est qu. 26.

Art. 22. Adde fieri non posse, vt omisso diligentia in re graui, & capaci quantum est de se grauis obligationis, sit venialiter tantum peccaminosa, nisi ex defectu deliberationis sufficientis, quantum est de se ad lethale. Si enim sufficienter aduertat ex tua diligentia omissione graue nocumentum imminere proximo, teque teneri ad eam diligentiam, peccas utique lethaliter eam omitendo. Absurdum namque est dicere te nonnisi leuiter offendere proximum ea diligentia, ad quam ille habebat ius, omissione perfectè deliberata, quæ ipsi creat iacturam centum millium aureorum, aut regni. Si autem desit deliberatio sufficiens ex se ad lethale, est ille ipse casus de quo ab initio disputatur, ideoque nulla in auctoritatibus propositis adducitur difficultas specialis. Concluditur igitur postremò nunquam ex peccato veniali iniustitiæ restitutionem posse obligationem grauem restituendi, nisi actus, quo peccator consentiat cum plena deliberatione in obligationem grauem; posse verò si in illam ita consentiat, modo superius explicato.

Art. 23. Vnde patet ad rationem dubitandi, quia licet obligatio non nocendi, & obligatio reparandi damnum spectent ad eandem virtutem, & pendeant ex eodem iure; potest tamen variari obligatio ex voluntate nocentis imponentis sibi obligationem imposterum maiorem, quam sit illa, ad quam aduertit explicitè, cum committit peccatum iniustitiæ; atque variata suppositione, variatur opus pertinens ad iustitiam, & exactum à iure.

QVÆSTIO XXXIII.

Vtrum necesse sit, & sufficiat restituere quantum ablatum fuerat?

Videtur nec semper id esse necesse, nec semper sufficere. 1. Quia fieri potest, vt tempore intermedio post iniuriam illatam, & antequam fiat restitutio, mutetur fortuna læsi, aut lædentis, aut iniustique; nempe, vt qui tunc erat diues, postea sit pauper, aut e contra. Atque ex vtrius capite subsequitur inæqualis obligatio, respectu cuiusque.

2. Qui læsit iniuste, ultra restitutionem rei ablatæ, tenetur præterea reponere quantum sufficit ad sedandum dolorem patientis prouenientem ex iniuria ultra eum, qui consurgit ex re amissa. Quia ad id cogunt iudices per sententiam. Quod esset iniquum, si ea obligatio supererogandi non resultaret ex formali lædentis iniustitia. Necesse igitur est, vt iniuste accipiens restituat ultra id, quod ablatum fuerat.

Art. 1. Resp. Certum imprimis est ex dictis supra, ratione rei acceptæ, debere restitui totam rem, quæ ac-

cepta fuit, siquidem tota supersit; sin minus quatenus extiterit, vel in se, vel in suo effectu. Effectus autem rei sunt tum res accipientis, cuius loco consumpta est res accepta, quæque consumenda erat, si hæc illi substituta non fuisset; Quia nemo per damnum alterius locupletior fieri debet; tum fructus prouenientes ex re accepta, siue percepti iam sint, siue pendentes, quia res qualibet domino suo fructificat. Eius videlicet est virtus fructifera cuiusque rei, & quidquid in ea causaliter continetur, cuius est ipsa res.

Art. 2. Porro inter fructus restituendos censentur non solum purè naturales, seu qui spontè proueniunt, nulla, aut vix vlla concurrente industria, aut labore, vt factus animalium, & arborum poma; sed etiam mixti, seu ad quos æqualiter, aut ferè virtus naturalis, & industria, aut labor concurrunt; idque siue natura præualeat, vt in segetibus, vino, oleo, & similibus, qui à Theologis dicuntur fructus naturales; siue præualeat industria, vt in pretiis rerum locatarum, & similibus, quæ à Iurisperitis dicuntur fructus civiles. Verum fructus mixti, nonnisi deductis expensis, & æstimatione laboris, restituntur. At fructus purè industriales, seu quorum res ipsa ferax non est de se, sed sola hominis industria parit; licet ad illos deferuiat res aliena tanquam instrumentum, non subiacent obligationi restituendi; sed sunt eius, qui adhibet industriam, siue bonæ, siue malæ fidei possessor is fuerit. Quia sua unicuique industria utilis esse debet. Vnde ad dominum rei solum pertinebit, quantum æstimabitur vsus eiusdem rei, seu instrumenti.

Art. 3. Certum deinde est omnia eadem debere restitui ratione iniustæ acceptionis, seu lationis; idque non tantum quatenus extiterint in se, vel in suo effectu, verum etiam si interierint, nec vllam inde caperit utilitatem realem, qui nocuit. Quia nemini debet nocere iniquitas alterius in rebus absolute suis. Quapropter qui iniuste læsit, debet præterea restituere omne lucrum cessans, & damnum emergens, secundum prudentem æstimationem spei circa vtrumque omnibus hinc inde consideratis. Idque debet, siue lucrum cessans, & damnum emergens contineatur in eodem illo genere bonorum, in quo læsio directè facta fuit, siue in diuerso. Omnium namque indiscriminatim reparationem esse debitam, ratio data æquè persuadet, dummodò nocumentum consecutum sit ex actione iniusta; nec illud erat aliunde nihilominus euenturum absque cuiusquam iniustitia. Nempe res similiter interitura apud dominum, nemine etiam ipsum iniuste lædente, nullus est pretij. Dicitur autem nemine iniuste lædente, quia nocumentum illatum ab vno, inferendum fuisse ab altero; nihil excusat, lædentem de facto. Is enim de facto in se suscipit onus restituendi, quod similiter ad alium pertinuisset, si alius de facto læsisset, vti contingit in re emptæ ab aliquo, quæ, vel facultas eam destruendi emenda fuisset ab alio. Dictum nimirum est supra qu. 23. perinde commutationem vtroque interuenire, quod ad hoc punctum attinet.

Art. 4. Difficultas igitur solum superest, an qui iniuste læsit, teneatur præterea ad aliquid ratione culpæ. Responder cum distinctione D. Thomas qu. 62. art. 3. antè sententiam quidem iudicis sufficere, si restituitur quantum iniuste ablatum fuerat; post sententiam verò iudicis consurgere insuper obligationem in conscientia id adiiciendi, quod iudex censuerit. Subdistinguit ibidem Caietanus, vel pœna stabilita per legem indiget ad executionem sui aliqua actione, vt mutilatio, verberatio, & similia: vel nulla præterea indiget actione, quia in sola priuatione consistit, vt excommunicatio, suspensio, interdictum, & similes. Prior pœna, ait, non obligat in conscientia ante sententiam iudicis; posterior obligat.

Art. 5.

Art. 5. Verum subdistingtio illa Caietani tangit punctum latius patens, quam sit hoc, de quo hic agitur, & agit ibi D. Thomas. Dantur nimirum leges penales non solum aduersus actiones iniustas, & offensivas proximorum in suis iuribus, sed etiam aduersus alia peccata nihil nocentia proximis, vel non nocentia aduersus ius, & iustitiam. Deinde non est vniuersaliter vera ea doctrina, quia lex spolians in poenam iuribus circa bona pecunia aestimabilia non indiget ad sui executionem vlla actione positua, nec tamen obligat in conscientia ante iudicis sententiam. Præterea D. Thomas non agit de qualicumque poena actionis iniustæ, sed de ea tantum, quæ imponitur in fauorem iniuriam passi, vt ipsi satisfiat, & tollatur ex eius animo offensio præconceptra superaddendo poenam cedentem in eius vilitatem, & lucrum; pro qua re adest ratio specialis independens ab vniuersali legum poenaliū consideratione.

Art. 6. Nempè offensionem, & perturbationem animi, quam iniuste passus est, qui passus est iniuriam, non esse compensabilem ad æqualitatem, vti paulo post ostenditur, sicut est compensabilis ad æqualitatem iactura bonorum, quæ ablata fuere per iniustam actionem. Ergo satisfactio obligationi iustitiæ antecedenti sententiam iudicis, & consequenti ad iniuriam ex natura rei constituta æqualitate inter ablatum, & restitutum, atque de reliquo, quoad compensandam offensionem animi, & rationem formalem iniuriæ, standum est arbitrio iudicis; nec est vlla ante eius sententiam obligatio specialis restituendi, ac superaddendi vltra quantitatem nocimenti illati in bonis exterioribus; quandoquidem in nouo Testamento nulla datur lex diuina, aut humana de superaddenda determinata aliqua quantitate pro offensione animi, & ratione formali iniuriæ, vt aduertit D. Thomas ad primum; atque hæc est legitima quaestionis propositæ resolutio sufficere nimirum, si tantundem restituatur quantum ablatum fuerat, dum nihil vltra præcipit iudex.

Ad. 1. Constat ex qu. 30. & 31. ex neutro illo capite variari quantitatem singulis debitam, Qui verò ex vtroque, vel altero docent illam variari hoc insuper difficultatis habent aduersus se, vt componant eam suam sententiam cum doctrina modo tradita, quæ est communis, & indubitata apud omnes.

Ad. 2. Patet ex nuper dictis cum D. Thoma, & videri insuper possunt, quæ in eam rem dicta sunt qu. 23. circa differentiam inter restitutionem, & satisfactionem propriè talem.

QVÆSTIO XXXIV.

Vtrum restitutio facienda sit iuxta existimationem nocentis?

Videtur obligationem plus, vel minus restituendi nunquam pendere ab æstimatione nocentis. 1. Quia hoc est discrimen virtutum, quæ versantur circa passiones, & earum, quæ versantur circa operationes, vt obligatio illarum mensueretur existimatione operantis; istarum verò nequaquam. Quia virtutes, quæ versantur circa passiones intendunt medium rationis; quæ verò circa operationes, medium rei secundum se, vt dictum est quæst. 9. Ergo quantitas restituenda semper, & vnice dependet ab inæqualitate causata à parte rei, nec potest vnquam variari propter varietatem præexistentem in existimatione, & iudicio nocentis.

2. Si quantitas restituenda aliquandò esset mensuranda dependenter ab existimatione nocentis, sem-

per deberet taxari iuxta eandem. Quia lex restitutionis semper est vna, & eadem. Sequela autem est absurda apud omnes.

Art. 1. Respon. Non est dubium, quin si quantitas nocimenti reipsa illati fuerit minor, quam existimauit, qui nocuit, non teneatur is ad restituendum iuxta suam æstimationem, sed præcisè quantum re ipsa nocuit. Quia hoc solum restituto constituitur æqualitas intenta per iustitiam, & ad nihil vltra æqualitatem tenetur ex iustitia, loquendo per se, & nisi error præuius perseueret. Quando autem euentus nocimenti superat inculpabilem existimationem nocentis, non conueniunt auctores circa quantitatem restituendam.

Art. 2. Cardinalis de Lugo respondet post alios non paucos cum distinctione; vel enim nocumentum superans existimationem nocentis fuit realiter indistinctum ab eo, quod præcognouit, qui iniuste nocuit, vt si proiecit in mare gemmam alienam existimans esse vitrum, & sciens esse alienum quidquid esset. Vel fuit idem nocumentum realiter distinctum, & resultans deinde præter opinionem; vt si combussit segetes, & inde factum est, vt combureretur etiam domus præter omnem opinionem, & suspicionem comburentis segetes. In priori euentu docet deberi restitutionem iuxta quantitatem nocimenti reipsa illati: in posteriori verò non nisi quatenus præuiusum fuit. Reddit rationem discriminis, quia qui proiecit gemmam tamen existimet esse vitrum, vult reipsa projicere gemmam, & volitione executiua vult perdere, quod habet in manu, quidquid illud sit. Ergo tenetur ad reparandum damnum, quale reipsa fuit, quia sic reipsa voluit. Qui verò apposuit causam damni reipsa subsecuturi ignorans inuincibiliter illud esse subsecuturum, nec realiter, nec formaliter vult damnum reipsa subsecutum; nec illud magis amplectitur volitione executiua, quam intentiua; sed, respectu vtriusque, se habet merè per accidens; & moraliter perinde æstimatur, atque si nocumentum omnino inopinatum, & distinctum realiter ab eo, quod præuiusum est, non esset re ipsa subsecutum.

Art. 3. Verum hæc ratio discriminis nequaquam satisfacit. Quia ignorantia quoad vim damnificandi perinde omnino est, atque ignorantia quoad valorem rei. Tota namque vis damnificandi est indistincta realiter ab actione, seu renociua inferente reipsa maximum nocumentum, non minus, quam sit indistinctus maximus valor à re plurimum valente in seipsa. Quare si is qui perdidit gemmam, aut verum aurum æstimans esse vitrum, aut aurum falsum, tenetur ad valorem gemmæ, aut auri veri; similiter is, qui dedit cibum re ipsa lethalem existimans inculpabiliter esse causatum solius insomnij, aut leuis doloris in capite, tenebitur de toto damno consecuto reipsa per se ad mortem hominis. Nempè voluisse causam necessariam damni, perinde moraliter est, atque idem damnum immediate, & in se voluisse, maxime cum priuatio boni sit indistincta à quolibet impossibili cum eodem bono, ideoque per se ipsum immediate priuet eodem bono pro eo tempore, pro quo est impossibile cum illo, de quo alias: nec enim ad præsens multum refert, præter quam ad hominem aduersus auctores distinctionis, quæ directè impugnantur.

Art. 4. Ratio igitur paritatis à priori independens ab ea opinione de priuatione, desumitur ex eo, quod ad æstimationem, & effectus morales actuum, tam bonorum, quam malorum perinde valet distinctio rationis, atque distinctio realis, vt dictum est cum D. Thoma aliorumque communi, & indubitata sententia qu. 2. de Virt. Theol. & alibi non semel. Ergo damnum esse distinctum realiter, vel indistinctum realiter ab eo damno, quod præmissum est, seu existimatum formaliter,

formaliter, nihil variare potest æstimationem, & effectus morales actionum, sed quantitas præcisa per rationem à quantitate damni realiter subsecuti perinde reputabitur, atque si identificata realiter minimè cum illa fuisset: sicut reputatur ab omnibus, quoad quantitatem, seu magnitudinem malitiæ actus.

Art. 5. Dicendum itaque est vniuersaliter, in nullo euentu deberi restitutionem vltra quantitatem innocentem existimatam à nocente, nullamque obligationem resultare ex quantitate damni, & valore rei inuincibiliter ignoratis ita, vt ne dubitaueris quidem de vltiori valore, aut vi nocua.

Art. 6. Ratio est, quia inhumanum est, vt homines contrahant obligationem ex actione sua modo minimè humano. Obligatio autem consequens ad ignorantiam inuincibilem, contracta eatenus esset modo minimè humano, quia homo quatenus ignorat, nihil differt à bruto, & agente inanimato. caret enim eatenus libertate, quæ est discretiua humanitatis, & à qua pendent obligationes contrahendæ per actionem propriam.

Art. 7. Confirmatur ratione superius indicata quæst. 32. versus finem. Quia nemo creditur consentire in contractum maioris periculi, quàm spei. Voluntas autem consentiens reparationi damni minimè præiudicat, & superantis existimationem coniecit in maius periculum, quàm spem. Grauius namque proculdubio est spoliare se scientem bonis suis in compensationem erogandis, quàm ipsam ab alio ignoranter priuari. Quare communis hominum consensus antecedens euentus æquè possibiles, respectu cuiusvis, hic potius est, vt reputentur pro damnis purè fortuitis, quæ ab aliquo minimè existimante illata fuerint, quatenus inculpabilem existimationem, & opinionem nocentis exceßerint, quàm vt spem aliquam maiorem concipere, ac fundare voluerint non patiendi nocumentum, inito contrario pacto.

Art. 8. Confirmatur rursus, quia nemo rationabiliter irascitur aduersus nocentem cum ignorantia nocumenti, quatenus ignorauit, ac proinde non ageret rationabiliter cum eo, si hostiliter eatenus ageret cum eodem. Ageret autem hostiliter, si compelleret ad subeundum magnum damnum pro placatione sui, nec aliter vellet redire ad pristinam pacem, ac beneuolentiam mutuum. Quare ad rationem discriminis supra assignatam dicitur in actione, siue mediata, siue immediata plus nocente, quàm putauit auctor actionis, excessum se habere purè materialiter, quoad prudentem operis æstimationem, atque idèd nullum eatenus effectum moralem specialem resultare; neque realem ignoti cum noto identitatem quidquam in contrarium valere.

Art. 9. Dictum autem est vniuersaliter neminem teneri ad reparandum damnum, quatenus fuit inopinatum, ac inexcogitabile, seu non timendum prudenter. Quia nullum, quoad hoc, admittendum est discrimen inter eum, qui nocuit putans quantitatem nocumenti esse sufficientem ad lethale, & eum, qui putauit esse sufficientem solum ad veniale; cum vtrique putauerit esse minorem, quàm re ipsa fuit, nec de opposito dubitauit, quod rarè contingere potest. Licet enim qui putauit quantitatem esse sufficientem ad lethale, eo ipso hostiliter egerit, idèdque meruisse videatur, vt etiam cum ipso hostiliter agatur exigendo ab eo, quantum re ipsa nocuit. Quod meritum nequaquam inest existimanti quantitatem esse venialem. Hæc nihilominus differentia, cui plurimum insistit Cardinalis de Lugo disp. 8. sect. 5, nulla ex parte labefactat vim superioris nostræ rationis vniuersaliter concludentis. Solum enim persuadet facilius, ac rationabilius condonari venialiter, quàm lethaliter peccanti restitutionem quantitatis ab vtroque existima-

tæ. Si enim exigatur vltra existimationem, ac prudentem dubitationem, non hostiliter solum agitur, sed etiam tyrannicè, ac inhumane.

Art. 10. Opponit Cardinalis paritatem ex incurfione poenarum excedentium sæpè existimationem peccantis. Sed retorquetur faciliè, & efficaciter paritas. Quia quantitas poenæ iustæ non potest excedere per se quantitatem culpæ formalis; nec culpa formalis potest excedere existimationem peccantis, circa grauitatem culpæ. Ergo similiter quantitas rei restituendæ non potest excedere per se quantitatem nocumenti existimatam à nocente. Nempe restitutio correspondet nocumento proximi, sicut poena culpæ quatenus imputabilibus; idque simili prorsus modo pro culpa, & nocumento, siue leui, siue graui. Quæ ipsa vniuersitas, quoad leue, & graue in poena, & culpa nocet specialiter intentioni Cardinalis volentis tueri discrimen inter iniustitiam leuiter, & grauiter peccaminosam, cum tamen æquè contingat poenam per accidens excedere culpam leuem, ac grauem; neutram verò vnquam excedere possit per se. Quæstio autem præfens est de obligatione per se vltra nocumentum existimatum. Concluditur igitur quantitatem restituendam nunquam posse esse maiorem inculpabiliter existimata; posse tamen aliquando esse minorem.

Ad 1. Dictum est eo in loco, & sæpè aliàs medium rei, quod intendit iustitia considerari relatè ad ius eius, circa quem operatur ipsa iustitia. Ostensum autem est non competere ius patienti, vt sibi restituatur quantum re ipsa fuit nocumentum, quod passus est, sed quantum inculpabiliter existimauit, qui nocuit; Atque eatenus tenetur ad medium rei, qui nocuit; neque, si postea per nouum errorem restituat bona fide minùs, quàm existimauit, quando nocuit, propterea liberatur à tota obligatione, sed tenetur supererogare, cum primùm innotuerit posterior error. Cuius nihil simile est in alijs virtutibus, quæ versantur circa passionem.

Ad 2. Satis superque patet ex dictis supra ratio differentie, ob quam, qui minùs nocuit, quàm putauit, non debeat restituere quantum putauit, sed minùs; non verò similiter plus debeat restituere, quàm re ipsa nocuerit, qui plus nocuit, quàm putauit, idèdque, neque semper, neque nunquam standum sit mensuræ existimationis, quæ præluxit nocenti. Quia semper satisficit iuri patientis, si recipiat, quantum amisit; & aliquando, etiam si minus recipiat.

QVÆSTIO XXXV.

Vtrum sola nocentis intentio possit variare obligationem restituendi?

Videtur variare posse. 1. Quia in materia aliarum virtutum sola diuersitas intentionis ex parte operantis potest inducere dispares obligationes ex. gr. si actio vtilis alteri fiat animo benefico, obligat ad gratitudinem; si minùs non obligat; idemque apparet in pluribus alijs aliarum virtutum exemplis, quæ prosequitur latè Cardinalis de Lugo disp. 8. sect. 6. Ergo id ipsum accidere potest in materia iustitiæ. Nec enim apparet vlla, quoad hoc punctum, differentia inter ipsam, & alias virtutes.

2. Sola diuersitas intentionis efficere potest, vt quis constituatur, vel non constituatur in ratione causæ moralis, respectu effectus consenti ad eius actionem; vt patet in eadem tentatione denominante demonem, vel hominem causam peccati ex tentatione suborti, minimè verò Deum; quia illi intendunt peccatum,

peccatum, Deus verò minimè intendit. Ergo eadem sola diuersitas intentionis efficere poterit, vt aliquis sit causa moralis nocuenti resultantis proximo ex sua actione, tamen non sit inductiua illius ex sua natura. Causalitas autem moralis in damnum proximi inducit obligationem restituendi. Qua ratione mouetur Vasquez.

3. Videtur insuperabile hanc in rem argumentum desumi ex lege secunda §. *idem Labeo ait ff. de aqua pluuiæ aranda*. Exque aliis similibus præcipientibus reparationem damni secuti, si tale damnum intentum fuit ab auctore operis, ad quod consecutum est, minimè verò seclusa intentione damni. Vnde hoc idem, vt certum supponere videntur quamplures auctores apud Thom. Sanchez lib. 2. consil. cap. 1. dub. 7. recurrentes ad intentionem operantis, aut omittentis pro obligatione, aut de obligatione restituendi. Ergo dubitari non potest, quin intentio nocentis se sola sufficiat ad variandam hanc obligationem.

Art. 1. Resp. An intentio nocendi possit aliquando inducere, vel augere obligationem restituendi, non adfuturam, si illa non adfuisse, tamen cætera omnia adfuisse eadem; maximè verò si adfuisse præcognitio possibilitatis nocuenti coniuncta cum persuasione moraliter certa illud non esse subsecutum ad talem actionem, & tamen de facto subsecutum est ad ipsam? Affirmant, & negant graues, nec pauci auctores. Dicendum autem est intentionem nocentis se sola nihil ad rem facere, nec variare posse obligationem restituendi. Cui sententiæ fauent Thomas Sanchez, Lessius, Navarra, Turrianus, & alij. Quia ius proprietatis vnicuique conueniens, respectu suorum bonorum tantum indirectè extenditur ad actus internos voluntatis, quatenus sunt causatiui alicuius actionis directè contradicentis eidem iuri. Ergo quando actio exercita, ex intentione vtrunque alias mala, non fuerit contraria iuri alterius, ea intentio non erit mala malitia iniustitiæ, sed inuidiæ, inimicitiae, vel alterius similis vitij. Confirmatur quia sola diuersitas intentionis non potest efficere, vt desit aequalitas bonorum, per iustitiam intentam, vt per se patet. Ergo non potest facere, vt actio exterior, alias non futura iniusta, sit iniusta, adeoque inductiua obligationis restituendi; hoc est, vt sit inductiua inæqualitatis, & obligationis reparandi aequalitatem.

Ad 1. Hoc est discrimen inter iustitiam, & alias virtutes morales, vt illa in medio rei, ista in medio rationis consistant, vt expositum est quaest. 9. eamque medietatem respicit iustitia relatè ad ius alterius, eoque solo eam metitur; cum alia virtutes aliis rationibus nitantur. Peruersitas autem intentionis solum recedit à medio rationis, quando seclusa intentione, nulla est iniustitia in actione secundum se, tamen si fiat cum perfecta aliàs rei ipsius cognitione, ac deliberati one, nec intentio secundum se præcisè considerata subest iuri alterius, vt per se patet. Aliæ virtutes respiciunt alia motiua, & medietatem aliam variabilia ex intentione operantis, ad quam etiam immediatè, & secundum si referuntur. Nulla igitur est paritas obiectionis.

Ad 2. Distinguitur antecedens, sola diuersitas intentionis efficere potest, vt quis constituatur in ratione causæ moralis iniuste agentis formaliter, negatur antecedens; agentis contra charitatem, amicitiam, beneuolentiam, misericordiam, & similes virtutes conceditur antecedens. Ratio discriminis patet ex fundamento veritatis, & ex responsione ad 1. Comparatio illa Dei, & dæmonis, aut hominis, nihil vrget. Quia illud discrimen non oritur ex sola diuersitate intentionis, sed etiam, & maximè, atque radicaliter, quia dæmon, & homo tenentur ad non tentan-

R. P. de Esparza Cms. Theol. Tom. II.

dum; Deus verò non tenentur, vt non tentet eò modo, & sensu, quo id illi est possibile; ideoque illis tribueretur peccatum secutum ex tentatione, tamen illud minimè intendissent, sed tantum contempnissent secuti alia motiua.

Ad 3. leges illæ ciuiles nihil continent contra conclusionem positam sub terminis, quibus ea notifica est, & sub quibus examinatur à Theologis quaestio præsens. Quia Iurisperiti non respiciunt ad intentionem purè internam secundum se; sed ad actionem, vel omissionem, quæ talem intentionem nociuam præsupponit per se. Talis autem, seu actio, seu omisso est iniusta ex se, & inductiua obligationis restituendi, tamen absit intentio formalis nocendi. Quia est inductiua damni alieni, vel absque vllò commodo proprio, vel cum eo commodo, quod est contra ius alterius. Nemo enim nisi per accidens ex præsumptione benè fundata grauatur per leges, quando facit, aut omittit id, ad quod secundum se habet ius; hoc est id, in quo fauent ipsi leges, quamcunque demum intentionem gerat purè interiorem actione exteriori existente conformi ad leges quoad omnia exteriora secundum se. Auctores verò indicati in obiectione, vel hunc eundem sensum secuti sunt, vel aberrarunt à vero.

QVÆSTIO XXXVI.

Vtrum restitutio partis debiti possit liberare ab obligatione graui restituendi?

Videtur liberare posse. 1. Quia eadem lege, eodemque modo tenetur vnusquisque ad reparandum damnum illatum, qua, & quo tenebatur ad illud non inferendum, siquidem dictum est supra vtrumque actum esse eiusdem infimæ speciei, eodemque iure patientis moueri adequatè. Ergo nemo peccat lethaliter retentione eius præcisè partis, cuius solius ablatione non peccasset lethaliter. Ergo liberari potest ab obligatione graui per restitutionem solius partis debiti retento reliquo, cuius ablatio non fuisset peccatum lethale.

2. In materia honoris, qui nocuentum graue prius illatum ita imminuit, vt amplius non sit graue, non subest deinde obligationi graui restituendi, ac reparandi partem damni, quæ superest. Ergo similiter dicendum est in re pecuniaria.

3. Quia aliàs non obligatus obstrinxit se voto ad dicendum officium diuinum; & si aliquando intermisisset, ad illud dicendum bis die sequenti, liberatur ab obligatione graui, si die sequenti dicat secundam vice vsque ad parvam quantitatem, qua prætermissa die præcedenti, pro quo compensat, non peccasset lethaliter. Est autem eadem prorsus proportionis ratio de restitutione, & compensatione pecuniæ sublata.

Art. 1. Resp. Valdè percrebuit apud auctores modernos sententiæ affirmans eum, qui restitui partem debiti, qua sublata non peccasset initio lethaliter, liberari ab obligatione graui restituendi, quam contraxit per peccatum iniustitiæ in re pecuniaria. Dicendum tamen est non propterea liberari ab obligatione graui ex natura rei. Quia qui læsus fuit quoad quantitatem sufficientem ad lethale, eo ipso acquisit ius aduersus lædentes ad exigendam totam illam quantitatem simul, potestque proinde vtendo iure suo nolle acceptare partem, si seorsim offeratur, vel etiam acceptare, sed sub ea conditione, vt tali deinde tempore, aut opportunitatè superaddatur, quod deest, & non aliter. Cum enim absolutè debeatur

Q tota

tota quantitas simul, seu simultanea totius quantitatis redditio, non excedet creditor limites iuris sui, nec iure suo cadere, siue adæquatè, siue etiam inadæquatè, si totam simul quantitatem, & non aliter velit. Vult enim, quod debetur, & vti debetur, & licet ipsi velle carere tota quantitate, dum non potest habere nisi partem ob iniquitatem debitoris.

Artic. 2. Vnde fit, vt non possit censerī creditor condonare eam partem, quam non vult acceptare absque reliquo. Quia nemo censetur cedere iuri suo, quoad substantiam rei ex eo præcisè, quod velit indiuisim vti iure suo, etiam quoad modum debitum ipsi simul cum substantia. Quapropter, qui restituit partem debiti parte alia retenta, saltem si hæc sit notabilis comparatione facta cum ea, quæ restituitur, nihil fecisse reputandus est; nisi cum sufficienti speciali fundamento præsumatur in creditore voluntas acceptandi partem, quæ seorsim redditur, tamen reliquum absolutè negetur.

Artic. 3. Verum istiusmodi præsumptio non est facilis, & indiget speciali fundamento. Quia plerumque contingit creditores magnarum quantitatum nolle acceptare partem debiti oblatam cum voluntate nunquam reddendi reliquum, præsertim si hoc sit notabile, respectu partis oblatae. Illud nimirum ipsum, quod si solum deberetur, acceptaretur libenter; recusatur communiter, si sit pars debiti, maximè verò si sit parua pars, vt patet esse, quæ quantitatem rei pecuniariæ sufficientem ad lethale redigit ad in sufficientem. Præsumptiones autem non licet facere absque speciali fundamento, nisi secundum plerumque contingentia. Adde lædentem iniuste, quoad quantitatem sufficientem ad lethale, eo ipso agere hostiliter cum læso, & insuper agere fraudulenter cum eodem, dum vult liberari à magno onere per partiam compensationem. Non autem facile præsumitur per se, impetum hostiliter velle nihilominus amicabiliter excipere redeuntem in gratiam fraudulenter, & diminutè, retenta materia offensionis quoad partem notabilem; sibi que potius tentans providere, quam læso. Difficilior namque est reditus in benevolentiam, ac pacem, quam benevolentia, & pacis conseruatio; ideoque non præsumitur prudenter sub eadem conditione. Tenetur autem qui læsit satisfacere iuri patientis, quatenus per se sufficit ad reditum mutua pacis, & benevolentia, vt liquet ex dictis qu. 27.

Art. 4. Concluditur igitur eum, qui iniuste intulit damnum sufficiens ad lethale, non liberari ab obligatione graui reparandi illud per reparationem eius præcisè partis, qua dempta quantitas nocuenti non fuisset ab initio sufficiens ad lethale; sed necesse esse ad eam liberationem, vt repararet totum nocuentum, vel saltem, vt tam exigua sit comparatiuè pars relicta absque reparatione, vt existimari prudenter possit, eo non obstante acceptare absolutè creditorem eam partem, quæ sibi redditur, tamen reliquam partem non propterea condonet, atque hæc prædictò videtur communis hominum existimatio naturalis, quam non ita communiter contingit esse falsam, ac inanem, quoad res vsque adeò palpabiles, & pendentes ex animi dispositione vnicuique notissima per experientiam, quam commune est, vt auctores nonnulli deludantur, ac implicentur consequentiis, & rationibus, ac paritatibus apparentibus.

Ad 1. Non ita contingit, nolle vnumquemque retinere reliquas omnes res suas, quando ei aufertur iniuste pars earum aliqua, sicut contingit nolle acceptare partem debiti præsertim exiguam absque reliquo, maximè verò, quando ea pars offertur à debitorē merito exoso, & de nouo prouocante ad iram

modo restitutionis maligno, & per versutiam corrupto. Ergo non tenet paritas. Deinde creditor acquisiuit nouum ius ratione iniuriæ, & hostilitatis exercitæ aduersus ipsum. Vnde ante, & post iniuriam est idem ius, quoad quantitatem rei, sed diuersum, quoad modum illam habendi, & variato iure, variatur eatenus obligatio.

Ad 2. In materia honoris alia longè ratio est, vt colligi potest ex dictis quæst. 29. necnon quæst. 16. de natura, & conditione honoris. Constat enim ex iis locis honori, & famæ renuntiare validè minimè posse, nisi cum lucro spirituali aliundè maiori, vel saltem aequali; idque neque quoad totum, neque quoad partem. Vnde qui grauem honoris iacturam passus est, nullam potest validè refutare partem restitutionis, seu compensationis; tamen si alia quantalibet pars nequaquam restituatur ab obligato ad totalem compensationem. At in re pecuniaria potest creditor nolle acceptare partem debiti seiunctam à parte altera, & licet ipsi carere interim tota quantitate ob contrariam naturam, & conditionem rei pecuniariæ substantis magis liberæ cuiusque facultati quoad iacturam, vel actualement eius defectum licitum, respectu damnificati. Quare concessio antecedente negatur consequentia.

Ad 3. Negatur similiter posse non acceptari à Deo partem officij, quæ persoluitur. Quia recitatio eius partis est bona, & laudabilis; atque fieri non potest, vt non placeat Deo, quod est bonum, & laudabile quatenus bonum, & laudabile est; in Deo autem idem est acceptare bona opera nostra, eademque illi placere. Non ita se res habet in voluntate hominis, quoad pecunias, quarum videlicet pars potest validè, & licitè non acceptari, si offeratur seiuncta ab altera parte aequè sibi debita. Conceditur igitur similiter hic etiam antecedens, & negatur consequentia. His tamen non obstantibus non est vsque adeò reprobanda contraria sententia circa restitutionem debitam præcisè ratione rei inculpabiliter acceptæ. Quia non militat pro hoc euentu confirmatio superioris adiuncta; nec fundamentum principale vsque adeò concludit apertè.

QVÆSTIO XXXVII.

Virum impotens restituere in proprio genere teneatur supplere ex bonis alterius generis?

Videtur teneri. 1. Quia absurdum est eum, qui furatus est obolum obligari ad reparandum damnum illatum; eum autem, qui occidit hominem, ad nihil ea de causa teneri. Ad nihil autem tenetur, si nulla esset obligatio supplendi ex bonis alterius generis. Quia vita hominis est irreparabilis in proprio genere.

2. Qui non potest reparare adæquatè totum damnum illatum in re pecuniaria, non propterea excusatur à restitutione eius partis, quam exhibere potest. Ergo neque is, qui læsit in honore, & salute, & non potest satisfacere in proprio genere, excusabitur à parte restitutionis per pecunias, quatenus eam exhibere poterit.

3. Potest iudex saltem ex æquo, & bono præcipere, vt fiat compensatio per pecunias pro honore, & sanitate, quatenus ipsi visum fuerit, quando non potest fieri reparatio damni in proprio genere. Ergo hoc ipsum committi potuit arbitrio lædentis; etsi quidem potuit, credendum est commissum ita fuisse de facto ex communi, & naturali hominum consensu, ne frequenter

frequenter accideret, vt iniuste laesus omni prorsus compensatione careret, & ne impotentis ad restituendum in proprio genere pergerent, iniuste agere absque freno.

Artic. 1. Respond. Bona eiusdem generis dicuntur, quae habent mensuram aliquam communem, diuersorum vero generum, quae talem mensuram nullam habent, nisi forte pure arbitrariam, & quoad aliquem effectum; non vero quoad aequalitatem Arithmeticam, seu rei ad rem reducuntur immediate, & secundum se. Inquiritur iam an qui infamauit aliquem, aut dehonoraui, nec potest, seu famam, seu honorem in propria specie reparare, teneatur aliquid, & quantum pecuniarum rependere? & similiter, an, & quantum, aut pecuniarum, aut famae, & honoris rependere debeat, qui percussit, aut mutilauit irreparabiliter, aut occidit? eademque est quaestio de reparatione pecuniarum per augmentum honoris, aut sanitatis.

Artic. 2. Dicendum est cum Lessio, & aliis pluribus neque pecunias pro honore; neque easdem, vel honorem pro vita, & sanitate deberi vlla ex parte. Quia vero eadem omnino videtur esse ratio de compensatione pecuniarum per honorem, aut sanitatem, dicitur vniuersaliter impotentem restituere in proprio genere, ad nullam prorsus restitutionem teneri directe, & ante sententiam iudicis. Inquam directe; Quia manifestum est infamantem, & percutientem, ac occidentem teneri ad reparandum totum damnum pecuniarum inde emergens; Nec non totum lucrum cessans, tam respectu infamati, seu percussi, quam respectu quorumlibet aliorum ad quos de iure pertinerent eius pecunia, quatenus pertinerent de iure, & non solum ex liberalitate eius, qui immediate passus est iniuriam. Pro qua re aestimanda est etiam prudenter spes incerta lucri, & periculum damni. Dicitur rursus ante sententiam iudicis, Quia certum similiter est posito arbitrio iudicis, eiusque iussione circa compensationem faciendam pro iniuria per bona diuersi generis, teneri in conscientia condemnatum ad exhibendam quantitatem ab eo determinatam, siquidem praecipit, quod iuxta leges conducit ad bonum commune, & ad emendationem iniuriantis, atque ad lenimentum doloris in patiente.

Art. 3. His igitur praesuppositis probatur de reliquo conclusio a nonnullis. Quia quantulacumque pars honoris, & salutis praeponderat quibusuis diuitiis, ac proinde nulla etiam minima illarum iactura potest per illas vnquam ad aequalitatem compensari, vel etiam ex parte, quia nulla datur pars totius intrinsece repugnantis. Vbi autem aequalitas est impossibilis per se, nullus est locus intentioni iustitiae tendentis per omnes suos actus, vel ad conseruandam, vel ad reparandam aequalitatem adaequate si possit, sin minus saltem inadaequate.

Art. 4. Verum haec ratio si quid probaret, concluderet planè, vel nullam iniuriam vtcunque magnam in re pecuniaria esse lethaliter peccaminosam, vel quamlibet vtcunque leuem contra honorem, & salutem esse sufficientem ad lethale. Quia quod est maius eo, quod sufficit ad lethale, sufficiens planè est ad lethale; in sufficiens vero, quod est minus, quam quod est insufficiens.

Art. 5. Deinde, vt quauis pars minima honoris, & salutis praeponderet absolute quibusuis diuitiis in ordine ad vltimum, aut ad aliquem alium finem; certe non praeponderat in ordine ad permouendum animum, & quoad vim dissolutiuam mutuae benevolentiae, & societatis ciuilis. Pater enim magnum quoad haec momentum esse positum in pecuniis;

R.P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

& in plerisque hominibus maiorem doloris, & irae sensum excitari propter magnam illatam iacturam, quam propter leuem infamationem, aut percussione. Neque verò est per accidens quoad humanas commutationes, quod plerumque euenit, estque conforme iudicio, ac appetitioni communi hominum circa res praesertim naturales, nullaue facta suppositione circa singulos accidentali. Cum ergo iustitia cum in finem immediate respiciat, vt liquet ex qu. 27. patet, quod ad hanc virtutem attinet, non praeponderare quamlibet partem honoris, & salutis quibusuis diuitiis; imò posse aliquam istarum quantitatem alicui illarum gradui praeponderare; eaque ratione fieri, vt aliqua iniuria aduersus honorem, & salutem sint leues, ac veniales, aliqua verò aduersus diuitias sint è conuerso graues, ac lethales.

Artic. 6. Apparet praeterea ex his insufficientem similiter esse quandam aliam aliorum probationem ab inconuenienti. Ex eo videlicet, quia si deberetur compensatio per bona alterius generis, fieret, vt passim depauperascerent homines, & quam facillime ex magnis fortunis deciderent in summam miseriam, redderenturque infelices propter culpas admodum leues, quia infamationes, dehonorationes, ac percussiones leues sunt admodum frequentes, atque est difficillimum ab illis omnino abstinere. Est verò sapè impossibilis compensatio illarum adaequata in proprio genere, ac proinde frequenter fieri debet; per pecunias, & cum nulla, aut vix vlla adaequent iacturam vtcunque parua honoris, & salutis, sequeretur inconueniens propositum. Vnde vltius fieret, vt plures sponte, dataque opera excitarent rixas, & prouocarent proximos maxime pecuniosos ad iram hoc animo, vt accepta iniuria parua in honore, vel salute acciperent deinde in compensationem vim magnam pecuniarum.

Artic. 7. apparet inquam probationem istam non esse sufficientem. Quia iam ostensum est summam pecuniarum non vique adeo magnam, & quae non sufficiat ad mutandam notabiliter fortunam hominis posse, quoad finem intentum à iustitia praeponderare paruae iacturae honoris, ac salutis. Idque non leuiter confirmat postrema pars inconuenientis propositi de frequenti ambitione eiusmodi iniuriarum pro habendis in compensationem pecuniis. Nec enim frequenti ambitioni expositum est quod minus aestimatur, comparatione eius, quod aestimatur plus iuxta communem, ac vulgarem hominum apertiationem. Quid quod neutra ex his ratione probatur non posse honore, & salute compensari iniuriam factam in pecuniis? de quo tamen eadem debet esse ratio.

Artic. 8. Legitima igitur probatio conclusionis est. Quia bona diuersorum generum non possunt sibi inuicem substitui in ordine ad placandum animum, & ad sedandam iram prouenientem ex iactura vtriusque eorum. Affectus enim erga vnum genus diuertere potest; minui, aut auferri non potest ex affectu ad aliud genus; ideoque neutrum loco alterius subintrare potest pro temperando, ac reordinando affectu. Nempè quod philosophus dixit 8. eth. 6. *impossibile est plures intentè diligere*; optime D. Thomas q. 7. de malo, quae est de peccato veniali art. 2. ad 12. restrinxit ad amorem eiusdem rationis. Nec enim si quis habeat multos amicos, propterea minus diligit filios, aut fratres, si verò diffundat amorem in plures, aut filios, aut fratres minus singulos diligit. Eadem ratione singuli amici diliguntur minus ab habente plures amicos. Vnde prouenit, vt dolorem de iactura vnus, aut filij, aut fratris, aut amici, possit abolere alius, aut frater, aut filius, aut amicus; non possit tamen abolere dolorem de iactura filij,

P 2 aut

aut fratris amicus illi substitutus, & sic de cæteris eiusmodi. Similiter ergo dolorem, & iram conceptam ex iactura salutis, abolere non potest honoris substitutio; neque substitutio pecuniarum eam, quæ concepta est ex iactura famæ, & honoris; aut è conuerso: Nec enim minùs hæc inter se differunt, quàm illa alia, siue quoad entitates, & prædicata essentialia, siue quoad utilitatem in ordine ad finem proximum, & immediatum cuiusque illorum. Cum ergo iustitiæ finis, ut dictum est, sit conseruatio societatis ciuilib, & communis pacis, ac tranquillitatis, cum depulsione iræ, & discordiarum; parer nec pecunias honori, neque honorem sanitati, aut è conuerso substitui per iustitiam posse ex natura rei, licet per alias virtutes substitui utrumque possint.

Artic. 9. Confirmatur validè hic discursus ex Philosopho cap. 5. huius quinti post medium. *Etenim neque societas, ait, fuerit sine permutatione; neque permutatio sine æqualitate, neque æqualitas sine communi mensura.* At ea, quæ sunt diuersi generis, modo dicto, communem mensuram nullam habent, ut liquet ex definitione initio præmissa, quæ est communis omnium auctorum; & præterea quia numquam quisquam definiuit quotus honoris gradus, aut quæ pecuniæ quantitas brachium, vel oculum adæquet; eademque est ratio de pecuniis, & honore inter se collatis. Ergo actus iustitiæ obiectum suum, & scopum inuenire inter hæc extrema nullo pacto potest.

Artic. 10. Agnouit Philosophus ibidem, quàm esset difficile inuenire æqualitatem inter res tam diuersas inter se, quàm sunt ea omnia, quæ veniunt in commutationem ex communi hominum consensu, ut animalia, & res inanimatæ; & tamen necesse habuit eam inuenire, ut esset locus aliquis exercitio iustitiæ; atque *re quidem vera*, subiungit, *feri nequit, ut ea, quæ adeo differunt, conueniant communi mensura: attamen indigentia ratione satisfieri potest.* Hoc est absolute, & secundum se non possunt ad æqualitatem redigi, quæ specie, imò, & genere differunt. Comparatiuè tamen, & relatè ad indigentiam hominis possunt redigi ad æqualitatem, & sic terminare actum iustitiæ commutatiuæ. Ergo quæcumque ad eam pertinent necesse est, ut communem eiusmodi mensuram subire possint. At neque vllus honor indigentiam salutis ex, gr. quæ est ex defectu brachij; neque indigentiam viriutis ex his vllæ pecuniæ adæquare possunt; neque vlla salus, aut honor vllus indigentiam pecuniarum. Ergo inter hæc commutatio, & exercitium iustitiæ intercedere nequaquam potest.

Artic. 11. Confirmatur rursus ex communi hominum sensu. Quia qui infamauit, aut vulnerauit, aut furatus est, & postea vult satisfacere obligationi conscientie, conatur famam reparare honorando, mederi vulneri, & tantundem pecuniarum reponere. Quod si id assequi non possit, neque medicinis agit pro honore; neque honorem pro sanitate, neque pecuniis pro alterutra ex illis; sed perindè conuiescit, atque si nihil prorsus agere posset in fauorem eius, qui passus est iniuriam. Ergo hic est communis hominum sensus inditus à natura; hæc in commutationem, & mutuam iustam compensationem venire minimè posse. Igitur impotens restituere in proprio genere, non tenetur ex natura rei supplere ex bonis alterius generis, quod ad obligationem, & virtutem iustitiæ attinet.

Ad 1. Absurdum id videri potest, cui absurdum videri poterit pro obolo deberi compensationem æqualem; pro vita verò hominis similem compen-

sationem non deberi, uti certè non debetur. Hoc est absurdum id; videri potest non cognoscenti naturas rerum. Nam qui illas cognoscit, scit quædam esse penitus incompenfabilia, ut vitam, alia verò incompenfabilia per pecunias, ut honorem, & sanitatem; atque è conuerso. Scienti autem hoc, & aduertenti nulla apparet absurditas in hac doctrina; sicut nec vlla apparet in eo, quod quis vino emere possit frumentum, & vtrovis equum; & quiduis horum, atque similibus absque vlla etiam vllius utilitate destruere pro pecuniis, ac corrumpere possit: non possit tamen honoris, aut membri iacturam pati pro aliquo eiusmodi, nec eam iacturam in pretium deducendo subuenire sibi, & de aliis rebus, quibus indiget providere, cum honor, & membra sint bona tam sua cuiusque, quàm quælibet alia.

Ad 2. Concesso antecedenti negatur suppositum consequentis; nempe erogationem pecuniarum posse esse partem compensationis pro iactura honoris, aut salutis, quia pars dicitur, quod coniunctum cum alia, vel aliis partibus potest complere totum. Ostensum autem est nulla pecuniarum additione compensari posse iacturam honoris ad æqualitatem; nulloque honore iacturam pecuniarum; eandemque esse rationem de salute comparata cum vtrovis ex illis extremo, in ordine ad finem specialem, quem respicit iustitia. Nihil igitur horum est pars compensationis iustæ, ac reparationis pro damno illato quoad aliquid aliud eorundem: sicut quælibet quantitas pecuniæ etiam minima est pars cuiuslibet alterius etiam maximæ ob rationem contrariam, & manifestum est eum, qui debet totum aliquod, debere singulas partes eiusdem totius inuicem separabiles, ac æstimabiles seorsim; idemque dicitur de parte honoris, & de parte sanitatis.

Artic. 1. Ad 3. Conceditur antecedens, & negatur consequentia. Quia iudicis arbitrium non iniuri, est prudens, & uniformè, respectu omnium. Arbitrium autem singulorum erga singulos ciues ultra imprudentiam, quæ plerisque inest, foret admodum difforme, prout quisque affectus esset ergà vnumquodque genus bonorum. Vnde frequenter fieret, ut compensans plurimum aliis, parum admodum ab aliis in compensationem acciperet; & vice versa. Vnde ulterius fieret, ut amore iustitiæ, & æqualitatis aperiretur via maximæ, ac valdè notabili inæqualitati, & iniustitiæ; atque inuersio potius ordinis; quàm ordo congruus in Rempublicam induceretur. Deindè nolunt homines sui honoris, ac salutis æstimationem cuiusvis promiscuè alterius hominis, maxime verò iniuriosi arbitrio committere.

Art. 2. Demum quidquid hoc esset compensationis non pertineret ad virtutem iustitiæ. Quia non pertineret ad æqualitatem, aut totaliter, aut partialiter constituendam, ut dictum est. Neque verò, vel ipse iudex eam intendit, quia non intendit, quod est impossibile; sed inducit nouum ius actiuum in fauorem læsi, & aduersus lædentem, atque is, qui læsit parendo iudici constituit æqualitatem non respectu damni illati, sed respectu eiusdem iuris noui. Imploratur nimirum officium iudicis non ad abolendum sensum doloris, & iræ subortum ex iactura in vno genere per lucrum in alio genere; sed ad eius doloris diuersionem, & aliquale solatium. Bona enim diuersi generis valent inuicem ad diuersionem animi, & ad aliquod eius eo modo lenimentum. Hoc videlicet pacto amici, ut eo exemplo concludatur hac quæstio, ex quo cœperat cum D. Thoma eius resolutio, leniunt iacturam consanguineorum; & peccata venialia,

venialia, licet non sint opposita charitati, minuunt tamen feruorem eius, non remouendo directè animum à charitate, aut ab aliquo eius gradu, sed diuertendo, & sic impediendo eius exercitium, ac intensiorem, vt docet eodem illo in loco D. Thomas.

QVÆSTIO XXXVIII.

Vtrum ex iudicio temerario resultet obligatio restituendi?

Videtur non resultare. 1. Quia intellectus est potentia necessaria, ideoque non potest non iudicare de vno quoque secundum indicia, quæ videt. Quæ autem necessariò accidunt, nulla implicant obligationem auctorem actionis.

2. Videtur nunquam posse suboriri obligationem saltem grauem restituendi ex vilo iudicio purè interno. Quia quælibet iniuria exterior nocet magis, quam quælibet existimatio purè interna, vtrumque sinistra iudicantis. Sunt autem iniuriæ aliquæ exteriores, vsque adeò lenes in omni genere, vt nullam inducant obligationem grauem. Ergo nullæ iniuriæ purè internæ valent illam inducere.

3. Restitutio instituitur ad sedandam iram iniuriati, vtque redeat pristina pax, & beneuolentia mutua. Iniuriæ autem internæ, nec excitare iram possunt, nec dissoluere pacem, & beneuolentiam mutuam. Quia dum sunt purè internæ, non possunt innotescere iniuriato. Ergo ratione iniuriæ purè internæ nulla est necessaria, nullaque debetur restitutio.

Art. 1. Resp. Post examen iniuriarum exteriorum, quæ sunt notiores, ac manifestiores, succedunt iure suo iniuriæ purè internæ, quæ sunt occultiores; rediguntur verò ad iudicium temerarium, suscipiorem, & dubitationem temerariam; atque tria sunt circa ipsas communiter recepta apud auctores D. Thoma quaest. 60. artic. 3; & 4. Primum est: iudicium temerarium de peccato graui proximi est peccatum graue iniustitiæ. Quia lædit ipsum grauius in honore debito homini ex sua natura, & non dum amisso per sufficientem manifestationem malitiæ ipsius. Et præterea disponit efficaciter iudicantem, vt agat exterius contempnibiliter cum iudicato. Ac deum si peccatum, de quo temerariè iudicatur, sit offensiuum, respectu indicantis; vt respectu mariti adulterium vxoris, respectu donatarij, & amici mala intentio donantis, & amicabiliter agentis; idem iudicium dissoluit amicitiam, turbat pacem, & gignit odium aduersus iudicatum, idque nulla illi relicta potestate ad auertendum tantum malum. Quis enim occludet aditum temeritati iudicandi, vtrumque benè, ac circumspectè operetur? Aut quomodo auferetur fundamentum iudicandi, iudicandi sine fundamento?

Art. 2. Secundum est: suspicio peccati etiam grauis est peccatum leue ex genere suo. Quia ob debilem, & facile mobilem adhesionem censetur exiguum proximis malum, non secus, ac iudicium firmum de peccato leui. Quantum enim demitur in hoc iudicio ex parte obiecti, tantumdem demitur in suspitione ex parte cognitionis.

Art. 3. Tertium est: dubia interpretanda sunt in meliorem partem. Quia quilibet in dubio est seruandus in possessione naturaliter sibi conueniente boni nominis, & famæ. Nec solum turpè est aliquem ab ea possessione deturbare absque ratione cogente; sed etiam indignum eum iudicare, qui in eadem seruaretur positus.

Art. 4. Iudicium porro temerarium est ex D. Thoma. R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

ma ibidem cum Augustino *desinirina, & firma sententia nitens lenibus iudiciis*: id est, est assensus perfectè deliberatus coniunctus cum voluntate non inquirendi amplius veritatem, & operandi iterum dependenter ab ea cognitione, idque sine fundamento sufficienti ad probabilitatem. Quale fundamentum est, quod plerumque non fallit, & cui absolute ex sua natura difficilius est dissentiri, aut non assentiri, quam assentiri. Inquam verò non habens fundamentum sufficiens à posteriori ex signis peculiaribus datis à iudicato. Quia iudicium à priori ex difficultate innocentiae, & ex maiori numero malorum hominum, & lethaliter peccantium non est liberum iudicatio, & est coniunctum cum possibilitate, ac spe aliqua victoria: èd commendabilioris, quod maior est difficultas vincenda, & minor numerus vincendum. Nemo autem condemnandus est ex eo, quod non est sibi liberum, nec spoliandus maximo honore, dum est liber ad eius meritum.

Art. 5. Suspicio est iudicium admodum debile accedens maxime ad puram dubitationem, & coniunctum cum voluntate amplius inquirendi, nec procedendi interim ad opus. Denique dubitatio est suspensio iudicij directi in vtramque partem. Interpretatio eius in meliorem partem fit per iudicium reflexum adhaerens dignitati hominis secundum se ad integritatem sui honoris, dum non adest ratio cogens in contrarium. Ex his igitur concluditur iudicium temerarium de peccato graui proximi fundare obligationem grauem restituendi; cetera non nisi leuem per se, & ex sua natura. Quia iuxta mensuram iniuriæ resultat obligatio proportionalis restituendi, vt dictum est supra in genere.

Ad 1. Licet intellectus sit potentia ex se necessaria; est tamen ita subordinati voluntati, vt possit flecti in vtramvis partem; certè possit impediri, quominus alterutri assentiat; dum pro neutra apparet ratio euidens, vt certissime non apparet pro iudicio temerario.

Ad 2. Ex fundamento primæ conclusionis, & exemplis ibi propositis cernitur manifestè iudicium internum de peccato graui proximi plus illi nocere, quam iniuriam exteriorem leuem, atque periculum magnorum malorum est ipsum secundum se magnum malum; sicut spes bonorum, & in quo ipsa continentur tanquam in radice, computatur inter bona minime contemnenda. Apparuit autem eiusmodi esse iudicium temerarium.

Ad 3. Restitutio instituitur non solum ad sedandam iram actualement, sed etiam ad auferendum fundamentum, & occasionem ipsius, si notesceret parienti malum, quod ei accidit contra ius suum. Quod ius est causa immediata obligationis ad non inferendum damnum, & ad reparandum, postquam illatum fuerit. Ira verò, & perturbatio mensurat iniuriam grauem, & leuem ex suppositione, quod innotescat. Iudicium autem temerarium de peccato graui habet vim excitandi iam dissolutiuam mutue pacis, ac beneuolentiæ ex suppositione, quod innotescat iudicato. Resultat igitur ex eo obligatio restituendi, etiam dum manet purè internum non secus, ac ex iniuriis exterioribus, quæ etiam ipsi sæpè sunt ignotæ parienti.

QVÆSTIO XXXIX.

Vtrum Preceptum restituendi sit negatiuum obligans semper, & pro semper?

Videtur esse affirmatiuum. 1. Quia non percipit omissionem, sed actionem, quippe restitutio consistit in actione; & peccatum non restituendi

tuendi committitur nihil faciendo. Vnde cum præceptum affirmatiuum obliget quidem semper, non tamen pro semper, videtur præceptum restituendi non obligare pro semper.

2. Præceptum pœnitentiæ, & satisfactionis est affirmatiuum, nec obligat semper, & pro semper, ratione iniuriarum contra Deum, nec peccatur de nouo, si non exhibeantur in instanti immediatè sequenti ad peccatum commissum. Quæ est communis, & vera sententia aduersus Patrem Suarez, & nonnullos alios. Eadem autem, quoad hoc, videtur esse ratio de restitutione; quæ videlicet est genus quoddam pœnitentiæ, & satisfactionis, & hoc habet cum vtraque commune; vt debeatur ratione iniuriæ.

Art. 1. Resp. Dicendum est cum Nauarro, Molina, Vasquez, Medina, & aliis aduersus Sotum, Valentium, Lessium, & alios præceptum restitutionis esse negatiuum, licet habeat formam, & concipiatur ad modum affirmatiui, vt dicit D. Thomas quæst. 62. art. 8. ad 1. Quia de ratione præcepti affirmatiui est, vt ei satisfieri, aut eius obligatio cessare non possit absque aliqua actione eius, qui per illud obligatur, eiusmodi autem non est præceptum restituendi. Quia obligatio auferentis rem alienam cessat eadem re ad dominum vtrumque redeunte. Potest autem ad dominum redire per actionem eiusdem domini, aut cuiuslibet alterius, vel etiam per seipsam, si sit brutum, aut feruus, nihil prorsus agente, aut etiam volente agere per se, vel per alium eo, qui læsit.

Art. 2. Rursus, vt impleatur præceptum affirmatiuum, requiritur actio positiua ratione sui, vt verò impleatur præceptum negatiuum, vel nulla requiritur actio positiua, vel requiritur præcisè, quatenus est impeditiua alterius actionis, vnde fit, vt præcepto positiuo satisfieri non possit, nisi per actionem secundum se honestam; negatiuo verò secundum se præcisè considerato satisfieri possit etiam per actionem minimè honestam secundum se, dummodò sit impeditiua alterius actionis inhonestæ secundum se, & cuius proinde impeditio secundum se, & quatenus impeditio est, sit honesta. Istud videlicet est discrimen quidditatum inter præceptum positiuum, & negatiuum, ex quo aliæ omnes inter vtrumque differentię suboriuntur. Vt autem satisfiat præcepto restituendi, solum requiritur actio positiua, quatenus est impeditiua alterius actionis, nimirum actionis retentiue rei alienæ, seu perseuerantiæ huius eiusdem actionis. Quapropter huic præcepto æquè satisfiat, eiusque obligatio æquè extinguatur per quamlibet actionem impeditiuam dictæ retentionis, siue honestam, siue inhonestam secundum se: vt si pecuniæ furtiue insumantur à fure de consensu domini cooperando ipsi in opere secundum se inhonesto.

Art. 3. Denum in sententia negante puram omissionem liberam, quam sententiam ostensum est esse veram in quæstionibus de actibus humanis, quoduis præceptum obligat ad aliquem actum, & ad omissionem alicuius alterius; & differentia consistit tantum in hoc, quod præceptum affirmatiuum obligat determinatè ad talem actum, & indeterminatè ad omissionem talis actus impossibilis cum priori; Certè obligat cum maiori determinatione actus, quam omissionis: præceptum verò negatiuum è contra obligat determinatè ad omissionem talis actus, & ad lætum omissionum nonnisi indeterminatè; vel certè cum minori determinatione. Præceptum namque negatiuum obligat tantum vagè quantum est de se ad quemlibet cuiuslibet generis actum impossibilem cum omittendo, & determinatè ad omittendum talem actum: affirmatiuum è conuerso. Præceptum autem restituendi obligat determinatè ad omissionem actionis retentiue, & inde-

terminatiue ad quemlibet actum impossibilem, cum eadem actione retentiua. Solum namque postulat vagè quemlibet ex actibus impossibilibus directè, vel indirectè cum actione retentiua rei alienæ. Igitur hoc præceptum est negatiuum re ipsa, & obligat non solum semper, sed etiam pro semper; neque ista quæstio potest esse de voce, vt nonnulli dicunt, nisi apud ignorantes significationes vocum, & definitiones rerum significatarum.

Ad 1. Præceptum restituendi directè, & per se, solum præcipit omissionem; actionem verò, vel nullam, vel præcisè, quatenus est impeditiua alterius actionis. Vnde restitutio consistit materialiter in actione vt plerumque fit, & forma præcepti accommodatur communiori obediendi modo. Caterum id non est de essentia eius, & ratione formali, nec consistit in actione, vt actio est formaliter, sed vt est omissio, & impeditio alterius actionis. Quapropter peccatum non restituendi committi quidem potest nihil faciendo de nouo; non tamen nihil absolute faciendo. Quia committitur continuando actionem auferendi, seu retinendi rem alienam inuito domino. Nempè peccatum furandi, & peccatum non restituendi, idemque dicitur suo modo de reliquis peccatis contra iustitiam, differunt ad eum modum, quo differunt conseruatio, & prima productio rei, idest differunt extrinsecè tantum. Vnde colligitur vterius, sicut non committitur peccatum furti per acceptionem rei alienæ cum animo protinus, aut intra breue tempus reddendi eam domino absque aliquo eius damno; ita non committi nouum peccatum differendo restitutionem, si differatur cum animo restituendi protinus, aut intra breue tempus. Exoritur tamen ratione moræ obligatio reparandi omne damnum consecutum ad quamlibet dilationem absolute culpabilem. Est autem dilatio culpabilis leuiter quidem, quæ est causatiua noui doloris, & iræ parue, ac faciliè deponendæ; grauiter verò, quæ est causatiua noui doloris, & iræ inimicabilis, atque dissolutiua absolute mutue pacis, ac tranquillitatis iuxta dicta quæst. 27.

Art. 1. Ad 2. Dictum est quæst. 20. peccata hominum non habere rationem iniustitiæ simpliciter, & strictè talis aduersus Deum, atque omnia eius præcepta ad nostram, & non ad ipsius vtilitatem ordinari. Præceptum autem de pœnitentia peragenda pro instanti immediato ad peccatum, cum obligatione urgente pro omnibus, & singulis instantibus, non cederet in nostram vtilitatem; sed potius in maximum nostrum nocumentum. Siquidem exponeret omnes, vel saltem plerosque cum maximo, ac ferè insuperabili periculo novorum peccatorum post quoduis peccatum, vt exponetur fusius in quæstionibus de pœnitentia. Neutrum autem horum reperitur in peccatis commissis contra iura proximorum, circa quos versatur restitutio, vt satis patet ex dictis supra. Quod ad satisfactionem attinet, innouit iam quæst. 23. discrimen eius à restitutione; neque vllam esse paritatem inter vtramque, quoad punctum præsens; sed præceptum satisfaciendi esse affirmatiuum, nec obligare pro semper; cum ad restitutionem teneatur, qui læsit pro omni, & qualibet differentia temporis.

Artic. 2. Tempori restitutionis annectitur communiter locus, de quo vix est vlla controuersia disputabilis, eiusque ratio habetur solum, aut ferè pro rebus corporalibus, & pecuniæ æstimabilibus. Possessor bonæ fidei sufficit, si rem restituat in loco, in quo eam habet, nec tenetur suis expensis illam aliò traducere. At possessor malæ fidei tenetur rem eo in loco reponere propriis sumptibus, vbi futura erat, si non interuenisset iniuria. Primam ne innocens gra-

uetur

uetur in bonis suis ob commodum alienum. Secundum, vt iniustitia soli noceat auctori suo, nec iniuriam passus ius aliquod suum amittat ob iniquitatem alterius. Quæ autem debentur ex contractu, reddenda sunt in loco, de quo implicite, vel explicitè conuenitum fuit. Quod si dubitetur, electio erit penes debitorem, vtpote liberum, nec ligatum vllò iure certo creditoris pro aliquo determinatè loco ex his, inter quos dubitatur. Porro, si creditor non compareat in loco, & pro tempore legitimo, debitor paratus quantum est ex se, ad soluendum non est amplius in mora, nec tenetur de vllò damno secuto ex dilatione.

QVÆSTIO XL.

Vtrum detur aliquis ordo inter obligatos ad restituendum?

Videtur nullum inter eos ordinem esse posse. 1. Quia quicumque accipit de bonis alterius, tenetur de parte accepta independenter ab omnibus alijs, & absque vlla relatione, aut ordine ad aliquem alium. Qui autè nihil accipit, ad nihil tenetur, neque ante alios, neque post alios. Nemo enim ex iustitia tenetur refundere de bonis suis, vt alius bene habeat, vtque reintegret bona sua. Ergo nunquam dari potest ordo aliquis prioris, & posterioris inter obligatos ad restituendum.

2. Impossibilis est ordo prioris, & posterioris inter obligatos ad restituendum, nisi dentur plures obligati ad restituendam eandem quantitatem eidem personæ. Impossibile autem est plures esse obligatos ad restituendam eandem quantitatem eidem personæ. Inde enim fieret patientem iniuriam melius habere, & fieri ditiores; & è contra aliquos restituentes deterius habere, & fieri pauperiores post restitutionem, quam antè iniuriam. Quod non permittit iustitia. Constituit enim æqualitatem.

Art. 1. Resp. Ordo restitutionis ex parte restituentium communiter præscribitur his verbis.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus.

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Inter quos hic ordo seruandus est, vt primo loco, obligentur, qui positivè cooperati sunt ad damnum; deinde qui negativè. Quia illi plus influunt, quam isti; & quidem eo genere excessus, vt licet omnes absolute sint causæ morales, quibus damnum illatum imputetur ad culpam; tamen influentes negativè comparatione facta cum influentibus positivè vix videantur habere rationem causæ.

Art. 2. Inter influentes positivè prima obligatio est iubentis. Quia comparatione huius habet rationem instrumenti potius, quam causæ morales, qui immediatè exequitur damnum, atque videtur velle in se suscipere totum onus, qui iubet, & vult agere, vt causa principalis, siue aliàs sit superior, siue non sit; eamque voluntatem videtur pariter acceptare, qui vult agere, vt instrumentum, siue esset ex se antecedenter inclinatus, siue non esset, & siue velit, siue nolit damnum proprio etiam odio, ac iniquitate. Post iubentem sequitur exequens; idemque est absolute primus, si a nemine iussus exequatur damnum. Quia ceteri cooperantes omnes submittunt ultimæ ipsius deliberationi illationem damni. Inter istos duos hoc præterea discrimen consequitur, quod creditore condonante iussori, absolvitur eo ipso executor. Quia hic continetur in illo moraliter, ob rationem datam; non tamen è conuerso. Ob quam similiter rationem, si executor restituat, vri debet,

in defectum iussoris, acquiritur ipsi actio aduersus iussorem; non autem è conuerso.

Art. 3. In tertium locum succedunt ex æquo ceteri positivè influentes: Consulens nimirum primò, qui consilio promouit executorem, aut iubentem; eumue reddidit audaciorem; nec suasionem, preces, aut quid simile adhibuit iam superuacaneum pro reali damni iniusti subsecutione: Secundò consentiens, adhibensque suffragium pro damno iniuste inferendo: Tertio palpo, qui similiter promouit executorem, aut iussorem ponderando circumstantias inferentis, ac patientis damnum magnificando illum, atque hunc vilipendendo, quo animus disponatur, ac alliciat ad aggressionem iniustam: Quarto is, ad quem paruit recursus, præstititque patrocinium recipiendo domi damnificatorem, vt talem; aut celando damnum, & pecunias sublatis, vel exercendo officium aduocati pro causa manifestè iniusta, aut alio simili modo: Quintò participans subministrando instrumentum damnicandi physicum, vel morale, reddendo animosorem auctorem principalem damni assistentiâ, & comitatu suo, vel alio simili modo eum iuando, ac fouendo opera, & auxilio non superuacaneis; idest non talibus, quibus etiam non præstitis inferendum nihilominus erat damnum, vel totum, vel ex parte. Nempè auxilium hoc modo superuacaneum, seu non necessarium in nullo ex his genere obligat auxiliatorem ad restituendum iuxta probabilioris, & veram sententiam. Quia eatenus auxilium est purè materiale, nec æstimatur à patiente iniuriam pro ira, & discordiæ incitamento, si sit prudens rerum æstimator.

Art. 4. Dictum autem est cum plerisque auctoribus contra Nauarrum, & paucos alios, istos omnes teneri ex æquo. Quia licet influxus eorum non sit efficaciarum mathematicè æqualis per se, atque per accidens fieri possit, vt quibus eorum præmineat ceteris, quoad inducendum effectum: differentia tamen ista efficacitatis est exigua, & difficile discernibilis cum certitudine saltem, vt plurimum propter maximam similitudinem; & quæ sunt eiusmodi nihil censentur differre moraliter, seu quoad iudicium prudens, quando agitur de inducenda vniuersaliter obligatione aliqua. Qua itidem ratione affirmatur eadem æqualitas, respectu efficacius, ac appositius, & minus efficaciter, ac appositè suadentis, & consiliantis; & sic de ceteris proportionaliter.

Art. 5. Circa consilium, & consensum duo specialiter obseruanda sunt. Primum est eos consiliarios, qui habent potestatem ultimò determinandi damnum iniustum per sua suffragia, censerì potius inter eos, qui iubent, & tenentur primo loco. Ex quo nihilominus excipiuntur, qui dedere suffragium non necessarium, præeunte videlicet realiter, & non tantum præuiso numero aliorum consiliatorum, & suffragiorum sufficienti ad effectiuam damni iniusti illationem, ijsque certo non recessuris à suscepta sententia ob renitentiam subsequens. Dubitatur tamen an isti posteriores eo non obstante peccent; si non renitentur, vel nolint adesse? Dicendum est non peccare contra iustitiam commutatiuam, aut distributiuiam, respectu eius, cui inferendum est damnum; cui videlicet nihil mali prudenter æstimabilis accrescit ob ea suffragia iam superflua: peccare tamen contra iustitiam legalem, quatenus reddunt faciliorem publici regiminis perturbationem, dum non exprobrant renitentia sua Consiliarijs iniquis iniquitatem ipsorum, cum ad eos alia vice continendos in officio, & ad erigendam spem innocentium, ac bene merentium, plurimum momenti habeat constantia tenax recti etiam paucissimorum, etiam

vnus, manifesta palam omnibus, atque per publicam experientiam comprobata.

Artic. 6. Alterum est dantem consilium noxium, vel dolo, vel lata culpa teneri de damno secuto, non solum tertia personæ, sed etiam ipsi, qui consilio acquieuit, & deceptus fuit cum damno proprio, vel alieno; si talis consiliarius ratione muneris, vel status tenebatur legitimum consilium adhibere, vt Confessarius, vel aduocatus. Quia tunc Consiliarius vtitur executore tanquam instrumento irrationali, ipseque solus est causa moralis, & rationaliter agens, respectu totius damni. Si verò ratione muneris, aut status non tenebatur scire, aut dare consilium legitimum, nec peritiam præ se ferebat, aut iactabat, quantitas sufficit, ad nihil teneri, nisi dolose egerit. Quia tunc tenebatur, qui consilio acquieuit, inquirere ulterius, cum nemo prudens illi fideret, ac proinde executor sibi debet imputare damnum secutum, respectu sui, vel tertia personæ.

Artic. 7. Postremum in locum veniunt cooperantes negatiue. Nimirum primò mutus, non mouens, non consulens, non adiens Senatum, nec dissentiens suffragio suo, non obiurgans, cum deberet ex iustitia, vt vitaretur damnum; Secundò non obstans, cum deberet ex officio, vel contractu operam adhibere impediendæ damnificationi: Tertiò non manifestans, cum similiter deberet prodere paratum ad nocendum, vel iam reum nocenti, vt ille impediretur, hic cogeretur reparare, atque puniretur. Qui omnes tenentur similiter ex æquo ob rationem insinuatam circa cooperantes positiue. Tenentur verò de omni damno ex tali omissione secuto, & præuiso, vel culpabiliter ignorato. Quod tamen intelligitur, nisi fortè aliquod damnum tale esset, vt oppositum emolumentum solum esset intentum, ac debitum sub conditione, quæ posita non fuit, eiusque positio, aut non debebatur, aut non titulo talis emolumenti, & ex iustitia commutativa, sed aliunde. Huius rationis sunt multæ delictorum applicandæ fisco, quæ non videntur intendi, nisi sub conditione, quòd deprehendatur reus, & indicetur, aut sit iam proximè dispositum iudicium. Quare etsi negligentia culpabili ministrorum non deprehendatur reus, aut effugiat, ad nihil tenentur fisco pro multa, secus verò tenentur.

Artic. 8. In alium præterea ulteriorem obligationis ordinem reuocari possunt reflexè, seu quasi reflexè cooperantes siue positiue, siue negatiue. Qui videlicet inssione coëgit ad iubendum; consilio impulsit ad consulendum; silentio silentem fouit, & sic de cæteris. Hi enim tenentur de damno secuto eadem proportionem, ac ordine post eos, qui immediatius cooperati sunt vno excepto iussore. Hic enim eadem ratione vtitur, vt instrumento, eo qui immediatè iubet, qua dictum est istum vti immediato executore. Vnde supremus princeps iniungens damnum iniustum gubernatori ciuitatis, iudici, aut alicui exercitus tenetur ante ipsos ad reparationem damni, eoque reparante, aut absoluto à creditoribus, liberantur ceteri eo ipso; non autem à conuerso. Quod similiter intelligendum est de aliis quibuscumque, quos dictum est esse posteriores, si comparentur cum prioribus, respectu ipsorum.

Art. 9. Cæterum in defectu reliquorum tenetur quilibet cooperantium ad reparationem totius damni; siquidem ad totum fuerit moraliter cooperatus; sin minus pro ea tantum parte tenetur, quam per se ipsum, vel arripuit, vel perdidit immediatè. Censetur autem moraliter cooperatus non solum is, quo non cooperante physice non fuisset illatum damnum; sed etiam qui ita adfuit in notitia, & animo sociorum, vt eos reddiderit perceptibiliter, & vt ita di-

catur, sensibilibiter animosiores, obfirmaveritque sic in proposito nocendi; nec ita se habuit in ordine ad erigendos, ac fouendos eorundem animos, atque si non adfuisse. Qua de causa non tenetur priuatus quisque miles per se solum reparare totum damnum illatum ab exercitu numero agnum iniuste deuastante, aut diripiente ciuitatem, solumque tenetur quatenus per seipsum nocuit, dum nullus alius, vel alij admodum pauci restituere volunt. Quia vnusquisque miles seorsim consideratur, aut vt coniunctus cum paucissimis pro nullo reputatur, respectu nocenti immediatè illati per reliquos. Nihil etenim eos iuuisse, aut animasse censetur secundum prudentem æstimationem, & secundum computationem humana ordinaria consideratione, ac expensione discernibilem.

Art. 10. Qualibet nihilominus pars totius multitudinis sufficiens ad cooperationem moralem modo nupèr explicato, qualis pars videntur quingenti, respectu exercitus viginti millium, tenetur ad reparandum totum damnum, quantum poterit contribuentibus singulis pro rata cum iure refusionis aduersus alios non soluentes. Consequenter tenetur vnusquisque ad perquirendos, ac sollicitandos totidem, vt minimum socios restitutionis, si spes inueniendi prudens affuerit; quæ tamen ratio aderit. Hæ autem, ex quibus proportionaliter determinandæ sunt aliæ etiam circumstantiæ multipliciter comparabiles inter se. Hæc, inquam, satis apparent ex se consideranti superiora. Id mirum videri non debet, vnumquemlibet militem exercitus numerosi, ob solam iniquitatem aliorum nolentium restituere, liberari posse ab ea etiam parte restituenda, ad quam teneretur reliquis volentibus restituere. Quia id consequitur indirectè quatenus singuli ab aliis destituti, ac seiuncti reputantur pro nullis per fictionem iuris cum fundamento iam indicato. Non caret tamen probabilitate obligatio vnus cuiusque seorsim ad eiusmodi partem totius damni, nullo etiam alio volente quidquam restituere. Per hæc igitur patet dari ordinem inter obligatos ad restituendum ex dispari cooperatione, respectu damni iniuste illati, & qualis ille sit.

Ad 1. Dictum est suprà obligationem restituendi non solum fundari in re accepta, sed etiam in iniusta acceptione, seu in damno iniuste illato. Vnde non solum is tenetur restituere, qui accepit rem alterius, sed etiam qui fuit causa iniusta damni, quod alius passus est. Vnde cum plures, & multipliciter possint esse causæ, respectu eiusdem damni iniuste illati, patet plures, & multipliciter posse esse obligatos ad restituendum eandem rem vni eademque personæ, atque teneri ad reparandam cum iactura bonorum suorum iacturam, quam culpa eorum ea persona passa est.

Ad 2. Vno aliquo restituente totam quantitatem debitam nullus nocentium est amplius obligatus patienti, sed fortassis illi, qui restituit, vt dictum, & explicatum est suprà, Vnde non sequitur inconueniens.

QVÆSTIO XLI.

Vtrum detur aliquis ordo restitutionis ex parte creditorum, & rerum debitarum?

Videtur neutra ex parte vllum ordinem prioris, & posterioris esse posse. Quia omnibus creditoribus, & respectu omnium rerum debitarum conuenit ius proprietatis eiusdem infimæ speciei, eiusdemque prorsus rationis. Ius autem creditorem est

est totum modum, & causa restituendi; atque impossibile est, ut quod in multis est vni forme, eiusdemque profus rationis causet inter illos inaequalitatem, & ordinem disconformem prioris, & posterioris.

Art. 1. Resp. Ante ordinem creditorum, & rerum debitarum pramittendum est quibus debeat fieri restitutio eorum, quæ debentur. Quæ de re tres regulæ obseruandæ sunt. Prima regula est: debita incerta, seu quorum creditor, vel ignoratur, vel conueniri non potest, si per iniustitiam contracta sunt, pauperibus, vel Ecclesiæ, seu pijs locis restitui debent; sin minus, absque iniustitia potest debitor ea sibi retinere. Prima pars constat ex c. cum tu de vsuris, idemque esse de iure naturæ apparebit quæst. 43. licet oppositum sit valde probabile ob communio rem doctorem consensum. Altera pars probatur, quia nullo iure, nullaque æquitatis ratione possessor innocens posthabetur alijs, aut constringitur sibi alios præferre de cætero aequales. Ergo talia debita potest sibi retinere.

Art. 2. Secunda regula est: debita certa, quorum videlicet creditor scitur, & conueniri potest, siue is sit persona particularis, siue multitudo aliqua determinata, & discernibilis ab alijs non creditoribus, restituenda sunt per se ei, à quo accepta fuit res, vel cui damnum illatum fuit. Quod patet, quia ijs competit ius, respectu talium debitorum, ac proinde si non adsit legitima aliqua exceptio contra tale ius, proculdubio illis fiet iniuria restitutione omi ssa, vel alteri facta.

Art. 3. Tertia regula est: fieri nihilominus potest per accidens, ut nulla sit obligatio restituendi immediate vero domino, si videlicet is, apud quem est res alterius, vel aliter aliquid alteri debet, acquirit ius prouidendi rei suæ rem alterius in alium, quam verum dominum immediate transferendo, ut qui bona fide emit equum à fure; qui soluit creditori sui creditoris, quod ex eadem causa vti que debebatur, quo pacto debetur pensio pro domo locatori, & illi, à quo is ipsam conduxerat prius: & qui emit ius, quod alius habebat aduersus suum creditorem; hi enim non tenentur quidquam immediate restituere vero domino rei, aut suo aliunde creditori; sed satisfaciunt restituendo mediatè, & sic prouidendo rei suæ iuxta ius sibi quæsitum.

Art. 4. Iam, quod ad ordinem attinet; certum primum est debita certa quibusuis incertis præferri. Quia verum illorum ius competit ijs, quibus ea solui debent; secus verò ijs, quibus posteriora hæc soluenda sunt. Certum rursus est res, quæ extant in propria specie, & quatum dominium nondum acquisitum fuit debitori, quocumque demum titulo apud illum reperiantur, restituendas esse ante omnia creditoribus earum. Quia ipsi habent; reliqui verò creditores non habent ius in talibus rebus. Dicendum denique est creditoribus personalibus non privilegiatis omnibus æqualiter soluendum esse secundum proportionem debitorum, siue tempore priores, siue posteriores sint, quia prior creditor nihil præiudicat posteriori, cum persona debitoris æquè, & eodem modo omnibus adsit, siue prius, siue posterius occurrat ijs, quibus obligatur.

Art. 5. Quare illa regula iuris: qui prior est tempore, potior est iure; solummodò habet locum in creditoribus hypothecarijs concurrentibus in eodem pignore: quia creditor hypothecarius acquirit ius in re, à quo deijci non potest per posteriorem pactionem alterius absque adminiculo sui consensus impliciti, vel expliciti. Quod additur propter hypothecarium, qui adiicit hypothecam specialem post generalem. Eo namque ipso videtur cedere hypothecæ generali,

dum non deficit specialis posteriùs adiuncta. Creditores privilegiati, qui non ex natura rei, nec ratione aliqua vniuersali, cuius ductum sequuntur quæstiones istæ, sed ex rationabili dispositione speciali legum præferuntur creditoribus non solum personalibus, sed etiam hypothecarijs, qui proculdubio sunt priores personalibus non privilegiatis, recensentur à Cardinali de Lugo disp. 20. sect. 6. & ab alijs communiter in præsentem. Quoad reliquos constat ex dictis dari ordinem restitutionis, & qualis ille sit ex parte, tum creditorum, tum rerum debitarum.

Art. 6. Ad rationem dubitandi: sicut vnus habet ius ad magnas diuitias; alius ad paruas; alius, respectu rei pretiosæ; alius, respectu vilis; & tamen in vtròque datur ius proprietatis formaliter vni forme, & materialiter tantum diuersum, ita contingit vnum habere ius, ut prius sibi solvatur, quam alteri, seu ad locum priorem, & alius tantum ad locum posteriorem, quin propterea habeant iura specie diuersa formaliter; cum omnia eiusmodi iura dent æqualem obligationem, respectu rei, & loci pertinentis ad vnumquemque, atque in hoc essentialiter consistat ratio formalis iuris. Causæ excusantes ab obligatione restituendi, de quibus hic erat immediatus agendi locus, commodius exponuntur obiter in quæstionibus sequentibus, quatenus possunt esse aliqua disputationis materia.

QVÆSTIO XLII.

Vtrum diuisio rerum sit de iure naturæ?

Idè Videtur esse contra ius naturæ. 1. Quia, quæ aliquo iure habent vnum communem dominum, non possunt inuicem eo domino diuidi inter plures, quin fiat contra tale ius. Omnia autem, quæ pertinent ad homines habent vnum communem dominum Deum iure naturæ, ut patet ex 24. Iob. quem constituit alium super terram; aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est? Et ex illo Ps. 1. Domini est terra, &c. Atque hoc dominium nec deficit, nec deficere potest. Ergo est contra ius naturæ, ut quæ pertinent ad homines diuidantur inter homines.

2. Omnia sunt omnibus communia, de iure naturæ. Deus enim, cuius voluntas rerum naturis conformis est, totum ius naturæ instituens, præfecit vnū quemlibet hominem rebus omnibus, quæ ad vtilitatem hominum factæ sunt, ut patet ex Ps. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius; Nempe hominis: 1. ad Corinth. 5. omnia vestra sunt. Gen. 1. faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, &c. In quibus omnia promiscuè adscribuntur singulis; ac specialiter in loco Genesis; quod homo præsit piscibus maris, & sic de cæteris, refertur ad rationem imaginis, quæ vnicuique homini seorsim conuenit æqualiter, ac totaliter. Ergo diuisio rerum contrahit iuri naturæ.

3. De iure naturæ est, ut homines sint amore, & charitate inuicem coniuncti. Ergo est contra ius naturæ, ut habeant res inuicem diuisas. Patet consequentia, quia ex diuisione rerum nascitur diuisio personarum, sicut è conuerso ex indiuisione beneuola personarum, nascitur indiuisio, & communitas rerum iuxta illud vulgare ex Philosopho amicorum omnia sunt communia.

Art. 1. Resp. Ad maiorem, & magis intimam intelligentiam eorum, quæ hucusque dicta sunt, plurimum conferet indagare originem iurium, quæ ducitur ex primæua rerum diuisione; idque ipsum est omnino necessarium ad statuendum de his, quæ deinceps

deinceps dicenda sunt de specialibus iuribus, & specialibus tum iustitiæ distributiue, tum commutatiue obligationibus, & actibus. Sciendum itaque est bona vniuersim omnia, quorum homines sunt capaces duplici genere contineri. Alia namque sunt, quibus intrinsecè constituuntur, aut perficiuntur, vt anima, & corpus, sapientia, & probitas, sanitas, & pulchritudo. Alia verò sunt extrinseca, vt agri, & domus, cibi, & vestes. Bona extrinseca sunt in duplici rursus differentia. Alia enim sunt, quorum mensura determinata, respectu cuiusque dependet à magnitudine, & paruitate bonorum vnumquemque afficientium intrinsecè; vt fama, & honor; laus, & amor. Alia verò sunt, quorum mensura determinata est extra ipsum hominem, quæque proinde absque vlla eiusdem iniuria possunt esse plura, vel pauciora nulla in ipso homine præexistente diuersitate, vt patet in exemplis modò prælatis aliorum bonorum extrinsecorum.

Art. 2. Diuisio bonorum pertinentium ad intrinsecam hominis constitutionem, & perfectionem descendit omnino determinatè ex iure naturæ. Cum enim homini, vt potè naturaliter libertate prædito conueniat ex natura rei, vt sit gratia sui, patet animam cuiusque, & corpus, & vtriusque vnionem esse gratia eiusdem ex natura rei, ac proinde ipsum hominem esse finem, ad quem ea ordinantur ex sua natura; Quod est ea esse sua ipsius ex natura rei, iuxta expositionem sùtatis traditam quæst. 3. Cætera, quæ hominem intrinsecè perficiunt, sunt accidentia ipsius, aut adhaerent eidem ad modum accidentium. Accidens autem ex sua natura est entis ens, & respicit tanquam finem subiectum, quod perficit tanquam finem subiectum, quod perficit, ac proinde eadem ratione est suum ipsius ex natura rei independentèr à noua libera cuiusquam dispositione.

Art. 3. Non longè ab simili ratione sunt sua cuiusque ex natura rei ea bona extrinseca, quorum mensura omnino determinata, respectu singulorum sunt bona eorumdem intrinseca. Dictum namque est in eadem illa quæst. 3. ex D. Thoma ea etiam esse sua cuiusque, quæ eidem secundum proportionis æqualitatem debentur. Ea autem cuiusque bona extrinseca, quorum mensura omnino determinata ex natura rei, sunt bona eiusdem intrinseca, patet eidem deberi secundum proportionis æqualitatem. Aliàs enim non deberent inde mensurari omnino determinatè ex natura rei. Ratio vltior horum est, quia bona cuiusque intrinseca, & quæ inde omnino determinatè mensurantur, ita sunt in eius vtilitatem ordinata, vt nulla hominum libera dispositione, aut mutua conuentione fieri possit, ne sint eidem vtilia, aut vt in similem alterius vtilitatem conuertantur. Nec enim fieri potest, vt salus, & honor alicuius, non sint vtilis eidem, aut vt alteri sint eodem modo vtilis, seu sint vsque ad eò vtilis, & sic de cæteris à fortiori. Quæ autem ex natura rei hoc habent, vt vtilitati alicuius sint determinatè deuincta, necesse est ex natura rei esse sua eiusdem. Diuisio igitur vtriusque huius generis bonorum est constituta iure naturæ, & suum quisque illorum peculium habet independentèr ab hominum placito ex suppositione, quod existant.

Art. 4. Cætera bona extrinseca homine inferiora ita sunt in hominum vtilitatem ordinata ex natura sua, vt nullum determinatè hominem potius, quàm quemlibet alium; aut totam hominum collectionem potius, quàm partem eorum, aut quàm aliquem vnum hominem determinatè respiciant tanquam finem suum ex natura sua præterquam cælum, & aër, quibus intrinsecum est, vt sint omnibus communia. Vnde fit, vt nulla superaddita lege, ac dispositio-

ne vltra naturalem, omnia ea bona mansura fuissent promiscuè communia. Qua de causa communiter dicitur omnia esse communia de iure naturæ. Ipsum nihilominus ius naturæ præscribit mortalibus, vt fieret, præscribitque semper, vt conseruetur, ac propagetur eiusmodi rerum diuisio. Quod esse omnino conueniens, nec eam diuisionem honestè prætermitti potuisse, atque esse necessariam triplici ratione probat efficaciter D. Thomas quæst. 66. art. 2.

Art. 5. Primum nimirum, vt homines reddantur solliciti, ac diligentes. Omnes enim naturaliter negligunt, quæ sunt communia comparatione eorum, quæ sunt propria. Et cuius durum est, laborem esse specialiter suum; bonum verò ex labore resultans esse alijs secum commune. Vnde facile relinquit curam alteri; vt habeat commodum sine onere; singulis autem hac ratione propensis in otium, atque sperantibus meliora de socijs, aut si non sperent, nolentibus cum iactura propria prodesse alijs, aut inter hanc spem, ac desperationem hærentibus deseritur, ac dilapidatur bonum commune. At ratione contraria in bonum quisque proprium incumbit diligenter, certus quod sibi arat, sibi occat, & quod suum otium sibi nocet, nec ab alio supplendum sit.

Art. 6. Deinde confusio vitanda interest plurimum, quod curas quisque suas seorsim habeat circa rem determinatam. Quare genus humanum pessimè haberet summa omnium inter se confusione implicatum, si omnibus æqualiter, & promiscuè incumbere cura circa omnia, accurrentibus multis ad eandem rem; vel si non accurrant auertente singulos plurimorum exemplo, ne quis quidquam aggrediatur.

Art. 7. Denique inter eos, qui communiter, & indiuisim aliquid possident, facile, ac frequenter suboriuntur iurgia. Quapropter si omnia omnibus mansissent communia, pax, & tranquillitas mutua hominum, subsistere minimè potuisset in statu absolute tolerabili. Porro hæc tria malorum genera eò sunt maiora, quò maior est eorum multitudo, quibus bona sunt communia.

Art. 8. Adde sublata rerum diuisione nullum, aut vix vllum superesse locum liberalitati, misericordiae, beneficentiæ, gratitudini, & similibus virtutibus, quarum opus est alijs erogare de proprio. Deesset itaque maximum humani generis decus, ac ornamentum, & mutuae beneuolentiæ, ac charitatis vinculum, vel maximum. Adde rursus vitandis his omnibus malis imminetibus ex communione rerum omnium opus esse magna quadam eorum perfectione, quibus illæ essent communes, qualis perfectio de tota, vel etiam magna omnium hominum multitudine sperari minimè potest, saltem pro præsentī misero statu naturæ humanæ lapsæ vniuersaliter in peccatum, atque per illud corruptæ. Opus præterea foret superioritate, ac iurisdictione alicuius supra cæteros, qui congruenter diuideret opera, ac labores, confusio- nem tolleret singulorum in singula directione, & pacem, ac tranquillitatem foueret diremptis iurgijs, aut præoccupatis.

Art. 9. Ea autem ipsa superioritas, ac iurisdic- tio dari non potuisset qualis in eos fines necessaria est, & sufficiens, si nulla facta fuisset diuisio officiorum, ac rerum per liberam hominum dispositionem. Officio- rum quidem, quia nullus subest alterius superioritati, ac iurisdictioni ex natura rei, nec datur differentia pu- ræ naturalis, & vltimò determinata superioris, & subditi; cum vnus quilibet sit æquè liber, ac sui iuris, & gratia sui ex natura rei; sintque præterea plures idonei ad regendum, & plures idonei ad paren- dum. Rerum verò, quia redirent eadem inconue- nientia, si vel vnus tantum homo præesset immediatè toti humano generi quoad omnia, vel plures habe- ren

rent ex aequo, ius ingerendi se in eandem omnium rerum dispositionem, ita ut singuli diuersos quidem dirigerent homines, circa tamen res omnes easdem: Constat igitur ex his diuisionem rerum fuisse, & esse omnino necessariam, eamque quoad aliqua factam esse immediate iure naturae, quoad alia per liberam hominum conventionem, ex praescripto iuris eiusdem naturalis.

Ad 1. Dictum est quaest. praesertim 5. & 19. Deo non conuenire ius proprietatis quoad utilitatem, & usus viles rerum, respectu sui, sed omnem earum utilitatem relictam esse substantijs rationalibus creatis. Quapropter ita est rebus omnibus essentiale, ut subint directioni, ac prouidentiae diuinæ; ut nihilominus iura utilitatum diuidi possint inter homines. Deinde, quæ sunt propria vnius possunt diuidi inter plures ex consensu eiusdem, quatenus ille consenserit. Deus autem, ut dominus vniuersorum, quod in illis locis scripturae manifestatur non solum consentit, sed etiam praecipit lege sua naturali, quæ includitur essentialiter in iure naturæ, prout liquet ex eadem quaest. 5. & ex priori parte quaest. 7. Praecipit inquam, vt res omnes diuidantur inter Angelos, & homines, prout ipsorum interest, ut apparet ex discursu superiori. Est igitur conformis iuri naturæ diuisio rerum, & quoad partem earum inducta per ipsum est immediate.

Ad 2. Ita sunt omnia exteriora indifferentia ex se ad quoslibet, & communia de iure naturæ, ut ipsum ius naturæ praescribat singulorum rerum ad singulos homines distributionem, ac diuisionem communi, & singulorum bono congruentem. Quapropter loca illa scripturae accipienda sunt de subiectione rerum omnium, respectu totius hominum collectionis cum distributione, atque appropriatione accommodata, respectu singulorum. Hoc nimirum conuenit homini ratione suæ similitudinis specialis cum Deo, ut participet vim dominatiam ipsius, cum partitione rerum, & iurium multiplicatione correspondente multiplicati numericae eiusmodi similitudinem cum Deo consecuta ad multiplicationem hominum.

Ad 3. Vitio humanæ naturæ fit, ut nulla arte omne incommodum tolli possit ab hominum mutua inter se coniunctione sociali. Ceterum ex rationibus D. Thomæ, & alijs insuper adiunctis superius, manifestè apparet incommoda futura fuisse longè maiora, etiam quoad mutuam pacem, ac benevolentiam, si nulla prorsus facta fuisset diuisio rerum exteriorum. Cum igitur ratio naturalis dicat inter mala impossibilia, & copulatiue inuitabilia, eligenda esse, quæ minora sunt, patet eadem ratione praecipiente factam esse rerum diuisionem. Quod dicitur amicorum omnia esse communia, accipitur de communitate ex affectu, & inclinatione ipsius amicitiae, quoad usus necessarios ad communem amicorum felicitatem; non verò de confusione iurium pertinentium ad vnumquemque eorum; siquidem ex eorum retenta distinctione suboriuntur, ut supra indicatum est, opera, & officia mutua liberalitatis, misericordiae, gratitudinis, & similia, quibus amicitia fouetur, & quibus non esset locus subintrante iurium confusione, certè non pareret locus tam amplius, quam est necessarius, respectu totius omnium hominum multitudinis, mutuo benevolentiae foedere vniuersaliter, & particulariter copulandæ.

QVÆSTIO XLIII.

Vtrum diuisio rerum exteriorum fieri potuerit arbitrio hominum utcumque libuisset?

Videtur ita fieri potuisse. 1. Quia quod ad utilitatem alicuius totaliter ordinatur, totaliter subiacet eius voluntati, ut disponat utcumque libuerit, ita saltem, ut sit valida dispositio qualitercumque ipse disposuerit. Dictum autem est sæpè res omnes exteriores esse totaliter ordinatas ad utilitatem hominum. Ergo homines potuerunt eas diuidere, atque de illis disponere saltem validè, utcumque libuisset.

2. Quod viget consensu, & voluntate vniiformi omnium vniuersum nationum, & gentium non amplius dubitatur, quin sit iustum, ac honestum; certè non dubitatur de valore dispositionum nihil inde exorbitantium. Dubitari autem eo non obstante posset, si posset esse, aut inhonesta, aut inualida dispositio, ac diuisio rerum facta communi omnium conventionem, ac arbitrio, utcumque libuisset. Quia videndum nihilominus superesset, an disposuissent, ac diuisissent eo determinatè modo, quo solo licet, ac valet eorum dispositio.

Art. 1. Resp. Constat ex quaest. precedenti diuisionem rerum exteriorum indifferentium ex se, tametsi de iure naturæ non sit formaliter, & immediate, atque omnino determinatè; esse tamen de iure naturæ præceptiue, ac vagè. Ita videlicet, ut liberum hominibus fuerit talem, vel talem rerum diuisionem instituere pro libito, quin agerent contra ius naturæ, non tamen, ut nullam prorsus facerent diuisionem. Verum neque istam ipsam electionem diuisionis, ac modi diuidendi vsque adeo liberam, & indifferentem relinquit ius naturæ, ut nullas praescriperet condiciones, quibus non praestitis leges, ac conventiones diuisionum euaderent inhonesta, inod, & nullitatis vitio laborarent. Cum enim res istæ exteriores in omnium, ac singulorum hominum utilitatem sint ordinatæ intrinsecè ex sua natura, sintque deinde naturæ humanæ secundum se, quatenus easdem erogauit Deus aequali erga omnes homines amore, ac voluntate antecedenti; siquidem omnes fecit aequè bonos in natura, neque eius amor inaequalis esse possit, erga obiecta aequaliter bona in se, quatenus aequaliter bona sunt: cumque homini nihil facere liceat contra naturas rerum, & contra diuinam voluntatem antecedentem beneplaciti. Cum inquam hæc ita se habeant patet diuisionem rerum quatenus factam arbitrio hominum honestam, ac validam minime esse potuisse, quin omnium, ac singulorum hominum utilitati, & felicitati aequè consulcret.

Art. 2. Prima igitur eademque præcipua, & categorica se continens conditio iustæ, & validæ diuisionis est, ut omnes homines nulla facta exceptione eidem forti committat, eandemque omnibus quouis tempore existentibus spem, ac facultatem faciat quantum est de se augendi cumulum bonorum suorum. Aliàs enim lex humana faceret inaequales, quos lex naturalis, eademque diuina fecisset aequales, idque solum ex voluntate legislatorum ante omnem earum circumstantiarum varietatem, pro quibus lex naturalis à Deo lata esset, atque omnibus aequaliter prouidisset. Quapropter, si lex humana ex se præcisè inaequalis, respectu diuersorum hominum, posset esse valida, fieri posset, ut voluntas hominis præualeret contra diuinam. Nec enim valida esse posset, quin redderet inualidam, ac nullam eam, cui esset contraria. Quod autem voluntas diuina, per quam viget

lex naturalis, æqualiter fauerit omnibus, & quibusvis secundum se præcisè consideratis breuiter quidem, sed efficaciter demonstratum nuper est.

Art. 3. Secunda deinde principalis conditio eiusdem diuisionis est, vt nullum relinquat aditum inæqualitati bonorum, præter quam ex inæquali ad bonum commune contributione, atque cooperatione. Cum enim bona hæc exteriora sint, vt præmissum est, communia omnibus ex sua natura; neque quod commune est fieri possit iuris priuati, quin tantundem iuris, ac liberæ facultatis decedat cæteris quanta fuerit accessio priuato illi adiudicata, sequeretur planè iniuriosam fore, atque nociuam, respectu cæterorum contentorum in communitate, appropriationem rei, quæ erat communis, respectu priuata personæ, nisi ipsa tantundem in bonum commune contulisset. Quare permitta occupatione, & appropriatione bonorum cuiuslibet æquè patentium absque aliqua eiusmodi contributione in bonum commune, non fieret solum ultra ius naturale, sed etiam contra. Nec enim ea diuisio esset, qualem ipsum ius naturale permittit, ac præcipit, sed qualem reprobatur manifestè. Quod ex eo vltèrius manifestatur, quia nemo prudenter consentit puro suo damno, idest damno minimè compensato per aliquod aliud bonum saltem æquale, & impossibile cum eo, cuius iacturam patitur. Ergo qui facit iuris, ac liberæ facultatis priuata, quod erat commune, quin communitati aliud refuderit tantundem, habet contradicentes sibi reliquos omnes contentos in communitate, atque prudenter sibi prouidos, quales plerique sunt in hac parte, & præsumuntur omnes, ac proinde vsurpat rem inuitis rationabiliter eius dominis. Quod est contra ius naturæ.

Art. 4. Accedit fore, vt si diuisio rerum secus, quam dicitur, facta fuisset, aut permitteretur, non auferrentur, nec minuerentur inconuenientia propo-
sita in quæst. præcedenti ex indiuisione rerum. Primum enim omnes facillè dimitterent curam, & sollicitudinem eorum, quæ iam haberent, in existente sibi facultate, & libera potestate vsurpandi alia, atque alia de nouo absque vilo labore, nullaque adhibita industria cedentibus in bonum commune. Deinde sequeretur summa confusio plurimorum confluentium ad purum lucrum absolutum ab omni onere honestæ compensationis. Quo deniquè pacto, vitari possent similitates, & maleuolentiæ mutue inter videntes spoliari se bonis æquè suis, ac capientis, idque in perpetuum absque vilo suo emolumento speciali, vel communi.

Art. 5. Præterea cuius in finem suum vigoris esse possent virtutes humani generis mutuè conciliatrices, si ea tantum erogari possent, quæ, qui erogaret, habuisset, & qui acciperet habere posset sola habendi voluntate, eiusque voluntatis solum per verba, aut nutus significatione, aut vtrumque aliter nulla superata difficultate promouendi bonum commune, nullaque adhibita eam in rem industria? Quæ omnia incommoda sunt manifestiora in vsurpatione iurisdictionis; si tamen iurisdiclio esset aliqua liberæ facultas supra alios absque, vel idoneitate, vel obligatione promouendi bonum commune. Cuiusmodi profectò facultatem quilibet sibi veller, nemo alteri. Vnde fieret, vt nemo illam habere posset, quin noceret alijs in re maximè sua ipsorum: hoc est in propria libertate, & dispositione suarum actionum, idque inuitis rationabiliter ipsdem. Quod clarè contradicit iuri naturæ.

Art. 6. Pater igitur iniquam, & turpem futuram fuisse diuisionem rerum non grauante singulos appropriaturos sibi partem earum necessitate cooperandi ad bonum commune per positionem rerum acquiratarum in statu magis idoneo ad vsus, & commoda

generis humani, vel physicè, vel intentionaliter. Qui duo modi proficiendi communitati per spem, aut effectum physicum in occupatione, & sepositione rerum, ac personarum in vsum specialem propriæ liberæ facultatis infra clarius feceretur, ac exponetur, seponendo classes rerum, quæ ad legitimam sui appropriationem, respectu particularis personæ exigunt ex sua natura cooperationem physicam ad bonum commune, ab ijs, quæ solum exigunt intentionalem, ac moralem cooperationem. Exponentur inquam, dum dicitur de modis acquirendi in specie. Nunc enim tantum decernitur in genere.

Art. 7. Tertia conditio est, vt quæ cuiusque propria facta iam semel fuerint, eidem maneat in perpetuum, quantum capacia perpetuitatis illa fuerint; nec in alium transire possint absque ipsius consensu, & quatenus, seu illo tantum modo, quo ipse consenserit. Hoc probat efficaciter prima ratio D. Thomæ supra producta, pro necessitate naturali diuisionis rerum. Non enim ea solum negligenter ab vnoquoque administrantur, quæ sunt omnino communia, sed ea etiam, quæ solum habentur ad tempus, debentque, aut possunt transire ad alium absque ipsius consensu, vel simpliciter, vel quoad aliquid.

Art. 8. Confirmatur præterea hæc conditio ex præcedentibus, quia quod quisque contribuisset in bonum commune pro approprianda re aliqua, vel esset irrenocabile, vel renocabile. Si primum, esset iniqua rem sibi acquirendis conditio, quia pro re sibi interitura impendisset aliquid nunquam rediturum. Si secundum, tam priuata persona, quam communitas semper se inuicem haberent sollicitos, & de rebus suis minimè securos, imminente vtriusque dissolutione communium vtilitatum. Quæ de re multa dici possent, sed possunt eadem ab vnoquoque facillè considerari in consequentiam eorum, quæ iam exposita sunt. Confirmatur rursum, quia redderentur contemptibiles, ac minimè efficaces virtutes, quibus homines inter se maximè conciliantur, dum ea erogarent, quorum neque dans esset, neque accipiens futurus esset permanens, & securus possessor.

Art. 9. Quod autem vnicuique debuerit relinquere libera facultas, vt partem, quæ sibi obtrigisset, posset in alium transferre, quatenus ipsi libuisset, ex eo est manifestum. Quia ius cuiusque priuatum in parte sibi contingente succedit iuri communi, & indiuiduo, quod habebat simul cum omnibus alijs ad totum omnium bonorum cumulum. At iuri illi communi, & indiuiduo renuntiare homines potuissent suo libero consensu. Ergo par est, vt possint etiam, renuntiare iuri priuato; quod communi illi succedit. Pater consequentia. Quia ius naturæ præcipiens diuisionem non præcepit, vt homines fierent deterioris conditionis; siquidem ius naturæ, & quod ab eo præcipitur, constitutum ab eo est ex amore generis humani. Fierent autem deterioris conditionis, si non retinerent libertatem æquè solutam, ac antea cæteris paribus.

Art. 10. Posterior ista pars huius tertiæ conditionis confirmatur vltèrius comparatione cum parte prioris. Quia sicut alienabilitas rei vnicuique contingens absque eius consensu redderet infelicem diuisionem, vt ostensum est; ita impotentia alienandi cum libuisset, & quatenus libuisset, reddidisset eandem infelicem inter alia propter hæc duo. Alterum est, quia fieri non potuit, vt in parte vnicuique appropriata suppeterent omnibus omnia necessaria pro omni tempore. Ergo si quod quisque haberet, non posset alienando in alia commutare, constituerentur homines saltem plerique ratione diuisionis rerum in impotentia sibi prouidendi de omnibus necessarijs per commutationem eorum, quæ haberent, cum ijs, quibus magis indigerent. Alterum est quia impotentia alienandi impediret vsum virtutum socialium, & amicitabiliū liberalitatis, gratitudinis,

tis, gratitudinis, & finilium in eo gradu, qui est necessarius respectu totius multitudinis hominum.

Art. 11. Postrema ex his consequens conditio est, vt pars bonorum vniciue contingentium sit transferibilis in alios non ex qualicumque eiusdem consensu, sed vel gratiofo, & benemerenti apud eum, in quem fieret translatio, vel constituyente aequalitatem inter datum, & acceptum. Ratio est, quia si translatio rei quae est vnus, in alium facta erit non constituta aequalitate inter datum, & acceptum; nec excessus fuerit gratiofo collatus ab eo, cui minus contingit habere, his planè iacturam eatenus patietur coactus. Hoc autem sine iniuria ex parte cogentis contingere minimè potest. Cum enim omnes homines essent aequales ab initio quoad terminos libertatis, tam materialiter, quam formaliter, & postea inaequalitas materialis inducta sit absque inaequalitate formali; nec secus fieri potuerit saluo iure naturali, vt liquet ex dictis praefertim circa primam conditionem, atque inter cogentem, & coactum manifesta intercedat inaequalitas formalis; siquidem qui cogitur, plus sibi arrogat in retinenda amplitudine suae libertatis, & restringenda libertate aliena, quam qui cogitur, is enim non plenè, imò, & ultra limites vitit suae libertate. Cum inquam haec omnia ita se habeant consequens planè est, vt toties necesse sit interuenire iniustitiam primæuo iuri naturæ contrariam, nec alterabilem vlla vniuersali inter homines conuentione, quoties fiet translatio rerum, quæ sunt, vnus, in alium absque aequalitate inter vtrumque; & simul absque alterutrius gratiofo quoad excessum collatione, consensu simpliciter libero.

Art. 12. Quapropter commutatio inaequalis non habens admixtam gratiofam collationem ex alterutra parte est iniusta, multò verò magis translatio rei, quæ est vnus, in alium absque vlla commutatione, & consensu domini; neque sine ista conditione potuit fieri rerum diuifio. Consensus porro intelligitur, vel implicitus, vel explicitus. Quia cum homines non possint, vbicumque ipsorum interest, adesse, nec ad omnia, & singula, vel simpliciter, vel prout oportet semper aduertere, quæ similiter eorumdem seorsim, aut communitatis interest; vt sic, vel aliter disponantur de nouo, esset iniqua eorum cognitio, si defectus singulorum quoad praesentiam, vel aduertentiam, & consensum explicitum suppleri non posset praesumptione aliorum, fundata in consensu domini tantum vniuersali, ac implicito, seu virtuali, aut mediato cum vtilitate, vel speciali ipsorum, vel communitatis. Cuius rei clarior demonstratio exhibebitur in progressu.

Art. 13. Interim circa aequalitatem hoc propterea notandum est, non debere illam mensurari dependenter ab affectu speciali, quo quis rem aliquam prosequitur per accidens. Quia ante rerum diuifionem aequè patebant omnibus res omnes exteriores quocumque demum modo affecti essent erga illas. Ergo esset contra ius naturæ, si induceretur inaequalitas quoad res exteriores iuxta proportionalem interioris effectus inaequalitatem. Quem videlicet vniciue permiffum est qualem, & quantum libuerit concipere absque iactura rerum ad quas afficitur, & absque vllius iuris exinde acquisitione, quantum est ex vi iuris naturalis, quatenus comparantis hominem cum homine, & praescribentis vniciue terminos propriæ liberae facultatis. Ratio à priori est quia, vt praemissum est sub initium quaestionis praecedentis, affectus, & cætera, quæ hominem secundum se intrinsecè afficiunt, sunt sua, & propria cuiusque iure naturæ; idque proinde peculium potest quisque quantumlibet augere, vel minuere, quin ea de causa vllam iacturam patiatur, aut vllum emolumentum percipiat quoad

ea, quæ idem ius naturæ fecit omnibus cum aequalitate communia, atque ex praescripto eiusdem iuris ius humana libertate constitutum, atque vltimo determinatum omnium industriae, ac fortunæ aequaliter exposuit, vtrumque affecti essent.

Art. 14. Accedit incommodum ingens, quod ex opposita iuris ratione sequeretur. Sequeretur namque quo quisque sapientior esset, ac maiori probitate praeditus, eo per se loquendo deberet in commutationibus minùs accipere, & eo plus, quo insipientior esset, ac deterior. Nempe quo quisque sapientior maiorisque probitatis est, eo magis afficitur ad aeterna, & minùs ad hæc temporalia, quæ comparatione illorum vilescunt animo rectè vtrique ponderanti; Inde demum fieret sapientiam, & probitatem, insipientiam & improbitatem, vel certè affectum illis regulatum esse partem mercis, aut pretij, in commutationibus; & rem minimè transferibilem in alium constituere intrinsecè id, de cuius in alium translatione ageretur, atque tractari, vt commutabile, fierique materiam contractus commutationis quod essentialiter est incommutabile, ac intransferibile. Aequalitas igitur pensanda est penes aestimabilitatem conuenientem rei independentem ab speciali, & accidentali aestimatione, ac affectu cuiusque erga illam, & pendentem solum à naturali hominum constitutione, aliisque exterioribus rerum ipsarum circumstantiis variantibus mutuum earundem rerum comparationem inter se.

Art. 15. Istæ omnes conditiones, ac limitationes expositæ sunt seorsim maioris claritatis gratia, & quia earum intelligentia conferre plurimum potest ad expeditiorem determinationem quaestionum sequentium, nec non ad dirimendas ab vnoquoque quaestiones alias minutiores circa peculiare in vnoquoque genere iniurias, quarum sigillatim, & in particulari prosecutio euaderet nimis longa. Cæterum ea omnia, quæ dicta sunt, possunt quoad substantiam brevius expediri per definitionem dicendo: diuifio rerum iure naturæ praescripta est *designatio iuridica terminorum libera facultatis respectu singulorum circa res suapte natura communes, ac indifferentes conferens ad propriam cuiusque, & communem omnium felicitatem*. Quia verò huiusmodi diuifio descendit ex praescripto iuris naturalis, & inducta est sensum siue sensu quoad præcipua eius capita per ius gentium conuenientibus singulis appropriationi, quam quisque praecupando fecisset, atque ius gentium confunditur sæpè à Iuriconsultis cum iure naturæ, vt dictum est quaest. 7. propterea. Instit. de rerum diuifione *fera dicitur id quod ante nullius est, naturali ratione conceditur occupanti*. Rursus quia plures rerum diuifiones sunt immediatè decretis, & legibus Principum ex concessione iuris gentium, & naturæ; propterea Augustino dicere licuit tract. 6. in Ioan. *quod hac villa sit mea, & illa tua, est ex iure Imperatorum*. Neutrum tamen horum fieri, aut honestè, etiam validè potuit si per conuentionem gentium, siue per decreta, & leges Imperatorum, siue vllò alio modo nisi dependenter à iure naturæ, & cum conditionibus ab eo praescriptis, & huc vsque explicatis; cum iisdem verò potuit, & potest fieri diuifio rerum per liberam hominum conuentionem, & statutum.

Ad 1. Quod est vtilitati alicuius, vel aliquorum deputatum, subiaceret eius, seu eorum voluntati solum quoad eas vtilitates, quæ eidem, vel eisdem concessæ sunt. Res autem exteriores concessæ sunt à Deo hominibus non quoad vtilitates qualescumque respectu singulorum, sed quod eas, quæ bono communi congruunt, & respiciunt aequalitatem respectu cuiusvis in particulari prout comparati cum cæteris. Eatenus igitur tantummodo concessum est hominibus, vt honestè, & validè de iis rebus disponerent iuxta regulas datas.

Ad 2. Propter ea non dubitatur de honestate, & validitate eorum, quæ communi hominum consensu statuta sunt circa res istas exteriores sensibus obuias, & facile intelligibiles perfecte; quia est moraliter impossibile, ut omnes, aut etiam plerique errent circa dispositionem earum quoad principia omnibus, aut plerisque communia. De iis autem, quæ sunt moraliter impossibilia perinde dubitatur, atque de impossibilibus physicè quia perinde non eueniunt.

QVÆSTIO XLIV.

Virum officia habentia iurisdictionem sint intrinsecè inuendibilia?

Videntur non esse inuendibilia. 1. Quia D. Thom. interrogatus de hoc puncto à Ducissa Brabantia, respondet opus. 21. ad quæst. 5. his verbis: *non video quare huiusmodi officia non liceat vobis vendere dummodo talibus vendatis, de quibus possit presumi, quod sint utiles ad talia officia exercenda, & non tanto pretio vendantur officia, quod recuperari non possit, sine grauamine vestrorum subditorum.* Ergo seruatis duabus illis conditionibus licet, & valide vendi possunt officia habentia iurisdictionem. Nempe de talibus officiis est ea consultatio.

2. Officia secularia sunt in primis, quid purè temporale, ut patet. Deinde sunt valde appetibilia. Ambiantur enim magnis expensis laboris, & industriae & magnæ pecuniarum summæ à multis quam libenter erogantur pro illis obtinendis. Ergo sunt vendibilia. Patet consequentia, quia non alia de causa panis, & vinum, & eiusmodi cætera ab omnibus censentur vendibilia. Quapropter D. Thomas hanc eandem rationem vnicè præmittit suæ illi assertioni aiens: *Cum autem balinis, & officialibus vestris nihil committatur nisi temporalis officium potestatis non video, &c.* Est igitur efficax ista ratio.

3. Marchionatus, Comitatus, Ducatus venduntur de facto carius à piis, & timoratae conscientiae principibus ob adiunctam illis iurisdictionem; quæ seclusa non venderentur tanto pretio redditus, & alia emolumenta pecuniaria honorariis illis titulis deuincta. Ergo iurdictio etiam ipsa secundum se est vendibilis, & habet rationem partis mercis in venditione iusta. Quis enim audeat damnare tanquam iniustam tot iustissimorum Principum praxim, antiquam, & quotidianam augmentum pretium ob adiunctam præcisè iurisdictionem? Aut quæ ratio discriminis reperiri potest, ob quam iurdictio simul cum re alia vendi eiusque pretium augere possit; seorsim verò vendi non possit præsertim cum eiusdè rationis, ac iuris sit, siue illa alia res prius, deinde iurdictio seorsim, siue vtraque simul, ac indiuisim vendantur.

4. Licet iurdictio primo, ac principaliter sit ordinata in bonum communis; secundario tamen, & minùs principaliter cedit etiam in vtilitatem eius à quo habetur, quatenus confert præminentiam quandam, & dignitatem prælatiuam respectu cæterorum, ut dictum est quæst. 3. & 4. Fieri autem potest, ut vtilitas secundaria, & minùs principalis alicuius rei sit æqualis toti alterius rei vtilitati ob maiorem æstimabilitatem vnius, quam alterius, ob quam, quod est secundarium, ac minùs principale in vno adæquet, aut etiam superet, quod est primum, ac principale in altero. Confirmatur à posteriori, quia quod est secundarium, & minùs principale in iurisdictione communiter habetur pluris, & ambitur magis, quam quicquid vtilitatis simpliciter est in parua pecuniarum quantitate.

5. Si hæc officia essent inuendibilia secundum se essent etiam inuendibilia quoad emolumenta pecuniaria illis annexa. Quia quomodocumque vendantur, sequuntur eadem inconuenientia; nempe quod ciues postquam ea emerint grassentur in subditos non solum, ut expensas factas restarent, sed etiam, ut ad vltiores in dignitatibus progressus viam sibi parerent. Atque hoc est alterum inconueniens, quod nimirum inde fiat, ut ciues non se disponant ad obtinenda ea officia per virtutem, & sapientiam, sed magis accumulando pecunias per bonas, vel malas artes præeunte ad hoc ipsius exemplo Reipublicæ, seu supremi Principis docentis ea venditione venditionem functionum iurisdictionalium & pecuniæ auiditatem.

6. Ut hæc officia vendi non possint digniori, cui debentur determinatè; saltem vendi poterunt indigno, & minùs digno, quibus non debentur; certè venditio his facta erit valida, nullumque inde manebit onus restituendi, idque eadem ferè ratione qua iudex ex communi auctorum opinione facit suas pecunias, acceptas pro sententia iniusta, licet non faciat suas, quas accipit pro sententia iusta. Est enim eadem utrobique ratio. Ergo venditio istiusmodi officiorum non est intrinsecè inualida.

7. Saltem electio vnius præ alio ex æquè dignis vendi potest. Licet enim concurrentibus multi æquè dignis debeatur electio alicui eorum vagè, & indeterminatè; non tamen debetur huic potius quam alteri determinatè. Ergo pro electione huius determinatè potest accipi aliquod pretium. Quælibet enim res quatenus est indebita, est vendibilis, si simul sit purè temporalis, atque æstimabilis; in quo genere continetur electio ad officia temporalia. Confirmatur ex opinione quorundam auctorum afferentium obligatum ex testamento ad dandum centum pro dote alicui puellæ nubili relicta sibi libera determinatione personæ posse accipere pretium, & retinere sibi partem dotis pro electione huius determinatè præ cæteris æquè habentibus conditiones requisitas à testatore; & sic de aliis obligatis ad dandam quantitatem determinatam, aut etiam ad vendendum pro determinato pretio, sed non determinatè personæ.

Art. 1. Resp. Bona illa, quorum diuisio facta est libera hominum conuentione iuxta dicta in duabus proximè præcedentibus quæstionibus duplici summo genere continentur. Alia namque sunt, quæ pertinent ad iustitiam distributiuam tanquam propria eius materia proxima; alia quæ ad commutatiuam, iuxta dicta quæstione 18. Quia verò inter istas duas iustitias distributiuas est præstantior, quatenus eius obiectum est ius, saltem inæquale commune quod præualeat priuato, propterea primo loco accommodanda illi sunt conditiones nuper assignatæ diuisionis legitimæ rerum. Inter quæstiones autem de iustitia distributiuâ ea censetur præcipua; quæ quaritur: an officia saltem secularia habentia annexam iurisdictionem sint vendibilia. Affirmant Caietanus, Vasquez, Valentia, & alij quamplures. Negant Adrianus, Medina, Anglez, Turrianus, & alij. Distinguit Lessius: nimirum eiusmodi officia, quoad obligationes ad certas functiones, quæ est eorum essentia, quoad iustum stipendium, eisdem obligationi, & functionibus correspondens, esse inuendibilia; vendibilia verò quoad dignitatem, & præminentiam respectu cæterorum, necnon quoad occasionem, ac spem lucrandi ultra iustum stipendium.

Art. 2. Distinctio ista Lessij partim subsistit partim non subsistit. Subsistit quidem quoad obligationem ad functiones, & quoad spem lucrandi. Quia hæc duo sunt inuicem separabilia, & conditionis, ac æstimationis

mationis longè diuersæ. Non verò subsistit quoad eandem obligationem ad functiones, & ad dignitatem, ac præminentiam respectu subditorum. Quia hæc duo sunt essentialiter inuicem inseparabilia, & identificata mutuo in eiusmodi officiis; atque distinctio rationis, si tamen, & hæc ipsa est possibilis inter ea extrema, cum tales functiones sint essentialiter, ac formaliter propriæ præminentis, vt præminentis. Distinctio inquam rationis nihil facit pro negotio venditionis, quandoquidem venditio est rei, vt est in se, & non vt sic, vel aliter apparet in intellectu formaliter.

Art. 3. Quapropter distinguendum est vltius duplex genus præminentie, adiacentis officiis iurisdictionalibus. Primum præminentie generis est, quod est illis intrinsecum, ac essentialia, & consistit in sola, ac præcisa potestate vnus, vt præcipiat, ac veter aliis, eosque dirigat, & in obligatione aliorum, vt illi pareant, ac conformentur. Alterum præminentie genus est separabile absolute ab iisdem officiis, illique extrinsecus superadditum per leges, & consistit in peculiaribus priuilegiis, conferentibus personæ in officio constitutæ peculiarem splendorem, ornatum, ac venerabilitatem vltra eam, quam confert ex natura rei iurdictio nuda secundum se. Eiusmodi sunt, posse gestare specialem habitum, & insignia, prohibita cæteris: præcedere loco in publicis, & priuatis confectibus, interesse conuentibus hominum præcipuorum pro negotiis maioris momenti; eximi ab officiis vilioribus, & seruitutibus popularum, aut à circumstantiis earum grauis tempore pacis, & belli; tractati modo peculiariter honorifico in causis ciuilibus, & criminalibus; habere aditum frequentem, & facilem ad Principem, constitui in spe promotionum quoad aliqua maiora in hoc eodem ordine rerum, & similia. Secundum istud præminentie genus non est vbiq; vniforme, sed multiplex, & variū in diuersis prouinciis, & apud diuersos Principes, habetque inaequalem æstimationis gradum iuxta magnitudinem, & exequitatem, amplitudinem, & restrictionem dominij, ac territorij, & iuxta qualitatem, ac numerum maiorem, vel minorem eorum, supra quos euehitur, qui donatur officio; ideoque nulli vniuersali, ac vniformi regulæ subiaci potest. Quia de causa nihil de eo genere præminentie in præsentī dicitur, aut subintelligitur in progressu, sed tantum de primo illo genere, quod est vbiq; vniforme, & inest officiis iurisdictionalibus intrinsecè, ac per se.

Art. 4. Dicendum itaque absolute est eiusmodi officia esse intrinsecè inuendibilia, si secundum se præcisè considerentur, seu quod ea, quæ sunt eisdem intrinsecè, & essentialia vendibilia verò esse quantum est de se quoad emolumenta pecuniaria ex eisdem resultantia per se quidem quoad excessum iusti stipendij: per accidens verò quoad hoc ipsum stipendium. Hæc proculdubio est mens Diui Thomæ in opusculo illo 21. vt apparebit ex responsione ad 1. & 2. Probatur prima pars conclusionis. Quia officia habentia annexam iurisdictionem secundum se præcisè, & ex sua natura intrinsecè non sunt primo, & principaliter ordinata in vtilitatem eius, cui conferuntur, sed potius in vtilitatem, & commodum communitatis eadem per se, vel per alium conferentis, vt positum est ex communi omnium consensu q. 3. & apparet clarè ex dictis q. 18. ab art. 12. Pecunia è conuerso primo, & principaliter est ordinata ex sua natura in vtilitatem, & commodum habentis illam tanquam suam, vt ex se satis patet, & expositum est in eadem q. 18. circa primum, & secundum genus bonorum communium. Manifestum autem est non posse constitui æqualitatem inter datum, & acceptū, quando vtrumque primo, & principaliter est ordinatum

in vtilitatem, & commodum alterius ex commutantibus. Huic enim necessarid alter euadit inæqualis, ac inferior cum minori lucro, & maiori damno. Cum ergo venditio non possit esse iusta absque æqualitate inter datum, & acceptum; patet officia habentia annexam iurisdictionem esse prorsus inuendibilia, si secundum se præcisè considerentur.

Art. 5. Explicatur, & vrgetur hæc ratio: Quia communitas indiget aliquo iurisdictionem habente, à quo multitudo dirigatur, coërceatur, ac defendatur, & in mutua pace tranquilla, ac beneuola conferuetur; indiget verò non minus, si non, & multo magis, quam indiget medico, magistro, & aliis eiusmodi, nec vllus ciuium determinatè ita indiget potestate cæteros gubernandi. Sicut igitur intrinsecè iniquum, & turpe esset communitatem vendere officium magistris, medici, & aliorum eiusmodi secundum se præcisè, & seclusis omnibus emolumentis pecuniariis, eorumque spe; ita intrinsecè, iniquum, & turpe est vendere officium habens annexam iurisdictionem secundum se præcisè. Tenet paritas ob rationem iam datam, Quia videlicet vtrobique primo, ac principaliter cedit communitati vtilitas non solum pretij, sed etiam mercis, seu eius, quod vendit. Quod manifestè est contra rationem iustæ venditionis.

Art. 6. Augetur vis argumenti. Nam qui vendit ideo vendit, quia indiget pretio; non vero quia indiget, vt habeatur ab alio, quod ipse vendit. Alias enim venditor cogeret emptorem ad faciendos sumptus, non vt subueniat indigentia propriæ ipsius emptoris, sed vt subueniat indigentia, quam patitur vendens, non solum pretij, sed etiam, vt habeat apud emptorem, quod illi vendit. Quo nihil inæqualius, ac iniustius esse potest. Nempe emptor, & venditor, & iustus, & æqualis sit contractus, suæ quisque indigentia consulere debent, & permutare res æquè inuicem vtilis; & non vt alterutri tota vtrunque vtilitas primo, ac principaliter cedat.

Art. 7. Altera pars conclusionis, nempe, quod emolumenta pecuniaria officiorum sint vendibilia per se, quoad excessum stipendij iusti nullo negotio conuincitur. Quia talia emolumenta potest communitas, & qui vices gerit communitatis subtrahere absque vlla iniuria, quantum est ex natura ipsius rei. Ergo, & vendere potest. Patet consequentia; quia venditio est quidam subtractionis modus. Deinde ea emolumenta sunt eiusdem generis cum pecunia, qua emuntur, potestque proinde constitui æqualitas inter ipsa, & pecuniam pro eis datam.

Art. 8. Postrema pars conclusionis, quod hæc officia sint inuendibilia per se quoad iustum stipendium; vendibilia verò per accidens, probatur. Quoad per se quidem, quia iustum stipendium est debitum ex iustitia exercenti iurisdictionem, non secus, ac laboranti in vinea. Nemini autem vendi potest, quod ei debetur ex iustitia. Nec est locus æqualitati iustitiæ, quod solutio pretij, & obligatio, ac onus ex se æstimabile grauant solum ementem venditore vtrunque lucrante. Probatur item quoad per accidens, quia Respublica potest obligare ciues, vt incumbant bono communi, tam in hoc genere, quam in quouis alio gratis, & absque vlllo stipendio, quando in eas angustias redacta est, vt non sit, soluendo; seu soluere non potest, quin patiatur aliud malum maius, quam cogere idoneos ad laborandum absque mercede, & constituere inæqualitatem inter ciues sic laborantes, & alios nihil præstantes, quod æquiualeat illi labori, quia non possunt, aut non expedit. Vendere autem anticipata solutione iustum stipendium dietim proneniciens ex functionibus officij nihil re ipsa est aliud, quam obligare ad præstandum officium, seu functiones officij gratis, & absque stipendio. In hunc igitur

modum, atque sub eiusmodi distinctione, sunt vendibilia, & inuendibilia officia secularia.

Ad 1. Imò ea verba D. Thomæ confirmant veram sententiam; quia secunda conditio ab ipso appposita, *ut non tanto pretio vendantur officia, quod recuperari non possit sine grauamine subditorum*, nullum locum habere posset, si ista officia non solum essent vendibilia, quoad emolumenta pecuniaria, sed etiam secundum se, & quoad nudam iurisdictionem. Quia tunc ementes per ipsam officij collationem reciperent partem compensationis, aut compensationem adæquatam pretij soluti, & consequenter non liceret illis totum pretium recuperare, (vt supponit licere D. Thomas) neque cum grauamine neque sine grauamine subditorum. Neque enim per emptionem officij secundum se posset acquiri ius ad rehabendum tantumdem pecuniarum ultra illud officium; nemo siquidem potest per emptionem acquirere ius ad mercedem, & ad aliquid amplius præsertim æquale toti pretio. Igitur Diuus Thomas solam approbat venditionem officiorum quoad emolumenta pecuniaria, quæ exigenda supponit per officiales à subditis.

Ad 2. Ratio illa desumpta ex D. Thomæ nihil concludit, nisi cum limitatione ab eo adhibita, & nuper notata ad 1. atque in sensu illam includente. Id, quod demonstrari efficaciter potest, quia etiam mutuum est quid pure temporale, & est valde æstimabile atque pro eo obtinendo erogant mutuari multam pecuniam; & nihilominus est inuendibile secundum se præcisè, vt dicitur q. 46. Eadem est ratio, vt ibidem apparebit de anticipata, & dilata solutione pretiorum pro mercibus, quarum altera respectu vendentis, & altera respectu ementis sunt valde æstimabiles, & vtraque est, quid pure temporale, vt patet, & quæritur ab alterutris, aucto, & diminuto pretio; & tamen neutra est vendibilis, vt merito fatentur aduersarij ferè omnes. Ergo ad iustam rei vendibilitatem non sufficit eam esse pure temporalem, simulque appetibilem, & sumptibus pecuniarum quæsitam per aliquos. Sed aliquid præterea aliud requiritur; nempe vt possit constitui æqualitas inter mercedem, & pretium. Quæ æqualitas repugnat inter pecunias, & iurisdictionem, vt ostensum est supra, & est possibilis inter easdem pecunias, & emolumenta pecuniaria, secundum quæ præcisè considerauit D. Thomas temporalitatem eorum officiorum, vt visum iam est.

Ad 3. Iurdictio adiuncta proprietatibus illas reddit magis securas à furto, & rapina; minuit expensas operarum, & familiarum; accommodat pretia intra summum, & infimum pretium iustum in fauorem domini, seu vendentis, seu ementis; exigit efficacius, & magis tempestiuè nomina, & tributa; aliæque plera accumulatur obsequij, & officiosæ contributionis emolumenta pecuniaria, quæ non negantur vendibilia esse ex sua natura. Eadem autem sola venduntur, siue seorsim, siue simul cum proprietatibus iurdictio conferatur à Principibus conferentibus iustè; e quo patet nullum argumentum deduci posse pro vendibilitate iurisdictionis secundum se, & cum separata fuerit ab eiusmodi emolumentis, vt separatim absolute potest per leges ea omnia abradentes.

Art. 1. Ad 4. Dignitas, & præminentia iurisdictionalis essentialiter consistit in potestate dirigendi ceteros ad propriam ipsorum vtilitatem, ac felicitatem, eosdemque cum in finem obligandi. Quæ quidem potestas, quia est participatio diuinæ potestatis, est perfectio valde æstimabilis, & subiectum suum reddit valde honorabile. Verùm quia hæc potestas quatenus connaturaliter habita, & pertinet ad præsentem considerationem dependet essentialiter ab exercitio similis potestatis conuenientis communitati volenti obligare, & obliganti de facto habentes talia

officia, vt consulant bono communi, eumque in finem omnem suam industriam, ac vires impendant; vnde fit, vt quoties exercent potestatem ceteros obligandi, toties, exercent subiectionem erga communitatem obligantem ipsos, vt ita obligent; idque cum hoc discrimine, quod communitas obligat principaliter ad propriam ipsius vtilitatem, minimè verò habentes officia ad propriam ipsorum vtilitatem, cuius tamen sunt indigi non minus quam ceteri; & ex vtroque capite eius, & subiectionis, & indigentia deficit eorum potestas a participatione diuinæ. Quia inquam hæc omnia ita se habent, perspicitur clarè dignitatem, & præminentiam hominum habentium iurisdictionem esse æquilibratam, immò, & præponderatam subiectione erga communitatem diuertente vires animi, & corporis à propriis vtilitatibus ad communes. Patet autem bonum præponderatum onere essentialiter sibi coniuncto vendibile nequaquam esse. Quare argumentum decipit, quia considerat bonum secundum se absque malo sibi essentialiter connexo.

Art. 2. Confirmatio argumenti ab experientia refellitur duplici alia experientia contraria. Prima est omnes vbique communitates, quatenus non regunt se per seipsas, superaddere officiis iurisdictionem habentibus stipendia congrua, & plerumque alia præterea emolumenta. Quod non fieret si onus eorum officiorum non præponderaret præminentia, & æstimationi dignitatis. Altera experientia est non solere ambiri hæc officia, ab iis, qui nullum inde emolumentum fugere volunt, nec in officio quidquam quarunt præter ipsum officium, & curam boni communis coniunctam cum sola præminentia.

Art. 3. Dicendum igitur est ambientes hæc officia, vel adherere emolumentis, quæ modo dicebatur illis superaddi, & possunt absolute ab iisdem separari, suntque vendibilia modo dicto; vel quærere eorumdem officiorum abusum, & impunitatem pro peccatis in posterum committendis, quæ patet esse inuendibilia, cum sint intrinsecè nociua habenti, vel denique affici erga dignitatem, & præminentiam affectu speciali ultra communem, & iustam æstimabilitatem rei apud prudentes æstimatores; quæ circumstantia nihil facit pro vendibilitate, vt obseruatum est in questione præcedenti. Nocet hac in parte apud incautos facili fidei veræ sententiæ, quod quæ nunquam, aut vix vnquam separantur, facile apprehenduntur, vt inseparabilia ex se; atque identificate; & quod affectus simpliciter irrationales, ac vitiosi facile nonnunquam adscribuntur naturis rerum.

Ad 5. Fieri potest, vt Respublica abundet multis ciuibus habentibus de suo absque malis artibus pecunias sufficientes ad pretium constitutum officiorum. Et siquidem contigerit in iisdem simul adesse pecunias ad soluendum, & dignitatem ad satisfaciendum obligationi officij, cessabit in eius venditione quoad emolumenta vtrumque inconueniens propositum. Neque tunc per talem venditionem docebit Respublica, seu Princeps conquisitionem pecunie per malas artes, & contemptum virtutis, & sapientiæ. Quia soluet solum pro excessu stipendij, quem nulli debet Princeps absolute, nec pretium electionis erigetur, nisi ceteris paribus, & attenta simul dignitate, ac idoneitate ad officium optime administrandum; idque tam in prioribus, quam in ceteris omnibus promotionibus. Nec enim quilibet venditionis modus approbatur indiscriminatim, sed tantum dicitur non repugnare ex se, vt vendantur iustè emolumenta excedentia stipendium iniustum. Quod fieri procubatio potest præcisè omnibus in modis pugnantibus contra bonum commune accipiendo pretium ab iis

solam,

solum, de quibus sperari possit satisfacturos omnino esse officio, nec eius licentia, ac potestate abusus esse vlla ex parte. Qua præcautione adhibita, nullum, aut exemplum, aut incitamentum datum erit querendi pecunias per malas artes, aut fidendi solis pecuniis.

Ad 6. Certum in primis est, vt hæc officia secundum se debeantur ex natura rei dignioribus, de quo in quæstione sequenti; non tamen sic ea illis debentur, vt coniuncta cum emolumentis excedentibus stipendium iustum. Fieri deinde potest, vt adsint plures cæteris omnibus digniores, & inter se æquales, quorum proinde nulli debeatur electio ipsius determinatæ præ alio æquali. Et tunc licet ex lege iam stabilita debeantur alicui ex dignioribus simul cum officio ea omnia emolumenta; quia tamen ea lex statuta non est directè in fauorem eligendi, seu vagè, seu determinatè, sed pro bono communi, vt statui multiplici ex causa potest, nulla fiet iniustitia electo, si pretium ab eo exigatur pro electione ipsius potius, quam alterius ad emolumenta vltra iustum stipendium. Ergo absque læsione iustitiæ fieri absolute potest venditio qualis superius approbata est. Adde duplicem esse iniustitiam, quæ considerari potest in electione ad talia officia, altera consistens in electione minus digni, aut indigni, siue simul intercedat, siue non intercedat venditio, atque de huiusmodi iniustitia non agitur in præsentia, sed agitur in quæstione sequenti; altera iniustitia consistit formaliter in venditione, siue eligatur dignior, seu minus dignus, seu indignus; atque de hac venditione dicitur esse iniquam intrinsecè quoad officia secundum se, & non esse ita iniquam quoad emolumenta pecuniaria, cuiuscumque modi sit de reliquo electio. Neque tangit hoc punctum obiectio; sed neque illud tangit, quod dicitur de iudice vendente sententiam iniustam; quia solum vendit aliquid pecuniarium, seu quod ad pecuniam reducitur ratione periculi, quod subit, vel aliis eiusmodi de causis, de quibus dicitur in loco. Nulla igitur est paritas quoad venditionem officiorum secundum se; quoad alia vero, quæ illis adiacent, iam concessum est totum.

Art. 1. Ad 7. Non omne, quod potest esse materia beneficij obligantis ad gratitudinem, potest esse materia emptionis, & venditionis, vt apparet manifestè in exemplis paulò ante productis mutui, & solutionis iusti pretij anticipatæ, aut dilata; necnon in collatione gratuita rerum spiritualium. Ratio est quia possunt leges tam naturæ quam humanæ relinquere distributori, seu largitori immediato rerum, & munerum liberum affectum beneficium specialem erga quem voluerit, quin relinquunt vllam libertatem circa quantitatem, aut qualitatem, & æstimabilitatem eius, quod distribuendum est. Sunt enim res diuersæ quantitas affectus, & quantitas pecuniæ; suntque proinde capaces diuersarum, atque oppositarum inter se dispositionum. Existente autem ea legum dispositione tamen impendatur maior affectus beneficium erga vnum, quam erga alium, non ampliabitur propria libertas vltra terminos legitimos, ideoque nihil fiet contra iustitiam. Ampliabitur vero libertas, & fiet contra iustitiam, si auferatur atque distributori referuatur pars quantitatis pecuniariæ determinatæ per leges, aut per voluntatem domini habentis vim legis. Retinebitur enim à distributore res non sua, intendeturque, vt fiat sua ipsius titulo illegitimo; Nempe in compensationem affectus specialis secundum se præcisè considerati, qui vt sic vendibilis minime est, cum sit diuersi generis, & non reducibilis ad æqualitatem comparatione pecuniæ. Affectus enim, cum solus secundum se est liber per legem, solo affectu compensatur ad æqualitatem.

R. P. de Elparza Curs. Theol. Tom. I.

Art. 2. Pater autem non solum præminentiam officij deberi integram, & liberam à compensatione pecuniaria ex sua natura, & secundum leges, vt apparet ex dictis, verum etiam stipendium iustum officij esse quantitatem legibus determinatam in compensationem laboris exacti ratione eiusdem officij, easque leges esse latas in fauorem exhibentis de facto talem laborem: Ergo distributor officiorum nihil potest ex ea quantitate pro se detrahare ob specialitatem affectus beneficii, & electionem huius præ alio sibi liberam per leges secundum se præcisè, sic enim fraudarentur officiales parte stipendij iusti, hac præcisè de causa, quia ipsi potius quam alij obligantur ad laborandum. Quod vltra rationem datam est contra Apostolum vehementer exclamantem, tamen si ageret de labore officij spiritualis 1. Corinth. 9. 7. *Quis militat stipendiis suis nunquam?* cum iis, quæ sequuntur.

Art. 3. Iam opinio illa Dianæ, & paucorum aliorum, quæ adducitur in confirmationem, est minus probabilis, quam id in cuius confirmationem adducitur, imo re maturius considerata videtur prorsus improbabilis. Quia, qui sic pascitur electionem vnius puellæ dotandæ præ alia non dat quantum tenetur dare, retinetque sibi titulo illegitimo, quod non est suum, & permissionem sibi factam solum quoad affectum, & electionem personæ, atque benemerentiam respectu eiusdem ampliat ad quantitatem rei, circa quam nulla sibi facta est permissio, nec fieri potuit, quin per iubentem contradiceretur suæ ipsius intentioni. Iuberet enim, vt darentur centum ex. gr. simulque permetteret, vt non darentur centum, sed nonaginta tantum; aut octuaginta, vtque ea diminutio fieret propter solam dationem, quæ essentialiter est coniuncta cum determinatione alicuius personæ. Iniquum autem manifestè est, vt qui tenetur dare centum alicui personæ ab ipso determinandæ, aut si liberit, committendæ fortis, det minus quam centum idest minus quam tenetur dare, præcisè quia dat; idest præcisè quia determinat, & exequitur determinationem sibi permissam. Dictum autem est hoc esse minus probabile, seu potius esse manifestius falsum quam quod confirmandum erat, quia in electione ad stipendium iustum officij adest aliquid specialiter æstimabile vltra æstimationem stipendij, nempe dignitas, & præminentia ipsius officij, & prærogatiua honoraria inde resultans in stipendium. At in electione ad dotem tota æstimatio est penes quantitatem pecuniæ, & affectum, ac libertatem quibus datur.

QVÆSTIO XLV.

Vtrum ex læsione iustitiæ distributiua oriatur obligatio restituendi?

Videtur non oriri. 1. Quia electo minus digno nulla necessario interuenit iniustitia aduersus digniorem, nullaque proinde necessario resultat obligatio restituendi. Potest nimirum communitas cedere iuri, quod sibi conuenit ex natura rei ad electionem dignissimi. Ergo fieri absolute potest, vt absque vlla iniustitia eligatur minus dignus prætermissio digniori. Quia vero communitas transfert omnem suam potestatem absque vlla limitatione in supremum Principem, certè fieri potest, vt ita transferat, poterit etiam supremus Princeps eidem iuri cedere, atque ideo numquam peccabit contra iustitiam distributiua electione minus digni. Ipsa etenim voluntas eligendi minus dignum continet in se eam cessionem iuris. Quia nemo vult fieri à se cum peccato,

R. 3 quod

quod in potestate habet, ut fiat sine peccato.

2. Oeconomus eligens operarios in vineam ex iussu domini non tenetur ad eligendos optimos, neque in hoc, aut in rebus aliis procurandis peccat contra iustitiam, si non adhibeat summam diligentiam; sed sufficiet, si ea sit mediocris, & qualem quisque communiter adhibere solet in rebus suis, atque ideo sufficiet si operarii sint mediocres, & simpliciter boni. Deinde tamen eligat minus bonos, aut etiam absolute inidoneos, non propterea committit peccatum iniustitiæ adversus bonos, aut optimos, nec tenebitur aliquid illis restituere. Accedit neminem teneri in conscientia ad eligendum sibi statum omnium securissimum à periculis errorum, perversionis morum, aliorumque malorum. Ergo neque Princeps, qui comparatur cum communitate tanquam eius oconomus, nec maiorem habet obligationem providendi communitati, quam ipse sibi, tenebitur ad eligendos optimos officiales, aut quod eodem recidit ad providendum summa cum diligentia bono communi, & præcautioni periculorum eius: nec prætermittis melioribus peccabit adversus ipsos contra iustitiam, atque ideo nec incidet in obligationem aliquid eis restituendi.

3. Officia publica semel collata sunt inaufertibilia saltem plerumque præterquam in poenam delicti. Restitutio autem fieri non potest quin officium iniuste collatum uni, & iniuste negatum alteri, auferatur à priori, & conferatur secundo. Nulla igitur est obligatio restituendi ob iniustitiam contra iustitiam distributivam.

4. Restitutio est actus solius iustitiæ commutativæ, ut docent D. Thomas, alique communiter, & suppositum fuit supra, ut certum in tota doctrina de restitutione. Si autem oriretur obligatio restituendi ex læsione iustitiæ distributivæ pertineret etiam ad ipsam actus restituendi; quia ad eandem iniustitiam pertinet non inferre damnum iniustum, & illatum reparare.

Art. 1. Resp. Ex doctrina questionis præcedentis inferuntur aliqua clarè circa læsionem iustitiæ distributivæ, & obligationem restituendi inde resultantem. Primum est conferentem officium, quod habet annexam iurisdictionem, non illi, cui ex iustitia conferre tenetur, sed alteri, non propterea teneri ad faciendam compensationem aliquam pecuniarum omisso præterquam quoad emolumenta pecuniaria excedentia stipendium iustum si quæ eiusmodi de iuncta fuerint officio ex lege, seu positiva, seu permissiva. Patet hoc, quia de reliquo officium est incompensabile pecunia, ut dictum est, & is, cui negatur, eo ipso liberatur ab onere maiori, quam sit dignitas, & præ eminentia officij, & æquali respectu iusti stipendij, ac proinde nihil præterea superest, quod pecunia compensetur.

Art. 2. Alterum est vendentem tale officium maiori pretio, quam quod sit æquale emolumentum excedentibus iustum stipendium teneri per se ad restituendum eum excessum pretij. Quia eo ipso, vel vendetur dignitas, & præ eminentia officij, aut iustum eiusdem stipendium, quorum alterum essentialiter, alterum saltem per se est inuendibile, ut dictum est; vel certe computabitur, ut pars valoris convenientis mercis affectus specialis emptoris excedens communem, & prudentem eiusdem mercis æstimationem. Quod itidem ostensum est esse iniquum. Tenetur autem restituere, qui accipit pretium rei inuendibilis, qua parte inuendibilis est; necnon, qui utcumque accipit pretium maius iusto, quatenus maius erit, ut reparetur æqualitas, quæ læsa fuerat.

Art. 3. Tertium est vendentem officium, quod

reddit utilitates iusto stipendio maiores, si vendat, cui non debebat conferri officium, eo prætermisso, cui debebatur ex iustitia; teneri ad duplicem restitutionem, si quidem legibus constitutum fuerit, ubi committitur delictum, ne tales utilitates vendantur. Debet enim in primis restituere totum pretium emptori, siue excedat, siue non excedat emolumenta iusto stipendio maiora. Quia supposita eiusmodi lege debentur gratis eiusmodi emolumenta habenti officium ex suppositione, quod illud habeat. Eadem deinde, quatenus excedunt iustum stipendium, debentur simpliciter illi, cui officium debebatur ex iustitia. Virique ergo debet fieri restitutio, ementi quidem totius pretij soluti; prætermisso vero contra iustitiam, quantum valent emolumenta iusto stipendio maiora.

Art. 4. Nec vacat dicere leges de conferendis his officiis, & emolumentis absque pretio, nullibi ferri directe in fauorem habentium, vel debentium habere talia officia, sed intuitu boni communis. Contra enim est; quia eiusmodi emolumenta habent rationem præmij, tum respectu eorum, qui se præ aliis laudabiliter disponunt per probitatis, & sapientiæ studium, ut Republicam utiliter gubernent: tum respectu eorum, qui actu ea officia exercent, & inuigilant bono communi impediendo se per attentionem eius, quominus totis viribus incumbant sollicitudini suarum personalium utilitatum, & commodorum, quæ pungunt magis animum ex natura rei, quam quæ sunt communia. Est autem de ratione præmij, ut proponatur directe, & immediate in utilitatem eorum, qui comparant sibi dignitatem respectu ipsius. Fit igitur iniuria detrahitis, aut imminutis eiusmodi emolumentis tam habenti officium, quam illi, cui ex iustitia debebatur.

Art. 5. Superest videndum quibus determinatè debeantur talia officia; an scilicet determinatè debeantur dignioribus; an vero tuta conscientia conferri possint simpliciter dignis, tamen minus digni sint quam alij? Communis auctorum longè plurius sententia est deberi dignioribus, & peccari contra iustitiam distributivam, si conferantur non solum indignis, verum etiam minus dignis. Alij nihilominus nonnulli docent, nullum esse peccatum ex natura rei, seu secluso pacto, iuramento, aut lege speciali, si conferantur minus dignis.

Art. 6. Alij distinguunt inter officia, quæ unius arbitrio, ac voluntate, & quæ plurium suffragiis conferenda sunt: alij inter ea, quæ etiam extraneo conferri possunt; & ea, quæ alicui ex eadem communitate conferri debent, alij inter temporalia, & spiritualia, seu Ecclesiastica: & rursus alij inter beneficia Ecclesiastica simplicia: & curam animarum habentia: Necnon inter ea, quæ sunt minoris, & quæ sunt maioris momenti: alij inter ea, quæ non proponuntur, ut præmia pluribus concurrentibus ad examen idoneitatis; & quæ sic proponuntur: alij denique distinguunt inter electiones, quas facit immediate communitas ipsa nulli subordinata, aut supremus Princeps, & quas faciunt ministri inferiores, ac subordinati. Istarum porro distinctionum auctores suffragantur ubique quoad priorem partem distinctionum simpliciter digno, tamen minus dignus sit; quoad posteriorem verò partem dignioribus determinatè, ut videre licet apud Sanchez lib. 2. consil. cap. 1. dub. 2. & 36. & apud Cardinalem de Lugo disp. 34. & 35. sect. utrobique 2.

Art. 7. Dicendum est veram absolute esse uniformem respectu omnium officiorum, ac beneficiorum; necnon omnium eligentium, ac eligendorum, eandemque communem sententiam D. Thomæ docentis uniuersaliter quæst. 93. art. 1, & 2, & quæst. 186. art. 3.

art. 3. deberi ex iustitia distributiva electionem meliorem, ac magis digni: nec prætermitti ipsum posse, propter indignum, aut etiam minus dignum absque peccato iniustitiae, ac proinde lethali ex genere suo. Licet enim in illis articulis 2. & 3. agat specialiter de dispensatione spiritualium, & de electione ad Episcopatum, ubique tamen vitur eadem ratione vniuersali, qua vltus fuerat dicto art. 1. ubi agit de acceptione personarum in genere.

Art. 8. Verum antequam proponatur ratio D. Thomae notandum est videri Cardinalem de Lugo negare suppositum controuersiae praesentis quoad discrimen dignioris, & minus digni. Vel enim, ait eligendus ad aliquod officium habet peritiam verbi gratia talem, vt nullum sit periculum errorum in eius exercitio; vel non habet peritiam talem. Si non habet, iam non est dignus tali officio. Si habet iam maior peritia est superuacanea respectu talis officij, nec maiorem ad illud dignitatem constituit, sed solum dignitatem simpliciter ad maius officium. Non ergo subsistit discrimen digni simpliciter, & magis digni respectu eiusdem officij, aut beneficij.

Art. 9. Contra tamen est, quia etiam peritissimos contingit errare aliquando, ac proinde omnes sunt expositi alicui errandi periculo. Hoc autem periculum patet esse minus in habente maiorem peritiam; facilius enim hic adhibet aduertentiam sufficientem, vt vitetur error; & quæ sunt faciliora frequentius proueniunt ex natura rei. Idem dicitur de maiori, & minori probitate, & de proposito in ea contento de satisfaciendo obligationi officij, deque aliis pertinentibus ad potestatem executiuam, & ad certitudinem eiusdem satisfactionis. Quo enim quisque eminebit magis quoad hæc, eo erit minus periculum errandi, & nocendi communitati, eritque similiter maior spes promouendi boni communis quatenus hoc pendet ab vnoquoque officio. Quapropter ad fundamentum Cardinalis negantis suppositum auctorum commune. Respondetur negando speciale ipsius suppositum; nempe peritiam, aut vnum quodlibet aliud ex requisitis ad vnumquodque officium posse esse talia, vt totaliter absit omne periculum errandi, aut adsit omnis possibilis spes promotionis boni communis. Neutrum enim consistit in indiuisibili. Manifestum igitur est dignitatem ad idem officium posse esse maiorem, & minorem citra terminos dignitatis simpliciter.

Art. 10. Notandum rursus est dignitatem eligendi posse considerari, vel comparatione officij secundum se præcisè, vel comparatione eiusdem, vt coniuncti cum bono vniuersali communitatis quatenus pendenti ex alijs capitibus. Fieri nimirum potest, vt aliquis sit maxime idoneus ad aliquod officium secundum se, & nihilominus non expediat, vt ad illud eligatur, sed prætermittatur honestè præ alio idoneo sub eadem consideratione. Fieri namque potest, vt qui in eum modum est maxime idoneus, minimeque omnium expositus errorum periculo in administratione officij non possit ad illud promoueri absque maiori aliunde iactura boni communis. Quia videlicet idem ipse exercetur, vel in bello, vel in palæstra litteraria, vel in procuratione thesauri cum utilitate longè maiori communitatis, vel quia habet emulos, qui irritati eius promotione insurgent aduersus Principem, & communitatem, & poterunt verique insuperabiliter nocere magis, quam possit prodesse tale officium optimè administratum: vel quia exigit pro acceptando officio conditiones, quæ præstari non possunt absque notabili subditorum graamine, vel certè non exigentur ab iisdem, absque tumultu, & seditione: vel quia alio demum quouis modo emerget maius communitatis nocu-

mentum. Cum igitur iuri, quod conuenit vnicuique civi seorsim sumpto præualeat ius quod conuenit eidem, vt coniuncto cum cæteris, seu quod conuenit communitati; manifestum est in tali rerum dispositione præferendum esse minus dignum digniori respectu officij secundum se præcisè considerati.

Art. 11. Quæstio igitur procedit de digniori cæteris paribus, omnibusque consideratis, & de vtiliori simpliciter respectu communitatis. In hoc itaque sensu probatur conclusio: Acceptatio personarum est illicita ex sua natura, & opponitur iustitiæ distributiue. Sed prælatio minus digni respectu dignioris in distributione officiorum, continet in se acceptionem personarum Ergo prælatio minus digni respectu dignioris in distributione officiorum est illicita ex sua natura, & opponitur iustitiæ distributiue. Maior est satis nota ex multis sacrae paginae testimoniis. Probaturque specialiter ex epist. Cathol. Iacobi cap. 2. ad ea vsque verba versu 9. *Si autem personas accipitis, peccatum operamini redargui a lege quasi transgressores*; idque ipsum ostendetur mox, & confirmabitur magis ratione efficaci. Probatur minor, quia acceptio personarum consistit, vt exponit D. Th. tum locis citatis, tum maxime ad 2. Romano-rum lectio. 2. circa illud; *non est enim acceptio personarum apud Deum*. Consistit, inquam, in acceptione non causæ pro causa, & in substitutione conditionis in persona repertæ nihil conferentis ad causam, ob quam ex voluntate legislatoris eligitur ad aliquid, loco conditionis conferentis ad eam ipsam causam, & finem. Istiusmodi autem acceptionem, & substitutionem necessariò facit quicumque eligit non solum indignum, verum etiam minus dignum prætermisso digniori. Dignior enim ex eo dignior est, quia habet conditionem specialem conferentem ad causam, & finem, minus verò dignus, vel indignus, ideo talis est, quia caret tali conditione. Is autem qui caret conditione conferente ad causam & finem, non potest præferri habenti talem conditionem, nisi propter aliquid aliud minime conferens ad causam verbi gratia, quia dedit munera; quia est assentator, confanguineus, vel amicus, vel quid simile impertinenter se habens ad causam, & finem propter quem instituta sunt officia, & statuta lex de illis distribuendis. Necessè igitur est, vt qui præfert digniori minus dignum, vel indignum, eo ipso sit acceptor personarum.

Art. 12. Confirmatur, & explicatur hoc fundamentum. Acceptio personæ præferens digniori minus dignum, eo ipso præfert bonum priuatum bono communi, idque in ea re, in qua cõmunitas habet ius prælationis respectu personæ priuatæ. Vnde consequens præterea est, vt præferat personam particularem minus dignam personæ particulari digniori, idque in re, in qua is habet similiter ius prælationis respectu illius. Et quidem, quod post habeatur bonum commune, bono priuato constat clarè, quia plurimum inter est communitatis habere in officiis digniores ob plurima emolumenta, quæ inde ipsi proueniunt, & minus errorum periculum, quod nuper notabatur maiori dignitati inesse. Quare quod minus dignus præeligatur solum fieri potest prævalenti amore boni priuati.

Art. 13. Quod autem læsio ista, ac vilipendium boni communitatis sint contra ius, quod ipsa habet respectu officiorum, ex eo constat, quia hæc officia instituta sunt primo, & principaliter in bonum communitatis, vt liquet ex expositione iuris iurisdictionis data, & stabilita quæst. 3. Ergo lex de electionibus, & modo illas faciendi lata est primo, ac principaliter in fauorem communitatis. Ergo quatenus quis in electionibus, vt faueat personæ priuatæ, postponit bonum commune, operatur contra

legem fauentem communitati, & grauantem in eius fauorem, personas priuatas, quatenus earum bonum opponitur bono communitatis, atque adeo operatur contra ius communitatis. Quia verò fauor iste, respectu communitatis est inseparabilis à fauore dignioris, cum ex huius electione, ac prælatione bonum illius dependeat patet eandem legem secundariò, & minùs principaliter fauere indiuifim digniori aduersus minùs dignum, ac proinde prælationem huius esse contrariam iuri illius. Turpe autem, ac inhonestum est, vt bonum commune, iquod præstantius ac diuinius est; posthabeatur bono particulari, nec non, vt bonum particulare dignioris posthabeatur bono particulari minùs digni, eaque turpitudine, ac inhonestas contrahit rationem iniustitiæ, siquidem vtrique posthabitiò fuerit contra legem fauentem posthabitis, & grauantem eos, qui præhabentur nec non præhabentes ipsos. Manifestum igitur est acceptionem personarum, modo quo à nobis explicata fuit esse iniustam, vnde vltius manifestum est quibus determinatè personis, & quatenus faciendæ sint restitutiones superius præscriptæ ad reparanda damna illata per distributionem iniustam.

Art. 1. Ad 1. Communitas habet ius ne impediat per alios ab electione dignioris coniunctum cum obligatione, ne ipsa eandem dignioris electionem impediat, aliamue faciat impossibilem cum ea, ad eum modum, quo vnusquisque habet ius, ne lædatur ab aliis in honore, & vita, coniunctum cum obligatione habendi curam de bono nomine, & conseruandi vitam. Cuius ratio est; quia sicut honor iuxta notata in quæst. 16. & 29. iuuat honestatem, & operationes virtuosas, eoque amisso constituuntur homines per se in magno periculo peruersionis morum; atque vita datur, vt instrumentum necessarium ad beatitudinem querendam, ac promouendam, eaque amissa non potest amplius quæri, aut promoueri beatitudo, tenemur verò omnes ad retinendam honestatem morum, & ad vitandum periculum peruersionis eorum, & ad felicitatem querendam, ac promouendam, & consequenter ad ea, quæ sunt media necessaria respectu istorum finium. Ita etiam officia habentia annexam iurisdictionem instituta, vt abigant vitia, virtutem promoucant, & vnumquemque intra limites honestatis contineant, vtque omnes ad vltimam felicitatem recto tramite dirigantur. Vnde fit, vt his officiis male, aut non vsque adeo bene collatis oriatur periculum peruersitatis morum, maius, vel minus; & similiter plus minusue decreseat, spes augendæ honestatis in communitate, prout contigerit maiorem, vel minorem esse indignitatem, aut decrementum dignitatis in eo, qui eligitur ad officium.

Art. 2. Eadem igitur ratione qua nec licitè quis cedere potest, nec validè iuri honoris, aut vitæ propter motiua minoris momenti, nec etiam communitas licitè, aut validè cedere potest iuri eligendi digniorem, vt indulgeatur affectui erga indignum, aut minùs dignum. Quia videlicet potestas, validè cedendi huiusmodi iuribus esset potestas subtrahendi se per suam præcisè voluntatem ab obligatione sibi imposita per voluntatem superioris, seque committendi licitè periculo absolutò vitabili peruersionis morum, atque impediendi spem promotionis eorundem, & directionis optimæ ad vltimum finem. Quam potestatem cuiquam conuenire plane est impossibile.

Art. 3. Quod si huiusmodi potestas cessionis iuris communitati nequaquam conuenit, certum est eandem conuenire Principi etiam supremo minime posse, qui videlicet omnem suam potestatem habet acceptam à communitate, & non potest aliquid ac-

cipi, ex non habente illud. Verùm etsi communitas eam potestatem haberet, non propterea sequeretur eandem inesse supremo principi. Quia nemo censetur consentire potestati sibi nocendi, dum expressè eam potestatem non concedit. Nullibi autem gentium vlla communitas expressè concessit Principi suo facultatem prouidendi sibi officiales minùs bonos, seque mittendi in periculum malorum, & defectum spei bonorum, quæ ex illis redundant. Quæ præterea ratione concluditur, nec etiam officiales publicos habentes absque iurisdictione curam rei pecuniariæ, & rerum pecunia æstimabilium posse eligi defacto nisi optimos. Quia licet communitas absolute possit renuntiare iuri pecuniarum, ac proinde iuri etiam electionis personarum, per quas optimè res pecuniaria administraretur, conseruetur, ac augeatur; de facto tamen nulla communitas facit talem iuris sui cessionem. Ideoque nec Princeps facere eam potest in iis, quæ siue mediatè, siue immediatè pertinent ad communitatem.

Art. 4. Imo nec ipsa communitas eiusmodi cessionem facere posset præcisè per maiorem sui partem; sed necesse esset, vt omnes, & singuli consentirent. Quia licet vnusquisque possit disponere de suis pecuniis, vt libet; Nemo tamen nocere potest alteri in bonis suis absque ipsius consensu. Nocet autem omnibus, & singulis non solum quoad cumulam bonorum communium, sed etiam quoad peculium cuiusque proprium electio officialis communis minùs boni. Cum ergo sit moraliter impossibile, vt omnes, & singuli huius communitatis velint consentire periculo imminutionis bonorum, quæ absolute volunt retinere, aut imminutioni spei, vt eadem promoucantur, idque de facto numquam contingat; fit planè dari de facto obligationem eligendi digniores non solum ad officia habentia annexam iurisdictionem, sed etiam cætera omnia, eaque obligatio erit maior, vel minor; grauis vel levis prout contigerit mala imminuentia ex electione minùs digni, aut indigni esse maiora, vel minora, grauiora, aut leuiora. Quod similiter tenet in officiis habentibus iurisdictionem, nisi quod in iis vix fieri potest excessum dignioris esse certè discernibilem simulque esse tam exiguum, vt obligatio eum eligendi sit levis. Quia iactura proueniens ex electione minùs digni serpit per totam communitatem, & nocumentum, quod respectu singulorum est exiguum, multiplicatum per omnes, & singulos communitatis euadit facile magnum.

Art. 1. Ad 2. Magnum in primis, & clarè discrimen est inter obligationem Principis ad eligendum optimum postquam is innotuit; & obligationem adhibendi summam diligentiam pro inueniendo optimo. Prima obligatio est, quæ cum plerisque auctoribus asserta est supra. Secunda reiicitur ab omnibus, & merito; quia est difficillima, cui satisfiat, & excedit humanæ fragilitatis, & conatus ordinarij modum ex quo patet ratio discriminis inter vtramque obligationem. Præterea non foret è re communitatis, vt imponeretur obligatio adhibendi summam eam diligentiam inquirendi. Quia inde fieret, vt viri timorati maxime conscientia, atque prudentissimi idest quales plerumque sunt optimi ad regimen, refugerent ab eo vehementer, ne sibi imponerent onus vsque adeo intolerabile. Vnde res publica sæpè illis priuaretur, & cogeretur eos assumere, qui non essent satisfacturi eidem obligationi.

Art. 2. Deinde economus, & eius electiones diriguntur principaliter in rem pecuniariam. Princeps verò, & electiones ad officia iurisdictionalia diriguntur principaliter ad tuendam honestatem morum, & tranquillitatem, ac pacem focialem ciuium. Quæ differentia quanti momenti sit ad rem præsen-

tem

rem apparet satis ex responsione ad obiectionem præcedentem. Considerandum præterea est quibus conditionibus pasciscatur Paterfamilias cum economo suo. Pascisci namque potest, ut volet, cum agatur de sola sua re pecuniaria. Pendet verò ab eo pacto maior, vel minor obligatio economi, non solum ex fidelitate, verum etiam ex iustitia. Communitas autem nullis cum principe conditionibus pascisci potest liberantibus ipsum ab obligatione eligendi digniores; cum ipsa etiam communitas subdit huic obligationi.

Art. 3. Iam, quod ad libertatem cuiusque attinet eligendi sibi statum vitæ magis minus securum, ut liberit, multiplex potest assignari ratio discriminis. Præcipua tamen est, quia si omnes tenerentur in conscientia ad eligendum statum vitæ securissimum omnium, eo ipso, omnes ante electionem status specialis constituti fuissent in statu periculosissimo salutis, quatenus electio status securissimi inter omnes est maxime ardua, ac difficilis ex sua natura. Quia continet multa sensibus, & naturalibus hominum inclinationibus valde repugnantia. Ille autem status est valde periculosus, qui constituit hominem in necessitate, vel peccandi, vel superandi maximam aliquam difficultatem, nec suppediat unde ea difficultas minuatur, & reddatur facile superabilis; uti constat non suppeditari ante ipsam status securissimi electionem. At electio digniorum ad officia non eo modo est difficilis ex sua natura. Fit enim reus ab eligente omnibus suis bonis, & aucta præterea spe conseruationis, & promotionis eorum.

Art. 4. Adde quod eligendo statum vitæ minus securum, sibi soli quisque nocet. At eligendo minus dignum ad officium nocet electio æqualiter toti communitati. Pater autem non tantumdem cuique licere circa bona & mala sibi cum aliis communi: Atque circa pecuniaria. Adde rursus indigere genus humanum hominibus in multiplici, ac dispari vitæ statu constitutis; cum minime indigeat electione vllius minus digni ad officium; atque ideo non esse eandem rationem relinquendi liberam magis, vel minus digni electionem atque est relinquendi liberam status magis, aut minus securi electionem.

Art. 5. Ob hæc igitur omnia transmissio antecedenti negatur consequentia quoad intentum principale. Nam quoad iniustitiam aduersus prætermittos, alia est, eaque nimis clara ratio differentie inter digniores ad officia, & operarios meliores. Quia officium operarij non est æstimabile nisi ratione stipendij quod parer, nullatenus deberi ex iustitia nisi ob laborem de facto impensum ex conducto. Quapropter eius electio fit in gratiam eligentis principalis, ique potest absque cuiusquam iniuria nullum conducere operarium. At officium habens annexam iurisdictionem est æstimabile ratione sui propter præminentiam, quam dat respectu cæterorum; potestque proinde deberi secundum se ex iustitia: Quia verò qui prudenter de re aliqua disponit, uti par est presumere de communitate, intendit omnem rei utilitatem, fit planè legem de distribuendis officiis iurisdictionalibus latam esse non solum in gratiam communitatis eligentis per se, vel per alium nomine ipsius; sed etiam in gratiam digniorum. In quorum nimirum electione reperitur vniuersalis utilitas communitatis coniuncta cum utilitate priuata eorumdem. Quare electio ad talia officia prætermitti omnino non potest absque iniustitia aduersus ipsos etiam eligendos; hoc est quin peccetur aduersus legem ipsis etiam fauentem directè. Quid quod hoc pacto stabilitur magis bonum communitatis minime ut dictum est, requinciabile ab eadem, dato etiam

priuatis personis iure, quod ipsius communitatis indinifum interest, ut illis insit, eiusque ratione insistant digniores officiis tanquam rei sue. Est ergo quoad hanc partem specialiter manifesta ratio differentie.

Ad 3. Dictum est semel atque iterum propter iniustam distributionem officiorum iurisdictionalium secundum se præcisè nullam cuiquam personæ particulari deberi compensationem, aut restitutionem. Emolumenta autem pecuniaria compensari possunt; & restitui etiam si indignis non auferantur officia. Vnde transmissa maiori negatur minor.

Ad 4. Hoc solum pertinet formaliter ad iustitiam distributiuam, ut conferat officia dignioribus, & ex formali iniustitia quoad hoc secundum se præcisè consideratum nulla suboritur obligatio restituendi, ut dictum est. Quod autè nullum accipiatur pretium pro ipso officio secundum se, aut pro iusto eius stipendio, hoc adiacet extrinsecè iustitiæ distributiæ, & operi eiusdem proprio, pertinet verò directè ad solam iustitiam commutatiuam, & consequenter ad ipsam solam pertinet, omnis restitutio, cuius obligatio suboriri potest ex iniustitia commissa in opere distribuendi.

QVÆSTIO XLVI.

Vtrum vsura sit intrinsecè iniusta?

Videtur non intrinsecè iniusta. 1. Quia quod est conforme exemplo, & præcepto Dei aut est soli eius consilio disconforme, non est intrinsecè malum. Lucrum autem vsurarium est conforme exemplo & præcepto Dei. Certè non est disconforme nisi soli consilio diuino. De exemplo constat ex Luca 19. vbi Christus ait de seipso: *ego veniens cum vsuris exegissem illam*: nempe pecuniam mutuam. De præcepto vero constat ex 25. Deuter. vbi Deus præcipit: *non fœnerabis fratri tuo ad vsuram, pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem sed alieno*. Eodem pertinet, quod lucrum vsurarium promittitur à Deo in præmium obseruantie legis Deuter. 28. *Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipiet*. Denique de solo consilio aduersus vsuram constat ex Luca 6. vbi inter alia consilia ponitur: *dare mutuum nihil inde sperantes*. Ergo acceptio vsuræ pro mutuo non est intrinsecè iniusta, imo nec est vllum peccatum.

2. Iustum est in re pecuniaria, quod est conforme legibus humanis, ut pote valide disponentibus in ea materia. Lege autem 1. & aliis Codice de vsur. permittuntur vsuræ earumque modus præscribitur, cum magna moderatione, & idonea personarum aliarumque circumstantiarum distinctione. Ergo lucrum vsurarium illis omnibus obseruatis euadat iustum.

3. Quod quis facere non tenetur, & si faciat obligat ad gratitudinem, potest facere pro pretio, præsertim si id sit aliquid temporale. Nam quod nullius est pretij nullius est materia gratitudinis, & quo est temporale, simulque appetibile eo ipso est commutabile pretio temporali. Manifestum autem est mutuum esse quid temporale, nec est magis obscurum illud accipi tanquam beneficium non contemnendū à mutuario, obligatio proinde ad gratitudinem. Ergo mutuum est commutabile iusto pretio ex sua natura.

4. Pro vasis argenteis mutuo datis licet accipere pretium vltra sortem, de quo nemo dubitat. Ergo etiam licet illud accipere pro moneta mutuata. Pater consequentia, quia nihil referre videtur an argentum habeat talem formam, vel aliam talem. Imò moneta mutuata est maioris longè utilitatis. Ergo à fortiori mutuatio eius est pretio digna.

Art. 1.

Art. 1. Resp. Operæ pretium iam est post iustitiam distributivam aliqua etiam præcipua, ad exemplum cæterorum deducere circa iustitiam commutativam secundum se ex eadem illa doctrina de diuisione rerum eiusque conditionibus. Videntur porro inter alia materia maximè idonea, vsura, & simonia, de quarum iniquitate apud omnes certa desideratur à plerisque ratio, cuius claritas sit æqualis illi certitudini. Igitur vsura aliquando accipitur pro vsu rei; aliquando pro utilitate proueniente ex vsu, atque iuxta istam secundam acceptionem definitur in præsentibus: *lucrum immediatè proueniens ex mutuo tanquam debitum ex iustitia*. Mutuum porro dicitur tanquam ex meo tuum, & communiter definitur: *Translatio rei in suo genere functionem recipientis, vt statim accipientis fiat: & postea tantundem eiusdem generis, ac qualitis recipiatur*. Differt per translationem dominij à commodato, precario, & locato, in quibus dominium rei traditæ perseverat apud dantem, ideoque eadem numero ipsi reddi debet, & si casu perierit, perit eidem. Per obligationem verò reddendi tantundem eiusdem generis differt à permutatione, ac venditione ratione cuius aliud genus rei vendenti redditur; vt pro vino pecunia, aut triticum. Iam res in suo genere functionem recipientis ea dicitur, quæ alteri rei sui generis ita similiter existit, vt alterutra alterius vice fungitur, & loco alterius substitui iure possit in commutationibus, ac solutionibus. Qualia censentur, quæ in numero, pondere, aut mensura constituentur, vt pecunia numerata, aut argentum, vinum, oleum, & similia. Quod dicitur *eiusdem qualitatis*; perinde est, atque eiusdem bonitatis in se intrinsece. Nihil enim refert an acciderit variatio extrinseca pretij.

Art. 2. Quod per eiusmodi contractum datur à mutuante, & accipitur à mutuuario dicitur sors. Quod ulterius accrescit mutuanti ex bonis mutuariatij dicitur lucrum. Quia verò mutuanti potest accrescere lucrum, tum ex liberalitate, aut gratitudine mutuariatij, tum ex conuentione, & obligatione; aut quasi obligatione iustitiæ, seu potius ex coactione mutantis; atque ad vsuram non sufficit lucrum ex liberalitate, aut gratitudine, propterea in definitione vsuræ additur: *tanquam debitum ex iustitia*. Quia videlicet vsurarius adiicit mutuo pactum implicitum, vel explicitum de additamento præstando à mutuuario ultra sortem; & quidem de additamento, quod sit pretio æstimabile. Si enim solum exigat affectum beneuolum, aut amicabilem, & memoriam gratam, propriaque gratitudinis officia nihil præterea grauando, sed totam compensationis spem relinquendo sub sola gratitudinis obligatione, ac impulsu, nulla propterea vsura interueniet.

Art. 3. Adde nomine fortis comprehendere, ultra nudam entitatem rei, quæ mutuo datur, lucrum etiam cessans, & damnum emergens mutuanti ratione mutationis. Morali etenim æstimatione hæc quæque dare censetur, qui mutuatur, & vtramque præstare tenetur mutuarius, vt incolumis euadat mutans, nec ex beneficio, quod exhibet iacturam patiatui absque compensatione ex parte eius in cuius gratiam illam patitur. Damnum autem emergens dicitur diminutio bonorum præexistentium resultans ex mutuo; lucrum verò cessans augmentum iustum eorundem impeditum itidem per mutationem. Alij tamen nomine sortis intelligunt solam entitatem rei, quæ physice traditur; atque lucrum cessans, & damnum emergens, seorsim exprimunt; quod & nos faciemus maioris claritatis gratia, tametsi hæc tria moraliter sint vnum, ac idem.

Art. 4. Vsuram esse iniustam est certum ex fide, vt constat ex Concilio Viennensi, & habetur Clement.

vnica tit. de vsur. §. vltim. Est autem iniusta iure in primis positio, tum diuino, vt liquet ex Psal. 14. s. Ezech. 18. 8. & colligitur à multis Doctoribus ex Lucæ 6. 35. tum etiam humano sapere, ac luculenter sancito in decreto causa 14. quæst. 3. & 4. in Decretal. toto tit. de vsur. & in 6. Decretal. nec non Clement. vnica eodem tit. Est itidem iniusta iure naturæ, vt demonstrat Philosophus 1. polit. cap. 7. versus medium, & clarius D. Thomas quæst. 73. art. 1. & 2. ex Alensi 3. part. quæst. 36. memb. 4. art. 1. & 2. quibus aliqui auctores moderni adiecerunt, seu potius substituerunt nonnullas alias rationes, quibus tamen prætermisissimè, vt minus efficacibus, quod paulò post apparebit, soli incumbendum est expositioni, & confirmationi demonstrationum Philosophi, & maximè D. Thomæ. Quæ sunt fundamentales pro omnibus quæstionibus, quæ disputantur de vsura dependenter à solo iure naturæ.

Art. 5. Obseruandum itaque est duo esse summa genera rerum temporalium, ab aliis in alios aliquantulum transferibilibus per contractum. Alterum est earum, quæ nihil interest per se loquendo an breui, an potius longo tempore habeantur. Huius generis sunt quæcumque vnico vsu consumuntur, vt vinum, triticum; aut distrahantur, vt pecunia. Alterum genus est earum rerum, quæ interest magis per se loquendo, si longo tempore habeantur. Huius generis sunt, quæ nec consumuntur, nec distrahantur vnico vsu, sed multiplici vsui utiliter inserviunt successiue, vt ager, & domus, & vestis. Ratio huius discriminis est, quia quæ vnico vsu, aut consumuntur, aut distrahantur, eo tantum temporis momento interest habere, quo ille eorum vsus est opportunus, ac utilis, siquidem reliquo tempore nihil inde utilitatis haberi potest. Sicut autem nihil absolutè interest habere nulloque pretio æstimabile est id, ex quo nihil absolutè utilitatis haberi vnquam potest: ita habere aliquid pro eo tempore, pro quo nihil ex eo utilitatis haberi potest, nihil interest, nulloque pretio æstimabile est præcisè quatenus habitum eo tempore. Quare præhabuisse rem eiusmodi tempore antecedenti ad opportunitatem vsus, solum potest interesse, & pretio æstimari quatenus inde resultat spes, quod aderit præhabenti pro tempore opportuno vsus. Vnde consequens est, vt obligatio alterius, & quiduis aliud fundans spem, quoad hoc ipsum, æqualem sit non minùs æstimabile, nec minoris interesse, quam rem eandem apud se physice præhabuisse toto tempore antecedenti, seu breui, seu vt cumque longo.

Art. 6. Non ita res habet in iis, quæ nec consumuntur, nec distrahantur, nec alienantur vnico vsu. Hæc enim, si longo tempore habeantur, possunt plus prodesse, & maiorem adferre utilitatem, per multiplicem sui vsum non toties perceptibilem breui quam longo tempore, vt patet. Ergo habere longo tempore res non consumptibiles, distrahibiles vnico vsu interest magis, estque pretio æstimabile non tantum indirectè ratione specialis opportunitatis futuræ tempore sequenti, sed etiam directè, & per se. Vnde non est æquè æstimabile quiduis aliud fundans æqualem spem, quod aderit tempore sequenti pro speciali aliqua opportunitate.

Art. 7. Cum igitur materia propria contractus mutui sint solæ res, quæ vnico vsu consumuntur, aut distrahantur, vt supponit aperte D. Thomas loco citato, alique communiter; & mutuarius obligetur ad eas reddendas, antequam elabatur tempus vtendi opportunum respectu mutantis, vel ad compensandam utilitatem vsus, si futurum præuideatur, vt tempus eius opportunum interim elabatur, hoc est ad compensandum totum lucrum cessans, & damnum emergens:

emergens: si mutans aliquid ulterius exigit, idque deducit in pactum implicite vel explicitè, in quo formaliter consistit vsura, ut dictum est; manifestam inducet inaequalitatem in contractu, & accipiet additamentum pretij, aut quasi pretij pro eo, quod nihil interest, nullamque prorsus utilitatem superaddit. Quod clarè contradicit iuri naturali diuisionis rerum, estque intrinsecè iniustum, ut apparet manifestè ex doctrina quaest. 42. & 43.

Art. 8. Videri alicui posset esse contra communem hominum sensum, quod nihil intersit habere pecunias, vinum, oleum, & similia, longo potius tempore, quam breui, omnes enim magnum bonum putant, ac maximè expetibile semper abundare pecunia, & omni genere vtensilium. Cui bono apponitur interpolatio retentionis pecuniae, & similia apud se, & translatio eorum in alium etiam pro eo tempore limitato, siue determinato, siue indeterminato. Quod ex eo clariùs apparet, quia alioquin mutuatius pecuniam nullum fieret beneficium mutuario. Solum namque illi conceditur, ut tanto tempore habeat rem sibi mutuatam, quanto caret eadem, qui mutuat. Concessio autem alicuius rei praecise quatenus nihil interest eam habere nullum beneficium est. Est enim de conceptu beneficii, ut intersit accipientis.

Art. 9. Pro remouenda ista difficultate, & pro maiori claritate fundamenti positi obseruandum est desiderari abundantiam pecuniarum v. g. continuam praecise quanta sufficit ad faciendam spem certam, quod superent tempore opportuno vsus ipsarum. Vnde fit, ut siquidem ad eam spem conferat magis, uti saepe confert, non habere apud se aliquam pecuniarum partem, sed apud alium, cuius eas à se libenter proiciat, & collocet apud alium ad tempus, ut adsint in tempore. Qua de causa inuenta sunt depositum, census, cambium. Eademque ratione fieri potest, sitque nonnumquam, ut mutuum etiam putum, ab omni vsura labe, & spe lucri exhibeatur in gratiam non solum mutuatarij, sed etiam mutuantis. Quia nimirum mutans confidit magis fidei, & obligationi alterius, quam prouidentiae propriae immediate quoad spem, & certitudinem pecuniae adfuturæ pro tempore opportuno. Ergo tota ratio directæ, & per se desiderandi abundantiam continuam pecuniarum non est, ut eas quisque habeat apud se semper, aut longo tempore, sed praecise quatenus opus est, ut adsint tempore opportuno vsus, seu distractionis, & alienationis.

Art. 10. Confirmatur, quia nemo prudens quaerit, aut vult accipere pecunias mutuo, nisi quando adest opportunitas aut necessitas illis vtendis, seu easdem distrahendi, cumque in finem habendi proprias, ut alienare vtiliter possit. Quod non fieret, si continua pecuniarum abundantia ultra praesentem vsum esset prudenter expetibilis per se sicut ea expetuntur, quae nec absumentur, nec distrahantur vnico vsu. Domus enim, & fundus desiderantur etiam ad tempus, tamen si alienari aut destrui minimè debeant. Quare beneficium mutuantis erga mutuatariū non in hoc consistit, quod cum vtrumque facit abundare pecuniis ad tempus, sed quod eas suppeditat pro tempore opportuno vsus, ac distractionis. Quia vero ipse est eadem recepturus antequam sibi elabatur similis opportunitas, aut cum compensatione elapsae interrim opportunitatis propterea contractus est vtrumque aequalis, & iustus, si mutuatarius nihil ultra supererogare cogatur. Patet igitur fundamentum oppositum, quod re ipsa est D. Thomae loco citato esse demonstratum, nec illi contradicere communem hominum sensum, licet contradicat delusio aliquorum, magis verò iniqua auaritia plurimorum.

Art. 11. Ex discrimine dato inter res vnico vsu, aut consumpibiles, aut distrahibiles, & res multiplices successiue vsus, & ex ratione fundata in eodem discrimine perspicitur eas iniquitatis vsurae probationes quas subtiliter, accurate, & venuste promouent de more Cardinalis de Lugo, & Cardinalis Sforza Pallauicinus asserentes: Lugo quidem rem eiusdem perfectionis datam, siue hoc, siue sequenti anno esse eiusdem prorsus valoris, ac aestimationis; dummodo detur cum facultate vtendi pro semper, & absque vilo termino: Sforza verò dominium perpetuum cuiusvis rei, vtrumque aliàs exiguae superare aestimatione, & pretio dominium ad tempus cuiusvis alterius rei vtrumque aliàs magnae. Perspicitur inquam istas probationes subsistere minimè posse ob defectum distinctionis, quae adhibita est ex D. Thomae. Manifestum siquidem est dominium rei non consumptibilis vnico vsu domus v. g. aut fundi per vnum annum, aut duos esse aliquo pretio aestimabile independentè à peculiaribus circumstantiis; nec est magis obscurum quoduis finitum, quia finitum est additione fieri maius. Ergo possessio eiusmodi rei incipiens hoc anno est maioris aestimationis per se, quam incipiens anno sequenti. Manifestum similiter est dominium rei multiplices successiue vsus durans praecise per annum, posse per aliquem eius vsum reddere interim utilitatem permanensuram sine termino apud dominum, atque adeo commensurabilem alicui rei danda in pretium absque vilo temporis limite.

Art. 12. Iam, quod fundus v. g. sit aequè aestimabilis, eodemque pretio vendatur hoc anno, & sequenti, quod ponderat Cardinalis de Lugo, ex eo prouenit, quod semper succedunt, ac succrescunt homines eiusdem aetatis: non ex eo, quod vnus in super annus possessionis respectu eiusdem hominis non augeat aestimabilitatem; sicut auget utilitatem. Similiter, quod Deus decedentibus hoc anno, & sequenti cum aequali gratia, & meritis aequalem gloriae gradum retribuat non ex eo prouenit, quod vnus amplius annus vitae beatæ non sit specialiter aestimabilis, atque additus reliquaurationi, qua parte finita est, non reddat totum cumulum absolute aestimabiliorem; sed ex eo, quod Deus, ut dictum est supra, non rependit praemia per iustitiam commutatiuam; sed per legalem, cuius proprium est attendere ad praesentem cuiusque dignitatem quodcumque extiterit, & constituere congruam, ac decentem cum illa secundum se proportionem.

Art. 13. Demum circa incommensurabilitatem dominij ad tempus cum dominio perpetuo, quod recurrit Cardinalis Pallauicino, notandum est omne dominium rerum temporalium esse re ipsa ad tempus; siquidem finitur intra tempus aliquod determinatum; nisi quod confunditur ignorantia finis intra tantum tempus determinatè cum ignorantia finis simpliciter; qui tamen absolute prauidetur ab omnibus etiam independentè à fide, saltem morali certitudine propter vicissitudines rerum humanarum. Quia de causa quicumque appetit dominium mille aureorum per annum, appetit illud multo magis, ac pluris aestimat, quam dominium teruntij absque vilo termino determinato, cuius oppositum videretur omnino incredibile. Accedit aestimationem dominij ad posterius transmissi, seu transmittendi, maximè, cum est rei paruae, languere in progressu, ac demum moraliter euanescente, sicut amor erga eosdem est minor quo magis ab origine recedunt. Verum independentè ab huius comparationis consideratione, vltiori ponderatione concludit efficaciter superior impugnatio communis eidem comparationi, & discursui Eminentissimi de Lugo.

Art. 14. Vt cumque autem hæc habeant ex nostro fundamento deducitur ulterius cum D. Thoma art. illo 2. ad 4. non posse mutuantem absque labe, & iniquitate vlturæ imponere mutuuario obligationem vicissim mutuandi suborta simili opportunitate. Quia exclusa ista obligatione datur mutua æqualitas, vt demonstratum est. Ergo superaddita eadem ex vna parte, nullaque alia simili obligatione correspondente ex altera inducitur inæqualitas, adeoque iniustitia.

Art. 15. Vnde patet discrimen obligationis mutuandi prementis solum mutuarium ab eiusdem obligationis executione. Quia in executione hoc est in actuali præstatione, seu contractu mutui datur æqualis vtriusque obligatio, vt dictum est. Quare ad constituendam similiter æqualitatem quoad eam obligationem mutuatio impositam, deberet mutans eodem modo obligati ad mutuandum iterum redeunte simili opportunitate, aut necessitate ex parte mutuatarij. Et sanè dubitare nemo potest esse pretio æstimabile habere aliquem obligatum ad mutuandum sibi quoties indigerit absque vlla sua vicissim obligatione. Idem eadem ratione dicitur de aliis similibus obligationibus cum Layman, & aliis contra nonnullos alios.

Art. 16. Deducitur tursus cum communi contra Medinam, P. Ledesnam, & paucos alios non posse quidquam exigere ultra sortem pro obligatione non repetendi mutuum per annum v. g. aut decennium. Quia, vel interim elabatur mutuantis opportunitas vtiliter distrahendi pecuniam, vel non elabatur; Si primum, necesse est, vt aliquod interim lucrum cesset, vel aliquod damnum emergat; atque vtriusque compensationem dictum est esse licitam, ac deducibilem in contractum; nec tunc considerabitur sola obligatio non repetendi secundum se præcisè. Si secundum, nihil aderit speciali compensatione dignum. Quia illi obligationi mutuantis correspondet obligatio mutuatarij æquè æstimabilis ad reddendum mutuum, cum primum elapsum fuerit tempus illud præfixum; hoc est antequam mutuantis sit opportunum vti re mutuata. Hinc enim fit, vt toto eo tempore premat mutuarium ea sollicitudo, & cura, quæ non interueniente contractu mutui debuissent premere ipsum, qui mutat, ne sibi deesset res mutuata pro tempore opportuno; atque ea sollicitudo omnino æquiualeat patientiæ sperandi pro tempore vtriusque æquali.

Art. 17. Deducitur similiter tertio nihil exigere posse ultra sortem propter periculum commune amittendi eandem sortem fundatum in sola rerum humanarum vicissitudine. Quia huic periculo suberat fors etiam apud mutuantem, qui hoc præterea commodum habet ex mutuo; quod si res mutuata pereat, non ipsi perit, sed mutuuario, atque is tenetur supplere aliunde perinde, ac si non interiisset. Cæterum si adsit periculum speciale amittendæ sortis, aut expensarum, ac molestiæ pro eius recuperatione fundatum in iniquitate habituali, aut aliis specialibus circumstantiis, & conditione qualicumque mutuatarij, poterit iuste exigere ultra sortem quantum id interesset iudicabitur, vt efficaciter probat, & tueri optime Lessius.

Art. 18. Ratio est, quia decrescit pretium rei ex quouis periculo speciali, vt amittatur, & ex quouis speciali difficultate, vt habeatur; atque decrementum pretij est damnum manifestum. Dictum autem est teneri mutuarium ad compensandum omne damnum emergens ex mutatione. Quod si inde aliquod inconueniens illi accrescat, sibi debet imputare, si quidem ipse per malum habitum, aut propositum fuerit causa damni eius emergentis, sin mi-

nus suo infortunio. Neutrum enim obesse debet benefico mutuatori, nec eius omni ex capite indemnitas potest rationabiliter displicere mutuuario, aut esse volita ab eodem quasi coactè. Turpe namque est gerere nocuum animum erga beneficium.

Art. 19. Deducitur quarto ratione necessitatis præsentis, quæ premit mutuarium, & cui subuenit mutans, non posse exigere aliquid ultra sortem, licet præstetur beneficium subueniendo. Quia iniquum, ac turpe est ditescere per miseriam aliorum, eaque ita abuti, vt per eiusdem miseriæ augmentum fiat contrarium augmentum fortunæ, & abundantia propria, vtque sub falsa specie beneficij de præsentibus cumuletur in futurum miseria beneficiarij. Quod est pessimum falsæ misericordiæ genus, simile illi, quæ fabricanti porrigitur frigida paulo post accendens, multo magis ardorem febris, & sitim; ac demum extinguens ægrotum, si idem falsæ misericordiæ opus sæpius reperatur. Manifestum nimirum est ita in re nostra contingere, si ab indigenti præcisè quia indigus est, & eo plus, quo magis indiget, exigatur plus, quam ipsi detur; siquidem inde fit, vt magis postea pauperescat, accipiatque beneficium, seu quasi beneficium, & leuamen præsens cessurum tandem in ruinam suam cum solius dantis utilitate pura, hoc est quin aliquid mali vicissim patiat.

Art. 20. Ostensum autem est quæst. 43. esse intrinsecè iniustam acquisitionem nihil absolute conferentem in bonum commune, sed potius nocentem aliis; neque in id genus lucris consentire ab initio homines potuisse, minime verò omnium quisquam consentiet antecedenti voluntate, vt si ipse in necessitatem inciderit, eo ipso acquirant alij ius, & liberam potestatem augendi suam miseriam fucato beneficio, & pluri dandi sibi eandem rem, quam daretur, si non occidisset in pauperiem, ac necessitatem. Atque hæc est ratio ob quam Philosophus ubi supra damnavit artem sceneratitiam, seu dandi pecuniam cum scenore; hoc est tractandi rem infructiferam, & sterilem, ac si fecunda esset, ac fructifera; solumque permisit ditescere per agriculturam, pastoriam, venatoriam, piscatoriam, fossoriam, fabrillem, mercaturam, & similes artes cedentes in maximum generis humani commodum, ac utilitatem, & non habentes per se exitum simpliciter, & absolute nocuum respectu cuiusquam.

Art. 21. Quod caput est in casu posito non datur æqualitas inter datum, & acceptum. Quia mutuator quatenus accepit aliquid ultra sortem reportat commodum, & lucrum absque vlllo suo dispendio, aut labore, & cum dispendio mutuatarij; mutuarius vero accipit subventionem, & leuamen præsentis suæ necessitatis, cum onere supererogandi aliquid. Iniustus autem est contractus in quo deficit æqualitas mutua inter contrahentes. Verum hic æqualitatis defectus apparet clarius ex fundamento principalis conclusionis supra posito in quo videlicet ostensum est dari mutua vtriusque æqualitatem, seclusa supererogatione ex parte mutuatarij, & ex vi solius obligationis eidem impositæ ad reddendam totam sortem. Iam verò ratione à contrario concluditur clarè, si mutuator in opere mutuandi impendat laborem aliquem; aut alat famulum numerandæ pecuniæ, conscribendo libro rationum, & exigendis debitis à mutuariis, posse congruam eatenus compensationem accipere.

Art. 22. Quia itidem ratione approbantur, ac laudantur montes pietatis, licet exigatur in eis aliquid ultra sortem à mutuariis pro moderata eiusmodi compensatione laboris, & expensarum. Nec longè absumili ratione mercatoribus, aliisque personis int. entis

intenti negotiatiōi ex officio, licet ſaltem, vt plurimum exigere aliquid vltra ſortem ob anticipatam à ſe, vel dilatatam ſibi ſolutionem, quæ, vt talis nihil differt re ipſa à mutuo. Hac tamen in re cauſſimè procedendum eſt, quia auri ſacra fames facilè elabitur in abuſum neceſſitatis vrgentis mutuatarium, & tradit iniquè in materiam lucri, ac mercis, quod eſſentialiter eſt materia puri beneficii. Notandum eſt additamentum pretij propter laborem, & expenſas, aliaſque circumſtantias oneroſas mutuantis, præſertim habitualiter, ſeu permanentèr diſpoſiti ad mutuandum, & ſimiliter exercentis mutuatiōem cum frequentia, & cum vtilitate communitatis, atque cum æquali proprio detrimento, quoad alia lucra, quibus poſſet licitè incumbere, ſi non impediretur eo genere iuuantis reſpectu indigentium: tale inquam additamentum pretij dictum nuper eſt vltra ſortem, non quod ſimpliciter, omnibuſque conſideratis verè vltra ſortem, vt liquet ex ſortis expoſitione initio prælata; ſed quia eſt vltra ſortem, ſi conſideretur vnaquæque mutuatiō ſecundum ſe, & non referatur præterea ad diſpoſitionem permanentem mutuantis, ex qua redundat in ſingulos vtilitas perſonæ deſtinatæ ex ſua voluntate, vel ex diſpoſitione Principis ad ſubuentiōem, & leuamen eorum. De quo genere vtilitatis ſingulorum adicietur præterea aliquid occaſione rei ſimilis quaest. ſequenti ad 3. Interim ex dictis conſtat vſuram eſſe intrinſecè illicitam, & in quo ipſa conſiſtat, & quam ſub ſe complectatur.

Ad 1. Quod ad exemplum Chriſti attinet in illo loco Luca 19. vſura accipitur metaphorice pro augmento bonorum ſpiritualium ſuperaddito ad gratiam præuenientem Dei, quatenus Deus, vult nos ſemper proficere in bonis acceptis ab ipſo. Quod pertinet ad noſtram vtilitatem, non Dei mutuantis nobis ſua dona, cum vſura propriè talis eſſentialiter pertineat ad vtilitatem mutuantis, & nocumentum mutuatarij. Deinde quod 23. Deuter. additur prohibitioni ſcœnoris; ſed alieno ſecundum Ambroſium, D. Thomam, & alios ſolam continet permiſſionem factam Iudæis ob vitandum maius malum, quod commiſſent aduerſus ſe inuicem ob nimiam auaritiā lucrandi, ſi ea permiſſio facta non fuiſſet reſpectu alienorum. Alij referunt eandem permiſſionem ad ius belli, quod gerebant Iudæi aduerſus infideles, atque hoc pacto, nihil hic refert ad quaſtionem præſentem. Iam, quod in eodem libro additur *ſanerabis gentibus multis*, non pertinet directè ad promiſſionem præmij, ſed ſolam continet prædictionem opulentiæ Iudæicæ, & egeſtatis gentilium, vt conſtat clarè ex contextu totius capitis; ponitur enim ſcœnus, & ſcœnare pro mutuo, & mutuare, quod per ſe præſtat à diuite reſpectu egentis. Denique dandi mutui nullum eſt præceptum, ſaltem quod ſemper obliget, & ea ratione dare mutuum, & ſic ſubuenire indigenti ponitur inter opera conſilij. Quod additur *nihil inde ſperantes*, non debet accipi de ſpe lucri vſurarij; ſed de qualicumque ſpe etiam gratitudinis, pertinet enim ad conſilia, & perfectionem Euangelicam, vt omnia opera bona fiant reponendo totam ſpem retributionis in ſolo Deo, & non in hominibus.

Ad 2. Licet vſura ſit intrinſecè iniuſta; nihilominus iuſta eſſe poteſt lex permiſſiua lucri vſurarij cum certa aliqua limitatione, ac moderatione ad vitanda maiora mala; ſicut permiſſiones proſtitutorum poſſunt eſſe honeſtæ, licet vſus eorum ſit intrinſecè inhoneſtus, reſpectu vtiuentium permiſſione. Quo pacto laudatur permiſſio diuina, de qua nuper dicebatur reſpectu Iudæorum. Eadem igitur ratione leges illæ humanæ ſunt honeſtæ, quia permiſſis vſuris cum moderatione per eandem præſcripta vitabantur aliæ vſuræ deteriores conditionis. Verum quatenus illæ leges

R. P. de Eſparza Curſ. Theol. Tom. II.

continere præterea videntur approbationem eiſmodi vſurarum, & adiungunt coactionem ad earum ſolutionem; & ne tanta labes impunè, legumque munita præſidio immiſceretur puritati profeſſionis Chriſtianæ meritò abrogatæ ſunt per ius Canonicum locis ſuperius indicatis. Et ſimiliter abrogata eſt per nouum teſtamentum permiſſio illa Iudæis facta, reſpectu infidelium in teſtamento veteri.

Ad 3. Qui mutuatur nullum præſtat beneficium, nullamque exhibet materiam gratitudinis ratione mutuatiōis ſecundum ſe præciſe. Qui amutuatur obligatur ad æquale, & in tempore præſtat omnino æquale, vt oſtenſum eſt. Quia itidem ſola ratione nullum eſt beneficium, nullaque materia gratitudinis in venditiōe, & in ſolutione debiti ſecundum ſe præciſe conſideratis. Tota itaque ratio beneficii, totaque materia gratitudinis pender ex peculiari indigentia, & neceſſitate mutuatarij; ex qua circumſtantia poteſt etiam eſſe benefica, & obligans ad gratitudinem venditiōis, & ſolutiōis debiti, cum tamen propterea neque vendens poſſit exigere maius pretium, neque debitor demere aliquid creditori ex quantitate debita. Cuius rei ratio vniuerſalis reddita, & validè confirmata eſt paulò prius, circa quartam eandemque poſtremam illationem. Quapropter negandum eſt vniuerſaliter quidquid conſert ad rationem beneficii, & gratitudinis poſſe eo ipſo conferre ad materiam iuſtæ commutatiōis. Sunt enim aliqua intrinſecè pertinentia ad materiam beneficii purè gratuiti; quæ videlicet iuxta primariam hominum conuentionem, & voluntatem ſimpliciter antecedentem ſingulorum præſcindentem à peculiaribus circumſtantijs poſſibilibus contingere reſpectu cuiuſque, non ſunt materia neque partialis, neque totalis, commutatiōis, quæque ſi in commutatiōem deducantur, eo ipſo redditur materia maleſcentiæ, & iniquæ damnificationis, quæ erat materia beneficientiæ, & charitatis, vt liquet ex dictis circa eandem quartam illationem. Illud igitur tantummodò temporale, quod gratis collatum, aut adiunctum conſtituit beneficium, & deductum in commutatiōem, non eo ipſo vertitur in maleſcium, & iniquitatem, poteſt eſſe materia iuſtæ commutatiōis; atque eiſmodi nequaquam eſt circumſtantia indigentia ſpecialis prementis mutuatarium.

Ad 4. Vaſa argentea habent alium vſum præter diſtractionem, & alienationem, idque ipſis conuenit principaliter per ſe, ideòque talis vſus vendi poteſt iuſto pretio retenta proprietate eorumdem ſecundum ſe. At pecunia principaliter, & per ſe eſt ordinata ad ſolum vſum diſtractionis, & alienationis. Sed ſi pecuniæ argenteæ concedantur ad alium vſum ſecundarium iplarum ex. gr. ad oſtentationem, vel ad ponendum loco pignoris, talis vſus vendi poterit iuſto pretio, quanti communiter æſtimabitur. Quod nihil contradicit doctrinæ ſuperiori, vt patet. Vnde ratio diſcriminis prouenit formaliter ex deſtinatione ad diuerſos vſus argenti ſub diuerſa forma. Nam & vaſa argentea, ſi dentur per commutatiōem, erunt ſimiliter incapacia pro quibus iuſtè accipiat aliquid vltra ſortem.

QVÆSTIO XLVII.

Vtrum ſimonia ſit intrinſecè iniuſta?

VIdetur non eſſe iniuſta. 1. Quia ſcienti, & volenti non fit iniuria. Qui autem dat pretium pro re ſpirituali, dat illud ſciens, & volens. Ergo, qui illud accipit, non facit iniuriam.

S

2. Quidvis

2. Quidvis spirituale est æstimabilius quovis temporali. Qui autem dat aliquid æstimabilius, quam quod accipit non facit iniuriam. Ergo contractus simoniacus non est iniustus saltem ex parte vendentis rem spirituales.

3. Pro sacrificio missæ, piis orationibus, & aliis eiusmodi dantur pecuniæ à fidelibus, haud quaquam dandæ, si iis actionibus non adiaceret aliquid spirituale, ac supernaturale, certè non dandæ in ea quantitate, in qua erogantur de factis. Cuius signum est, quod non similiter dantur ab infidelibus, vel etiam à fidelibus non operantibus ex motivo proposito per fidem, & quod non tantundem datur pro æquali labore in alio genere. Dici autem non potest, tot sacerdotes, & pios oratores toties, ac palam agere iniuste, & teneri ad restitutionem, de qua ne cogitant quidem, nec ipsi, nec prælati Ecclesiæ.

4. Emptio, & venditio rei temporalis annexæ rei spirituali pro purè temporali, non est intrinsecè iniusta; Ergo neque emptio, & venditio rei ipsius spiritualis est intrinsecè iniusta. Pater consequentia, quia res temporalis annexa spirituali induit naturam eius, utpotè principalioris.

5. Non est intrinsecè iniusta permutatio rerum spiritualium pro spiritualibus, seu purè, seu mixtè talia sint. Posito autem rem spirituales posse ex sua natura esse materiam iustæ commutationis, nulla superest ratio, ob quam iuste commutari non possit pro re etiam purè temporali.

Art. 1. Resp. Simonia communiter definitur *studiosa voluntas emendi, aut vendendi aliquid spirituale, vel spirituali annexum*. *Studiosa* perinde est, ac deliberata. *Emendi, aut vendendi* sumitur latè, provt complectitur onerosum cuiusvis generis contractum, in quo habeat rationem mercis, aut quasi mercis, vel pretij res spiritualis comparatione rei temporalis. *Aliquid spirituale* perinde est, atque aliquod donum supernaturale ordinatum ex sua natura ad beatitudinem supernaturalem, ipsaque imprimis beatitudo supernaturalis. *Spirituali annexum*, dicitur, quod ad præsens attinet, quodlibet temporale, quatenus specialiter æstimabile est ratione rei spiritualis, vel cuius ius, dominium, aut possessio dependet tanquam ex causa, & radice ex proprietate, ac iure, respectu rei spiritualis. Priori modo est spirituali annexum aurum Calicis consecrati, & labor faciendi sacrum; posteriori verò modo fructus provenientes ex beneficio Ecclesiastico; & sic de aliis eiusmodi.

Art. 2. Simoniacam huiusmodi emptionem, & venditionem esse per se illicitam lethaliter, ac gravissimè titulo irreligiositatis, & vilipendij rerum spiritualium, quod in eis continetur, alterius omnino loci, & quæstionis est. Ad præsens enim solum pertinet examinare titulum iniustitiæ propriè, & strictè sumptæ. Dicendum itaque est tam emptionem, quam venditionem rei spiritualis pro temporali, iuxta sensum explicatum esse iniustam, idque intrinsecè ex ipsa natura rei. Ita docent Suarez, Lessius, & alij communiter in præsentia. Colligitur clarè ex illo Matthæi 10. 8. *gratis accepistis, gratis date*: & ex 1. Petri 4. 10. *unusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei*.

Art. 3. In priori ex his loco contineri præceptum, & non solum consilium suadet efficaciter formula locutionis coniuncta cum capacitate, & dignitate materiæ, multisque congruentiis. Quia verò in nouo testamento nulla inducta sunt præcepta positiva diuina præterquam fidei, & sacramentorum, ut advertit Lessius cum D. Thoma, & aliis communiter; pater eam obligationem dandi gratis spiritualia esse de iure naturali diuino. Ex posteriori autem loco

colligitur ulterius dicto præcepto non solum induci inhonestatem, sed etiam nullitatem venditionis spiritualium pro temporalibus. Quia purus dispensator non habet dominium, & potestatem disponendi validè de re sibi commissa, nisi iuxta voluntatem domini, quæ in præsentia est de dando gratis. Pater autem esse iniustum cum, qui vendit, seu quasi vendit, & accipit pretium pro re, quam nec licitè, nec validè vendere potest. Ergo venditio rei spiritualis pro temporali est intrinsecè iniusta ex ipsa natura rei.

Art. 4. Idem demonstratur ratione. Quia res spirituales æstimantur dependentèr à sola fide, & in ordine ad solam beatitudinem æternam supernaturalem; Res verò temporales æstimantur immediatè dependentèr à ratione naturali, & in ordine ad felicitatem temporalem, ac naturalem, atque ad societatem civilem. Quæ autem hoc modo comparantur inter se, sunt invicem incommensurabilia, & irreducibilia ad æqualitatem, quæ est de ratione iustitiæ. Quod apparet inter alia ex iis quinque rationibus. Prima est, *Quia* qui habet æstimationem rerum directam fide, omnia temporalia arbitrat, ut stercorea comparatione spiritualium. E converso secundum æstimationem rationis naturalis stultum est dare, ac relinquere temporalia pro spiritualibus. Quorum primum patet ex 1. ad Corinth. 4. 10. *nos stulti propter Christum*, exque aliis eiusmodi pluribus, in quibus ratio naturalis stultitiæ ducit dimissionem rerum temporalium pro spiritualibus. Constat similiter alterum ex 3. ad Philip. 8. *Propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror, ut stercorea*. Quod Cornelius à Lapide ibi cum Chrysost. & Theophil. accipit omnibus non solum legalibus, sed etiam de omnibus omnino temporalibus. Ecquis autem æqualitatem inveniatur inter ea, quæ non nisi stultè æstimabilia putantur, & putantur, ut stercorea, & inter ea, comparatione quorum utralibet ex illis talia putantur?

Art. 5. Secunda est, quia divisio rerum temporalium facta est per rationem naturalem, atque ex illa pendent omnia iura circa illas, eaque acquiri minimè possunt, nisi à conferente aliquid in bonum commune consistens in felicitate temporali, & pacifica societate civili, ut liquet ex qu. 42. & 48. Nihil autem eiusmodi confert, qui confert solum aliquid spirituale, & pendens à divisione gratiæ, & fidei.

Art. 6. Tertia est, æstimatio rerum pendens à fide, & spes utilitatis inde derivandæ, sunt unicuique libera, sicut est libera ipsa fides, & post fidem spes; potestque proinde apud unumquemque vilescere, aut fieri pretiosum pro libito, quod est æstimabile dependentèr à fide; atque adeò fieri æquale, vel inæquale alteri rei. Quod repugnat æqualitati, & inæqualitati intentæ, & reiectæ per iustitiam non variabili pro arbitrio permutantis. Considera volentem credere, aut sperare ante emptionem, & nolentem postea; atque è converso, & inde variatum pretium rei, & videbis corrumpere inflexibilem iustitiæ conditionem.

Art. 7. Quarta est. Indè fieret, ut posset eadem res vendi carius fideli, quam infideli, & eò magis, quò hic pertinacior, ille constantior esset, hoc est probro, quam improbo; optimo, quam pessimo: Quo nihil iniquius esse posset. Sequela verò ex consideratione præcedenti est manifesta.

Art. 8. Postremò cum totum genus humanum sit ex sua natura ordinatum ad unam communem pacificam societatem, & præsentem felicitatem sibi connaturalem, quæ mutuis hinc inde commerciis fouetur, atque subsistit, debuit habere unam aliquam regulam contractuum omnibus communem, claram, ac manifestam, & cunctis innegabilem, nec variabilem, pro varietate religionis, quam quisque pro arbitrio prosteretur. Ergo alteratio pretiorum

ex diuersitate religionis repugnat optimæ generis humani constitutioni, regimini, ac paci, & felicitati minime impeditur communicationis mutue, & communis abundantie, quæ inde prouenit, eademque consequenter est contraria communi humani generis consensui, ex quo iura omnia circa res temporales, uti superius dictum est, dependent, & cui contrariari sine iniustitia non potest quoad res ipsas; quoad iura verò non nisi nulliter, ac perperam. Ex iis itaque concluditur simoniam esse intrinsecè iniustam; per quam videlicet repugnat, ut constituatur æqualitas inter datum, & acceptum.

Ad 1. Distinguitur maior: volenti voluntate valida conceditur maior, voluntate invalida, ac nulla negatur maior iuxta dicta qu. 15. & 16. & distincta similiter minori negatur consequentia. Quia qui emit rem spirituales pro temporali, non habet voluntatem donandi, sed taxandi, ac soluendi pretium æquale rei spirituali. Hoc autem nulliter eum conari constat satis ex dictis. Habent enim contradicentem sibi legem voluntate diuina, & consensu generis humani maximè rationabili constitutam.

Ad 2. Quidvis spirituale est æstimabilius quouis temporali, dependenter à fide, & in ordine ad finem propositum per ipsam; non tamen secundum æstimationem pendente à ratione naturali, & in ordine ad finem rebus temporalibus commutabilem. Qui autem dat vendendo, quod est minùs relatè ad hunc finem, & ad hanc rationem est iniustus. Quia hinc sumitur regula iustæ commutationis rerum temporalium, & non ex fine supernaturali, & ex fide, ut dictum est. Quare in eo casu, solus emens est, qui non facit iniuriam vendenti, licet uterque sit irreligiøsus, & iniurius aduersus Deum.

Ad 3. Celebrantibus, & orantibus, & sic de similibus dantur pecunie partim, ut stipendium laboris necessarium ad sustentationem vitæ partim, ut elemosyna, tum ex eodem fine, tum pro tuenda maiori decencia status eorum, Et sanè, quod ad stipendium attinet, labor corporalis impenſus rebus sacris præſcindendo ab earum sanctitate, & conducentia ad finem supernaturalem, atque attendendo ad solum onus, quod suscipitur in obsequium alterius intendenti qualemcumque finem, est dignus compensatione temporali. Ingreditur præterea in partè iustæ æstimationis iactura, quam patitur, qui sic laborat, abstinendo ab aliis laborum, & quæſtuum generibus, & assumendo statum, & conditionem vitæ incapacem eorum. Nulla igitur est iniustitia in stipendiis, quæ celebrantes, & orantes communiter recipiunt à fidelibus. Nam etiam infidelis, si exigeret æqualem laborem, cum æquali laborantis iactura, & impedimento, deberet soluere æquale stipendium, quemcumque demum finem intenderet. Nec enim mensura iusti pretij, ac stipendij sumitur ex fine intento ab eo qui exigit, aut impendit laborem, sed ex magnitudine ipsius laboris, necnon iacturæ per se consequentis ad illum. Videri potest Suarez tom. 1. de Relig. lib. & cap. 4. n. 7. adducens communem hominum consensum pro veritate huius doctrinæ, licet eius rationem putet perobscuram, & inuentu difficilem; quod non vsque adeo verum videtur.

Ad 4. Res temporalis annexa spirituali, ut fructus beneficij Ecclesiastici, & autum, quo constat calix consecratus, eiusdem est in se nature, eadem affert commoditates, & iisdem quantum ex se subiacer legibus diuisionis rerum ante, & post talem annexionem, neque id tolli potest à re temporali propter annexionem ad rem spirituales, & magis principalem. Ergo si eodem pretio semper vendatur, nec augeatur aliquid pretij ratione adiunctæ spiritualitatis, semper dabitur eadem æqualitas propria iustitiæ. Quare in venditione cuiusmodi rerum solum est præcauendum scandalum,

R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

quod facile potest suboriri, & interponendus consensus summi Pontificis, qui est supremus dispensator rerum etiam temporalium annexarum spiritualibus. At quod est purè spirituale non habet ullam similiter regulam vniformem comparatione rei temporalis, & pecunie, vnde ad æqualitatem reducat, quæ est de conceptu iustitiæ. Nulla igitur est paritas.

Ad 5. Permutatio spiritualium pro spiritualibus, idè non est iniusta ex se. Quia quæ vtrunque talia sunt, subiacent eidem vtrunque regulæ æstimationis, & ad eundem finem ordinantur ex se; habenturque absolute gratis, dum habentur pro aliquo habito, & conseruato similiter gratis. Ergo multominus, hinc potest vlla paritas deduci pro iusta permutatione spiritualium cum temporalibus.

QVÆSTIO XLVIII.

Vtrum ius proprietatis possit simul inesse pluribus circa eandem rem?

Videtur non posse inesse. Quia ius proprietatis ex genere suo est libera facultas disponendi de aliquo munita lege fauente ipsi, & grauante alios. Si autem duobus inesset ius circa eandem rem, neuter haberet circa illam munimen legis fauentis sibi, & grauantis alios. Quia vterque grauaretur per legem in fauorem alterius. Ergo nequit inesse duobus simultanè ius circa eandem rem.

Art. 1. Resp. Ad generalem rerum diuisionem, de qua, deque eius effectibus circa ipsas actum est à q. 42. subsecuta sunt plures species iuris proprietatis, quarum sola expositione indiget quæstio proposita, & qua præstita absoluta erunt vniuersalissima principia omnia spectantia ad intelligentiam virtutis iustitiæ, & obiecti formalis circa quod ipsa versatur.

Art. 2. Prima autem, ac præcipua species iuris proprietatis est dominium plenum, quod à Iuristis communiter definitur cum Bartolo in l. si quis, §. differentia ff. de acquirenda possessione ius perfectè disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur. Id perfectè ponitur ad explicandam plenitudinem dominij, quæ amplectitur omnes vsus rei, cum independentia à voluntate alterius, quatenus consulenti commodis suis. Hæc enim duo pertinent ad perfectionem iuris proprietatis, de quo agitur, ut liquet ex particula sequenti de re corporali. Quia ius iurisdictionis versatur directè circa personas, quatenus præditas intellectu, & voluntate. Ex eadem particula apparet non definiti à Bartolo dominium in tota sua latitudine, siue ex parte subiecti, siue ex parte termini, sed humanum dumtaxat, idque quatenus ordinatum ad mutuam sensibilem communicationem, & societatem ciuilem, quæ quia in rebus corporalibus viget magis, idè à Iurisperitis res corporalis dominio; cætera, ut officia, seruitutes actiones personales, & similia, quasi dominio haberi dicuntur. Postrema particula nisi lege prohibeatur, accipienda est de lege præcisè, ut est regula, & mensura honestatis, & non ut est etiam munimen iuris proprietatis alterius, id est de lege positivè, & negatiuè sumpta; ita ut sola lex honestatis, & non etiam ius alterius lege munitum fauente ipsi, & grauante alios in fauorem ipsius impediat disponendi conueniens perfectè, ac plenè domino. Alias enim hæc definitio solam exprimeret rationem omnibus iuris speciebus communem.

Art. 3. Porro, omne vniuersaliter dominium proprietatis plenum, & perfectum iuxta totam suam latitudinem ex parte subiecti, & termini, seu ratio vniuersalissima huius iuris definiti facile, & perspicue potest, ex dictis qu. 3. Omissis namque aliorum definitio-

S 2 nibus

nibus rectè dicitur libera facultas disponendi de aliquo munita lege fauente ipsi, & grauante alios absque villo vicissim grauamine directè, quoad rem eandem cedente incommodum alterius. Prior pars positua liquet ex loco indicato. Posterior pars negatiua, cui substitui potest fauente ipsi soli, innotescet per expositionem reliquarum specierum iuris; hoc est specierum dominij imperfecti, seu non pleni, à quibus differt dominium plenum per exclusionem eiusmodi grauaminis, respectu plenè domini.

Art. 4. Inter istas itaque species præcipua est usus fructus, qui communiter definitur *ius rebus alienis utendi, fruendi salua rerum substantia*: hoc est, libera facultas, vt supra cum grauamine rem integram alteri seruandi. Is, cui conuenit hoc ius, seu libera facultas dicitur fructuarius. Proprietarius verò, & dominus, is in cuius fauorem tale grauamen imponitur. Alias deindè immediatè species est usus actiue sumptus, qui definitur: *ius utendi re aliena salua ipsius substantia*: hoc est, libera facultas, vt supra cum grauamine rem integram alteri seruandi, eidemque relinquendi fructus eiusdem. Nempe fructuarius per hoc præcisè differt ad vsuario, quod ille fructus rei, vt ex gregè lanam, lac, fœtum; ex fundo fœnum, segetes, arbores cædvas, seu non fructiferas colligere possit, & eo ipso facere suas pleno dominio: Vsuaris verò nequaquam; idque significat fruitio illi concessa, huic negata.

Art. 5. Seruitus est ratio communis vsufructui, & vsui, & latius utròque pater. Sumitur verò, tum actiue, tum passiue. Actiue sumpta est *ius fruendi, vel aliquo modo utendi re aliena, vel aliquid circa eam impediendi*, hoc est, est libera facultas aliquo modo disponendi, seu positue, seu negatiue circa rem alienam. Positiue quidem, vt dictum est de vsufructu, & vsu, nisi quod vterque seruitutis nomine tum potissimum significatur, cum non est plenus, & perfectus, sed inadæquatus, quoad aliquem tantum fructum, aut aliquem usum passiuum. Negatiue verò, vt si possis alium impedire, ne altius attollat murum suum, neue in eo aperiat fenestram. Seruitus passiuæ est obligatio rei, vel personæ correspondens iuri actiuo explicato.

Art. 6. Hæc omnia iura possunt haberi cum & sine possessione, quæ non sumitur in præsentī passiue, seu terminatiue, sed actiue, ac potestatiue, & alia dicitur facti, alia iuris. Possessio facti, definitur à Iurisperitis *detentio rei, corporis, & animi, & iuris adminiculo*. Detentio est apprehensio aliqua, vel continuata, vel saltem præsens in principio. Corporis adminiculum significat debere rem, vt possideatur, de facto subiici manibus, vel pedibus, vel oculis formaliter, vel æquiualeuter in se, vel in aliquo ipsam continente. Adminiculum animi est voluntas detinendi rem tanquam suam iuxta notionem suauitatis expositam q. 3. versus finem, & non tantum nomine alterius, vt faciunt depositarius, & baiulus, qui propterea non possident. Iuris adminiculum non tollit, quin possessio facti possit esse iniusta, qualis est possessio latronum, sed significat ealem debere esse detentionem ex parte rei, & personæ, vt leges aliquo speciali fauore ipsam prosequantur, præ non detinente, qualis non est detentio rei sacræ facta à Laico. Res non corporales dicuntur à Iurisperitis, quasi possideri, cum respectu eorum interuenit aliquid æquiualens explicato corporis adminiculo.

Art. 7. Possessio iuris definitur à Bartolo in l. 1. de Acquirenda, vel admittenda possessione; *ius insistendi alicui rei tanquam suæ non prohibita possideri*. Tò ius distinguit hanc possessionem à pura facti possessione. Insistere rei, vt suæ, est eam apud se, & sibi tenere pacifice, si possit, sin minus abigendo ab ea quousvis alios legum remediis, & si necesse sit, vi etiam, & armis. Additur *non prohibita possideri*, quia detentio rei, & insistencia non fauente lege, sed potius contradicente, non dici-

tur possessio. Intelligitur autem contradicentio, non qualiscumque, sed quæ talem personam, respectu talis rei, reddat incapacem possidendi, & spoliēt omnibus privilegiis possidentium, seu detinentium res, vt suas; vt spoliatur Laicus, respectu rei sacræ, decimarum, & similibus. Quod pater non superfluere postremam particulam suppleradditam primæ. Quia potest quis habere re ipsa ius insistendi, quin adhuc constet de eiusmodi fauore, seu non resistentia legis, ob privilegium.

Art. 8. Emphyteusi, & feudo, quæ sunt duæ aliæ species iuris imperfecti commune est, quod sint concessio rei immobilis cum translatione dominij utilis, retento directo, sub aliquo onere. Differunt verò; quia hoc onus in emphyteusi, est certa pensio, soluenda proprietario ab emphyteuta. In feudo verò, si sit purum feudum, idem onus est solum obsequium personale.

Art. 9. Postrema diuisio est iuris in re, & ad rem. Ius in re, quod & reale dicitur, est libera facultas rem aliquam sibi vindicandi, ac repetendi à qualibet indiscriminatim persona, illam qualitercumque detinente; ita vt obligatio rem tradendi, seu reddendi habenti ius in illa, transeat, ad quamlibet personam hoc ipso, quod res ad eam transferit. Ius verò ad rem, quod & personale dicitur, est libera facultas, rem aliquam sibi vindicandi, ac exigendi ab vna, vel pluribus personis determinatè, siue illam apud se habeant, siue non habeant, sed ad alium transferit. Quare obligatio correspondens iuri in re adhæret illi personæ, cui res ipsa adhæserit, idèoque realis dicitur, quia quasi transit ex re ad personam, & immediatè rem, mediatè personam afficit ratione ipsius rei. E contra obligatio correspondens iuri ad rem adhæret personæ, siue res ipsi adhæreat, siue non adhæreat; idèoque personalis dicitur, quia immobiliter personæ adhæret, & quasi transit ex persona ad rem, atque immediatè personam, mediatè rem afficit, ratione personæ.

Art. 10. Exemplum vulgare, & præ cæteris clarum est in emptore, & venditore. Qui enim emit equum, post numeratam pecuniam, & antequam equus traditus sit sibi, non potest illum exigere nisi à venditore, tametsi equus iam ab alio detineatur, siue per furtum, siue per nouam venditionem, aut donationem factam ab eodem venditore. At postquam equus, iam traditus fuit emptori, potest is illum exigere à quocumque ipsum detinente; nec potest amplius agere aduersus venditorem, nisi quatenus equus ad ipsum redierit. Quare ante traditionem ius emptoris dicitur ad rem; post traditionem, in re; atque primum respicit personam, seu personas omninè determinatè, certè magis determinatè quàm posterius. Posterius enim, seu in re est omninè indeterminatum ex se intrinsecè, quoad personas, & respicit æqualiter totum genus humanum.

Artic. 11. Ex his manifestum iam est pluribus personis circa eandem rem simultaneè inesse posse iura imperfecta proprietatis diuersi generis. Res enim, respectu cuius, alicui conuenit ius tantum ad rem, necessaridè simul subest iuri in re alterius personæ. Similiter componuntur inter se in diuersis personis, respectu eiusdem rei, ius siue emphyteuticum, siue feudale cum dominio rei apud alium existente; idemque dicitur proportionaliter de cæteris speciebus iuris. Vnde patet ad rationem dubitandi. De ratione videlicet iuris solum est, vt habeat legem sibi fauentem quoad id, quoad quod, conuenit libera facultas. Possunt autem plura inesse eidem rei, quoad quorum proinde aliquid lex faueat vni, & quoad aliud alij, cum mutuo eorum grauamine quoad id, secundum quod, ad vnumquemque eorum res non pertinet. Difficultas igitur solum potest esse de multiplicitate iurum eiusdem rationis, eoque pleno, & perfecto secundum genus suum circa eandem rem, & secundum idem. Quam difficultatem

difficultatem à paucis annis nonnulli magnis conatibus in vtramque partem pertractarunt circa dominium plenum, seu in solidum; cum ea qualiscumque difficultas sit omnino communis, vt per se satis patet, quibusvis aliis iuris speciebus sub eadem consideratione pleni, & perfecti intra idem genus. Verum in gratiam eorum auctorum agendum erit specialiter de dominio pleno.

QVÆSTIO XLIX.

Vtrum dominium plenum eiusdem rei pro eodem instanti possit esse adæquatè apud duos?

Videtur posse esse. 1. Quia in instanti reali donationis, aut venditionis v.g. conuenit simpliciter eius dominium tam donanti, seu vendenti, quam donatio, seu emptori. Donanti quidem, quia donatio est vsus domini in solidum, vt potè transferens illud in donatarium, & quia aliàs donaret rem, vel nondum suam, vel iam non suam. Donatario verò, quia datur in ipso acceptatio domini in solidum sibi oblata, atque acceptatio est vltimum complementum donationis. Impossibile verò est, vt donatio non fortiat suum effectum in eodem instanti, in quo ponitur vltimum eius complementum. Eadem est ratio de emente, & vendente. Datur igitur in vtroque pro eodem instanti dominium in solidum eiusdem rei. Confirmatur, quia nemo dat, quod non habet, & quiuis habet, quod acquirit; cum dat, & cum acquirit.

2. Dominium in solidum cuiusvis creaturæ circa quamlibet rem est compossibile, imò & essentialiter connexum cum dominio diuino in solidum circa eandem rem. Ergo etiam est compossibile cum dominio in solidum alterius creaturæ circa eandem. Patet consequentia, quia Dominium Dei est multò magis plenum, & in solidum, quàm dominium alterius creaturæ idèoque hoc dominium à fortiori est compossibile cum alio dominio creato circa eandem rem.

Resp. Dicendum est dominium in solidum non posse esse simultaneè apud duos circa eandem rem loquendo de dominio perfecto, & vltimò completo in ratione talis. Hic est indubitatus Iurisperitorum omnium consensus, & communis suppositio Theologorum ex lege *vi si certo §. si duobus ff. commodati*. Ratio est clara ex definitione domini in solidum data, & explicata in qu. præcedenti sub initium. Quia de ratione domini pleni est ius disponendi perfectè, nisi lege prohibeatur; hoc est ius impedibile sola lege honestatis, & non item simili alterius iure; vtque sit libera potestas absque grauamine directè, in fauorem alterius sibi imposito. Patet autem Dominium rei habentis alium simul dominum, dominio vtroque humano esse impedibilem, quominus disponat, vt voluerit non solum lege honestatis secundum se, sed etiam iure alterius, & lege quatenus fauente directè illi alteri; eundemque condominium esse grauatum grauamine sibi imposito directè in fauorem alterius. Quare si duo homines simul essent plenè domini eiusdem rei pro eodem instanti, vterque in dispositione rei esset, & non esset impedibilis sola lege honestatis; haberet, & non haberet grauamen aliquod sibi impositum cedens directè in fauorem alterius. Quod repugnat manifestè.

Art. 1. Ad 1. Pro instanti donationis acceptatæ, seu cum primùm existit acceptatio donationis datur quidem simultaneè dominium in solidum eiusdem rei in donante, & acceptante, necnon in omnibus quibus donari, & à quibus acceptari absolute potest, sed conditionatè tantum, & extrinsecè: absolute verò, & intrinsecè solum datur in donatario acceptante donatio-

nem sibi factam. Omnè nimirum ius proprietatis quatenus extrinsecè denominans constituitur, per legè fauentem vni, & grauante alios in fauorem ipsius; intrinsecè verò per cognitionem, & volitionem, quibus cognoscitur verè, & acceptatur talis fauor, vt dictum est q. 6. Cum igitur respectu cuiusvis habentis intrinsecè, & absolute dominium in solidum alicuius rei pro aliquo tempore, detur eiusmodi lex ipsi fauens pro toto tempore sequenti absque vllò termino; faueat verò non omnino absolute, sed conditionatè ipsi quidem domino quousque volet sibi retinere dominium; cæteris autem quibusvis ex quo idem dominus voluerit dominium in eos transferre, vt dictum est qu. 43.

Art. 2. Cum inquam hæc ita se habeant, patet dominium in solidum pro eodem instanti dari extrinsecè, & conditionatè in donante, & donatario, necnon in omnibus, & quibusvis aliis capacibus, quibus eadem res donetur. Quia verò voluntas absoluta habendi rem, vt suam directè per veram cognitionem donationis, solum datur in donatario eam acceptante, cum in donante detur è conuerso nolitio habendi rem, vt suam, patet similiter donatario, & non donanti conuenire intrinsecè, & absolute dominium rei pro instanti donationis, & pro omnibus sequentibus quousque ipse velit; autem dicitur dominus simpliciter cui dominium conuenit intrinsecè, & absolute, is verò, cui non nisi extrinsecè, & conditionatè conuenit, dicitur dominus secundum quid, dum agitur de dominio adulti potentis acceptare, & reiicere dominia rerum pro libito.

Art. 3. Quapropter donatio est vsus domini conuenientis donatori extrinsecè, & conditionatè per denominationem prouenientè à dominio intrinsecò, & absolute instantis immediatè antecedentis, & à legè conditionatè fauente pro eodem donationis instanti. Non verò est vsus domini simpliciter talis, seu conuenientis intrinsecè, & absolute pro ipso donationis instanti, quod liquet satis ex dictis. Et ex eo præterea, quia donatio est translatio domini ex donante in donatariū, & nihil ibi perseverat, vnde transfertur, in sensu composito translationis. Quapropter donator donat rem iam non suam intrinsecè, & absolute, Tò iam significante instans reale. Nempè pro priori naturæ ad actum donationis res donata præscindit à sua, & non sua ipsius donantis intrinsecè, & absolute; estque sua ipsius extrinsecè, & conditionatè sub hac conditione, si ipse velit. Idemque dicitur suo modo de vendente, respectu emptoris, deque qualibet alia libera abdicatione domini præhabiti. Patet igitur totum argumentum illud habere apparentiam propter indistinctionem, & confusionem domini absolute, & vltimò completi, respectu eius, quod est tantum extrinsecum, & conditionatum, atque secundum quid.

Art. 4. Ad Confirmationem. Sicut in aliquo sensu est verum, nemo dat, quod non habet; ita est verissimum simpliciter nemo habet, quod dat, in sensu composito donationis. Aliàs componeretur datio cum retentione simpliciter. Simili modo est in aliquo sensu: verum nemo spoliatur bonis, quæ non habet, & tamen est verissimum simpliciter: nemo habet bona, quibus spoliatur, in sensu composito spoliationis. Spoliatur autem bonis, qui illa donat aliis, nec quidquam refert pro modo verificationis earum propositionum, an propria, an aliena voluntate spoliatur, sicut nihil interest pro modo verificationis istarum; nemo moritur, aut occiditur nisi viuat, & nemo viuat, cum moritur, aut occiditur, in sensu composito mortis, aut occisionis; nihil inquam interest, an vulnere sibi inflicto per se, an aliena confossus manu occumbat. Distinguenda igitur est illa propositio iuxta proximè dicta; nemo dat, quod non habet, vel extrinsecè, & conditionatè, vel intrinsecè, & absolute; Conceditur propositio. Quod non habet intrinsecè, & absolute, tunc, cum

datur, negatur propositio. Quæ distinctio est clara ex dictis, & est necessariò adhibenda ab omnibus in exemplis modò propositis. Videatur si placet circa materiam huius obiectionis longa, & acuminum locuples controuersia seriò agitata à Card. de Lugo disp. & sect. 2.

Ad 2. Dominium diuinum non est dominium utilitatis, respectu sui, sed purè excellens, qualis dominij nos sumus incapaces; nostrum verò dominium est utilitatis, respectu nostri, cuius utilitatis Deus non est capax, ut pluribus expositum est q. 4. & 19. Non autem mirum est, si quæ sunt vsque adeò diuersa, nec se inuicem impediunt, sed potiùs iuuant, ut liquet ex illis duobus locis; sint mutuo compossibilia, imò, & essentialiter inseparabilia propter subordinationem alterius ad alterum: & nihilominus sint inter se incompossibilia, quæ sunt eiusdem rationis, ideòque sibi inuicem nocentia, & impediencia mutuo plenitudinem alterius non sola lege honestatis secundum se, quæ sola impedire iuridicè potest Deus, vsus rerum nostrarum; sed etiam iure utilitatis, quod est essentialiter dominio humano. Inter quas impeditiões, seu obligationes impeditiuas vsus quantum, & quale discrimen intercedat, videri potest in eadem illa q. 3. post medium.

QVÆSTIO L.

Verum vsus licitus rerum vnico vsu consumptibilium sit separabilis ab omni domino, & iure proprietatis?

Videtur non esse separabilis. 1. Quia Ioannes 22. in Extrauagan. *Ad Conditozem* docet vsum licitum talium rerum esse indistinctum à vero dominio, & vero iure proprietatis circa easdem.

2. Verus Dominus rerum consumptibilium vnico vsu nihil habet ex vi sui dominij præterquam posse illas licitè quoties libuerit, seu consumere, seu distrahere. Ergo quicumque hoc ipsum facere potest licitè, & absque cuiusquam iniuria eo ipso habet verum dominium, verumque ius proprietatis. Pater consequentia, quia repugnat eum non esse verè Dominum alicuius rei, cui licet quoties libet quidquid licet vero Domino ex vi sui dominij.

Art. 1. Resp. Pro clariori determinatione quæstionis adhibenda est distinctio. Vsus actiue, & potestatiue sumptus pro iure, seu libera facultate vtendi inimpedibili ab alio præterquam per legem honestatis secundum se, seu non ligabili per voluntatem alterius præcisè quatenus cõsulentis commodis suis, procul dubio est inseparabilis, ac indistinctus à dominio, & proprietate, ut patet ex eius expositione data in qu. 48. At verò vsus destitutus iure, & libera facultate cum lege directè fauente ipsi, & grauante in fauorem eius quouis alios utilitatis capaces, ideòque pendens semper, ut sit licitus à voluntate alterius potentis pro libito reuocare licentiam, ac permissionem vtendi quoties, & quouisq; voluerit; hoc est vsus sumptus purè passiuè, ac terminatiue comparatione iuris, cui subest, seu sumptus pro nuda physica potestate licitè vtendi est separabilis, atque omninò distinctus adæquatè ab omni specie dominij, & proprietatis. Quia videlicet vsui sic sumpto nullatenus conuenit definitio vlla alicuius veri dominij, aut iuris proprietatis, ut patet clarè ex dictis in eadem illa quæst. imò eidem repugnat clarè definitio iuris proprietatis in genere tradita in qu. 3. Nec enim talis vsus, aut potestas taliter vtendi est libera facultas munita lege fauente ipsi, & grauante alios; solùm si quidem existit munita gratiosa alterius voluntate semper reuocabili, adeòque est grauata per legem in fauorem ita potentis reuocare permissionem, & impedire

vsus propter solùm commodum impediens. Videantur, quæ dicta sunt in illa quæst.

Art. 2. Constat hoc idem ex extrauagantibus Nicolai III. & Clementis V. aliorumque Pontificum decretis statuentium, ut videre est in Priuil. Minorum D. Frãscisci verbo *paupertas* eosdem Minores, neque omnes in communi, neque singulos in particulari habere vllum dominium, aut proprietatem circa vllum genus bonorum, seu mobilium, seu immobilium, tamen si potiantur vsu licito facti, tam quoad consumptionem, quàm quoad distractionem per emprionem, venditionem, aliosque contractus. Quia videlicet hæc omnia possunt dependenter à licentia, & consensu summi Pontificis potentis absque vlla iniustitia aduersus aliquod eorum ius eadem omnia illis negare, quando-cumque volent.

Art. 3. Nec obstat Ioannes 22. In citata extrauaganti *Ad Conditozem* abdicasse à se, & à sede Apostolica dominium eorum bonorum. Quia idem dominium reassumptum iterum fuit ab aliis Pontificibus modo indicatis, ut constat expressè ex loco indicato. Nec interitum mansit tale dominium apud Minores, sed apud fideles subministrantes elemosynas, de quorum consensu implicito, vel explicito semper reuocabili procedebant ad vsus sibi permissum à domino, simul renitentes constanter omni veræ proprietati, veròque dominio. Quod profectò inesse nolenti nullo pacto potest, cum essentialiter, & intrinsecè constituatur quoad suum conceptum vltimò completum per actum volendi habere rem tanquam propriam, ut dictum est qu. 5. Itaque vsus licitus purè passiuus modo explicato est proculdubio separabilis à dominio, & ab omni specie proprietatis, & iuris.

Ad 1. Doctrina illa Ioannis 22. non fuit definitiua, ut Pontificis, sed merè assertiua, ut doctoris priuati. Quia controuersia erat de puncto iuris, & non de re dogmatica. Probabile deinde est, quod dicunt, Lessius, & alij eam quæstionem inter Ioannem, & defensores causæ Minorum, fuisse solùm de voce. Quod est facile, dum agitur de rebus habentibus magnam inter se affinitatem, quoad exteriorem, ac sensibilem per se operandi modum, atque differentia reuocatur ad conceptus quidditatiuos, quorum est facilis æquiuocatio cum proprietate separabili quidem absolute, sed quæ raro separaretur, cuiusmodi est potestas vtendi licitè aliqua re comparatione dominij, ac proprietatis circa eandem.

Ad 2. Discrimen quoad exteriorem operandi modum, pro ut exercetur de facto à vero domino, & non domino vsus sibi liciti, & rei qua virtut vix apparet vllum; fieri tamen potest voluntate domini, ut sit manifestissimum. Quia potest, tùm reuocare consensum necessarium pro vsu licito non domini, tùm eundem vsus permittere, non nisi sub hac conditione, ut ipse, vel aliquis eius minister adeatur toties quoties immediate ante vsus, vel saltem toties in anno ad renouandum consensum permissum, aliisque similibus conditionibus grauare multipliciter potest. Idque ipsū facere nequaquam potest, qui est vsuarius purè passiuè, sed nec resistere licitè potest prædictæ veri domini voluntati, aut auferenti vsus, aut grauanti, ut vult. Deinde utcumque magna sit affinitas, quoad praxim exteriorem inter dominum, & non dominum vsus utriusque liciti; maxima nihilominus differentia est quoad affectum, & interiorem animi dispositionem. Longè namque diuerso modo incubat animus dominantis, tam rebus, quàm vsibus verè suis, & in impedibilibus ab alio operante gratia sui, atque in utilitatem ipsius, quam iisdem adhæreat animus non domini semper quantum est de se dispositus, ut priuetur rebus omnibus, omnique rerum omnium vsu, quoties alij libuerit præcisè, quia liber alij, quacumque deum de causalibus.